

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

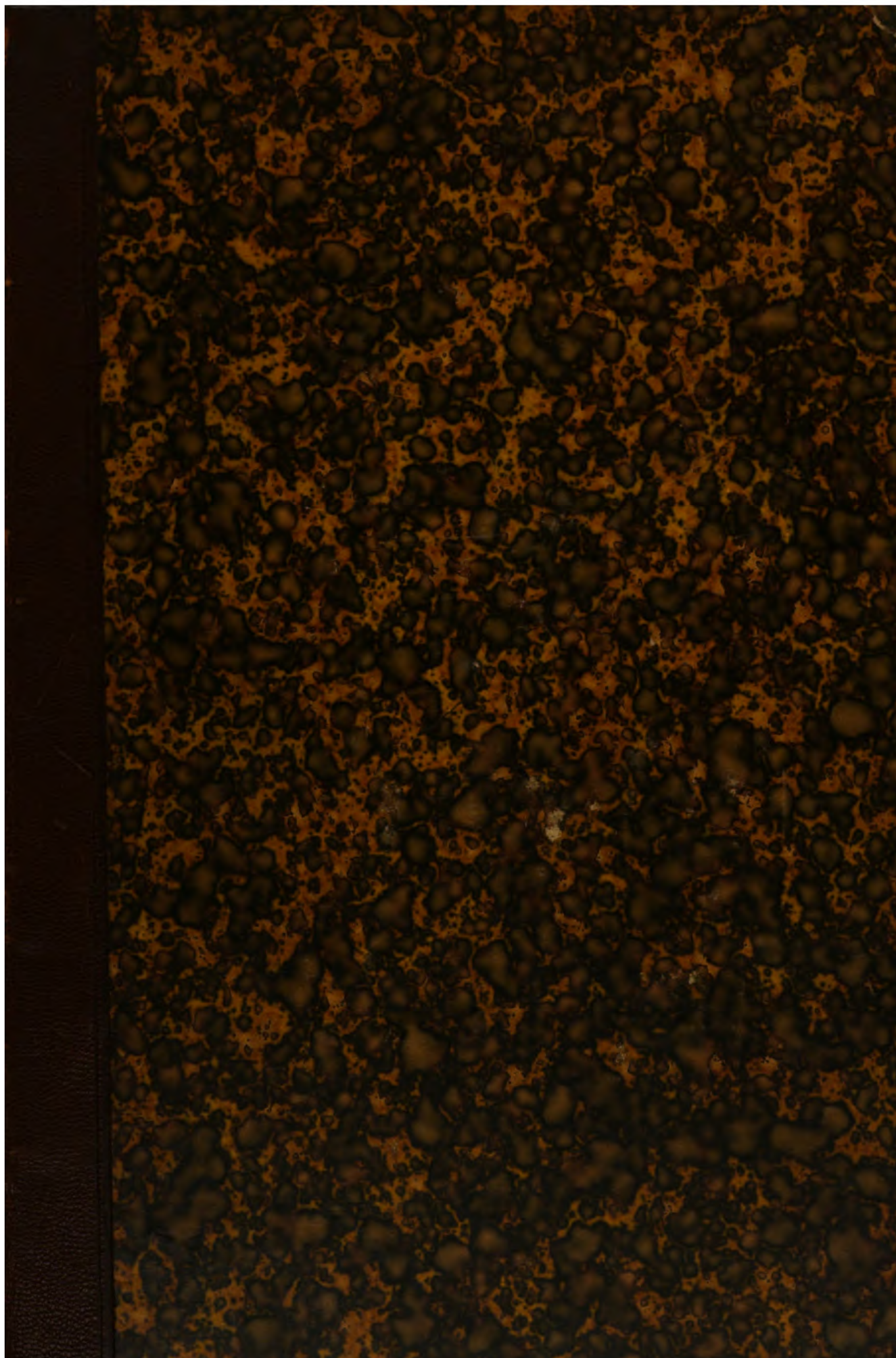
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

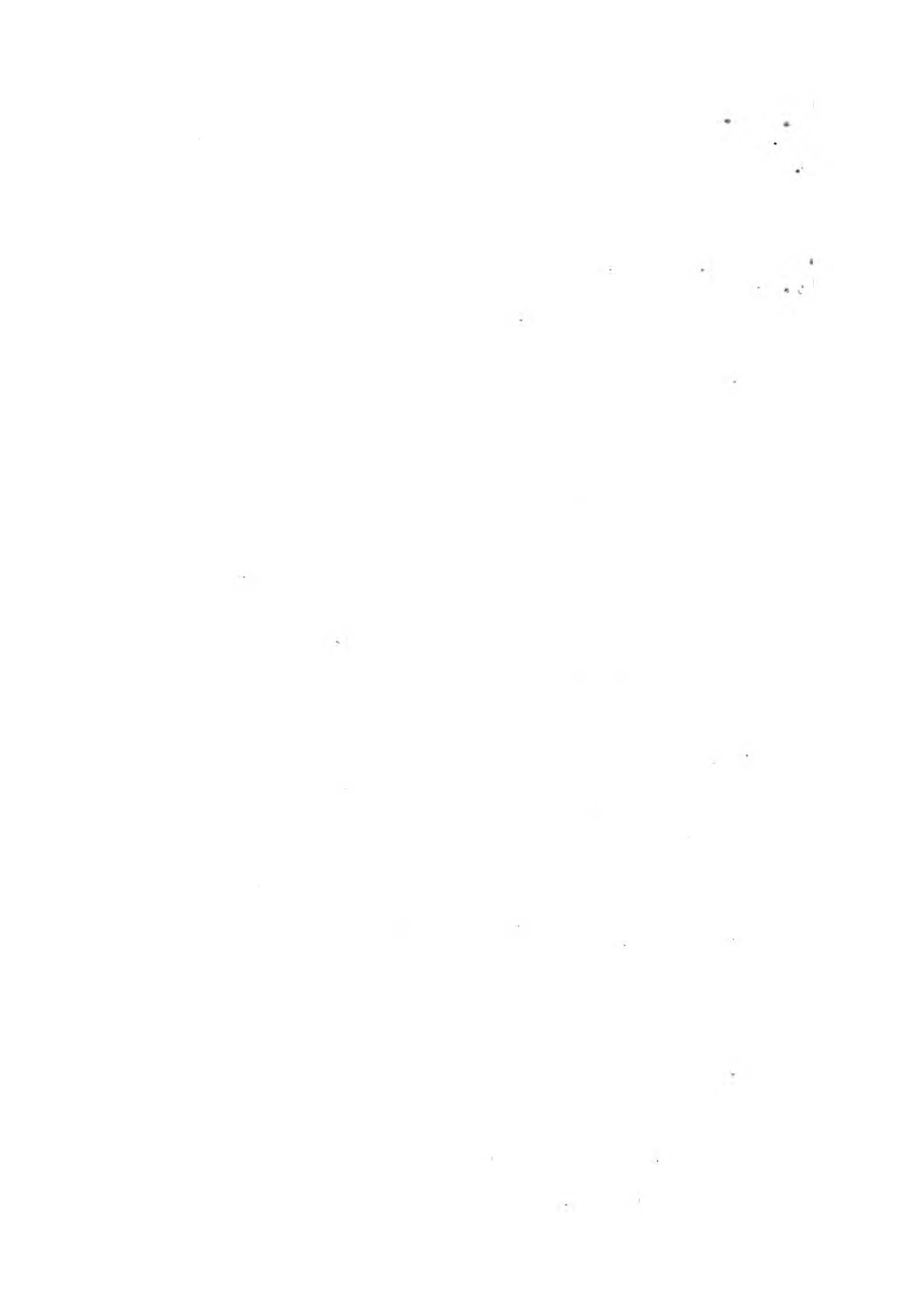
✓

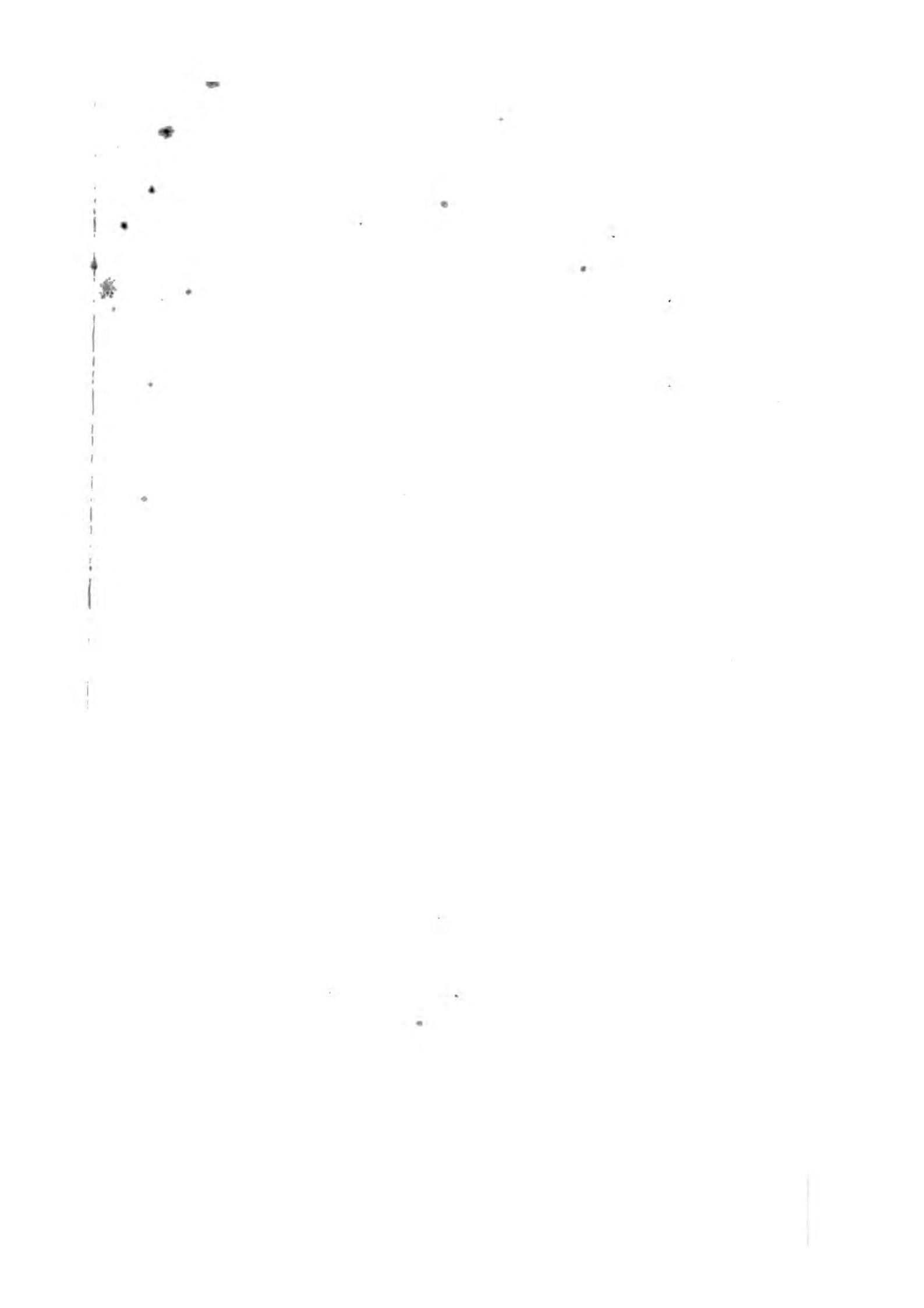
169.6 3.

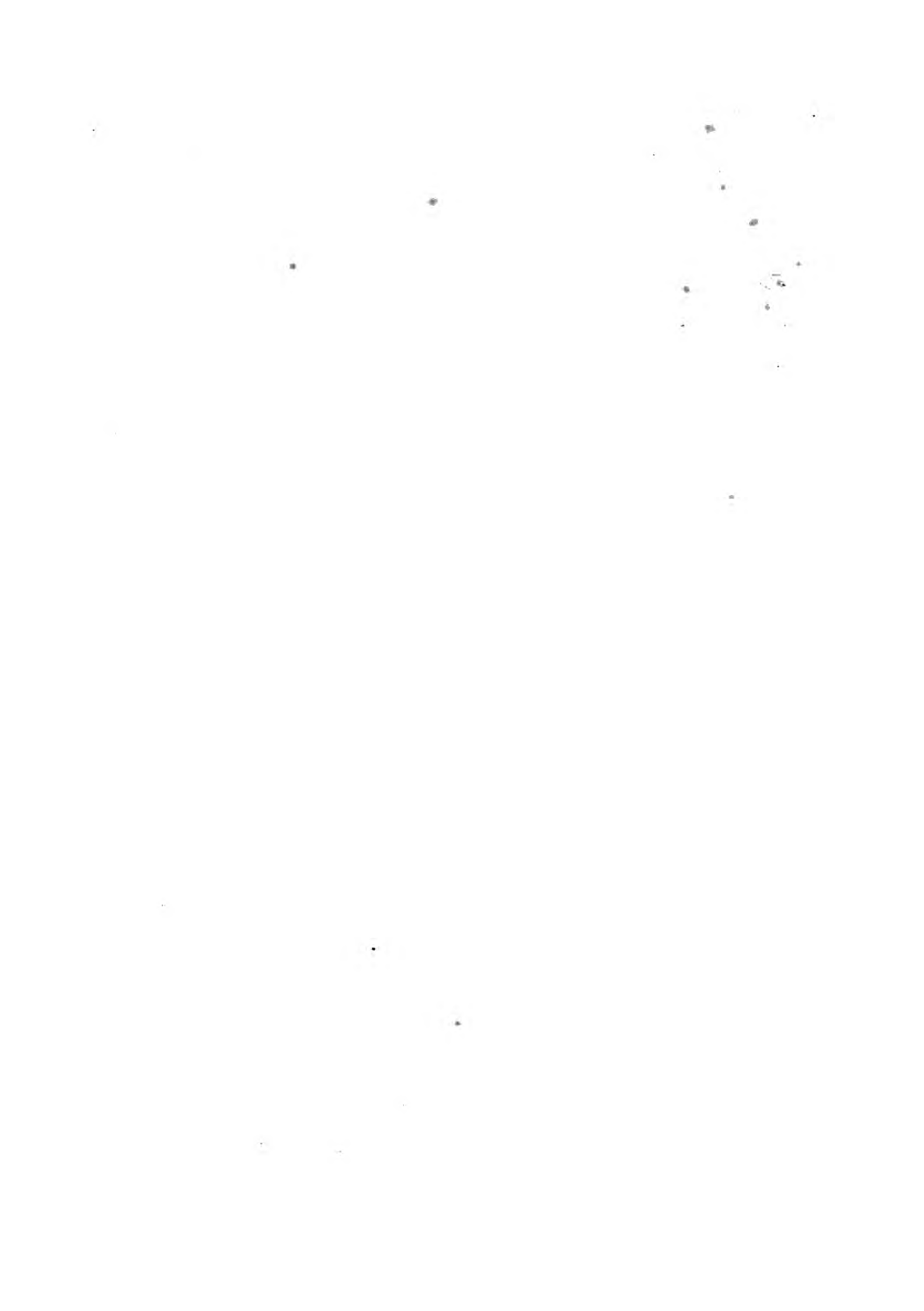

1885

ALEXANDERS GEESTEN.

Des es costume en
 lēde. Alse men iet
 newwes in ene
 stede. Gerstweif
 vertellen hoert
 Some sijn si also verdwert
 Dat sijn lachteren al eest goet
 Ic wane wel dat in de hede doet
 Of dat sijn niet en verstaen
 Some die hede sonder waen
 Die houesth sijn en wel geraect
 Seggen dat os wel gemaect
 En geuen hem prys en lof
 O wet wonder hebbe daer of
 Hoe die werelt es so verkeert
 Want ous die scrifture leit
 Dat got alle dinc machre gvet
 Wat eest dan dat de mensche doet
 So sere vergeten alle doget
 Dat ghyt alle merken moget
 Al sijn he enege doget leit
 Dat hie immer ten archste heert
 Alse hie niet te rechte en verstaet
 Sere onclie ic dus daen baract
 A ochraen so willics bestaen
 Dore hare die mi heeft genaen
 Te sijn allen anders gecten
 Ans mi god ic saelt volleesten
 Al lachteren sijn diet niet en verstaen
 Dat wil ic al te winde slaen
 Al hebbe sijn niet mine wec
 Hoert dus begin dat ierste boec
Gode geesten en sagen
 Vintme vele w bi dagen
 Daer vele wonders staet i bescreue

Maer bouen alle die wo leuen
 En me ontfingen lue
Sider dat dat ierste wyf
 En die ierste man was gemaecht
Sone was noet so wel geracht
Noch so houesth man va orlogen
Dat salic wel heit achten rogen
Alce aller ander die grote was
Alle hystorien waren gedwas
Daerme af bestreuen heuet
Hadde aller ad also lage geleuet
Alce daden ande orloges hede
Hij hadde gedaen dat uou gestede
Dat van noyen dars in een wint
Jegen darmen v andesen vint
Alle die grote anonime
Dienmen leit van arture
En van dien ridder walewome
Syn heit iegen harde cletue
Karls w hie dars maer em spel
Jegen dat desen man geuel
Ettels orloge van den hinnen
En mothe hier iegen noit gestmie
Want aller ander dede rewaren
So groec dat binnen rijn rauen
Dat hi alle die werelt dwant
Dende ouer breu en ouer lauc
Mijn sijn heeft mi bracht dar thoe
Dat ic v wille seggen hoe
Allet al dat bestoet
Die hystorie si es so goet
Dar omme bidde gode te voren
En bidde he oec alle diet horen
Dat hi mi gene selken sijn
Hoe ic die waerheit moir no min.

ALEXANDERS GEESTEN.

DAT IERSTE BOEC.

Het es costume en sode /
Alse men iet newes in ene stede
Eerstmerf vertellen hoert /

Some sijn si also verboert /

5 Dat sijn lachteren / al eest goet :

Ic wane wel dat niderhede doet /

Oft dat sijn niet en verstaen.

Some die liebe / sonder waen /

Die hobesch sijn en wel geraect /

10 Seggen dat es wel gemaect /

En geben hem prijs en lof.

Goet wonder hebbe daer of /

Hoe die werelt es so verkeert ;

Want ons die Scristure leert /

15 Dat Got alle dinc machte goet.

Wat eest dan dat den menschen doet

So sere vergeten alle doget /

- Dat ghyt alle merken moget /
Als men hen enege doget leert /
20 Dat hijt emmer ten archsten keert /
Alse hijt niet te rechte en verstaet ?
Sere ontsie ic dusdaen baraet ;
Nochtan so willics bestaen
Doze hare / die mi heeft gebaen /
25 Te scriben Alexanders geesten.
Ans mi God / ic saelt volkersten /
Al lachteren sijt diet niet en verstaen /
Dat willic al te winde slaen ;
Al hebben sijn niet / mine roec.
30 Hoert / dus begint dat ierste boec.

- Gode geesten en sagen
Dint men vele nu bi dagen /
Daer vele wonderz staet in bescreven ;
Maer boven alle die nu leben /
35 En nie ontfingen lijf /
Sider dat dat ierste wijf
En die ierste man was gemaecht /
Sone was noet so wel geracht /
Noch so hobesch man van ozlogen /
40 Dat salic wel heir achter togen /
Alse Alexander die grote was.
Alle hystozien waren gedwas /
Daer men af bescreven hebet /
Hadde Alexander also lange gelebet /
45 Alse baden andze ozloges liebe /
Hij hadde gebaen dat noit gescrede.
Dat van Crogen datz maer een wint

- Iegen dat men van desen vint ;
Alle die grote abonture /
50 Die men leift van Arture
En van dien ridder Daleweine /
Sijn heir iegen harde cleine ;
Karls wijch datz maer ein spel
Iegen dat desen man gebel ;
55 Ettels ozloge van den Hunen
En mochte hier iegen neit gestunen ;
Want Alexander debe / te waren /
So groet / dat binnen .xxij. iaren
Dat hij alle die werelt dwanc /
60 Beide ober bzeit en ober lanc.
Mijn sijn heeft mi bzicht dat thoe /
Dat ic u wille seggen / hoe
Alexander al dat bestoet.
Die hystozie si es goet :
65 Dat omme biddix Gode te hozen /
En bides hen oec alle diet hozen /
Dat hi mi geve selken sijn /
Hoe ic die waerheit / meir na min /
In dietsce wel bescriben mote ;
70 Want si es te hozen sote.

Van Cerces, den coninc die wonder dede.

- V**An goeden seden / van ho geslachten /
En geweldich oec van machten /
Was een coninc heir te hozen /
Die ute Grieken was gebozen /
75 Die sijn rike in siere gewelt

- Menich scone iaer bejelt.
 Nochtan was hij onderbaen
 Dien van Persen / en hadde ontsaen
 Sijn lant te lene van Darise ;
 80 Dat was een heer van groten prijse /
 En hoet man van eertrike.
 Hij stout te siene en al sijn rike
 Dien groten heit van Persi ;
 Want Cerces / die coninc vzi /
 85 Die al Eüropen doze wacht /
 Die hadde die zee met siere cracht
 Harde na doen vullen die helt.
 Doen dede hij bozt met siere welt
 Die zee met sceppen overslaen ;
 90 Daer oer hiet hij dat her gaen /
 En bedwanc Griecken lants /
 Sonder die stat van Athens.
 Hij hadde aldus menich scip.
 Dus stouit te gabele die grave Philip
 95 En al Griecken menich iaer
 Dien van Perren / dat es waer.
 Heit af lat ic u al bliuen ;
 Ander dinc mot ic bescriuen.
 Philip hadde ene scone vrouwe /
 100 Mer niet en wet ic / oft si hen trouwe
 Heilt ; bedi en rest geen wonder /
 Dat ons vele te ozonder
 Die Alexanders vader was.
 Die vrouwe heit Olimpias :
 105 Si was scone en vzoet van seden /
 En geraect van hobescheden.

Aristotiles die bescrivet we des edelen conincs Alexanders vader was eñ sijne moder.

- A**ristotiles die seghet /
 Daer vele wijsheiden an leget /
 Dat Neptanabus was sijn vader.
- 110 Du hoert hoe dat gheschede allegader :
 Neptanabus hielt sekerlike
 Van Egypten dat conincrike /
 Sonder ozloge eñ strijt /
 Menech iaer eñ menegen tijt.
- 115 Hi was een groet astronomien /
 Die beste die noit was gesein.
 Coniurament eñ nigromacie /
 Expzement eñ toberie /
 Derre conste hi utermaten vele ;
- 120 Bedi verbzoerch hijt al te spele.
 Alse iemen tegen hen woude strijden /
 Hie ghinc allene tien selven tijden
 In sine heimelike kemenade ;
 Daer sat hi allene te rade.
- 125 Eñ water boz hem staende
 In een becken / dat hi waende
 Dat altoes niemen en wisten /
 Daer hadde hi gemaect met listen
 Wessine scepe / wessine liede.
- 130 Weltijt dat also geschede /
 Dat menne met scepen soude soeken /
 Soe ghinc hi lesen eñ bloken /
 Eñ hadde een roede van ebene /

Die was wel te maten clene /
 135 Daer hi dat water mede roerde /
 En die scapelkin verhoerde /
 Dat si ghincgen altgronde.
 Stappans in die selve stonde
 Soe verbzonken sine viande /
 140 Die soeken wilden sine lande.
 Alus so sat langen tijt
 Sonder werringe en strijt.

*Waromme en we dat Neptanabus vloe in die stat
van Macedonien.*

TEnen tijde quam hem mare /
 Dat het al versamet ware
 145 Ofc van dien lande van Endi /
 En ander liebe / diere wonen bi /
 Die geheten sijn Alane /
 En Sereş oer / alsic wane /
 Percen en Mediene /
 150 Agarene en Nabaciene /
 En al dat folc van Ozenten /
 Quamen met wapen en met tenten
 Algader op Egypten lant.
 Doen hijt hoerde / loech hi te hant /
 155 En ghinc in sine kemenade
 Allene tenen heimeliken rade /
 Alse hi dicke hadde gedaen.
 Gehant hadde hi verstaen
 Dat hie blijf verliesen soude /
 160 Hine vloec entwege boude.

Also die coninc dat verstant /
 Bloe hi enwaeghe in cozter stont /
 En kwam ane Macedonie.
 Daer was Olimpias / die hzie /
 165 Die coninginne ter selver stont.
 Daer wart Neptanabus name cont
 Ober al in Griecken in elke stede /
 En was die coninginne mede.

*We en wat Neptanabus sprac totte der coninginne
 Olimpias, doen hi tot Macedonie kwam.*

Philip was ten selven tijden /
 170 Derre enwaech baren strjden.
 Doen ontboet die hzouwe sciere
 Neptanabus / om dat hiere
 Die waerheit soude doen verstaen /
 Hoet metten coninc was vergaen.
 175 Doen hi totter hzouwen quam /
 En hi hare scoenheit vernam /
 Wart hi met harre minnen bevaen.
 « Hzouwe / » seit hi / « ic hebbe verstaen
 Dat gi hzagen selt een kint /
 180 Dat u van dien Goden sal sijn gesint /
 En ghijt mit wondere selt ontfaen.
 Het sal wesen / sonder waen /
 Sinen vader. die scaude /
 Die gebaen es lande.
 185 Dien genen / diet sal winnen /
 Selbi sein en oec bekinnen

In die gelike van enen dzake.
Dit seggic u in warre sake. »

*Wat die coninginne Olimpias antwerde den coninc
Neptanabus van Egypten lande.*

- D**oen andwozde die coninginne
190 Met gestabeliken sinne :
« Dzient / hoe wetti dat te bozen /
Dat mi die Goede hebben vercozen
Ce dzagene al selt een kint ? »
« Dzouwe / » seit hi / « u heeft gemint
195 Amon / die here van Tibia :
Ic ben sijn vrede / hi comt hier na
In die gelike van enen dzake. »
« Dzient / » seide si / « hoe gerne ic spzake
Dien groten here / mocht gescein ! »
200 « Dzouwe / » seit hi / « gi sulten sien. »
Wettien ghinc Neptanabus
Uter coninginnen hûgs
Ce siere herbergen / en̄ macde hen saen
Rechte als een dzake was gedaen /
205 En̄ quam gecropen in die zale /
Daer die dzouwe harde wael
En̄ diere waren hen mochten scouwen.
Wettien so neech hie dier dzouwen /
En̄ boer weder banen hi quam.
210 Doen die dzouwe dat vernam
Gelobede si den toberare /
En̄ waende wel dat Amon ware.

Wat coninc Philip fprac tot Olimpias fijnre vrouwen, dat fi was besweert.

- M**ettien wart die vrouwe saen
 Met Alexander bebaen ;
- 215 En doen si des wart geluar /
 Was si harde sere in hare
 Van dien coning / haren here /
 Dat hi hare neman soude hare ere.
 Neptanabus was al hare raet.
- 220 « Meester / » sprac si / « na dien dat staet /
 So moti mi raet geben.
 Men sal mi nemen diehen /
 Ceerst dat hi di wareit weet /
 Hoe dat met mi steet. »
- 225 « Vrouwe / » seit hi / « sijn te gemake /
 Ic sal u quiten van deser sake. »
 Enen vogel hi belas /
 Die bloech al daer die coninc was /
 En bzochte hem in bzoem te bozen /
- 230 Dat een kint soude sijn gebozen.
 Dis was hi metter coninginnen
 (Dar toe dwanckene die minne
 Van sinen wijf en van Amone).
 Doen wart hi bzohe van desen doene /
- 235 Also hem sijn bzoem wart gespeelt.
 Hi bzac op al sijn getelt /
 En boer te lande wart.
 Die coninginne wart verbaert
 Also hoerde die nimare /

- 240 Dat hare here comen ware ;
Want si scambe haer harde sere.
Doen troestese Philip / die here.
« Vrouwe / » seit hi / « en scaemt u neit /
Al es u een deil messceit :
- 245 Ic weet wel / dat in ulven sinne
Doet en quam anders mans minne
Dan die mine / al dzachdi kint.
Die Goede hebben u gesint. »
Dies troeste hare Olimpias.
- 250 Mer weltijt dat Philip gram was /
Derweit hi haer in sinen spzoken /
Dat si hem trouwe hadde te bzoken.
Doen claech sijt Neptanabuse /
En bat hem dat hi in haren huse
- 255 Amone / oft hys hadde stade /
Doz dien coninc comen bade.

*We Neptanabus gelijc enen drake quam in die zale
vor dien coninc Philip en sijne vrouwen.*

- E**nen tijde sat die here
Te siere tafelen met groter ere /
En die coninginne oec mede.
- 260 Doen quam dar ter selber stede
Neptanabus in diere gebare /
Alse ocht Amon selbe ware /
In die gelike van enen dzake.
Ic segt u in waree sake /
- 265 Dat hi was utermaten scone :
Een ram stont als eene crone

Gewassen boden op sijn hoeft /
Met sinen wispelne hadde hi verdoest
Alle die in die zale waren.
270 He leide sijn hoeft / sonder sparen /
In dier coninginnen scoet.
Dies hadde hen aller wonder groet.
Doen sciep hi hem / te waren /
In die gelike van enen aren /
275 Eñ bloech ter beinsteren uyt.
Doen sprac die coninc ober luyt :
« Vrouwe / ic wil u bozmeert mere
Gerne doen goet eñ ere /
Want ic weet wel dat dit kint
280 Ons van dien Goden es gesint. »

*Wat wonder gesceide coninc Philip tenen tijde doe
hij rijden soude in sinen lande.*

Her na geveil tenen tijden /
Dat die coninc soude rijden
Terre stede in sijn lant.
Doen quam geblogen al te hant
285 Ene hinne op sijn cleet ;
Si leider op een ey gereet.
Te hant bloech si haerre verbe.
Dat ey veil neder op die eerde /
Eñ scael bzac en twee.
290 Daer gesceide wonderz mee :
Een bzake quam uyt genen doppe /
Eñ bzaide gelike eenen doppe

Al omme en omme geen eyfcale.
 Hi waende weder keren wale
 295 In dien dop / daer hi uyt quam;
 Maer dat hen die doet benam.
 Die coninc sat en sag al toe.
 Calistonese dien riep hi doe /
 En bzaechde hem al oppenbare /
 300 Wat daer bi betekent ware.

We Calistones dien coninc dat wonderlike gefcienneffe bedude van dier hennen.

« **C**oninc / » sprac doe Calistones /
 « Ic segge u wat al waer es :
 Dine bzuwe bzaget een kint /
 Dat di van dien Goden es gesint /
 305 Dat dier werelt ommeganc
 Sal hebben noch in sijn bedwanc ;
 Want dat ey bediet sekerlike
 Die figure van al eertrike /
 Die bzake bediet dat kint /
 310 Dats diebelste beeste dat men bzint.
 Dat hi den dop al omme ghinc /
 Bediet al mozden es coninc
 Dat die werelt sal doz rijden.
 Dat die bzake ten selven tijden
 315 Bleeft doet / alse hi hem pijnde das
 Ce keerne danen hi comen was /
 Bediet dat hi sterben sal /
 Alse hi blant heeft bedwongen al /
 En weder waent keren
 320 Ce sinen landmeert met eren. »

*Van dien teken die gescieden doe coninc Alexander
geboren wart.*

- A**ldus ende hi sine tale.
Noch hebben wi vernomen wale /
Dat hi die waerheit dede verstaen.
Alse Philip hadde al gedaen
325 Daer hi was omme gebaren /
Doer hi thuyt met siere scaren /
En hant die hzouwe / der ic af seide /
Gaende in groete arbeide.
Nochtan bewanic mi al das /
330 Dat Philip sijn vader was ;
Want men in Machabeus vint
Dat hi dies conincs Philippus kint.
Solinus seget en ander clerke ;
Oec leifmen in die heilige kerke ;
335 Aristoteles hi seget nochtan
Dattene Neptanabus wan.
So wie hen wan / het es bekint
Emmer was hi conincs kint ;
Dat hoerdi wel heir te bozen.
340 Ic segge u hoe hi was gebozen.
Des selven dages dat dat kint
Wart gebozen / hadde gesint
Onse Heere tekene vele groet :
Die eerde bebede en verscoet ;
345 Het donderde en blixinde mede ;
Het vele oec regen ter selver stede ;
Oec vielen van dien hiemele stene /

Dat en es logene engene ;
En in Egypten sprac een lam /
350 Seide een gode die danen quam ;
Op die camere / daer die hzouwe
Dochde haren groten rouwe /
Hielden. ij. arme enen strijt.
Dit was opten selven tijt /
355 En oec op dien selven dach /
Dat Olimpias gelach
Van Alexander / dien hogen man /
Die de werelt al verman.

*We coninc Alexander ter scolen wart geset doe
hij .v. iaer out was.*

Den thint boken .v. iaren quam /
360 En het wijsheit soe vele vernam
Datter scolen mochte gaen /
Deet die vader lieren saen.
Sijn machtoge was Leonides /
Sijn meester Aristotiles.
365 Noit en was beter logicien
In die werelt noch gestien.
Oec was hi goet clerc / ter curen /
Vanden .vij. arten en van naturen.
Het ghinc ter scolen / dat es ware /
370 Cote dien dat hi out was .xij. iaer.
Doen dedemen dar na lieren
Der sterren ganc en hare kerren ;
En die ystorie seget albus /
Dattie coninc Neptanabus

- 375 Sijn meester daer af soude wesen /
En hen van astronomien lesen.
Si stonden daer die locht was claer.
Alexander vzaechte Neptanabuse daer /
Ochte wel conste bozen sein
- 380 Wat dien lieben soude gescein.
Hi seide : iai / harde wel.
Doen stac hine dat hi wel
Dan der rotsen daer hi stont /
Dat hi nummermeir en wart gesont.
- 385 Alexander spzac mettien :
« Dū connes der liede geluc bozsein /
En bozrages dū neit dit ongebal /
Dattu soudes vallen in den dal ? »
Mettien liep hi te hem daer neder.
- 390 Neptanabus andwerde weder :
« Wat soe den mensce sal gescein /
Dies in mach hi neit ontsein.
Die sterren badent mi verstaen
(Mochtan en consties neit ontgaen)
- 395 Wilen dies es menech iaer.
Alexander spzac : « Eest ware /
Mochstu dan sijn mijn vader ? »
Neptanabus hi seide al gader /
Hoe hi die coninginne bedzoech.
- 400 Neit en wet ic ofte hi loech.
En mettien so bleef hi doet.
Die iongelinc hades rouwen groet.
In siere moder kemenade
Zoech hi den man / en riep te raede
- 405 Siere moder / en vzaechde haer

Wie sijn rechte vader waer ?
Doen seide si battene Amon wan.
« Moder / dit es die selve man / »
Sprac dat kint / « dit es mijn vader. »
410 Dus gesceit al tenen gader.

*Dat is wat geschiede doe coninc Daris seinde in
Grieken om tsijns.*

Tien tijden dat al dese dinc
Geschiede / was Daris die coninc
Van Perren en van Meden al gader.
Arsamus / soe heit sijn vader.
415 Tien tijden was in ertrike
Engeen coninc sijns gelike :
Van dier werelt wel die helt
Hadde hi in siers gewelt :
Grieken was hem onderdaen /
420 En gaf hem tsins / sonder waen ;
Want al Europen onder hem lach.
Alse Alexander dat versach /
Dat dies conincs Daris boeden quamen /
En si tsins van Grieken namen /
425 Hine was out maer .xij. iaer /
Dus seget die geeste / dat es waer ;
Want hine hadde aen sinen kin
Bart no dunst / no meir no min.
Alse hi sach dat Daris helt
430 Sijns vaders rike in siere gewelt /
Sprac hi verre talen gelike /
Die gi moecht hozen coztelike.

*Wat coninc Alexander seide in finen moet, doe hi
hoerde Daris boden t'ijns halen.*

„ **U** mach ongevallich kintsjede!
Hoe langhe sal ich op ene stede
435 Leiden alduſ traegen lijf?
Weltijt sal ic den keytijt/
Den here van Perren en sine gewelt
Veriden mogen op een belt?
Weltijt sal ic met minen swerde/
440 En met minen snellen perde
Den bloden Darise en den traegen/
En sijn volc doch versagen?
Weltijt sal ic met minen banieren
Mijn volc verbliden en versieren/
445 Daer die liebaert in staet/
En togen mine kintſce daet/
En op mine viande bliegen?
Ja en leestinen dat in siere wiegen
Ercules/ die sterke gugant/
450 Cle b'aken dode en oer vant?
Doch bin sterker dan een kint/
Dat men in siere wegen bint;
Want ic bin out doch .xij. iaer.
Bedi wet ic wel/ ober waer/
455 En ontsage ic minen meester niet/
Die mi slaet/ misdade ic iet/
Ic soude doen also grote daet/
(Dat segget mi minſ selves raet)
Alse Hercules dede;

- 460 Men soude mi niet betien mede /
 Dat ic Neptanabus kint ware. »
 Dit sprac hi / met groten misbaere /
 Aliene tegen sinen sin
 Also dese woerde / no meir no min /
 465 Gelijc alst ware eens libarts ionc /
 Dat sit op sijnen eersten spronc /
 En sterke beesten dan siet gaen /
 Die het niet en dar bestaen ;
 Nachtan es hen therte so cone
 470 Het begeret die dinc te doene /
 Al uren en allen dach.
 Aldus wast hen / doen hi sach
 Dat Paris in sine gewelt
 Sijns vaders rijk al gader helt.

*We Aristotiles coninc Alexander vraechde, doe hi in
 dien gepeiffe was.*

- 475 **M**Etten so quam harde saen
 Sijn meester uter cameren gegaen /
 Daer hi in hadde gestudeert /
 En sijn vrees al verteert /
 Dat hij was mager en bleet /
 480 En hi harde wel geleet
 Dien genen die bi nacht waken
 Om wijsheit en goede saken.
 Doen Alexander Macedo
 In dogen sach ontsteken so /
 485 En Aristotiles dat versach /
 Vraechde hi wat hen op therte sach.

- Alexander was verbaert /
Eñ sach te sijnen meester waert ;
Sijn ogen liet hi nedergaen /
490 Eñ ghinc voz sinen meester staen /
Eñ boge ober sine knien /
Eñ antwozde hem mettien /
Eñ seide : « Het es al tenen gader
Om dat coninc Philip / mijn vader /
495 So gebaecht es eñ so out /
Eñ Paris in sijnre gemout
Algader heeft mijns vaders goet :
Dit es dat mi dzoben doet. »
Dit spzar hi / eñ van groten sere
500 En mocht hi hen geseggen mere.
Die tranen liepen hen sciere
Ober beide sine liere /
Hine mochts hen onthouden neit.
Nu hoert wat sijn meester riet /
505 Aristotiles die hzode.
Doen hine sach in desen mode /
Spzar hi : « Alexander / nu wes cone
Eñ geraedich in allen doene ;
Wes man eñ bescerme dijn lant /
510 Want du heb es menegen biant ;
It sal di lieren in welker wijs
Du moges lof eñ prijs.

*We Aristotiles coninc Alexander leerde lof eñ prijs
te beiajene eñ in eren te leven.*

» **D**oet wat ic di ierst bediede /

- Altoes nem raet an uzoede liebe ;
515 Want als men dinc bi raede doet /
So wert si die wyl goet.
Ozcalke hebbe onwert altoes /
Want si sijn quaet en loes.
Quade knechte es maect geen heren /
520 So dat si di iet mogen deren ;
Want al es die dieke kleine
Die gewassen es niet reine /
Si es wzeet en loept die wterf seire
Dan die rivire / die emmermere
525 Gelopen hebbe en lopen sal /
Cote battie werelt inden sal.
Albus eest / no min no mere :
Biden merct dat sere /
Hi es iegen sinen here sel ;
530 Bide mens hem / hine bide niet wel ;
Hi stopt sine ozen iegen beide /
Want hine wret geen hoensede.
Also doet dat aspis / dat serpent :
Als hoert al omtrent
535 Debelen / blasen / toberen / varaet
(Want ment met selken spelen vaet) /
So werpet bene oze nederwart /
En in dander oze steket sinen start ;
Also stoppet beide sine ozen /
540 Om dat ment niet en sal verdozen.
Albus eest biden knecht /
Als hi gewint hierescaps recht.
Nochtan salmen elken man
Ere doen na dien dat hire can ;

- 545 Al en hadde hi en gein groet goet /
Es hi hobesch en vzoet /
Dan wat lande dat hi si /
Al en ware sijn geslachte niet vzi /
Ware hi geheten van goeden seden /
- 550 Men souben eren tallen steden :
Want sal ic u die waereit tellen /
Goet bringt menegen ter herllen /
En niet vzedvteget so vele liede
Also groet goet en miede.
- 555 Die van seden / niet van goede
Es vberseirt in sinen mode /
En die met dogden es verheben /
Al en mach hi niet veil geben /
Sijn sin es beter dan gout.
- 560 Heir om es beter menesch fout
Gode seden en wijsheit /
Dan grote habe en edelheit ;
Want die gene es edel allene /
Die hobesch van seden es en reine.

*We Aristotiles coninc Alexander leerde scepen von-
nisse te wifene.*

- 565 » **V**f tu scependoem souts wijsen /
So sie dattu in geinre wijsen
Doz vzinscap / no doz miede /
Noch doz gerande liede /
Noch doz heirscap / noch doz minne.
- 570 Ostu bekinnes in dinen sinne /
Din bonnisse en make niet onrecht ;

Want het gescreit nu en echt /
Dat rechts vele blibet achter /
Dat siene cleine miede
575 Verdomen onnosel liede.
Weltjt soe die vzecheit comt
In smenschen / si verdoemt
Met gerechtegeiden sine docht /
En verdonkert sine iogt /
580 Si doet enen rechts vergeten ;
Alle loefheit doet si weten ;
Dan rechte leert si nemen miede /
Dat gemene es alre liede.

*Wi hi een iegliken na finen staet genedich wesen
en dwingen sal.*

» **A**men lieden do genaden.
585 Amen di bit wes beraden /
En doet gerne oft es recht ;
Dwinget dien overdadegen knecht.
Doe tfolc uten tenten baren /
En dan besette dine scaren /
590 En wes sel iegen dinen blant /
So machstu bescremen blant ;
Hebestu iet groet wil te done /
Du salst volbzingen / bistu cone.
Als dijn volc es wel gescart /
595 En men dan te stride mart /
En dijn volc es te ionc /
Dunct di bat du best te ionc

- Die eerste iofte daer tdoen /
Nochtan wes blide en coen /
600 En wes int herte een man /
En doe dijn wapen an /
En troefte dijn liebe wel /
Al en mochtstu doen niet el
Dan bidden en bermanen /
605 En scaren dine banen :
Het heeft dicke gebzomt dem Here /
Dat hi vacht met beiden sere ;
Want as een volc es verbart /
En di scaren ongescaert /
610 En die herte en hande lieben /
Sien si haren coninc leben /
En hi si troest met scoenner tale /
Sijn si saen genesen wale /
En hen wasset haren moet /
615 Si bechten ofte si waren verhoet.

*Aristoles wee hi lierde Alexander wee hi sich in stride
hebben soude.*

- » **O**chte dine viande blien van di /
Doze hen allen wes hen bi ;
Ochte dat selve di gesceit /
So wese dachterste diere bliet ;
620 Want als di de blinden sien /
Si sulen hen scamen dat si blien /
Sine sulen van onneren
Sonder di niet mogen keren.

- Dan merke hoe vele blande
 625 Doer di staen op den lande ;
 En als dese hebes gemerket al /
 En verbaert u niet om tgetal /
 Oft di dunet dat si sijn bloet /
 Emmer do den ersten stoet /
 630 En doe eerst dine wapen an :
 Dan salmen sien oft u best een man /
 En oft u best ten wapen goet /
 En oft u hebes enen heten moet ;
 Dan soustu merken wie bi mint /
 635 Alsmen dien starken strijt beghint.
 Daer sal sijn swart iegen swart /
 En bozē sal lopen iegen tpaert /
 Deen scilt sal den anderen bzecken /
 Daer salmen met dien speren steken ;
 640 Cume salmen verwinnen lieden /
 Den anderen zege laten bedieben.
 Oft u dan winnes enege stede
 Met crachte uf met diere bede /
 Dem den scat en gif den heren /
 645 Die bi holpen selker eren.
 Ganst die wonden met goede /
 En maect blide die bzohe moede.
 Na dien wonden gif dat goūt /
 Du machs dien bloden boūt ;
 650 Dūs machs du dien bzecken saden /
 En oec arme lude beraden.
 Ofti oec gebzect dat goet /
 Emmer was blide in dinen moet.
 Wat dū geloefs dat salttu geben /

- 655 **E**s battu behouts dijn leven ;
En alse du moges doe d'belof /
So en heiffsture genen lachter of ;
Want miltheit maect die seden goet /
Si maect dien vzekken wel gemoet /
- 660 **S**i bedect menegen lachter /
En si d'vbet den viant achter :
Meltheit maect vele mage ;
Men plechster vele nu bi dage.
Bestu melde ober dijn vzoet /
- 665 **S**one heffstu gere vesten noet /
Weber dat es ozloge so vrede /
Waer so du best begrepen mede.
Oste onsestu dinen viant /
Hebestu een milde hant /
- 670 **D**at sijn dalre beste mure
Die di mach d'aventure ;
Want altoes en gene dinc
En mach behveden den vzekken coninc.
Dat sceen den coninc Crassus wele /
- 675 **D**ien men tgout goet in die kele.

*Wie Aristotiles Alexander leerde dat hi hoden sich
 soude van quaden wiven en minnen.*

- » **W**at mach ic di seggen hozt /
Ostu dit hebes wel gehozt :
Die onsuverheit van dinen lijfve /
En wachti van den quaden wive ;
- 680 **W**achte di van wereliker minnen :
Wertstu gebaen in dinen sinnen /

- Si sal di wel sere tregen /
 Du en salt gere ozloge plegen.
 Pleegstu minne en hzonkenſcap /
 685 Wat sal di dan eenich heerſcap ?
 Hoe machſtu die werelt winnen ?
 Du beſt bedzongen in allen ſinnen ;
 Dijnſ ſelbeſ ſin hi diſcozdeert /
 Alſ die de minne binnen verteert ;
 690 En hzonkeſcap dat eſ een graf /
 Daer alle doget in nemet af :
 Hzonkeſcap en dulle minne
 Doen fallieren coene ſinne.
 Tuttel weelden ſelen ſi begeren
 695 Die de werelt willen lieren /
 En die werelt willen dwinghen /
 En rechtſ plegen in allen dingen.
 Weſ gerecht in allen doen /
 En genendich en coene.
 700 Scramdi oer van dien gwaden ſaken /
 Duſ mochtſtu goeden name maken.
 Hout de wet en ſelbet de quade /
 En weest uzoet in allen raede.
 Laet ſinken dinen grammen ſin /
 705 En verſt die wzaake / datſ dijn gewin.
 Peinſe neit langhe om een quaetheit /
 En weſ te vergebene gereit.
 Weiffſtu al buſdanen wijs /
 So ſaltu hebben lof en pzijs /
 710 En dijn name ſal emmermeir
 In die werelt hebben ere. »

We Aristotiles vort sprac tote coninc Alexander.

Aldus sprac Aristotiles.
Noch wan ic dat niemen en es /
Die volgen moude desen raede /
715 Dat hi iet daer ave mesdade.
Alexander ontheilt oec luel /
En peinsde dat hi niuet el
En bade dan dat hi hem riet.
Mettien hi dien meester liet.
720 Om ere hi al gader dochte /
En hoe hi blant behouden mochte.
Wijch was hi altoes in sinen sin ;
Hine was verbaert / no meer no min ;
Int herte bacht hi alle wege ;
725 Hem dochte hi altoes den zege /
Hem dochte die werelt alomme en omme
Bescreven staen in sinen somme.

Welc tijt coninc Alexander ridder wart en wapene droge.

Den hi wart soe out van dagen /
Dat hi wapene mochte dzagen /
730 Wart hi ridder in cozter tijt.
Hi hadt int herte groet delijt /
Dat hi bescremen soude sijn lant.
Int herte was hi een gugant ;
Al en was hi niet out van iaren /
735 Hi begerde also vele / te waren /

Te doene als Achilles dede ;
Want hi swoer ter selver stede
Dat hi op Perren wilde striden /
En daer en cozten tijden
740 Tegen die werelt al gemene.
Dat was logene enghene.

*Wat gesciede doe coninc Pausonias sine ierste
vroemheid dede.*

Doen die coninc Pausonias 2
(Sine ierste bzoemheyt was)
Olimpiase lachter dede /
745 En hi oec mede ter selver stede
Dien coninc Philip sere wonde /
Dat hi genesen niet en conde /
Ter selver tijt doen dat gesciede /
Quam Alexander en hozde die liebe
750 Mesbaren / en bzaegde wat ware ?
Doen hijt wiste volgde hi naere /
En bzachte dien vader gebaen.
Dit was waerheit / sonder waen.
Die vader sprac : « In wille nemmeer
755 Du bzoeben om mijn sere ;
Die doet en mach mi neit verbaren /
It laet een hint na mi / te waren /
Dat sal wzeken mine smerte. »
Mettien star hi doz die herte
760 Pausonias / dat hi bleef doet.
Dat was hem ene ere groet.
Daer na in wel cozten stonden

Starf die coninc van dien wonden /
Die hem gaf Pausonias /
765 Die daer also verslegen was.

*We out Alexander was doe hi iersten crone droech ,
en wat doe gesciede.*

Ene stat es in Gzickin lant /
Die Cozienten es genant :
Si was al van Gzicken thoeft
En die beste stat / des gheloeft.
770 Hi spien crone die iongelinc /
Dat was een waerlec dinc.
Nu hoert wo out was hi van dagen /
Eer hi crone hebet gedzagen.
Hi was out .xviii. iaer /
775 Tettel meer oft min / dat es waer.
Het was oec in dien medemaent /
Also als men die waereit haent ;
Want dat cozen stont in sine are /
In die dagen van dien iare
780 Waren lanc en heet.
Dus wan ic dat bescreben steet.
Te desen tijden bzoech hi crone ;
Ene yboriene roede scone
Hadde hi in sine rechste hant /
785 Die een sceptere es genant.
Alle di bzoeden van dien lande
Stonden bi hem alte hande /
Die bat consten berchten mit raede
Van met cracht oft met baede.

- 790 Daer na stonden die ionghe barone /
Die strat waren en cone /
En milde van haren slagen /
En wel wapen consten dzagen.
Aristotiles / die vzoede /
- 795 Sat daer na met siere roede /
En bi hem saten sine scolieren /
Die scane waren en godertieren /
Geleert waren recht als papelarbe /
Maer onnutte waren ten swarde.
- 800 Alexander / die ionge coning /
Sat en mente also dese dinc /
En boedder sine herte mede.
Als was hi cranc in sine lede /
Int herte was hi een lybaert /
- 805 Coene / stout en onberbaert ;
En om dat si hem waren hout /
Dies was hem sijn herte stout /
En te mode harde sachte ;
Dat toende hi buten sine gedachte /
- 810 Dat sijn herte was binnen sier :
Hem waren roet beide sine lier /
En sine ogen en mont
Stoenden te lachgene tarle stont.
Bi aldyg gedaenre dinc /
- 815 Note men kinnen dien coninc ;
Al hadde sine diere gemaden
En sine crone doen bestaden /
Men mochte bi dier gebaere
Merken wie de coninc ware.

*We veel heren Alexander coes uter finen volke mede
te vechten.*

- 820 **H** coes daer ute ionc en oude /
Daer hi mede ozlogen woude /
.LXXXV. hondert heren
Coes hi uyt met groter eren /
Die ribbers waren pize goet /
825 En alle hadden si enen moet
Te bechtene en wapene dzagen.
Mer som waren si wel van dagen /
Some wel te maeten ionc /
Some op haren iersten spzont.
830 Dies dar ic wel der waereit lien /
Soe we soe daer van ere partien
Conincstabels was / met boer waer
Dat hi was out .lxxx. iaer.

We menech M. voetganger hi vercoes mede te vechtene.

- D**er na coes hi there te boet /
835 Dier was .xxij.^m / die alle goet
Waren ten scilde enten swaerde /
Al en hadden si egene paerde.
Gysarmen dzogen si en stabe /
Dat int ozloge es gode habe ;
840 Beide met slingeren en met bogen
Consten sij hare macht wel togen ;
Si waepent wel te maten.
Dat men heet westfeilse platen

Had den si ane en oec parpoente /
845 Die hen stonden wel te poente.
Helme hadden si en bekenese /
En selfscotte en quorele.
Nu es die here wel gescuert /
En van wapen wel bewaert.

*We dien meester dij boecs wondert dat Alexander
alle die werelt dwingen woude.*

850 **G**od here / hoe mi des wondert /
Dat si met .xl. busent en .v.^o
Al die werelt willen winnen.
Nochtan wiet men die waerheit kinnen /
So wast een wonderlike dinc /
855 Dat so veel volc en een coninc
Binnen .xij. iaeren alle die lande
Bedwongen hadden en hare viande.
Wiet men van merken dies conincs doget
En sijn volc en sijn ioget /
860 En binnen hoe cozten tijden hi dwanc
Al hier werelt ommeganc /
Alle die ozlogen diemen vint
En sijn heeriegen neit een dwint.

We Alexander tot Attenen quam en die stede creck.

Die erste stede die hiere dozste
865 Setten tegen den edelen dozste /
Dat was Attenen / die edel stede /

- Die Cycrops ierst maken dede
Bi den raede van Domestone/
Die beide fier was en conc.
870 Dit behoerde Macedo/
En hi was haerde bliede en hzo ;
Hy pozzet theere metter bart/
En boer thjo Attenen wart ;
En eer si heren mochten bersten /
875 Oste verweren / oste blien /
Was Alexander boer di stede /
En oer sijn heren mede.
Domestoen hi riep rade /
Die hoefche / doen hys hadde stade /
880 Beide pozzers en clerke.
Hi spzak di tale in Panas kerke :
« Si hi heren / wetti dat /
Dat Cerces boer Attenen sat /
Die allegader European dwanc ?
885 Nochtan hielden wie / an sinen danc /
Igen hem di vaste pozt.
Selbi werken na mine wozt /
Wi selen wederstaen dit hint :
Sijn doen datz recht mer een wint. »
890 Als Domestoen dit seide albus /
Doen andwozde hem Encinus.
Hi scout Domestoen sere /
Dat hi tegen sinen here
Wilbe houden enegen strjt.
895 « En es / spzak hi / en genen tijt
Goet ozlogen iegen recht.
Wi hebben getweist nu en echt

Sinen bozbergs onderbaen ;
 Noch soe selen wijt ane vaen /
 900 Salmen doen minen raet :
 Oylage en strijt es emmer quaet.
 Cwi verliesen wi dese stede ?
 En es niet so goet als vrede. »
 Hier binnen onderseinden si boden /
 905 En si swozen bi haren goden
 Dat si altoes hem dienen wilben /
 En si anderen here niene hilden.
 Alexander was gobertieren /
 En vergaf hen allen sciene
 910 Sinen groten toznen moet ;
 Want hi was te viddene goet.
 Hi liet bi clerke ter scolen gaen /
 En die stat al ongebaen /
 En die scupe varen uyt en in /
 915 En soeken haer gelwin.

*We coninc Alexander voer Teben die stat quam,
 en destrueerde en wan.*

Alse Attenen hem algader
 Diende / alset sinen vader
 Phillip te bozen hadde gedaen /
 Doen pozzede hi banen harde saen
 920 Ce Teben boere die oude pozt.
 Die iongelinge quamen bozt /
 Die pozten sloten si iegen den here :
 Dat scade hem sint harde sere.
 Hadde sine willen ontsaen met minnen /

- 925 En over haren here bekinnen
 Sonder wapen met schonre tale/
 Als hem hadde betemet wale/
 Si aventuren si waren tien stonden
 Dan ozlogen ghijt bonden.
- 930 En om dat sine onkwert maecten/
 Wast goet recht dat sine smaecten
 En sine wapene en cracht.
 Men street daer beide nacht en dach.
 Die van Cebe waren mesmaect/
 En so gewont en so geraect/
 Dat si/ behoudelike haren leven/
 Gerne hadden di stat op gegeven :
 Nochtan haeden si gene genaden.
 Die coninc hi was saen beraeden
- 940 Wat hier mede hadde te doene.
 Metten quamen die barone
 Van den lande/ en seiden dat/
 Dat daer wonden in die stat
 Die quaeste scalken diemen weet.
- 945 Dit hadden si die Gziken leet/
 En dicke hebben si se verslegen/
 En haer stat gehouden der iegen.
 Men vint bescreven albus :
 Het was een coninc/ hiet Adipus/
 Die sinen vader ter doet sloech.
 Nochtan was dat niet quaets genoech :
 Siere moder nam hi te wiue/
 En wan di haren liue
 Twe twillinge/ eer hi starf.
- 955 Maer nochtan tere warf

Doen hijt wijste / hine en conste gebogen /

En stat uyt beide sijn ogen.

Deen vanden hiet Polimiteſ /

En vander hiet Etiocleſ.

60 Si baden hem dese pozt

Onderlinge menege mozt /

En haer ozloge moesten beropen

Alle die lande van European.

Men leest in romans noch heden /

965 Dat si onderlinge streben.

Dese dinc en dese mozt

Es gesceit in dese pozt.

We coninc Alexander di stat van Teben stoerde en stormde.

Doen dit die baroene telden /

Prinsde Alexander dat sijn ontgelben

970 Souden die binnen Teben waren /

En bede tfole ten assaute varen /

Ene scare van .xiiij.^o op ozſſe /

En baden der stede grote pozſſe ;

Want sine mochtense niet verbziben.

975 Nochtan deden sire vele bliuen.

Doen quamen die voetgangers sel

Met taertschen oberdeet mel.

Doen bzachtmen die euenhogen /

Vaer vele quarelen uyt vlogen.

980 Some was tfole verbeet met scilden /

Die si boven hare hoeft hilden :

Albus ginc men ten mure.

Daer vant menich quade aventure.
Met pikken bzaken si die beste.
985 Die van Teben verlozen die beste :
Die van wonden ontflein mochten /
Si scuyden in daer hagedochten.
Die van Gziken bzaken die mure /
En quamen gelopen daer dure ;
990 Si slogen algader ter doet /
Hanc / out / clene en groet /
Het was alleens wif en man.
Mettein volchde daer an
Die newe coninc Alexander /
995 En met hem noch een ander /
Heit Cleades / met ere harpe.
Doen die coninc albus scarpe
Alle die van Teben dwanc /
Sanc hi den coninc desen sanc.

*Wat Cleades vor coninc Alexander sanc, doe hi
Teben stormde.*

1000 **G**ewelch here Alexander /
Du best allene / engeen ander /
Dien die sterren sijn onderdaen ;
Si doen ons al dat verstaen /
Dattu sal hebben haestelike
1005 Die vier hoke van ertrike.
Hebestu nu al dat vergeten
Datti dijn meester leerde weten /
Aristotiles / die boede /
Dattu sout met sachten mode

- 1010 **D**ine gramscap laten sinken?
En woulbu niet daromme dinken/
Prinse doch omme dijns meisters wozt.
War omme woltu dese pozt
Cestozen albus?
- 1015 **H**ier was gebozen Liberbarus/
Die blant dwanc van Endi:
Dien eersten wigart plante hi/
Dien men in Europen sach.
Die boke doen oer gewach/
- 1020 **D**at Ercules heir oer was gebozen/
Die was die meiste vele te bozen/
Dienmen vant in ertrike.
Anfloen maerte sekerlike
Desen mure/ en al die stede
- 1025 **V**erstmen dat Cadmus maken bede.
Verwonnen lieben doet genaden/
En onberwonnen saltu scaden:
Dat rike mach neit sijn gestade/
Daer men vercht sonder genade.
- 1030 **E**n oft u emmer tsole wilg doden/
Wes genaderch doch dien goden
En dien kerken van dier pozt. »
Dus en Cleades sinen wozt.
Maer die coninc hi geboet/
- 1035 **D**at ment al sloge te doet.
Daer na geboet hi dien knechten/
Dat si die mure souden slecten.
Doen bede hi berbernen sciere
Al die stat met griexen viere.

*We die Romen Alexander seinden die roemfse crone,
en wat doe gesiede van Alexander.*

- 1040 **D**oen hi Ceben hadde gewelt /
En hi blant hadde en sine gewelt /
En hem oec was al onderdaen /
Senden die van Romen saen
Emulium / haren boede /
1045 **A**en Alexander / dien erntfchen gobe /
En gaben hem die roemfse croene :
Dit was een giste scoen.
Hie besette Griecken lant /
En gereide alte hant
1050 **C**ote Anfen sine bart /
Te varne te Parise wart.
Bedie sciet hi sijn here /
Die bloet waren en van cranker were /
En die van cleinen namen waren ;
1055 **D**iere wilbt al ontbaren /
En heit si in Griecken bliben /
Dat si helpen souden den wiben.
Selve bede hi scepe laden
Met wapen en met dieren gewaden /
1060 **B**eide met dzanke en met spisen /
Dat altoes in genre wise
Hem en gebzake op die zee.
Siere scepe en waren nemmee
Van .cc.xvj. min.
1065 **W**onder hebbe in minen sin /

Hoe dat hi noit was so cone /
Dat hi pꝛouetshe stant te done
Met so cranker her cracht
Legen al gader Paris macht.
1070 Doen si die haben begonsten te rumen /
Dlogen si gelijc ere plumen.
Die hoꝛne maecten selke geblas /
Dat wonderlike te hoꝛen was.
Daer riep menech : Owi ! owach !
1075 Eñ daer na was groet hantgeslach.
Hare herte seide hem / te waren /
Datter lettel soude ontfaren /
Eñ van allen groten heren
Daer lettel souden keren.

We coninc Alexander tiersten voer int lant van Cilicia.

1080 **O**wi / here God / hoe macht sijn /
Dat elken minse int herte sijn
Soe soete dunct sijns selbes lant !
Die bazantson pꝛijst Bazant /
Eñ die francois Dꝛankerike /
1085 Die dꝛytsche dat keyserrike ;
Die Bartone pꝛisen Bartanien /
Die Csampadise Csampanien.
Also mint die vogel dwout /
Daer hi in hebet groet gewout ;
1090 Al bademene in een warme mute /
Mach hi / hi bleget ute.
Dus pꝛijset elkerlijc sijn lant :

Mach hi hi v'leget v're
Dus prijset elker hie sijn lant
Maer seide dat hi noit en vant
Als groet lant als biurambacht
It waens hē d'biheeft gedacht
In dat hie in was geboren
Deider prijst hie te voren

O Wi here god hoe macht sijn
Dat elke mensche int hie sijn
Soetoeere dunt sijn selnes lant
Die brabantse prijst brabant
En die francois vranckenhe
Die duytsche dat heysenrike
Die bartone prijst bartanen
Die campadise t'campanen
Als mint die vogel dwout
Daer hi in heuet groet gewout
Al datemene in een warme nute

- Maer seide dat hi noit en vant
 Also groet lant alse Surambacht.
 1095 Ic waens hem der bi heeft gebacht /
 Om dat hiere in was gebozen /
 Beide p̄hst h̄jt te bozen.
 Aldus so wast bi den Gzicken :
 Alst niet sagen bliken
 1100 Dien roer van haers selfs pozt /
 .Nochtan stoenden si opt boozt /
 En sagen weder te lande /
 Doz al dat si met genen viande /
 Hare ondanc / en waren gebaen.
 1105 Maer Alexander / sonder waen /
 Die hadde so groten sin tozlogen /
 Dat hi altoes met sinen ogen
 Ce lande wilde keren weder.
 Der moder sozge leide neder ;
 1110 Op sine .ij. suster en achte hi niet /
 Die hi allegader achter hem liet.
 Hi was die ierste die Ansen sach /
 Daer hi op die staven lach /
 En die berge van Cilicia.
 1115 Die bliscap ghinc hem so na /
 En hem was te moede so sochte /
 Dat hi cume spreken mochte.
 Hem dochte de zeil te lattel doen /
 En bede sine liede roen.
 1120 Doen hem blant so na screin /
 Dat een slinger enen steen
 Gewerpen mochte opt lant /

Nam he een speer in sine hant /
En scoet geen sper dat het stat
1125 Int sant / en dattie erde bzar.
Doen riepen sine gesellen alle /
Dat wel geleke goden geballe.
Men scote die anker buten die bozt /
En men wazp die boten bozt ;
1130 Men sloech te hant die paulione
Op een plaetse die was groen ;
Si maecten een groet gelugt /
En baden hare wapen uyt ;
Daer na ghingen si eten saen /
1135 En daer na wilden si slapen gaen.
Doen hiet die coninc wachten dat heer
Met ribbers van groter mer.

*Van eenre wonderliker aventuren die coninc
Alexander gesciede.*

Die wachter spzaken onderlinge
Om menegerande dinge /
1140 En rozten haren langen nacht.
Doen was een ribber daer bedacht
Van einre abonturen / die hi bertelbe
Van Alexander daer opten velde /
Die hiem gesciet was te bozen /
1145 Ce dien tijden dat hi bede rozen
Die coninc Clause van Aterbaen /
En hi hadden verwonnen saen
In een pzhch spel / daer si waren.

- Coztelike daer na / te waren /
1150 **S**ende di vrouwe van Endi
Ene ionfer hobesck en vzi /
So volmaect van allen leden /
Dat men in dien dage hebben
Diet en vande haer gelike ;
1155 **S**o scoen was si sekerlike /
So wie diese met ogen sach /
Hi seide dat onder dien dach
Engene waer so volmaect ;
Dat tjo was si soe wel geraect /
1160 **D**at si hare votschap wale
Conste si seggen in griexer tale.
Alexander hi wart bebaen
Met haerre minnen / en soubse saen
Hebben ontsaen tiere amien :
1165 **H**i beedse sinen knapen vzien.
Als dit Aristotiles aene sach /
Mercte hi wat an haer gelach /
En onderbant met siere liste /
(Want hi veil wijsheiden wiste)
1170 **D**at si oit was op gehouden
Van haerre ioncheit tot haerre ouden
Met serpentes en met venine.
Hi beet dien coninc wel in scine /
En toget hem al oppenbare /
1175 **D**at niemen soe sterc en ware /
Hadde hi met haer te done /
Vine en ware steendoet eer none.
Dus waer die coninc doet tien stonden /

En hadde sijn meester niet onderbonden.
 1180 Dit sprac heen toten anderen /
 En ghingen om dat her wandelen /
 Cote dat begonste te dagen.
 Doen die ridders dat versagen /
 Ginghen si in haer tenten slapen /
 1185 En hieten wachten hare knapen.

*We coninc Alexander dlant van Europin gaf te lene
dien hieren van Grieken en sijn erve.*

Die leelwerke / die nachtegate /
 En ander vogel songhen wale /
 Doen si sagen die dagerat.
 Als Alexander dat verstaet /
 1190 Deert hi op en cleede hem saen.
 So dat hi op was gestaen
 En geleet / na conincs wisen /
 Do die sonne begonste te risen /
 Hi ghinc uyt dien pauleione /
 1195 En met hem menech ridder cone /
 En oec menich roen sariant.
 Hi clam op enen berch te hant /
 Daer si Asien mochten sien.
 Hi keerde hem omme en sach mettien
 1200 Dat cozen op die campanien /
 En die bosse op die montanien /
 En oec menege pzaiozie /
 En menege stede vzie /
 En menegen twingaert mede.

- 1205 Doen sprac hi ter selver stede :
« Liebe gesellen / het es̄ genoech /
Asia es̄ wel min geboech /
Ic later mi gepait mede ;
Europin en̄ mijn ers̄ijchebe /
- 1210 En̄ blant dat mi liet mijn vader /
Dat gebic u op algaber. »
Dit sprac hi / en̄ met milder hant
Gaf hijt dien hieren al te hant /
En̄ si ontſingent daer te lene.
- 1215 Dat en was̄ logen engene.
Dus̄ onberbaert was̄ sijn sin /
Dat hi waende sijn gelwin
Hebben ane blant dat hi woude :
Hi hiet dat ment niet roben en soude.
- 1220 Doen h̄zac men op die paulione /
En̄ Macedo / die degen cone /
B̄achte blant in selken sozgen /
Dat si hem / steden en̄ bozgen /
Al op gaben sonder strijt.
- 1225 D̄h̄s̄ was̄ te merre sijn iolijt /
Dan hise met crachte hadde bestaen.
En̄ die hem niene wouden ontsaen /
Die sloech hi en̄ d̄manc so harde /
Dat hi gerne nam die vaerde.

*We di coninc Alexander uyt Afien trac int lant
van Frigien.*

1230 **A**l se Alexander die Cilicaine

- Hadde bedwongen / so dat sine
 Over haren heren heilben /
 Bede hi dat her hozwert telben
 In dat lant van Frigia.
 1235 Daer leget dat oude Croien na /
 En Croien was daer so bi
 Op een rivere / hiet Santi /
 Die heet in francois Clarente.
 Daer waren wilen die parlimente
 1240 Tussen die Grieken en die Croine ;
 Daer waren wilen ribbers sine.
 Albaer vant Alexander / die fiere /
 Staende enen ouden popeliere /
 Daer Paris in hadde bescreben
 1245 Die minne / de di hadde bedreben
 Met Ennones / die hzie /
 Die talre eersten was sine amie /
 Eir hi Elenam vercoes /
 Daer menich sijn lijf om verloes.
 1250 Heir beneden was ein dal /
 Daer die werringhe in was al
 Chugssen Venus ende Pallas
 En Juno / die scoen was.
 Dit was om enen appel goet ;
 1255 Want daer inne bescreben stoet /
 Dat menne der schoenster geben soude.
 Paris / die dat scheiden woude /
 Gaf Venus dien appel in die hant :
 Daromme was siber al dat lant
 1260 En Croien gestoert oer al /

Daer af quam oyth groet ongebal.
Du es Troien een cleen dinc ;
Doch sach wel die coninc /
Dat wilen niene was cleene ;
1265 Want daer lagen so vūele steen /
Men mocht merken vele te bat /
Dat wilen was een grote stat.

*We dat coninc Alexander binnen Troyen ghinc en
befach der heren grave.*

Den Alexander hadde besien
Troien / ghinc hi mettien
1270 Daer die ridderen van groten pꝛise
Lagen begraven in haere wise.
Op dat graf stont bescreven /
Hoe datsi waren bleben /
En hoe dat haer namen waren.
1275 Mettien so kwam hi gebaren
Daer hi Achilles graf sach staen.
Bi den litteren kinde hijt saen /
Die hi aen tgraf hebet vonden.
Dus spꝛaken die litteren die daer stoenden :
1280 « Achilles / die Hertoz verman /
» Leget hier / die edel man /
» En men schotene neder doet
» Onder den voet / daer hi was bloet. »
Doen dat sach die iongelinc /
1285 Wel behaegde hem dese dinc :

Hï begoet met melke die erde /
En wirokede harde werde.
Doen sprac hi dese tale /
Die ic mach segghen wale :

*Wat coninc Alexander sprac, doe hi bi Achilles grave
quam en dat besach.*

- 1290 « **E**d / edel man / men mach wel pziſen
Dine aventure in elker wijsen.
Dat Omereus screef die geeste /
Dat dunct mi die alre meiste.
Al verwonstu oec sekerlike
1295 Hectoze / den starcsten van dien rike /
Hets meerre ere dat seic een cleerc /
Alse Omereus was / die seic werc
Makede van dinen daden.
Woulde mi God also beraden /
1300 Dat welctijt soe ic doet blebe
Sulge een cleerc mine daet bescreve !
Alle de werelt durenture
Mine wet geit inde mine cure /
Al van daer die sonne op gaet
1305 Cote daer dat si neber gaet /
En van dien sūden tote dien nozden
Albaer die werelt mijn es wozden /
En als ic bin in eertrike
Einnich pzince geweldelike /
1310 Also as mer een sonne es ;
Nochtan ontsie ic mi al des /

Dat mi nae dit grote gebal
Een scriber ghebraken sal.
Ich were mir des leber wijs /
1315 Dan te wanne int paradijs.
Edele Gzicken nu hoert na mi :
Siet dat u niet leet en si
Dat u dit werdet te sûre ;
Al es si sel die aventûre /
1320 Die altoes niet gestabe en blibet /
Siet dat si u niet en verdzibet.
Die niet besûrt niet besoet /
En niet mesdoet niet en boet /
En na pine comet goet gebal.
1325 Hoert wat ic u segghen sal /
Daer bi mijn troest es so goet /
En wat mich sus verjugen doet.

*We dat coninc Alexander sach een vertoeninge te
bedwingene alle die werelt.*

De mijn vader was onlange doet /
En Gzicken was in groter noet /
1330 En ich die croen hadde ontsaen /
Omtrent middach / sonder waen /
Lach ic in mine kemenade /
En was in meingen raede.
Mine ridbers slegen achter bozge ;
1335 Mer ich was in sulker sozge
Om dat ic was een nuwe man /
En wistic doen wat vanghen an /
Neder zo volgen mine viande

- So bestermen mine lande /
 1340 In wiste wat ierste an vaen.
 Mettien quam een claerheit saen ;
 Die nacht teghinc alse een gedwas /
 Daer ic in die camer was /
 En daer ic selve tho gesach /
 1345 So dochte mi woorden doch :
 Ic wane dat licht was van hemelrike.
 Van angste swetic sekerlike.
 Een hemelsch man doch mi daer comen /
 (Macht ic hem bi ozlobe nomen)
 1350 Die byemde cleder hadde an /
 Die ic genomen niet en can /
 So mengerhande waren si gedaen ;
 Mer dochte mi / sonder waen /
 Dat hi gecleet was al gaere
 1355 Als ocht eens ioden bisscop waer :
 Sine scone waren beleit met golde /
 Also als hijt selven walde ;
 Een soem van golde dure en goet
 Beneden omme sijn cleder stoet ;
 1360 Dur die bozste hadde .xij. steen /
 Die siet lichten alle gemeinne ;
 Te middelwerden in sijn bozhoft
 Stoent bescreven / dies geloest /
 Met .iiij. litteren een naem /
 1365 Mer en was mi geen schaem
 Dat ic litteren nien en gelas /
 Bedi dat geen greix en was.
 Ene croen stoent op sijn hobet /

- Eene goutspanghe voꝛ tfoꝛhoest ;
1370 Omt haer ghinc hen een soem van goude /
En hi was grau van scoender oude.
Albus was die grote here
Als ic u seghe / noch min noch mere.
It hadde actinghe oppenbaere .
1375 Te vragene wie dat hi waere /
En wat hi wolde en wan hi gwaeme /
En we dat were sijn naeme.
Mer hi sprac ierst te mi wart /
En seide : « Gereide dijn hart /
1380 Alexander / machtich man /
En baere upt dijne lande van /
It sal bi geben in dijn gewout
Alt solc dat die werelt hout ;
So waer dattu in eertrike
1385 Enen sleg in mijn gelike /
Dat es mijn volc / en doe hem niet. » »
En mettien hi van mi scheid ;
Alle die wege voꝛ die sale
Rikkende uptermaten waels.
1390 Dit es die sake die mi doet
So blide sijn in minen moet. »
Dat sprac hi met groter loien /
Daer hi gelogiert lach bi Crogen.
Dus machmen merken wel te bozen /
1395 Dat hi van Gode was vercozen
Pzinsse te sine van al eertrike ;
Want hi wast selve sekerlike /
Ocht sijn die daer quam /

Doen hi de gewalt af nam.

1400 Dus nemet inde dierste boec.

So weire an naide enen boec

Dan valscher rimen / hi mesdoet ;

Want die rime es al goet.

DAT ANDER BOEC.

*Hier geet an dat ander boec, en̄ sprect van coninc
Alexander en̄ van coninc Daris, we si sich onder-
linge onder spraken en streden.*

HIER enbinnen quam die niemare
Doz Darise al oppenbare
Dat Alexander waer int lant /
En̄ h̄jt allet dwonghe metter hant.
5 Daris was gewelbich en̄ rike /
En̄ langhe hadde hi sekerlike
In groter welden en̄ met vzeben
Sijn lant ghehouden en̄ sijn steden.
Al was meerre sijn conincrike /
10 En̄ bat gewapent sekerlike /
En̄ oec riker van groten goude /
En̄ oec bat met gewoude
Menech coninc was onderbaen /
En̄ hi oec meer p̄ijs hadde ontsaen /
15 En̄ daer tho ouder was van dagen /
Soe en dochts hem niet wel behagen

Dat hi te stride moeste riden ;
Want hine plags in langhen tijden.
Bedie wilt men die waerheit hozen /
20 Hi dochtg mi luttel hebben te bozen ;
Al was sijn name hoge /
Sijn herte en wilde geen ozloge.
Nochtan om dat hi niet en wilde
Dat ieman sijn scheren hilde /
25 Ozeigde hi den coninc oppenbare /
Om dat hi wesen soude in baer /
En sprac harde hoge tale /
Want hi mocht volbzinghen wale /
En dede int lant ghebeden
30 Herbart al sinen lieben.
Seben dūsentich barone /
Wel gehapent en coen /
Die besten die tien tijden saten
Cupssen der zee en Eufraeten /
35 Oede hi met Mennone baren
Aegen Alexanders scharen.

*Wat Daris Alexander onboet, doe hi in finen lande
was en wee smelike worde.*

Alsc bit volc aldug trat uyt /
Sende Daris een salugt
Totte Alexander / om dat hi wilde
40 Dat menne ober machtich hilde.
Hi gaf hem selben groten ppgs ;
Want hi sprac in berre wijs :
« Daris dzeget die hoegste croen

- Boben allen coningen te loene /
45 Eñ die oec maech es aller gode /
Hi ontbeit met sinen gode
Alexander / sinen knechte /
Dat hi verbient heeft te rechte.
Al bistu dapper en ionc /
50 Eñ spzinc niet enen dallen spzonc /
Eñ wes te pynlec niet een twint :
Du wasses noch / dū bes een kint.
Die bzocht die noch niet es ripe /
Die es quæet gepluct van sinre pipe.
55 Laet dijne wapen / dū en bist geen man /
Met dulheiden daetstuse an /
Eñ ganc tot dijne moder Olimpias /
Die selden gerne siber was.
Hi es dūl die hem niet en scaemt.
60 Ic sende di datti bat betaemt /
Dat es te dinen behoef een bzeidelkin /
Dattu mir onderbanech salt sijn
Eñ en minen dienste bliben /
Of ich sal dich als een pert bziwen.
65 Ich sinde di mede oec enen stoet /
Die te dienre kinsheit es goet.
Enen bigozdel sinde ich dir mede /
Dattu teringhe tote dierre stede
Hebben moegs en bzoet ;
70 Sone en blijfstu niet van hunger doet.
Bestu so kegtijs ende dūl
Eñ ter riecheit so bul /
Eñ int herte so pzemant
Dattu lieber heefs dinen biant

- 75 Dan dinen vziemt in alle tijt /
En dū lieber heifſ den strijt
En ozloge dan vzebe /
So hūere wat ich di ſegge mede :
Legen di en ſal geen goet man bechten /
80 Mer mer quaden berwoeden knechten
Sal ic di ſo ſere doen blouwen
Datti ſal dijn leben rouwen /
En werpen di / na minen waen /
Daer dū en ſalt ſein ſonne noch maen. »
85 Duſ nam ende ſijn ſalugt /
En men laſt al ober luyt.

*Wat Alexander antworde dien boden , di deſe ſmelike
worde brachten.*

- D**en Alexander dat vernam /
Wart hi uytter maten gram /
En en luttelken hi do ſweech.
90 Doe pijsde hi dat dat gedzeech
Luttel goeds hem mochte ſcaden ;
Doen antwerde hi met ſtaben
Den herren de dat ſalugt vzochten /
Want hem ſijn moet begonſt te ſochten.
95 Aldus ſpzech he zo dien luden :
« Hūert / ic ſal uch vas bedūden
Wat betekent ugrs heren pzeſent.
Die val es runt al omtrent :
Dat bediet di werelt runt /
100 Die mijn ſal ſijn in cozter ſtunt.
Die vzeibel bedūpt dat ich ſal rijden

- Op die Persen in cozten zijden /
Eñ dwinghen si met minen swerde /
Gelijch oft wieren perde.
105 Wat dit bigurdel bediet /
Dat en sal achter bliuen niet :
Ich sal haben alle Darijs schat. »
Doen bedi weder scriuen dat /
Eñ heincker sijnen segel an /
110 Eñ sandet weder den hogen man.
Den boden gaf hi siluer eñ golt /
Eñ bede hen eere menich volt.

*We dat coninc Alexander iegen Mennone street
eñ verwan.*

- K**ortelike na deser zijt
Was die bitterlichste strijt
115 Tusschen Alexander eñ Mennone.
Dit was op dien velde grone /
Op een ribeir / heit Szannike /
Daer bleef dat gemeincklike
Mennone / die edel lantsheirre.
120 Alexander hadde daer die ere ;
Eñ Darise quam die niemere
Dat Mennoen verflagen were /
Eñ al dat hi met hem bzachte.
Die leide mere bede eim onfachte /
125 Dan eem eñ van den ridderz mede.
Al was he bzohe / nottan he bede
Als he gein die aventure
Proben woulde durrenture.

Hj bede sijne lude comen /
130 Die men inden strijde sal nomen /
En gereide sijne bart
Met haesten zo Eufraten wart.
Soe menich edel man was daer /
Al en seidic anders niet dit iaer /
135 Ich en soude al niet bi namen nomen /
Ich soult come te bozen comen.
Si quamen daer met groten pize /
Die men sal nomen in dien luge :
De here aventuren ghinghen /
140 Heit en mocht ment niet volzinghen.

*We dat coninc Daris sijn volc telde, en we groet
sijn her was.*

Doen Daris zo Eufraten quam /
En hi met zo sein vernam
Dat daer was so menich schilt /
En daer so menich schare hilt /
145 Verheif sere sijn moet.
Ich waen hi anders nien doet
Dan hi tsole zalte metter bart /
Ciersten dat die dach op vaert /
Alse wilen Cerces bede /
150 Doen he verwan meinge stede.
.XXX. hondert .M. hieren
Waren da gezalt met eren :
Nachtan so bleef hoer so veel / hen dochte
Dat mense niet getellen mochte.
155 Hi bevalsi met groter sozgen

Sinen goden / dat sise bozgen
Moesten iegen dat griexe her /
Dat hi ontsach herbe sere.

*We menich .CM. ridder met Mennone voren iegen
Alexander den coninc.*

Dat ierste olog dat Paris heilt /
160 Als ic u tiersten hebbe getelt /
Iegen di Griexen / di cone waren /
Dat was doen hi bede waren
.D. M. volcs met Mennone /
Edel ridders ende cone /
165 Op Alexander den iongelinc.
Al wast wonderlike dinc
Dat daer tien tijden geschede /
Dat was wer hi hadde min liede.
Hont en out / cleen en groet
170 Sloech hi al te gader doet /
En Mennone den heren mede.
Oec wan hi ter selver stede
Die rieke bozch / daer Midas
Wilen coninc op was.
175 Midas was so doz rike /
Dat men seide sekerlike
Soe wat dat hi hadde in de hant
Dat gulden wart alte hant.
Gordia hiet wilen di zale /
180 (Dat vint men bescreuen mael)
En nu te tijden hiet si Sardis.

Dit bint men wel dat waer es.
In enen hoec van Asia
Staet si en Europeen na;
185 Daer comen .ij. zee te samen/
Die narvel ende oceanus.
Een flubie / heet Sagnarius /
Dallet daer in beide die zeen /
Ten hoke daer si woerden een.
190 Binnen der zalen steit Jupiters kirke /
Gzoet en van starken ghewirke :
Daer binnen so staet Midas wagen /
Die veel last mochte dzagen.
Aen dat ioc heinc die vzeimbe knop :
195 Soe meingerhande was sijn loep /
Datmen niemene en mochte binden /
Die den knoep mochte ontbinden.
Het was ober meinich iaer
In die stede vorseit albaer /
200 So wie den knoep onknochte /
Dat hem altoes niene ontfochte /
Hine en soude wel saen dat na
Heir van al Asia.

We Alexander dien knoep onknochte, die an Midas wagen sloent, en wat bedijt.

Doen Alexander dat hadde verstaen /
205 Was hi in den wil bebaen
Dat hi knoep woude ontstriken :
Mer hi begonder aen te trecken.
Doen hi sach dat niet en diet /

- « Gesellen / het es al om niet / »
210 Spzac hi / « in can niet gemicken
Hoe ic dit soude ontstricken. »
Dit spzac hi / en trac uyt sijn swert /
En sneet entwe ter veert /
En enknochte al dozenture.
215 Dus bedzoech hi di aventure.
« Wat dunct u / » spzac hi / « van desen ?
Alsa sal noch mijn wesen. »

*We coninc Alexander int lant van Capadocien quam
en oec wan.*

- A**ls hi al dat hadde gedaen /
Doer hi tote Acirien saen /
220 Dat was een pozten ute vercozen.
Hi sende sijn boden bozen
Int lant van Capadocia.
Al dat volc verre in na
Singhen willendich in hant /
225 En gaven op al eire lant.
Doen si alle bedwongen waren /
Woude die coninc henen baren
Aegen Darise mettier haest /
Daer hi wiste alre naeste.
230 Hi voer binnen eens dages wilen
.XXX. groter milen ;
Want hi woude dien bloden tyrant
Scoffieren en winnen blant.
Hi haeste hem oec te seirre vele /
235 Want hi wiste harde wele

Partie rochen nauwe waren /
Daer hi do? soude moten varen /
Dat hi Darise daer mochte meren /
En sijnen volke sere deren ;
240 Bedi haesti hem ten slechten lande /
Daer Daris was en syne viande.

We Daris vander Eufraten voer in Cicilien.

Daris hi was op gestaen
Eens mergens tydelike also saen /
Hi geboet ter selver stonde /
245 Als hi dien dach bekinnen conde /
Dat men pozzede met der hart
Cien lande van Cicilien wart.
Daer was tgeluyt groet uter maten /
Doen si hoeren van der Eufraten /
250 Dat een stene rivere was.
Daer was tgeluyt groet en tgeblas :
Die berge dochten hem van pinen
Te stucken bzercken ende dwinen /
En die steen dochten hem schueren.
255 Men mochte harde herre hueren
Van dien hoznen die donringe /
Van herre hoerbemen dat gedinge.

*We Daris folc gescart was, doen hi tot Cicilen
wert voere.*

Hu hoert alle gader hermart /
Hoe dat volc was gescart.

- 260 Doz alt her voer een wagen /
Die in casse bzachte gebzagen
Dan finen Silber een outaer /
Ende een vier lach op albaer /
Dat volc van Persen aenebede
265 Oher een groet gotlicheide.
Dar na quam en wagen goet /
Daer Jupeters beilde op stoet ;
Dien trocken .ij. witte perde :
Hi was gemaect van groter werbe /
270 Dan goude en van dijren stenen.
Daer na quamen hare cozenen /
En .rij. manieren volcs gebaren
Eerlic met haren scaren.
Daer quamen doz die ander alle
275 Esolt van die lande van Triballe /
Die soe doz langhe leuen /
Dat si groter ouder streuen :
Het es daer wet / het es daer noet /
Dat dat kint sla den vader doet ;
280 Hine machj ander doet entfaen /
Men motene te doet met wapen slaen.
.K.^m man so quamen ber sceir
Gebaren van dufbaentre maniere
Op wagene die vergult waren.
285 Dar na so quamen daer ghebaren
.K.D.^m mans van des conincs magen /
Die cleber bzachten ane ghebzagen
Als sulke alse bzouwen nu plein /
Dat mense daer bi mochte sien.
290 Daer na quam dies conincs wagen /

- Die Darijs bzachte gebzagen :
 Die spzoten scemerden van goude.
 Also als hijt selve woude /
 Bi hem stoeden gode bescreben /
 295 Daer hi hem aen hielt al sijn leven.
 Met goude en met dieren stenen /
 Beide met groten en met cleenen /
 Was die wagen versiert van binnen
 En van bûten in allen sinen.
 300 Soben dien wagen / zo waren /
 Was gemaect van goude een aren /
 Die de sonne van hem werde /
 Soe dat si hem niet en derde.
 .X.^m man bozen boz dien coninc.
 305 Dat was een ware dinc.
 Haer schachte waeren silverin /
 Ende ere yseren sijn gûlden.
 Nochtan dede die coninc riden
 .CC. man bi sijnre siden /
 310 Die alle waren conincs kinder /
 Somme meitre / somme minder.
 Nochtan ghinker daer alle omme
 .XXX.^m theinre somme
 Van boetghengers theinre scharen.
 315 Daer nae so quamen ghebaren
 Dies conincs kint en sijn wijs /
 En siere moder en sijn ionc wijs ;
 En alle die alame van dien hobe ;
 En .b. hzoûwen van groten lohe
 320 Quamen op .L. wagen gebaren /
 Die Darijs amien waren.

Gebuerde cnapen alse capone
Diemen tien tijde spadone /
Waren der hzouwen camereren ;
325 Want men plach do beir manieren.
Cien tijden wast oec sede /
Wetijt so die coninc bede
Dan Perren roepen herbart /
Dat al volchde ter vaert /
330 Man / wijs quamen en kinder /
Knapen / knechte / meer en minder.

*We Daris finen scat na voerde en meneger
cunne liede.*

Der na quam die schat gebaren
Op .lxj. mûlen / te waren /
En .cc. kemele meede
335 Bzachten schat op eer leede.
Ene schare quam te lueren dar an /
Meer da .c. dūsentich man /
Die schoten en wozen steene.
Dar na so quamen al ghemeen
340 En trop van misliken lieden /
Die ic nieman al en can bedieden :
Manne warent veelna al /
Daer af en was geen getal.
Dat heer maecte selt gestof /
345 Dat di sonne berdonkert af /
Alse ochte die nebel hadde gedaen.
Dat doetmen ons berhuar berstaen.

*We Alexander Daris na trac, doe hi vloe int lant
Cecilia.*

Doe hoere Alexander na /
 En vant dat lant van Cecilia
 350 Verbernt en verergert soe
 Van den volke datter vloer.
 Hi hoere tho eenre steede ghereit /
 Dat Cyrus pauletoen heet.
 Hi seinde hoeren Permenione /
 355 En gheboet hem the doen
 Dat hi Carchen / die goede steede /
 Soude houden in vrede ;
 Want Darijs di Perren
 Heet verbernen die pozte van Carchen.
 360 Heer was seinte Paulwels ghebozen /
 Die Goedjs apostel was bercozen /
 En heit was sijn vader ghegraven /
 Die rijk was van groter haven.
 Doen di viande veriaget waren
 365 Quam Alexander na gebaren
 Te Carchen en die gode stede /
 En alle sijne ridderjs mede.
 Doer die stat loept een riviere
 Claer en van goder maniere /
 370 Di Signus heet: na minen waen
 Dat bedijt in dietsc een swaen.
 Doer eer witheit / wanic wel /
 Heit si Swaen en nygerins om el.
 Men seet dat si nimmer en vzingt

- 375 Waters van al daer si spzingt /
Van eere geest die eerste aedere /
Van daer di ribeire comt al gabere ;
Ander fonteynen noch ander beke
So en ballet in eer streke.
- 380 Hier wart Marebo gewaer
Dat niemen so gheluckerh en waer /
Die sonder lettinghe aventüre
Hebben mochte altoes ter cure.
Ongebal ghesceit hem daer /
- 385 Daer omme hÿ hadde groten daer /
En alle die van Gzeiken tozen /
Alse ghi nu hier moget hozen.

*We Alexander seec wart, want hi van hitten int
water leep.*

- H**et was int heetste van den iaere /
En dat cozen stoent in sinen aere /
- 390 En en was mer half wedemaent /
Also als men die waerheit waent /
Recht omtrent middage.
Oec segge ic u / al sonder sage /
Dat sant van deem beilde stoef /
- 395 En die erde van heeten cloef.
Alexander was seer verhit /
En hi sach die Swane wit
En oec wel te maeten diep.
Met haesten hi daer inne liep /
- 400 En spzanc int water saen /
Om dat hi hem wilde dwaen.

- Dat water was uiter maeten kouit /
En hi was verhit menichsoit.
Dus verroude hi te hant /
405 Beide dat geest niene vant
Enege aedere in dien tijden /
Daer hi toe mochte liden.
Dus verloes hi sijne cracht /
En seech neder in ommacht.
410 Die riddere si trocken eem uyt /
En weenden sere ober lunt :
Si ghinghen carmen en dinghen ;
Si repen : « Bloeme van ionghelingen /
Waer heefste du dese doet verdient
415 Cie sterbene onder dijne bziemt /
Sunder wapen aldus naegt ?
Wat ongebal hebestu ghestact !
Omi ! verbannen aventure /
Du bist teinwerf also sture
420 Alse enege tygere datmen vint /
En wandelre dan een wint /
En eiseliker dan Cestpoen /
Die in dier hellen es ghehoen.
Daer en es gheen dubel also kel
425 Alse du / dat machmen merken wel.
Segge / waer omme doestu daen
Ce deser tijt desen man ?
Cote nu so weerstu alse moder ;
Waer bi so bestu alse steifmoder ?
430 Want du hadst beheten desen /
Dat hi meester soude wesen
Vander werelt tenen gader.

Omi! coninc / liebe vader /
Daer sal varen greynre schare
435 Die met di es comen hare ?
Di en mogen kieren niet te lande /
Want si te stoert sijn met vande /
En alle gader sonder lijf neere.
Hoe solen wi ons setten ter weere /
440 En sonder dij den strijt bestaen ?
En nieman werdich / sonder waen /
Noch en ware oec op al die erde /
Dat hi na dij coninc werde. »

Wat die aventure sprac iegen die Grieken.

Die aventure hoerde dat /
445 Daer hi op die erde sat.
Si heilt in die hant een wiel ;
Alset keerde een man biel /
En een ander man wart heere /
Die derde rike te lanc so meere /
450 Die vierde was al upt kegtijf
En bleef onsalich al sijn lijf.
Si was blint / wan si en sach
Niet wie hi was die onder lach /
Noch wein si maerte heerre :
455 Dat es eer doen emmermeer.
Si stont op en bespote die Grieken /
Di sere claegden eren seken /
En si green met eren monde
Sotelike ter selber stonde.
460 Si schout si dat si waren verbeert /

- Eñ sprac aldus ten Gziken wert :
« Der lide gerlachte es wel dül /
Eñ groter onbeticheiden vül /
Dat si mi dūs sere moten.
- 465 **M**i mæchys te rechte wernoien
Dat elc moet volgen synre nature /
Sonder alliene die aventure.
Die lijde onsegen mi mijn recht :
Alse make heere den knecht /
- 470 **D**an geben si mi groten lof;
Als ic eem werpen weder of
Dan der eren / dar ic een hzochte /
Dan scheilden si mi oft als ic mochte
Sijn gestade bi mijnre nature :
- 475 **S**oen waere mijn name niet aventure /
Machte ic altoes gestade bliuen.
Het es onrecht dat si hziben.
Beide ic moet sijn ongestade /
Eñ nu doen hzoem eñ nu doen schade /
- 480 **E**ñ nu doen riden eñ nu doen beten /
Sal ic aventure heten. »

Wat Alexander sprac doe hi tho hem selven quam.

- D**en sweech si ter selver stont.
Eñ die coninc roerde sinen mont /
Eñ begon aedemen doch /
- 485 **M**er ebel hadde hi van binnen noch;
Hi sloech op sijn oogen beide
En sprac met groter sercheide :
« Bedie hebbic dit groete ongehal /

- Dat mi die coninc Paris sal
 490 Sonder wer mogen slaen /
 Die heir bi es / sonder waen.
 En et steet mi harde onsein /
 En en mogen niet sissen
 Mi gehelpen in cozten tijden ;
 495 En mijn biant en sal niet biden /
 Hi en sal om mijn ongebal
 Blide sijn en hangent al /
 En slaen mi mijn ribbers of ;
 Mer / wet God / ic sal sonder lof
 500 En sonder eer verflagen werden /
 En oec lighen op der erden
 Onbegraven en bloet /
 En bliben in ellenden doet.
 Nochtan mocht also wesen /
 505 Dat mi siscine mochten genesen /
 So woude ic gerne bi raede wirken.
 Ic segt oec / ribbers en clerken /
 Dat ic verchten meer beger
 Tegen Parise en sijn heer /
 510 Dan ic nu doe te desen stonden
 Dan minen libe die ghesonden ;
 Want al bin ic seic al noch /
 Mocht ic bi minen libe al doch
 Een cozte wile gestaen /
 515 Paris mochte / sonder waen /
 Met sinen lieden blien ander wegen /
 En Gzicken sonder verchten tegen. »

*We Permenio waernde Alexander dat Philip sijn
arfiter hem vergeven soude.*

- M**ettien suerech di coninc stille.
 Die heren ontsagen dat hi wille /
 520 Eñ dat hi oec int herte dochte /
 Dat sijn ebel meerren mochte.
 Philip hiet sijn sischyn :
 Also hi di ozine hadde besten /
 Gelobede hi dat hi soude wesen
 525 Binnen dzien dagen al genesen.
 Hem seinde een par letteren do
 Sijn ridder Parmenio :
 Hi was gebaren een deel dat hozt
 Cote Vssoen / der vaster pozt.
 530 Hi sreef dat hi hen soude bersein
 Dan Philippe / sijnen sischein /
 Dat hine vergeven soude ;
 Hem ware geloest met groten goude /
 Dat hi soude hebben sekerlike
 535 Paris suster in hulwelike.
 Hier af hadde di coninc vaer /
 Eñ twivelde oft waere waer /
 Beide hem gaffene op trâlne groet
 Philip / sijn vader / eer hi bleef doet.
 540 Cien verden dage vachte hi poison /
 Daer hi hem met waende doen
 Genesen / eñ dat ebel van den coninc blein /
 Eñ hiet hem uyt dzinken mettien.
 Bloedelyc dzanc hÿt uyt ;

- 545 Mer tierst toende hi hem dat salugt /
 Min noch meer dan recht also
 Aft hem seinde Parmenio.
 En talder eerste dat hijt besach
 Wat daer inne bescreben lach /
 550 En achte hi een twijnt niet das /
 Also die onschuldich was ;
 Hij antwerde hem metter bart :
 « Coninc / en wes niet verbaert /
 Laet heit af dijn sozgen sijnken /
 555 En wilg dit psoen uyt dzinken ;
 Aft dijn aederen hebben ontsaen /
 So macht di in staden staen.
 Die mi beloech / her Alexander /
 Die heeft u liever dan een ander /
 560 Oft hine en getruwt mi niet van desen
 Dattu moges di mi genesen /
 Ofte hem waer lief dijn schade
 Soe dattu geneses spade ;
 Want so wie enen onschuldigen man
 565 Ene vercaedenisse tijet an /
 Des sijt seker en gewes /
 Dat hi een verreder es ;
 Want wie so gerne quaetheit doet /
 Hi waent dat nieman en si goet.
 570 Albus ballet dat hijt snebet
 Die geens quaets verdbient en hebet /
 En die quaet hebet gedaen
 Laet men diekwile quijt gaen. »
 Doen hij seide dese dinc /
 575 Gebroet hi mede den coninc

Dat hi hen niet en soude ontsein.
Dat poison gheinc nederwert mettien /
Eñ di coninc hi genaß /
Ceersten dat binnen den aederen was.
580 Ce bozen was hi ongedaen ;
Sijne barlue quam hem weder saen.
Die heren waren alle blijde /
Eñ quamen besein the strijde
Phipilip / diene hadde genesen ;
585 Dieß si blijde mochten wesen.

*We coninc Alexander, doe hi genesen was, tote
Yffoen trac.*

Dieß anderen dages met der sonnen /
Doen hi den nacht was ontrunnen /
Sat hi op sijne snelle wzeen /
Hiet Bucifael / der bester een
590 Dat men wiste in eengen tyde.
Die maecte alle sijne lude blide /
Eñ bankes sinen goden saen
Dat hi cracht hadde ontsaen.
Dar nae bede hi die burge slechten /
595 Die tegen hem milden verchten /
Eñ boer van Carthen tot Hffon waert /
Dat wale met ketenen was behuort.
Daer quam tegen hem Permenia /
Die sijns was harde hzo /
600 Eñ geleidene in die pozt /
Die van den pozters was gestoert.
Die heeren hzaechden eem teinen tijden

- Mer hi woude daer ontbeiden
Darise en sijn geweld /
605 So hoeder sūken op dat best.
Doen seide hi / het were beter weil
Stryden in die nauwe keel
Tuschen die roetschin / want si seiden
Het were alleins daer van hen beiden.
610 Permenio sprac dat eem dochte /
Dat men daer hat belopen mochte
Darise en sijn geweld
Daer blykten op dat bzeide best.

*We Nabefines tote Cicines een letter seinde om
Alexander te vergevene.*

- D**Arbasines / die openbaer
615 In allen doen was mozdenaer
En groet heere van Ostanie /
Seinde onder Alexanders partie
En par litteren tote Cicines /
Die Alexanders ridder es /
620 Alto Uffoen in de stede.
Hi enboet hem Daris bzeide /
Woude hi Alexander nema bleven /
Oste eenechfins vergeben ;
Waert dat hijt volbzinghen woude /
625 Beide van silber en van goude
Souden si hebben eeren wille.
Cicines liet lighen stille
Dat par litteren dat een quam /
Soe dat die coninc vernam.

- 630 Al en hadde hi genen gere
Ce doen sijnen gerechten heere /
Nochtan so was in den stonden
Dat par litteren ober eem bonden /
En was dar omme geboet.
635 Dat was onrecht harde groet.

*We Timodes en sine neven quamen tote Daris iegen
Alexander uyt Grieken.*

- M**ettien quamen alte hant
Ridders .ij. uyt Grieken lant /
Timodes en sijne neven /
Die uytten lande waren verdrzenen /
640 Cote Darise om tfout
En oec mede om behout /
Ce raden Darise dat hi woude
Dat hi weder keren soude
Met synen her te pleinen lande.
645 En eem duchte wesen scande /
So rieden eem die Grieken dat /
Dat hi soude half sijne scat
Weder senden en half sijne liebe;
Bedi / ocht also ghesceide
650 Dat si den helt verlozen al /
Oft God wilt dat niet sijn en sal!
Dat Darise volcs teullen blebe /
Daer hij die mede verdrzebe;
Want het es hese al dozenture
655 Eens conincs groet en aventure
Che settene al gader op enen dach.

Dit es die raet / di sere wach
Den ridderſ di daer hoerden tjo :
Sij rieden haren heer doe
660 Dat hij die Gzielen doden dade.
Dat meer die loen van selken raede ;
Want si wouiden dat gheloben
Dat si den wouiden roben /
En met penninghen versonen
665 Tegen Alexander den conen.

*Wat coninc Daris antwerde finen ridderen , doe si hem
rieden Timodes te dodene.*

Mer Daris was een soete man /
Er antwerde den heren van /
Sijn herte twivelde van den zege :
« Neen / sprac hij / ghi heren doet enwege /
670 Ic bin die geen des niet en bestaet /
Dat ic wille dat men verstaet
Goede riddere en coene /
Die tjo minen paulione
Comen gebaren om souit.
675 Ic bin van dagen nu so out /
Het were lichter dedic dat. »
Dus bleven sij quite daer ter stat.
Mer niet en woude weder heren ;
Want hij scaemde eem der onheren :
680 Doch seinde hi weder dat meeste goet
Van sinen scatte metter spoet
Cote Damas in die stede ;
Mer / na sijnre hzoeder seede /

- Heilt hi daer wijs en kinder /
 685 Beide meerre en minder.
 Seker so was Paris des /
 Wert sijn win oft verles /
 Datmen te wige soude gaen.
 Tiersten datmen sege die sonne op staen /
 690 Hi clam op enen berch grone /
 Cer middelt onder die pauwelstone /
 Daer een laulier boem op stoent
 Wel gewassen ende ront ;
 Oec so es gedaen sijn nature /
 695 Al hoerre sij die erde durrenture / *ere d. 112*
 Weder dat es heet of cout /
 Dat hij altoes sijnne lober behout.
 Oec stoende daer menich blomelijn /
 En ter lichter sijden sijn
 700 Liep een rivier ober dat sant /
 Het was die scoenste diemen vant.
 Heir stont Paris en besach
 Al dat volc dat onder eem lach.
 So goetlyc was hi gedaen /
 705 Dat men eem / sonder waen /
 Gerne soude wesen vrient /
 Al en hadde hijs anders niet verbient.
 Hij heit dat volc steden te hozen /
 En sine tale hozen.

*Wee smelic dat Paris van Alexander sprac tote dien
heren van Perci.*

710 « **E**del heren van Perci /

- Die beste wigante die sytdij
Van der werelt uytbercozen ;
Ghy sijt van den goeden gebozen /
En van den ouden Veluse comen :
- 715 Dat es noch wael cont u somen.
Hij verdiende in die ertsche welde /
Dat na eem dat ierste beelde
Was gemaect dat ye gewas :
Daer hi so verdiende hi das /
- 720 Dat hi ierst van ertrike
Wat geboert te hemelrike.
Ghi heren en sijt niet verbeert /
Dit ozloge en es niet wert
Datment heit enech wijch ;
- 725 Want die knechte die willen pijnich
Houden tegen sinen here /
Mi dunct dat hi vermoet es sere :
Et en es geen strijt / mer het es wazake.
Also als gebelt die sake
- 730 Dat die here sinen knecht
Bluwet en boert / na sijn recht /
En sijns selfs lant bescermt /
Ic waene die keytjfs mene gehermet.
Die quade bastart / om die dine
- 735 Dat hi es worden coninc /
Hi waent werden sekerlike
Heere van al ertrike :
Dat reet eem die ionghe ioget.
Ic waen dat ghy wael merken moget /
- 740 Dat onbersein ende sonder raet
Alre hande dinche dicwile bestaet.

- Eem weer liever weer hi doet/
Dan hi eem op gebe doer die noet;
Eñ al nu so rest hoeffen loes
745 Dat hi so menigen man verloes
Segen Mennone op die grannike/
Daer menech man bleef iammerlike.
Wach arme! dat quade knechte
Houden wanen erre gerechte/
750 Die allewege arm waeren eñ keytjff/
Segen heren die alle eer lijf
Hebben gehat winschen gewoût!
Eñ mi dient silber eñ gout.
Alexander / woe gerne ic wiste
755 Bij wat dubel oft bi wat listen
Winnen weens dat coninrike /
Dat Cyrus wan gewelldenlike /
Die dat lant van Libien verwan /
Cresus / den riken man /
760 Die die rjeste was te bozen
Die noch ne was ghebozen /
Eñ Baltasar van Babilone /
Eñ daer tho alder heren crone /
Die tho dein tijden coninc waeren.
765 Al es hij te hemel gebaren /
Noch hebbe ic sijne aventure
Eñ sijn geluc al burenture.
Noch segic een ander sake /
Dies gij moget sijn te gemake :
770 Wie sijn van dier guganten geslachte /
Die alle maeren van groter cracht /
Eñ die dien toern van Babylone /

- Die noch es hoge en scone /
 Ierst werf van tiggelen wochten /
 775 En die iegen die goeden wochten.
 Wedi bidde ic u dat gh doet
 U woerders en wken moet /
 En dat ghij doet al sulke were /
 Dat ghij hebt lof en ere.
 780 Sal een keytijf / een incomelinc
 Oec verdziben wken coninc /
 En houden wker woerder erben ?
 Oec sultgier al om sterben /
 Alst so gebelt / dat niet en sal.
 785 Of Got wilt en goet gebal
 Dat gmen blie den griexen knechten /
 Ofst gh doz mi niet en willet bechten /
 Hij pise doch om sijn wijf
 En om sijn kinden en om sijn lijf /
 790 Dat hi beliesen sal in den strijt.
 En dan so eest bechtens tijt.
 Nochtan weet ic wale allewege /
 Dat wi solen hebben den sege ;
 Want ic in minen dzome sach /
 795 Daer ic op minen bedde lach /
 Bernen di griexe paulione /
 En den keytijf Dulcone
 Gerleet na babylonsche wise :
 Hi woze in die pozt van Hise ;
 800 Daerna wzichtmen mi gebaen.
 Doen verghinc mijn dzoem wel saen.
 Wat hulpt dat ic u veil seide ?
 Ic swert u bi gotlighede

Vander sonnen / die wi u wijsen /
805 Die wi bi ozlobe laten risen
Int einde van onsen conincrike :
Die blien / solen ewenlike
Verzehen wesen van den lande /
Gelyc dat waren onse viande. »

*We een messelier quam tote Daris en seechde dat
Alexander gevloouwen were.*

810 **D**en hij stoent in dese tale /
Quam gelopen in den dale
Een messelgier met eenre mare /
En seide dat Alexander waer
Gebloouwen / en ghinc dalen
815 Ober berch en buschalen /
En hij ter zewert meer gebloen.
Hij was so blijde hine wist wat doen
Van vzeuben / doen hi hoerde die tale.
Ober berch en ober dale /
820 En ober berch en ober steene
Ghinc dat solc vlein algemene
Algader dien dach en die nachjt.
Dies waren si qualer bedacht
Om dat si solen achter lopen /
825 Dat si seer solen veropen ;
Want Alexander en hadde geen vzychjt
Van om dies conincs Daris vlucht.
Al had hij den roze also /
Weber hij liever hadde dat hij vlo /
830 En hine verwonne in sulker wijs /

Soe dat hij soude hebben den prijs /
En al loerende eer lijf verleisen /
Hine en soude wat weten keisen ;
Want hij soude eem ommermeer
835 Darna scamen van der oneer.

*We na dat Daris Alexander gevolcht was, doen hi
vernam dat Alexander gevlouwen was.*

Also na waren si nu comen
Daris scharen / dat si vernamen
Daren in die diepe dale ;
Men mochte sy bekennen wale
840 Si dien bliken van den goude /
En die stavinghe van der moude
Verdunkerde dier sonnen op ganc /
Dat avent scheen / sonder wanc.
Op enen tozen leip een seriant.
845 Hij reip in Asson altehant /
Dat Daris queme en al sijn her /
En men vaste veinc te wer.
Cume gelufde Alexander /
Des blijber was van een ander /
850 En sere langde na den wige.
Hij riep : « Wapent u te pzige. »
Hij was die eerste di uyt trac /
En oer die den eersten star.
Hem volchde menich schoen seriant /
855 Helm op hoet / schat in die hant.
Du laet sein wat si solen doen /
Die men seide si waren gebloen.

*Wat Daris volc fachte, doe coninc Alexander him
ontmole te wederstaen.*

Den dat volc sach dat sij daer waren
Alexander in die sijne scharen /
860 Wale gewapent hoꝝ sijn ogen /
Doe wisten si wael si waren bedrogen.
Men riep daer : helpe! in meinger tale /
Men mochtꝝ niet verstaen wale.
Daris schaerde anderwerf dat her /
865 En sette dat volc ter wer.
Hij hadde in sijnen sin gebacht /
Oec mocht hijt hebben volbzacht /
Dat hi die Gzielen hoꝝ en achten
Soude hebben beringt met crachten.
870 Hebbe hijt gebaen / het weer eem goet ;
Mer die aventure / die ummer doet
Den starcken bꝝeken / den cranken staen /
Die en lietsꝝ eem niet ontgaen.

We dat coninc Alexanders volc geschart was iegen Daris.

Dus stoenden die Gzielen wael geschart
875 Op enen berch / al onberbart.
Alexander satte eem ter wer /
Doꝝ alle gader dat ander her
Een schare van luden te hoet /
Die ten wapen waren goet.
880 Sijn her was in tme geschart ;
Die rechte sijde die belwart

- .Nirhano? / Permenionſ ſone /
 Die alre eren waſſ getnoen.
 Hecto? ſijn bzoeder waſſ daer mede /
 885 En Cholomeuſ / die wonder bede /
 Meleagar en Perdicuſ /
 Clituſ en oer Amirtuſ ;
 Dit waren alle ridder van pziſe /
 Elc / na conincſtabelſ wiſe /
 890 Dan eeire partien elc leitſ man.
 Ane die luchter ſyde daer an
 Waſſ leitſman Permenio /
 Die der ozlogen waſſ wael bzo ;
 En aen die ſelbe ſyde ſo waſſ
 895 Sijn ſoen / miſ her Philotaſ /
 Crateruſ en Antigonus /
 Cenoſ en Eumeniuſ.
 En Alexander / die cone waſſ en blijde /
 Hſ waſſ in die ander ſyde /
 900 Met enen helm van goude roet ;
 Sijn ſper waſſ ſtarc en groet /
 Ende wael gewapent ober al /
 En hi ſat op ſijn Bucifal.
 Aen die ſide heilt bi eem doe
 905 Alder naeſt Eufecioe /
 Die die ſchoenſte waſſ alſ te bozen /
 En ſijn gefellen uyt verzozen.
 Du? dat volc boer Alexander / die fier /
 Blakende met ſijnre baniere.
 910 Den hogen lieden bat hi ſere
 Te bechtene do?ch der werelt ere.
 Hi makebe ſinen lieden moet :

Den vzecken man geloefde hi goet /
Eigen lieden geloefde hi
915 Dat hi si soude maken vzie /
Die tragen wincte hi met den vingeren
En hiet si werpen met den svingren.
Hi sprac : « Hoert na mi dese tale /
Eer ghi gaet banden berge te dale.

*We dat coninc Alexander sijn volc an sprac, en herte
en moet gaf.*

920 » **E**del heren / nu sijt conc ;
Heden hebdis wael te done /
Ghi soelt dat volc van ertrike
Dwinghen saen wael coztelike.
Siet heer den dach / der u op sal
925 Die aventure vergelden al
Den sege den si u beheit.
Dit goet es uwe en twifelt niet :
Dat tonet si u wael te vzen /
Doen si u Ceben liet te stazen /
930 En gi Athenen hadt so verbaert /
Dat het al veigen wart.
Siedi nu dese liede staen ?
Sij sijnt als wibe alle gedaen :
Si blicken van goude so sere !
935 Si hebben hoep veil meer
Om roef dan om verwinnen.
Men salt hun doen bekennen
Dat onse swert wael gout bijten entwe ;

- Si kunnen bzeigen en nummee ;
940 Si sijn der weelden so gewoene /
Dat sij en durren gene sone
Houden tegen die scarpe swerde.
Doyte mense enewerf met den garbe
In den ruche of in den bugt /
945 Ober bugtsch en ober ruc
Solen si blien met alder cracht ;
Daer sal men merken ulwe macht /
En ghi mint mi harde.
Daermen bzicht di plumpe swarde /
950 Daermen schoert die bokelaren /
Daer sal ic wael besein di scharen /
Die mi van herten goeds onnen.
Derwint tvalt / het es verwonnen.
Die sijnz biantz leben spart /
955 Hi hebet sijnz selbez lijf onwart :
In striden salmen nieman sparen /
En st oft si verwonnen waeren.
Gobsat hebbe die trage hant /
Die blode vercht als een gygant /
960 Als hi niet en mach entblien ;
Dan sal den conen niet gesien. »

*We coninc Alexander sinre volc vertelde wat hoemoets
di Percen den Grieken vortyts deden.*

« **D**ie van Percien hebben ducken
Die Grieken geslagen te stucken /
En oer menich onrecht gedaen /

- 965 Beide vercocht en gebaen.
Dunket u wesen genoegh ?
Neent / het es groet ongevoech
Dattie kindere dat beropen /
Dat eere bozbers hebben belopen.
- 970 Alle die liede / sonder maen /
Solent beropen die hier staen
Dat onrecht / dat op Europen
Dichwile es belopen.
Modes en Paris / die hier staet /
- 975 Solen beropen Cerces daet /
Die Gzielen groten deden /
Dat solen waken wi hier ter steden
Op meer volcs dan ghi hier siet ;
Want dusbele en genoget mi niet.
- 980 Decht als ic doe om pzhch /
Deelt met mi den starken wijch ;
Ic laet u dat goet bliuen allene /
Want ic en wille dinche engene
Dan den name van dier daet. »
- 985 Dit sprac hi / en metter baert
Noepte hi Bucifalle metten spozen ;
Het lichte hem achter en bozen /
En di scharen begonsten naken /
So dat si hen onderstaken.
- 990 Mer eer ic telle van emang cracht /
Die daer bloe ocht we daer vacht /
Sal ic u wijs maken das /
We Paris schilt getiekenet was.

*We coninc Daris schilt gewapent was, die hi plach
te vorene.*

- D**aris wapen waren goet ;
995 Mer dat aen den schilde stoet /
Dat was een hystozie lanc :
Diet hozen wille hebbe danc.
Sijn schilt heinc aen enen wagen /
Want geen man en mochten dzagen ;
1000 Hi was gulden goet ter curen ;
Hij hadde .bij. coberturen ;
Gebeit was hij in drie quartieren :
Boven stoenden in eerre manieren
Daris bozders harde schoen /
1005 Die gygante van Babylone /
En we Memfroet / die gygant /
Dat in synen rade vant
Datmen enen tozen soude maken /
Die tot den hemel soude geraken /
1010 Om die dilubie daer naer
Nummermeer en bede vaer.
Also stont daer Caynis geslachte /
We dat daer den hogen mzychte :
Doen en wout Got niet gebogen /
1015 En quam sijne cracht daer togen /
En verkeerde eer syzake.
Om albus gedane sake
Bleif di tozen te maken bozt.
Daer af stont nu die pozt /
1020 Die es geheten Babylone.

Al dit stont bescreven schoen
 Int oberste quartier van den schilde /
 Also alst die here wilde.
 Int ander stoent mee
 1025 We die coninc van Calbee /
 Nabugodonosoz die rike /
 Met groten her geweldelike
 Te Iherusalem wert voeren /
 En we hi daer byac meingen tozen /
 1030 En we die coninc vacht den zege
 Tegen die Ioden allewege.
 Daer stont bescreven we dat was
 Gehanghen di coninc Cedicias /
 En oec mede daer met hem
 1035 Al dat volc van Iherusalem /
 En die coninc oec gebijnt /
 En in den kerker gesint.
 Sijn twe kinder waren met lede
 Doz sijn ogen enthobet bede /
 1040 En Goeds kerke intie mure /
 En al die huus gesticht alduce ;
 En oec nam hi ons Heren bate
 En boerde si sijnre strate /
 En diender sijn asgoede mede /
 1045 Daer hi groet quaet aen bede.
 Cedicias verloes die crone /
 En bleef gebaen in Babylone /
 En die Ioden mede aldaer
 Al durenture .lxx. iaer.
 1050 Mochtan leit hi te scriben bliben
 Een hystozie / die ic sal scriben /

We Nabugodonosor lach
In sinen dzoem ende sach
Een beilde groet voz eem staen /
1055 Det wonderlike was gedaen :
Sijn hobet was gulden roet /
En die schouderen in die arme groet
Waren silberen alle claer ;
Die hunc was koperen / datz waer /
1060 Hseren waren sijne bein /
Dat en es logene engein ;
Dan erden waren die voete sijn /
En gemant oer silberijn.
Duz sach die coninc al te hant /
1065 Medanelwijz dat sonder hant
Een keyffelken gehouben wart
Ute enen berge / dat metter bart
Geent beilde aen sinen voet smect :
Het bel ter neder al gereet /
1070 En bert te nime te alse gestof.

*We Daniel beduyt enen droem, den Nabugodonosor
sach in sinen flape.*

Daneel hi spract heer of /
Want hi bedide disen dzoem.
« Coninc / sprac hi / nu nemet goem.
Dat beelde betekent di :
1075 Du bist selbe / coninc bzi /
Dat gulden beelde / dat du sages
Daer du in dijnen dzome lages ;
Die silberen schouderen met den armen

- Bediet dat dijn rike sal armen
 1080 En cranken van gewoude /
 Also veel alst selver es beneden goude.
 Oec salt sijn gedeelt entwteen /
 Dat en es logene engeen ;
 Het solen hebben die Partien
 1085 En oec mede die Medeen.
 Die bugt / die ropen was al /
 Dat es dat in Gzielen sal
 Een coninc werden / en sal verflaen
 Perren en Meden / en sal dat rike ontsaen.
 1090 Die been van yseren bedit
 Dat roemsche rijk / en anders niet :
 Geliicher wijs dat ijsen verkwint
 Alle spise die men vint /
 So sal verwinnen dat roemsche rike
 1095 Al dat volc van ertrike.
 Dat die voete waren vazen van erden /
 Betekent dat dar na sal werden
 Die werelt quaet en ongetrouwe.
 Darna sal ene vzoelwe
 1100 Sonder man een kint ontsaen :
 Dat bediet / sonder waen /
 Dat keytselkin dat du sages
 In dinen dzoem / daer du lages. »

*Noch beduyt Daniel enen anderen droem van
Nabugodonosor.*

- D**ec liet hi achter enen dzoem /
 1105 We dat hi sach enen boem

- Nabugodonosoz die rike /
Eñ hoerde van hemelrike
Dat men dien soude houwen uyte
Enne stimme ropen ober luyt /
1110 Eñ men die woerde niene soude sniden /
Cote dien dage dat .vij. tiden
Verkeert waren op den boem.
Daniel bedide eem den dzoem:
Hi seide dat hi die boem ware /
1115 Om dat Gode hi hadde ommare /
Eñ hi selve ware so sot
Dat hi waende wesen God.
Bedi / so seide hi / ober waer
Dat hi soude .vij. iaer .
1120 Als een beeste eten daer uyt
Beide garst eñ cruyt /
Eñ in enen offe sijn verkeert /
Cote dien tiden dat hi des were geleert
Dat doch ware een ander God /
1125 Die ober al heeft sijn gebot.
Dit was dien coninc al gescheit /
Nochtan en wast daer bescreven niet.
Sint dzoerch hi weder crone /
Eñ was coninc in Babylone /
1130 Als hi te hozen hadde gedaen ;
Hi bede sinen sone vaen.
Te dien tiden was int rike
Dat hi was beesten gelike.
Dar na doe hi doet was bleven /
1135 Wart sijn sone daer verheben.
Doen debe hi in corten tiden

Sinen vader in twee sniden /
 In clenen stukken al te gader.
 Aldus begabe hi sinen vader /
 1140 En gaf elc stukke enen gure /
 En leit si enwege vlegen sciere /
 Om dat hi ontfach dat hi verresen
 Van dode te libe soude weder wesen /
 En eem dat rike soude ontgaen.
 1145 Dat was waerheit / sonder waen.
 Also nam Nabugodonosoz einde /
 Om dat hi Gode niet en kende.
 Aldus en in deser manieren
 Waren gemaect die oberste quartieren.
 1150 Mer het was des conincs lachter /
 Dat dit was gelaten achter.

Wie Daris in dien voete van den schilde gewaepent was.

In dien boet oec van den schilde
 Stoent bescreven / als men wilde /
 De Daris dat rike van Meden wan
 1155 Met Cyrus / den riken man.
 Balthasar sat daer gescreven /
 Die tien tiden coninc was bleven
 Van Nabugodonosozs geslachte /
 Die luttel op Gode achte.
 1160 Hi marcte to enen tide seeſte
 (Aldus leest ment in die geeste);
 Mettien vaten deinde men heem /
 Die Nabugodonosoz te Hierusalem
 In die heilige kerke nam :

- 1165 **D**ar omme was God op eem gram.
Daer hi sat met sinen luiben /
En sine eerste soude dziben /
Quam een hant van hemelrijc :
Nemmeer en sach men sekerlike.
1170 **S**i screef dzie wozt/ en met dien
En mocht mense meer gesein :
Mer nieman van sinen lieden
En mocht gelesen noch bediben.

*Wat Daniel die prophete fachte tote coninc Alexander
en scalt omme sine sonden.*

- D**en was gehalt Daniel
1175 **D**ie prophete / en last wel.
Dit waren die wozt / sijts gemes :
Mane..... Tegel..... Fares.
« Coninc / seide oec Daniel /
Ja en westu dat selve wel /
1180 **D**at dat rike algaber
Nadugodonasoz / dinen ouerbader /
God gaf / en hijs niet en kinde :
Darom wart hi gelyc den rinde
.D.N. iaer al omtrent.
1185 **D**it hefftu selve male bekent ;
Nachtan en schuwestu gene sonden
Doer enege diinc in allen stonden.
Oec en woutu niet laten /
Du en does di dienen met vaten /
1190 **D**ie dijn ouerbader nam.
Dat omme es God op di gram /

- Eñ hebbe di al dit geseint /
 Daer mede du saen sals sijn gescheint.
 Mane dat bediet getal :
 1195 Dyn rike es getellet al /
 Eñ het hebbe te veel gouts ;
 Du sals verliesen dat du houtz.
 Tegel dat bediet gewichte :
 Du salt dijn goet verliesen lichte.
 1200 Fares bediet bescheit :
 Di sal saen gheschein groet leit ;
 Lijf eñ rike dat sal bede
 Dan bi scheden met groten leide ;
 Cyrus van Percien eñ Paris van Meden
 1205 Solen die stat winnen noch hebben. »
 Dit sprac hi / en binnen der nacht.
 Wart gebaen met groter cracht
 Babylonie / die goede stede /
 Eñ Baltasar verflagen mede.
 1210 Die tme coningen verwonnen se scheit :
 Si baden hun ontleiden die riebierc /
 Eñ nam anderen loep dan si plach
 Te bozen ober meingen dach ;
 Eñ doz die gaete van den mure /
 1215 Daer dat water plach te lopen dure /
 Quam gelopen eñ met crachte
 Dat holt / eñ van die pozte bi nachte ;
 Eñ Cyrus liet in Babylone
 Paris van Meden dzagen croene.
 1220 Dit en was Paris niet / God weet /
 Die iegen Alexander street.

We die scilt gestalt was om dien rant en bescreven.

- A**omtrent den rant
 Stoent bescreven wie die wigant
 Cyrus meingen sege vacht /
 1225 Hi van Libien / met sijnre cracht /
 En al die grote rycheit mede /
 Die Cresus hadde in meinge stede /
 Die die aller rjeste was te hozen
 Die noch noit was gebozen.
- 1230 Nochtan doz al dat hi verwan
 So menich lant / so meingen man /
 Die coninginne Chamaris
 Si en achte oec niet al dis /
 En mogende wijs en vermeten /
- 1235 En was hzoutne van den Messageten
 En oec van der magden lant /
 Dat Amasomen es genant.
 Si vinc Cyrus / den edelen begen /
 En heet eem dat huet af geslegen /
- 1240 En marpt met groten obermode
 In een cupe vol van bloede.
 Si seide : « Du begeres strijt /
 Al bestu es sat / et es wael tijt. »
 Albus was geen schilt gebaen /
- 1245 Als gi moegt hozen en verstaen.
 Dat ander boec nemt hier einde.
 Nu hoert van den groten genende /
 Dat Alexander daer geschiede
 Doz des conincs Paris liede.

*Dit es een lere we dat wie die werelt niet te fere
minnen en solen.*

- 1250 **G**od / Here / wie mogen blijbe
Altoes wesen of tenegen tijde ?
Waer bi mogen wi die werelt minnen /
Daer wi luttel ane mogen winnen /
En ten lesten binden niet /
- 1255 Also men bageliken siet ?
Clerus / die een groet heer was /
Also men heer te bozen las /
Die so menigen pphs geluan /
Zo bosch / lant en man
- 1260 Al oncherlecht sine naem /
Nochtan bleef hi met groten schaem
Dan enen cranken wiwe doet /
Die bi naturen es wael bloet.
War om mesdoen wi iegen Gode /
- 1265 Die on blijf leent bi sinen gebode ?
En als hij wilt soe eest gedaen
Met ons allen / sonder waen.
Etc hoede eem hoer ber sonden val.
In dierden boeke steet al
- 1270 Dan Parise en Macedoe /
Wer nacht en wer bloe.

DAT DERDE BOEC.

*Dit es dat derde boec. Ende dat heilt in deim beginne we
Alexander ende Daris tho den eersten begonften den
strijt da Aretas doet bleef.*

IERSCEN liet ic die geesten staen
Daer men tho stride soude gaen /
En die scharen sich onderstaken.
Du seg ic u / in waren saken /
5 Dat die crakinghe van den slagen /
En dat striden en dat iagen
Verbreef dat gelugt van den businen /
Dat al niet en dochte schijnen.
Daer blagen so veel sचेchte
10 En querele so gedichte /
Datmen cume gesach die lucht.
Daer was aen beiden syden byucht.
Die eerste toeste / die ter selver stede
Ane enege selve bede /
15 Dat was die coen Macedo /
Die noit byese en vlo ;

Daer hi sach dat menich schilt
Wel verdeckt met goude hilt /
En eenen van goude doz roet /
20 Daer inne een bzaer van kele groet ;
Den standart bzachtmen gebzagen
Doer Darise op enen wagen ;
Daerwert keerde hi ter haert
Mettein bzeidel sijn paert /
25 Om dat hi woude / sonder waen /
Calre ierste Darise verflaen.
Hem dochte dat hijs dat verbeinde.
Doe quam een van Paris bzeinde /
Die van Surien soudaen was /
30 En was geheten Arethas /
En hi hadde aen sinen schacht
Enen witten baen / daer in gelwzacht
Een leon van goude stoet.
Een karbonkel dire en goet
35 Was op sinen helm geset.
Hi es die eerste man die let
Alexander mettien spere.
Die coninc satte eem ter were.
Ateras bzac sinen schacht ;
40 Mer Alexander reet metter cracht
Heem den bokelare onthue
Op die bulle / noch min no me /
Die van goude was wael claer.
Die schacht gheinc in / ober waer /
45 Doz die waepene ter herten toe.
Ateras stozt neder doe.
Dat was die ierste die da starf.

Die Gezeiten riepen menich warf :
« Onse es die sege / onse es die sege !
50 Ghi sut verkommen / bliet ewege. »

*We Clitus en Tholomeus groten scaden deden onder
die Percen.*

Clitus en Tholomeus bede
Daden uyttermaten lede
Die van Percen en haren scharen.
Tholomeus reet / te waren /
55 Dodone van Percen van hoven neder /
Dat hi niet meer op en stont weder.
Clitus bede met sinen spere
Uytermaten grote were :
Eem quam Ardosilon te gemate ;
60 Die een stag den anderen onsoete /
Dat die scachte ontlue spzongen.
So sere si te gader dzongen /
Dat si tsockerden met den perden /
Dat si vielen op der erden.
65 In onmacht waren si alle beden ;
Men waende dat si waren verscheiden.
Clitus was die ierste die onspzanc :
Met nide hi dat swert uyt swanc ;
En stoende ober sine vate /
70 Hi sloech Aridosolone wel onsoete
Dat hoet van den buke / alse die boude /
Daer hi eem rechten soude.

We Macheus, die here van Babylonien, grote werdede, en̄ we fere si streden.

Doen quamen die scharen van Babgloen;
Die here Macheus / herde scoen
75 En̄ wale geraect was in den mont /
Hi sloech doet ter selver stont
Enen Gzier die hiet Nolas.
Dat versach daer Philotas :
Metter haeste quam hi gestreken /
80 En̄ woûde Nolas inzekken;
Mar Marcus hi ontreit.
Dat was Philotas harde leet.
Mar alle en mochten si niet ontriden :
Enen sloech hi entwe die sijden.
85 Dat was in die luchter partie.
Doe quamen die van Ferronie /
En̄ souden Philoten verbaren /
Met veil ridderz op eem gebaren.
Philothas nam den menegen dat leben;
90 Maer veel na was hi daer selve bieben.
Eem quam te helpene Antigonus /
Cenog en̄ oech Createrus /
En̄ Permentio sijn vader /
En̄ dat luchter her allegader :
95 Si bzaken die Arcanoise scharen.
Antigonus versloech / te waren /
Fear met sinen scarpen swerde.
Createrus dede grote were /
Daer befe hoger lude toe sagen /

- 100 Dat een ridder op enen wagen
Createrus hem doz sloech helm en huet ;
En alse hijt eem hadde gerlueft /
Trac hi eem van den wagen neder :
Nummermeer en richte hi eem weder.
- 105 Die heer verlagen bleef albus /
Hi was geheten Anfilocus.
Createrus sloech ter selber stede
Sinen wagenman ter doet mede.
Permentio / die in genen tijden
- 110 Die van Perren niene en vermiden /
Hi doz zeet dat her met crachten.
Twee ridders quamen met twee schachten /
Die beide toesten op eem daden ;
Mar en mochte eem niet scaden.
- 115 Asannes was been geheten /
En eens conincs soen bermeten :
Dimus was des anders naem ;
Mer hi en achtens niet een vzaem
Soe wat si hem mogen doen.
- 120 Een ander ridder was gebloen
Van den Gzeiken / hiet Gzestes /
Die op een roke geblumen es /
Die boer hi troesten ; en mettein
Heest hi Asanneffe versien :
- 125 Doz di vuzste star hi eem te hant /
Dat hi veil neder in dat sant.
Gzestes / die eluech was gebloen /
Tede hi die wapen aen doen /
En mettien trac hi sijn swert.
- 130 Dimuse sloech hi te veert

Sinen arm af / dat was waer /
Eñ reitten al te stucken daer.
Agilone versloech hi mede
Eñ Elame ter selber stede /
135 Cirifon oec mede daerna /
Hi was van den lande van Arabia.

*We Emenidus vacht an der rechter sijden, met
groter cracht.*

Dus vacht men an die lichter sijde /
Eñ die strijt was herde stide.
Mer aen die rechter sijden vacht
140 Emenidus met groter cracht.
Hi sloech met sinen swerde /
Daer hi den meingen mede berde /
En star oec met speten.
Dien hi geraecte / hie en conſ genieten.
145 Metten swerde so sloech hi
Dyaspes / enen ridder lzi.
Eudochium hi mede schoet
Met enen spiete steen doet.
Hi sloech menegen ter neder /
150 Eñ reet doet / eñ quam weder.
Dichanoz bede wonder groet :
Hi sloech menegen ter doet /
Eñ maecte die platse bloet.
Mettien bede hi een hem gemoet /
155 Een bachelcer met enen schachte /
Schone eñ edel van geslachte /
Want hi was van Cyrus gebozen.

Hi reet op Michanoz van bozen /
En hi stackene op dien scilt /
160 Dien op die sibe hilt;
Maer hi en mochte eem niet gederen.
Michanoz sette hem ter weren /
En stackene doen veil schere
Mettien spere doz die visere /
165 Doz den nese in beide die ogen.
En Dymas en const niet gebogen /
Hi en veil neder van den paerde
Doz/en al blint / op die erbe.

*Wee die prince van Ninive iegen die Grieken vacht,
en weet hem ghinc.*

Die prince van Ninive
170 Hi dede veil Grieken wee /
Hi bachte harde aen Paris sijde /
En maecte veil Grieken onblide.
Regusar seit men dat hi hiet.
Hi schoet menegen scarpes speit:
175 Dec conste hi bechten metten swerde;
Met dier gysarmen sloech hi harde;
Alse nu bacht hi metten gescotte /
Du metter ax / gelijc den Scotte.
Helme hadde hi gescoten dure.
180 Dozilas hadt quade hure /
Dien hadde hi met deem swerde doet.
Armogene die hadde dat huest roet;
Hi was geslagen mettier ax.
Dese die hadden luttel gemax /

- 185 En alle .tij. so waerent Gziehen /
 Si en dozsten eer wonden wieken.
 Philotas sach daer Megusar :
 Hi trac syn swert en boer dat naer /
 Dies hi iegen die Gziehen was gespaer.
- 190 Ic sal u seggen ober waer /
 Dat een pyrop diere en goet
 Op Megusars helm stoet.
 Philotas slogen van hoben :
 Helm en steen heeft hi gecloben.
- 195 Nochtan die congie weder stoet
 Dien slach / vedi si was so goet ;
 Doch becohte hi sere den smete /
 Dat sijn swert was van goder bete :
 Die luchter hant verloes hi saen /
- 200 Doe hi den slach waende ontsaen.
 Megusar hadde luttel gemax ;
 Nochtan verheif hi sine aex /
 En soude wzeken den slach.
 Mar Amictus hi versach /
- 205 En doet sinen schilt daer iegen /
 Anders were Philotas doet bleben ;
 Want die aex boer in den scilt /
 Daeren Amictus boer eem hilt /
 Cote der middelwerde daer in.
- 210 Philotas peinsde om sijn gelwin :
 Daer hi die aex upt trecken soude /
 Sloech hi Megusare / als die boude /
 Also hang af die rechter hant /
 Dat si neber beil opt sant.
- 215 Dan rouwen comt dicke cracht :

Regusar heeft eem bedacht
Dat hi onnutte es in oꝛloge :
Hi stoent op enen wagen hoge /
En warp hem te gemoete
220 Rechte hoꝛ Holas boete.
Holas boer op eem ter neber /
En eer hi op mochte comen weder /
Was hi doꝛscoten en sijn wꝛzen.
Regusar oer / alst eem wael scheen /
225 Was doꝛscoten met spieten.
Dus moest hi der doet genieten.

Wee die Percen vlien en Alexander him na volgde.

A nu was daer so gebochten
Dat vele liebe verochten /
En si waren som wael moede ;
230 Dat gras was bedect med blode /
Die boden bedecten die erde.
In beiden siden hadden met swerde
Menech man die doet vercozen ;
Mer die Percen hadden verlozen
235 Vele meer lube dan die Gzielen.
Die locht begonst te riken ;
En die van Percen sijn vermoit /
So dat him dies sribens vermoit.
Nochtan was eere schare riene
240 Dan dien Gzielen al gemene ;
Mar eer coenheit en eer were
Was beter vele dan Paris here.
Die Percen begonsten te vlien.

Alexander heeft dat versein /
245 En sloech achte / alse die coene
Die alle dinc bestont te boene /
Met eenre scharen van lieden te voet /
Die eem wael in staden stoet.
Beide doz ribbers en doz perbe /
250 En doz scutte en doz swerde /
Socht hi des conincs Daris wagen ;
Want hi eem gerne hadde verflagen.

*We Oxateus, Daris broder, coninc Alexander
weder sloent.*

Daris broder Oxateus
Sach Alexander comen albus.
255 Hi satte ene schaer ter wer
Doz sinen broder tegen Alexanders heer.
Daer was rukwe en hant geslach /
Men reep daer : « O wi ! o wach ! »
Ane beiden siden reep menich man /
260 Die ic al genomen niet en can.
Mar die Perren hadden al
Dan den stribe dat ongebal :
Som hadden si die scoete en twe /
En doz scoten wasser mee /
265 Som met colven geslagen doet.
Si lagen van den blode roet /
En die een sloech met al den leden /
En selc hadde die pine leden.

*Van Soras, den ridder die bi Daris was, die vroefte
van sterren in dien lande van Egypten.*

En ridder stoet an Daris sibe /
270 Die bekennet was herbe wide /
Eñ hadde witte wapen an.
Dan Damiete was die man /
Sijn name was Sozoas.
Men segt dat hi die vzoetste was
275 Dan sterren in Egypten lant /
Eñ dien men in den tijden vant.
Soe wat dinge dat soude gescien /
Dat conste in die sterren sein :
Hi wist wael / in waren saken /
280 Welke tijt dat rozen soude geraken /
Ofte welken tijt dat dure soude sijn.
Hi sach oec in der sterren schijn ;
Hi wiste wael wan die snee quam /
Eñ wat den wint maect so gram /
285 Eñ wat nature die lentijn
Doet groen eñ soete sijn.
Die dauwes nature wiste hi gereet /
Eñ waer bi die somer es so heet /
Bi wat naturen die wingart
290 In dien herfste sijne rijpheit baert.
Oec wiste hi wael ter cure
We die heerfst heet vzoze nature.
Noch wiste hi wonderlike dingen :
Hi kende die hemelsche dingen /

- 295 **E**n oec die .iiij. elemente /
En al die van dien firmamente ;
Die sebene hemele kende hi wel /
En wiste veel bat van iemant el
Bi wat naturen en bi wat dingen
300 **D**at si iegen den achtenden dzingen :
Die hemel / daer die sterren in staen /
Doet die see met eem weschwert gaen ;
Dochtan wilt eer hart
Allege ten oesten wart.
305 **H**i wist wel wie menegen graet
Die hemel van der erden staet.
Die zodiaken kende hi wel /
En wist bat van iemant el
Waer bi oec .xij. teken staen /
310 **D**aer die planeten ondergaen.
Die sterren die hier hoken liben /
Die wi sein hier heir boben liben /
En die oec onder ons staen /
Die noit man en sach / sonder waen /
315 **E**n allen eren ganc en eere nature
Wiste hi herbe wel ter cure.
Alle die uren conste sien /
En watter in soude gesein.
Dat ic u telle dat is cleen ;
320 **M**er hi tellet al gemein
So wat so an den ^(he)hemel staet /
Coet en lanc / goet en ghwaet.

*Wie Soroas die ridder finen doet in die sterren ver-
sach, en wat hi doen begerde.*

- S**oroas hadde versein
Dat eem soude geschien
325 Dat hi emmer soude sterben /
En een beter daet verwerben
In dien strijt / den men daer bacht.
Des was hi harde wael bedacht ;
Want die sterren / sonder waen /
330 Dabent eem harde wael verstaen.
Hi begerde dat eem Alexander
Soude doen / en engeen ander ;
Want het dochte eem wesen ere /
Stoꝛbe hi als van sulken heer.
335 Hi begerde sere die doet ;
En daer die strijt was harde groet
Quam hi gereden neben enen wagen /
En bꝛachte menegen speit gebꝛagen.
Hi schoet dien coninc op dien schilt /
340 Daer hi boꝛ den wagen hilt.
Hi scoet op eem menegen speit ;
En dat en genoechde eem niet /
Hi en versꝛacken oec alduꝛ :
« Na en was Neptanabus
345 Dijn vader en niement el /
Dat weetmen ter waereit wel /
En hi wan di lachterlike.
Du bist een bastart sekerlike.
Wat slaes bu alduꝛ / sonder were /

- 350 Dat crancste volc van den heere ?
Com her / ofstu bist coene /
Dat bars bestaen te doene.
Ic bin een ridder coen en groet ;
Ic bin van .vij. arten vzoet ;
355 Ic bin die beste afromijn /
Die noit int lant was gesein. »

*Wat coninc Alexander sachte, doe Soroas begerde van
coninc Alexander te sterven.*

- A**lse Alexander dat heeft gehoert /
Hi en tozede eem niet om dese wozt /
Maer eem wonderde dat sulke .j. here
360 Die doet begerde also sere.
Goedlike so antwozde hie :
« O wi arme / wat eest dat ic sie ?
Soete vrint / laet dijn tale :
Cui wiltu vzekken die edel zale /
365 Daer die wijsheit binnen es ?
Des bes seker en gelues /
Dat mijn swert nemmer meer en snijt
Dine hitnen / daer so vele toe tijt.
Du bist in die werelt goet :
370 Wat groter leet est datti doet
Die helle dug haen vercozen /
Daer alle wijsheit in es vercozen ? »
Dug sprac Alexander. Mar Soroas /
Die ummer in den willen was
375 Dat hi van eem sterben woude /
Spranc van den wagen als die boude /

En sloech dien coninc in sijn die.
 Een luttelkin vergramde hie ;
 Mar hi leet den ribber staen /
 380 Want hi en niet en woude slaen.
 Dus bedwanc hi sinen moet.
 Mar Meleager / die bi eem stoet /
 Sloech eem af beide sijn bein.
 Doe veil daer der bester ein
 385 Onder die voete in dat gras /
 Dat harde grote schade was.

Doe Soroas aldus doet bleven was, wat doe gesciede.

Doen Sozoas dus was verslegen /
 Bloe daer menich coen degen /
 En die scharen woerden te stoert.
 390 Die Gzielen bozen bozt /
 En al die hzese van den striede
 Omam an des conincs Paris siede.
 Al es Paris starr en coen /
 Wat raedi eem nochtan te doen ?
 395 Hi en mach niet / sonder waen /
 Sonder hulpe pine bestaen /
 En hi en sach van al den heren
 Totem niemen weder keren.
 Oec sach hi wael wat die Gzielen baden :
 400 Berch en dal al ober baden
 Metten blode / al daer hi lach ;
 Tusschen die perde daer hi sach
 Sinen wagenne sonder hoeft.
 Hi was in twivel / des geloest /

- 405 Weder hi eem moude laten vaen /
 So sterben / so vlucht bestaen.
 Doe hi dus in twivel was /
 Scoet een enen speit / heit Perdicās /
 En geraecten int hobet.
- 410 Doen wart hi also verdobet /
 Dat hi ter erden neder tumelde /
 En dien riken wagen rumedē ;
 Hi en satte eem nummeer te wer /
 Hi maecte eem vaste uyt den her.
- 415 Daer mocht men enen coninc sein
 Harde onedelike klein /
 Die te wozen wale sere vacht
 Met wozen sonder ander cracht /
 En maecte eem so hout !
- 420 Hi vloet al met siere gemout
 Alte voete metteir hart /
 Cote dien dat eem seinde .j. part
 Een ridder die hiet Ansoen.
 Ter vlucht begonste hi eem te doen
- 425 Daer hi wiste die van Eufrate :
 Hi voer henen siere strate
 Te Babylonien in die stede.
 Hem volgde menich pzince mede.

*Wie Maceus vloet met al finen volke, doe hi vernam
 dat Daris ontreden was.*

- M**Acheus hoerde die niemanc
 430 Dat Daris ontreden ware /
 En hi eem hadde ter vlucht

- Gedaen. Altoljangs hadde hi grote bzychte /
 Die te bozen / sonder waen /
 Menige coenheit hadde gedaen /
 435 Eñ oec noch met siere cracht
 Tegen die Gzielen sere macht.
 Hi ghinc blien al dat hi mochte;
 En al dat her dat hi bzychte /
 Ridderen / knapen en baroen /
 440 Eñ schaemden en niet ter blucht te doen.
 Eñ et es recht en nature /
 Alst huet hebet quade aventure /
 Dat al die lede sijn te ongemake.
 Alse die herde es onder die bzyake /
 445 Soe sijn die scaepe verbeten saen.
 Hier bi machmen wael verstaen /
 Alse eer here was gebloen /
 Moesten si oec mede doen.
 Doen slochmense doet van achten /
 450 Si en mochtens hem niet gewachten.
 Die niet en wouden doz sijn lant
 Hem wieren iegen sine viant /
 Die moesten al bliende eer lijf verliezen /
 Eñ een schandelike doet verkeisen.

*Wee Alexander verboet dat si nieman doet fouden slaen,
 mer tote dien scatte vaen.*

- 455 **N**u sijn die Gzielen alle moede /
 Si verchden eer swert van den bloede /
 Eñ Alexander hi geboet
 Datmen niemen en sla te doet.

- Hi hietst tote den robe vaen /
 460 Eñ oec ten schatte gaen /
 Eñ laden hem met goude ;
 Dat was in enen donkeren woude /
 Daer die kemele mettien bulen /
 Eñ daer tjo harde vele mulen
 465 Stoenden geladen metten schatte.
 Alexander hi wiste al datte /
 Eñ boer albaer metter spoet /
 Eñ beilde geljic dat goet.
 Men loet perbe eñ wagen
 470 Also veel alsi mochten dzagen /
 Dat wart sat die vzeke man :
 Men hult die sacke eñ allet dat men can /
 Si werpen daer in al dat si binden :
 So vol waren si men en mocht si binden.
 475 Nochtan dat si so moede waren /
 Eñ mochten sijn niet ontbaren /
 Si en bulden eer couden eñ eer vzoke /
 Eere hoefam spleten eñ die doke ;
 So veel hadden sijn geladen /
 480 Si en constent gebzagen noch bestaden.

*Wie die Grieken dier van Percen wive vercrachten,
 eñ al eer goet beheilden.*

- D**er na ghingen die keytibe
 Eñ vercrachten die schoene wibe /
 Die comen waren met den her ;
 Si mochtent wel doen sonder mer.
 485 Duchffen eñ gulden ringhe /

Hechsele en alderhande dinghe
 Dattie vrouwen scone maect /
 Al hebben sijn te hem gesact.
 .Nochtan boz al dat dit gesceide /
 490 Algader Daris meiseniede /
 Moder / suster en wijf /
 Kinder / knapen en ionckwijf /
 Bleben algader in ere eer.
 Al dat got / no min no meer /
 495 Vergulde wagen en rierheit /
 Bleef hen al / en so gereit
 Waren si geboert int pziſoen /
 In die griexe paulioen.

*Wie coninc Alexander coninc Daris moder grote eere
boet, en dede oft sijns selfs moder were.*

Daris moder bede hi sulke eer /
 500 Alse ofte sijn moder ware ofte meer.
 Suster hiet hi Daris vrouwe /
 En siere suster hiet hi toffrouwe /
 Daris kint hiet hi al soene ;
 Des was hi altoes gewoen.
 505 Dat kint was van .vij. iaeren.
 Soe gobertieren was hi / te waren /
 En so huetsch in siere iocht /
 Waer hi bleben inder docht /
 So en wetic in mine gedochte
 510 Saken diemen eem lasteren mochte /
 Alse ane enen heidenen man.
 Mar boe hi die rpeheit gelwan

- Beide van Perren en van Meden /
 En van al den riken steden /
 515 Doe verkeerde sijn hûesech sin ;
 Die weelbeheit en te groet gewin
 Vaden eem dozperheit verkiefen,
 En sijn hoescheit verliesen.
 Richeit en die hoesche aventure
 520 Vaden verkeren sijn nature ;
 Bedi die tierst sine viande
 So hoeslich hadde in sijne hande /
 Hi waert daerna sinen vzienden /
 Die aller doechden verbeinden /
 525 Soe wzeet dat hise sloech ter doet.
 Das was een mesdaet groet.
 Hi waende dat al were goet
 Wat so eem stont en sinen moet.
 Bedi seegde hi al oppenbaer
 530 Dat Jupiter sijn vader waer /
 En hiet dat mens geloben soude.
 Dat bede rjcheit van den goude.
 Hi hadde kûr van wiinschen ;
 Hem verbzoet dat hi was mensche ;
 535 Nochtan dat hi die hoeschste was /
 Daer noet man af in boke las.

Wie Alexander Permenioen beval te Damasch te varen om coninc Daris scat.

Hier binnen riep hi Permenioen /
 En geboet eem te doen /
 Dat hi te Damasch soude varen

- 540 Om den scat met sinen scharen /
 Die daer Paris hadde bezocht ;
 Mar die soudaen hadde gecocht
 Daer te hozen / dat hi die stede
 En oec al den schat der mede
- 545 Alexander op geuen soude.
 Bedi trac hi / alse die houde /
 Met sinen volc uter stede /
 Om dat hi waende daer mede
 Alexander succurreren /
- 550 En sijns heren cracht vermeren.
 Daerre so menech .M. bleef /
 Dat noit man tgetal bescreef /
 Was hi daer verlagen mede /
 En hi eem noit bekinnen dede.
- 555 Dus was gehaelt in die stat
 Al sonder mer al die schat.
 Dit es allene die troest /
 Die Paris dzobe herte verloest
 Van al den schatte den hi nam /
- 560 Doe eem die niemare quam
 Dat die verrader doet waer /
 En verlagen in die eerste schaer /
 Die valsche soudaen van Damasch.
 Dozwart meer so wart hi rasch /
- 565 En puzsde sere die aventure :
 Hi seide dat si som wile ter cure
 Den quaden sijne quaetheit loent /
 En dat si nieman en bescoent.
 Albus vergat hi sinen rouwe
- 570 Om des soudaens ongetrouwe /

Al was eem sulke schade gesceit.
En es niet so quaet et en doech iet.

*Wee Alexander, doen hi die heren begraven hadde,
tot Saiet voer en tho hem wert crech.*

Doe Alexander hadde begraven
Die grote heren metter haben /
575 Die in den strjt waren verflagen /
Diez woude hi tallen stonden plegen
Dat hi si groef na eerre werden.
Binnen .vij. dagen bzacht men si ter erden;
En hi hozt dat her hozt
580 Cote Saiet ter ouder pozt.
Feinse hieten die lants liebe.
Hi dwanc si al sonder meide /
Dat si waren onderbaen ;
Dus en woude hire genen slaen.
585 Alse Saiet was gegaen in hant /
En die Feinse en al dat lant /
Doe seude die coninc boden hozt
Cote Cyren in die gode pozt /
Daer Appollintz in was heer
590 Geweldich en met groter eer.
Hi ontboet eem ofte hi woude /
Dat hi eem beraden soude
Weber hi eem woude ontsaen /
So met stride weber staen.

*Wee coninc Alexander vor Tyren quam en die stede
med crachte wan.*

- 595 **U**mwert hadden si die boden /
Bedi daeden si se boden.
Dat verhoert te hant Macedo :
Hi was der ozlogen wael bzo.
Mar sere rouwen eem die liede ;
- 600 **S**i peinsden dat si om gene miede
Tegen him en moechten versoenen.
Hi liet die pozt van Cydonen /
En bozt te Cieren wart.
Die pozters bant hi onverbaert /
- 605 **E**n gebest met enen mure /
Getoznet en begraven ter cure /
En menegen man staende ten tinnen.
Blibe was hi in sinen sinnen
Dat hi daer verhten soude zege /
- 610 **D**ies was hi seker alle wege.
Hi besach die pozte van bi.
Daer stoent menich begen bzi /
Wael gewapent nae eer maniere /
En menich tozn starr en diere.
- 615 **D**eerhozt waren die canteel
Tegen tribuke en magnele.
Daer stelbe men menegen pederiere.
Die van binnen behingen sciere
Die mure met planken en met scilben /
- 620 **D**ie die woze wael ontheilben.
Met slingeren street men vele daer

- Eñ met bogen / dat eÿ waer.
So langhe vachtmen boz die stede /
Datmen daer menegen sterben dede.
- 625 Nochtan en mocht mense niet winnen /
So groet were was van binnen ;
Want si baden die were so groet /
Dat si bzie heren slogen doet.
Die stede stont bi der ze :
- 630 Daer bedemen den lieben we
Met scepen / daer men mede vachte
Op die pozte met groter crachte /
Eñ te lande vacht men mede
Tho perde eñ te voete op die stede /
- 635 En men bzar den müer met crachte /
Beide bi dage en bi nachte.
Al dat volc sloech man ter doet /
Hont eñ out / cleene eñ groet ;
Eñ geenre genaden en woubeme plegen /
- 640 Want si die boden hadden verslegen.
Hier om dede die coninc verstaen
Al dat men daer mochte begaen :
Sonder die die in kirken bloen
Eñ woude hi geen quaet doen.
- 645 Daer was harde groet gecrac /
Doen men die edel stede onstar
Onder wint met griexen vier.
Die bzant was groet eñ ongehiere.
Die bzoubren riepen lude met wenen.
- 650 Het verbzant al / grote eñ cleene ;
Maer Appolinis hi ontghinc /
Doe dat volc al die doet ontfeinc.

- Daer was die doet meinger hande ;
Som liepen si in die hande /
655 Also hi woude ontsien den slagen.
Som si oec dat vier ontsagen /
En lieten him met swerden slaen.
Die dit oec beide woude ontgaen /
Si lieten him vallen in die zee.
660 Dus was daer menegen vele wee.
Som bleuen si onder der marsteren :
Dus waren die bode van manieren.
Oec wasser veel / in waren dinghen /
Die him oec met stricken hinghen.
665 Sulke waeren oec van den
Die niet altoes en wouden blien /
Want het dochte him wesen schande :
Si wouden doz die eere van den lande
Merender hant eer lijf verliesen /
670 En een eerlec inde kiesen.
Men sloechsi doet / en si sloegen :
Dit dochte eem alder beste gebogen.
Het dochte mi sijn die schoenste doet ;
Beide si habbens ere veel groet.
675 Aldus was die edel pozt
Cieren algader gestoert.

*Wie si hieten, die ierst griexe litteren, hebreusche
en latijnsche vant.*

Dus geslicht menich tozu /
Die wilen maecte Ageno? /
En Cijeren ierst den naem gaf.

- 680 Wi binden wel gescreben daer af /
Dat te Cyren in die gode pozt
Eerste griexe litteren waren gehozt ;
Bedi Ageno? hadde enen soen /
Hiet Catus / dat was die goen
685 Die griexe litteren ierst biseide /
Daer hi die werelt met versierde :
Dit weetmen wel dat waer es.
En die propheete Moyses
Hi vant egyptische litteren teerst :
690 Dus was die wijsheit gemeerst.
Carmenis / ene maget sijn /
Dant ierst litteren in latijn.
Te voeren eer Cyren was gemaect
So was volc al ongeraect /
695 En so luttel van vanden luden :
Woude ieman anderen iet ontbeden /
Wilbe hi een pert / hi screef .j. part /
En sendet oec dan ter bart ;
Woude hi anders iet / hi screef des gelike.
700 Dus was die sede in ertrike.

*Wie Alexander vort trac tot Jherusalem, dat ierst
hiet Salem.*

- D**it es Cyren gedestruert /
Volc verflagen / tgoet vertert.
Te vopen en conet noit man gewinnen.
Du doe ic u die waerheit kinnen
705 Dat si es gebest weder /
Al was si gewoopen neber ;

- En si hiet Surs hebben in den dage :
 Dat en es altoes geen sage.
 Al was si heiden doen te tijden /
 710 Si es kersten moeden siden.
 Daer bede siber wael groten staet
 Die edel Marcus van Monfraet /
 En die heren van Cabzie ;
 Dat si God gebenedie !
 715 Si scoffeerden oec Saladine /
 En oec die gesellen sine.
 Doen Cyren dus was testoert /
 Doen hoer Alexander bozt
 Haestelike to Jherusalem /
 720 Dat ierstwerf hiet Salem.
 Noes soen / Sem / die rike /
 Was die ierste coninc van ertrike
 En oec die ierste pape mede /
 Keestmen datse ierst maken bede /
 725 Salem hiet si / en woende daer
 Menegen dach en menerh iser.
 Melsicedech hiet sie der oec mede /
 En alle die coninge van der stede
 Hieten langhe wille na hem ;
 730 En siber hiet Jherusalem
 Die coninc David / doe hijt wan
 Op dat volc van Chanaan.

*Wie coninc Alexander destrueren woude die tempel
van Jherusalem.*

Du heeft Alexander al daer bzicht

- Goet her / eñ heeft gedacht
 735 Dat hi die pozt sal onsteken /
 Eñ dan ons Heren kerke bzekken /
 Daer die Joden .lxvi. iaer
 Over wachten / dat es waer /
 Eer sise mochten vol maken.
 740 Dit leestmen / in waren saken.
 Doe hi was in dit gedachte /
 Eñ hi die pozte met crachten sochte /
 Quam die patriarche wozt /
 Die woende in die heilge pozt /
 745 Met al den papen die daer waren /
 In diere gelike / in diere gebaren
 Dat Alexander onsen here
 Geleet sach / noch min noch meer
 Dan als een bisscop es geleet /
 750 Also ast in dien ersten boke steet
 Dat Alexander / daer hi lach /
 Ons Heren figure sach /
 Over twe iaer heer te wozen /
 Eer hi Ceven bede te stozen.

*Wie coninc Alexander neder bete van finen perde, eñ
 anbede Gode in gelikenisse dies patriarchen.*

- 755 **T**Ersten dattien Macebo
 Sach / was hi harde wo /
 Eñ bete neder op die erde
 Oetmodelike van finen perde ;
 Over sine knie hi neder seerch /
 760 Eñ mettien hoede hi eem neech.

- Daer en was ribber noch baroen /
Hi en moeste oec also doen.
Dien ribbers wonderde ugtter maeten
Dat hi eem vroude so gematen ;
765 Want was van hogen sebe.
Si vzaechden hem war om hijt dede ?
Hi seide : « Dese hebet mi gegeven
Al mijn macht en mijn leven /
Die mi oec mede geben sal
770 Onder mi die werelt al. »
Hi liet al soke buten die stede /
Sonder al luttel / die hi dede
Met hem baren in die pozt.
Hi mercte al wat daer behoert /
775 En wemen daer beinde Gode.
Hi offerde / na die gebode
Dat eem die patriarche seide /
Selber / gout en thierheiden /
En gaf se van alle cense vzi.
780 Dese doct die dede hi
Den Joden doz onsen Heer :
Daer aen dede hi Gode grote eer.
Si bleuen oec gebziet al dus
Coter tijt dat die here Antiochus /
785 Die oec Epiphanes hiet /
Den Joden dede hi groet verdziet /
Dat es bi anderhalf hondert iaer :
Dit weet men wael / dit es waer.
Doe ghinc verre die niemaere /
790 Dat men doe sagte al oppenbaere
Ant geberchte van Caspi /

Die legen int lant van Endi /
Daer was dat volc van Iffrahel /
Dat beinde Gode wilen wel /
795 Van Salmanaassar verbzeven /
Die coninc was al sijn leven
Int lant van Afina.
Hi hadde berre ende na
Cfolc van Iffrahel gebaen /
800 En hadt in dit lant gebaen /
Dat met bergen was vefloeten.
Daer waren si met eren roten /
Si en mochten ute mer tenen gate.
Doen si hoerden van berre vaten /
805 Die Alexander den Joden dede /
Doe finden si oec hoeden mede
Cote Alexander / die eem vaeven
Dat hi him dede genaeden /
En hi si dade uter den pziſoen ;
810 Want si hoerden ten ioetscen doen.

*We Alexander Gode bat die Iffraheliten int geberchte
van dien lande Afina.*

Alexander hi dede doen vzagē /
Die si wieren en mes si plaegen.
Doe seidemen weder gereet /
Dat si dozch huer grote quaetheit
815 Onse Here dar om plagen liet ;
Want si op Gode en achten niet /
Die si ute alre pinen vzaghte ;
Bedi berochten sijn dus onfachte.

- Bedi hoer Alexander al daer :
- 820 Ic sage u dit al oer waer /
Dat hi dat gat vermuren dede.
Doe dochte hen grote pynlicheide ;
Want dat gad was harde wijt.
Hi hat Gode ter selver tijt /
- 825 Oste hi die israhelsce roten
Daer in moude hebben besloten /
Dat hi die berge bi siere genaede
Gegader beide comen dade.
God gehoerde sijn gebede ;
- 830 Want hi dat gat verheilen dede.
Daer sijn si binnen noch gebaen
.K. geslechten / sonder maen /
En een half oec daer mede.
Ocht onse Here so vele dede
- 835 Doer enen heidenen man /
Soe seg ic dat hi soude dan
Doen doz eens kerstens bede
Veel meer wonderlicheide.
.CCC. iaer .xxx. en een /
- 840 Dat en es logene engeen /
Zoerch Alexander croen te bozen
Eer Iesus Christus wart gebozen.
Daram est also gescreit
Dat hi Gode en kende niet.

*Wie coninc Alexander van Jherusalem voer toter
stat van Gaza.*

- 845 **D**An Jherusalem gereide sine hart
Alexander te Gazen waert /

- Daer wilen Samson was beseten
 Van menegen Philiste vermeten.
 Men leest dat hi pozte nam /
 850 Eñ op enen berch oec clam /
 Het was op een vercozen stede.
 So getrukue was si mede
 Darise / eren eersten heer /
 Dat si om min noch om meer
 855 En wouden Alexander ontsaen /
 Eñ gelobeden / sonder waen /
 Dat si doz eer getrukuechede
 Behouden souden eer stede.
 Hi beleide di pozte al omme
 860 Met eerre harder groter somme /
 Eñ street daer met groten nide ;
 Men sloger veel an elke sibe.
 Mettien dat men street albus /
 Quam een van binnen / heet Becus /
 865 Eñ waende den coninc doet slaen.
 Hi quam rechthe ofte hi gebaen
 Hem den coninc woude geben /
 Eñ upter pozt waer gedzeben.
 Doe hi den coninc bi was comen /
 870 Woubi hi eem dat lijf hebben genomen.
 Binnen dien schilde hielt hi dat swert /
 Eñ reet ten coninc wert :
 Met crachte sloech hi eem opt hooft.
 Hi hedden doet / des geloeft ;
 875 Mer di adventure weder stoet /
 Die eem dicke hadde gehjoet.
 Bedi en hadde hi niet die macht
 Dat hi den slach hedde volbzacht /

- Alexander sloech te hant
880 Bescuse af die rechte hant.
Des hadde Bescus groten tozen /
Alse hi die hant hadde verlozen ;
Metter ander stac hi den here
In die luchter scrouder sere.
885 En doe die wart die coninc gewont
Met enen steen / ter selver stont /
In die schene van den been.
Dar omme gaf hi harde cleen.
Bescuse sloech hi / sonder waen /
890 En dede dat hi hadde bestaen :
Hi dozzac di starke scaren.
Die gene die in die stede waren
Gaben op die goede stede /
Behoudelic lijf en lede.

*Wie coninc Alexander voer in Epyten lande, doe hi
Gaza hadde gewonnen.*

- 895 **D**oe Alexander / die blide man /
Die stat van Gazen alduz wan /
Sette sijn cure darin
Sulke als hi vant in sinen sin :
Doe voer hi te Egypten weert.
900 Al dat lant was so verbeert
Van den starken griexen her /
Dat si op gaeben / al sonder wer /
Altenen gader eer conincrike.
Doe dede di coninc coztelike
905 Da sinen wille besetten algader /
Want hi sachte het was sijns vader ;

Cebie waert sijn van rechter ure /
En hi besettet in sine cure.
Daer vant hi een scoen beelde /
910 Gemaect na den edelen heelde
Neptanabuse / sinen vader /
Van huzenen marbersteen algader.
Doe hi wiste wes beelde dat was /
Verhoechde hi sere das ;
915 Hi cussset / hi hetsset bede.
Oec spzac hi ter selver stede :
« Vader / du bist mi willeroem /
Wient si scade ofte vzaem. »
Daer bede maken ene stede /
920 Di hi Alexandzien heite bede.
Daer groef men den pzoophet ons heren
Jeremien met groter eren.
Siber dat hi eem graben bede /
En quam serpente engeen in die stede :
925 Daer hadder te hozen so vele gewesen /
Dat nieman coem en conste genesen.

*Doe die van Egypten sich in Alexanders gewalt
hadden gegeven, voer hi in Libien.*

Mettien reet hi sine bart
Met haesten ten lande van Libien wart /
Dat een wonderlyc lant es /
930 Sijt des seker en gewes.
Het es so heet oec bi naturen /
Datter nieman en mach duren /
En et liget in Affrike /
Int west einde van ertrike.

- 935 **L**ibien dat es een ander lant /
Ghas noch cozen west in dat sant.
Daer es menich starr woym.
Weelctht dat es een stoym /
So vlieget lant in die gebare
- 940 **O**cht in die milde zee ware.
Daer en velt dau noch regen /
Kijm noch dau altoes engeen.
Daer en es beke / noch rivere /
Noch water in geinre manier /
- 945 **S**onder een fontein / dat es waer.
Noch mar een bosch es albaer /
Noch ander boem verre noch na
So en es int lant van Sibia.
In den bosc es een kerke
- 950 **D**an harde diren gewirke /
Daer Jupiters beelde in staet.
Die coninc vant in sinen raet /
Dat hi daer woude doen sine gebede /
En bibben eem dat hi eem seide
- 955 **W**e sijn gerecht vader waer ;
Want hi en wistes niet oppenbaer.
Oec woude hi weten / sonder waen /
Weit eem in stride soude vergaen.
Hi seinde sine beden tebozen /
- 960 **D**ie hi uyt hadde vercozen /
En seinde den pape groet goet te bozen.
Selve quam hi na gebaren
Met eenre maecheliker scharen /
Die starrste die int her waren.

*Wat coninc Alexander gesciede, doe hi in dien lande
van Libien was.*

- 965 **T**ersten dat si waren binnen den lande /
 En si waeren bukten den eylande /
 Bzaken die baren also hoge
 Vanden sande / al wast dzoge /
 Als ocht were in die gerume zee.
- 970 Daer hadde menich vele wee /
 Die versmozden in den sande :
 Si en bonden in den lande
 Noch voetspoz / noch enich lant /
 Noch gras / noch beemt / elz niet dan sant.
- 975 Vier dage en vier nachte
 Heet die coninc dus onfachte /
 Eer hi Amons busch vernam /
 En in Jupiters kirke quam /
 Daer hi van der fonteinen dzanc.
- 980 Daer af te tellene es harde lanc :
 Si es lau ter sonner opganghe ;
 Dat dugt daer also langhe
 Coten middage ; dan es si kout /
 So dat ghjs come geloben sout.
- 985 So welken tijt die sonne es neder /
 So es hi lau wozen weder.
 So heet es hi op die middenacht /
 Dat ballet van groter craht ;
 So et naerre den dage gaet /
- 990 So hi meerre coelheit ontsaet.
 Dit es een wonderlike nature.
 Het wart den Gzielen sere te sure /

Eer si dzonken van der fonteinen /
Die claer was en harde reine.

*Wie coninc Alexander in Jupiters kerke was, daer hi
verstoent dat hi in genen strijde sterven en soude.*

- 995 **A**lse Alexander hadde gedzonken /
En sijn herte was gesonken /
Ghinc hi in den monster staen
Doer Jupiters gebede saen.
Die asgat sachte al oppenbare /
1000 **D**at Jupiter sijn vader waer.
Maer der dubel ran mael liegen /
Alse hi den minschē wilt bedzegen.
Hi sachte dat hi in genen strijde
Sterben soude in enegenen tijde.
1005 **H**ier om was die coninc blide /
En keerde weder ober side
Wettien selven die ontfaren
Uten heten lande waren ;
Want daer versmoerde menich man :
1010 **D**e Damiete quam hi an.
Hi hadde ger in Libia
Ce baren / en in Eutopia /
Dat es der swarter moer lant.
En danen woude hi altehant
1015 **D**aren in Memmons conincrike /
Dat es dat oesten inde van ertrike.
Mer eem quam een niemare /
Dattie coninc Paris ware
Anderwerf gereet te wiige
1020 **M**et groten en met pzige.

Dus moet sijn wille bliuen al /
Eist dat hi pꝛijꝛ beiaegen sal.

*We sich coninc Daris eechter gereide iegen Alexander
te striden.*

Heren binnen dat Alexander wan
Saiette / Eÿren en al haer man /
1025 Hierusalem en Gasa mede /
En in Egypten menege stede /
.C.M. bi getale /
Gehest uter maten wale /
Doe gereide Daris echt sijn her ;
1030 Want hi eem woude doen ter wer
Al durenture sijn coningrike.
Al dat volc van eertrike
Doechten here te gader comen :
Dat getal en can ic niet genomen ;
1035 Bedi dat segt mi mijn waen /
Die sterren die aen dien hemel staeu
Waren te tellene also goet.
Si scaembens hen in eren moet
Dat there veruonnen was.
1040 Oec hadden si achtinge das /
Dat si souden bechten zege ;
Alle die liede vlouwen ewege /
Ridders / doppers en baroen /
Knapen en serianten coen.
1045 Men liet die lande woest bliuen /
Beide van knapen en van wiben.
Men sprein die offen in die wagen /
Die die waepen souden dzagen.

- Op buffele quam dat holt gebaren /
1050 En oec op kemele / te waren /
Op dzomidarijs en op olifante
Quamen die in sariantte.
Die olifante dzogen casteel :
Ridders stoenden op die canteel /
1055 Singende in diere gebaere /
Alse ocht een maistere waere ;
En die ridders waren binnen
Wael gewapent tot den timmen.
Cerces / die machtige man /
1060 Die wilen dat lant van Czieken wan /
En den berch van Cisia /
Die ter zee was harde na /
Slichten dede in die see /
En noch dede hi wonders mee /
1065 Doe hi vander zee die helt
Gebult hadde met gewelt ;
Daer na dedi herde saen
Met scepen dat ander helt overslaen :
Doe al dat eem dit gesiede /
1070 Nochtan hadde Paris meer liede.

We vele volx Daris hadde in sijn her.

- M**Enelaus oec van Czieken /
Die wilen Croien dede smieken /
En sijn vzoeder Agamenon /
Nax en menich coen baroen /
1075 Doe si in een eylant lagen /
Dat Nulis hetet nu bi dagen /
En tot him quamen gelopen /

En alle die liede van Europen /
 Soe veel volcx hadden si / te waren /
 1080 Also si ten scepe souden baren /
 Dat sijt gescepen niet en mochten.
 Nochtan leestmen dat si bzochten
 So veel scepe / dat dat mere
 Te nauwe was van dien sciphere.
 1085 Al dit volc / datz groet roem /
 Was vergadert om een hoerdom
 Te wrekene op Parise van Croien.
 Diez mochte dien menegen vernoen.
 Nochtan hadde Paris liede mee
 1090 Dan si daden dese twe /
 Die heit boz genoemd waeren.
 Diez mogen die Gzeken hen verbaren.

*We fere Alexander verwonderde van meincveldecheit
 Daris volcx.*

Den wonderes utermaten fere
 Alexander / den groten here /
 1095 Also hi hoerde die niemare.
 Hi waende dat dat volc ware
 Uter eerden al weder comen /
 Dien hijt blijf hadde genomen
 In den strijt die leden was /
 1100 Als men hier te bozen las;
 Also groet wonder hadde hi des.
 Also wilen hadde Hercules /
 Doe hi Atheus hadde ter neder /
 En meerre en starker op stont weder /
 1105 Dan hi was eer hi neder bel;

- Doe Hercules dat wiste wel /
Heef hi en boben in die locht /
En sprac : « Di en helpt geen blocht /
En moetstu niet op die erde steruen /
1110 Hier moetstu die doet her werben. »
Hercules sloech enen serpent /
Dat menich hoet al omtrent
Hadde op sinen buke staende.
Also hi si af houwen waende /
1115 Quam er op eel gen struke veir.
Doe verbozen si met griexen biere
Beide serpente en maras /
Daer die grote beeste in was.
Dies hadde wonder Hercules.
1120 Also hadde Alexander des /
Dat Paris anderwerf sulke here
Tegen eem bzicht ter wer.
Mar hi hadde onwert tgetal /
En alle bzeze en ongebal ;
1125 Bedi boer hi siere straete /
En hi boer ober Euftrate /
En dat griexe here mede.
Hi vant doze en stede /
Al verbzant en testozen /
1130 Dat opt lant stoent scoen te hozen ;
Want Maceus van Babyloen /
Die mael geraect was en scoen /
Hadde al verbzant / elene en groet /
Want Paris dat eem ondoet.
1135 Dit dede hi doen / om dat hi moude
Dat Alexander keren soude /
En met eem dat griexe her /

- Alse hi die lande sonder lijfner
Algader bonden en sonder boet.
1140 Mar hi en ontsach gene boet /
Die edel man / die edel here ;
Hi peinsde altoes om die ere.
Hi bloech rechte alse Cygris /
Dat een scoen ribeir es ;
1145 Si es so snel dat si die steen /
Beide groet en cleen /
Met huere dzivet in die zee.
Hi bloech gelijc alse die snee /
Die comt geblogen metter blagen ;
1150 En dit waren gene sagen.
Hi sochte Parise / sonder waen /
Dat hi eem niet en soude ontgaen /
Int einde van sinen rike.
Dies snelde hi eem genendeclike.
1155 Op die Albene quam hi geharen /
Dat een ribeir was / te waren /
Daer Paris van sine lieden /
Diene qualike verrieden /
Was sint verflagen bozperlike.
1160 Dat was Alexander / die rike.

*We die maen vervoer, doe Alexander te stride varen
soude, en hi verveert wart.*

- R**echt doe dach en nacht verseit /
Alsmen dien maen op gaen siet /
En oec was si wael ront ;
Doe si op quam / ter selber stont
1165 Soe verloes si eer licht :

Anderwerf so wart si echt

Also roet als een bloet.

Welic dat eer dat stoet.

Alexanders liebe al

1170 Ontfagen hem van ongebal /

Doe si den maen sagen verbaren.

Het was den dage bi / te waren /

Datmen te strijbe waren soude.

Oec seide hi / dat hi hem woude

1175 Vertonen dat grote ongebal /

Dat het achter comen sal.

Hen verkeerde eer moet /

Die ten wapenen waren goet ;

Want die eerde si verscoet.

1180 Daer was die hese harde groet :

Si riepen alle eben sere

Tegen Alexander / den here ;

Si seiden dat sijn die scoude waren /

Dattie maene woude verbaren.

1185 Alexander woude si slaen.

Hen vernois / sonder waen /

Dat si met eem moesten waren.

Si claechden dattie lande waren

Alle verarmt mettien here.

1190 Tant / bosch en ribeire

Hadben onwert dat si wouden

Die werelt met crachte houden /

En alder liebe heren wesen.

Si bewijstent oec in desen /

1195 Dat si dar om vertoznet waren /

Om dattie maen was verbaren.

Si sachten dat sijch die sterren volgen /

Dat eer coem walde volgen
Nature en mifflicheide /
1200 Eñ hi eem anbeden bede.
Den rouwet dat si so menich bezese /
Eñ so menege starcke reise
Doz sinen wille harde besmert
Eñ so ducke geantuurt. »
1205 Mettien ghinc dat volc al uyt /
Eñ riep al ober luyt
Dat si den coninc wouden slaen.
Mar Alexander / sonder waen /
Hi en hadt altoes geen hare :
1210 Hi riep die wijsste meester daere /
Diemen hiet astronome /
Eñ geboet hem te besiene
Wat die maen verbaren bede /
Eñ wat die goede wouden daer mede /
1215 Eñ wat oec mochte bediden /
Dat sijt sechten al den lieden.

*Wie Aristaldes dien lieden toe sprac van vergencken-
nisse der maenen.*

Die alder beste astronomen /
Die beste in sterren conste gesien /
Dat was die alde Aristaldes.
1220 Hi antwerde deem volc al des :
« Si liede / laet u clagen staen /
Die sterren moeten eren ganc gaen /
Den si van beginsel ghinchen.
Ic segge u in waeren dingen :
1225 Eren wech eñ eer stede /

- En allet dat si bediede mede /
 Si houdent alse hÿt geboet
 Diet al geboet / cleen en groet ;
 En si en gaen niet uten here /
 1230 Den hi en gaf / die grote here.
 Mar niet en segg ic dat ic weet /
 We die grote Heer heet /
 Diet al hebet in sijn gebot /
 En es Jupiter niet / onse got ;
 1235 Wat so die Here van beginne
 Hebet versein in sinen sinne /
 Soe meder die sal gaen /
 So die erde beven bestaen /
 So die sterren hen verdzagen /
 1240 Oste blixene achter velde iagen /
 Ochte die donre ons verbaren /
 Albat wet ic wael / te waren /
 Dat al doet die groete Here /
 En dar tjo wonderes heel meere ;
 1245 Dau / rijm / hagel en snee /
 Regen / hoest en dar tjo mee /
 Wat so in die locht gesceit /
 Dat gevelt alst hÿt gebeit ;
 Ic segge dat ertbeefinghe en bloet
 1250 Die cracht ons Heren algader doet ;
 Plagen van sterren en dar tjo groten wint /
 Al seg ic dat onse Here sint :
 Al dingen volgen na sijn gebot.
 Met rechte es hi der nature God.
 1255 En waer bi die sonne vergaet /
 Dat seg ic u / hoest herwart :
 Men leest dat .vij. hemele gaen

- Daer die planeten binnen staen /
En elc boven den anderen gaet.
- 1260 In den nedersten soe staet
Die maen / die nu es verbaren.
Dier hemele bat op / te waren /
Steet die sonne / die den dach
In ertrike geben mach.
- 1265 Soe die maen meer lichs hebet /
Soe die sonne meer begehbet ;
En so weeltijt dat si ontfanghet /
So machmen merken dat si hanghet
Doz die sonne / en si ontsaet
- 1270 Ane dat licht dat van der sonne staet.
Also thuseen ons inder sonnen
Eest dat wi iet merker connen /
Wi mogen merken dat si doet
Dattie sonne verbaren moet ;
- 1275 En dat gesriet / na minen waen /
Altoes in die nulwe maen ;
Want en mach anders niet gescein.
Dit machmen bi nature sien /
Welctijt dat also gescein /
- 1280 So en eest sonder sake niet.
Coninge en ander hoege liebe
Hebben becocht alst geschede /
Want si heetten si sekerlike
Sonne van al ertrike.
- 1285 Bedi wildeg eem onse Here onnen
Dat si betekent sijn vider sonnen. »
« Du hozt / « sprac Aristaldeg echt / »
Daer bi die maen verleeft eer lecht.
Si en verbert te geenre stont /

- 1290 **S**onder dat si es al ront.
Alse die sonne onder gaet /
En die maen risen bestaet /
So es die eerde daer thugscen recht ;
Dus verleest die maen eer lecht /
- 1295 **S**o welctijt dat al dus gesceit /
Noch min noch me / noch anders niet.
Hier bi ceft in minen waen /
Dat dus donker es die maen.
Nochtan so en seg ic niet
- 1300 **D**at sonder reden gesceit :
Ic wilb u pzoen bi clergien.
Oec so solen met mi lien
Die meesters van Egypten lant /
Dien die sterren sijn becant.
- 1305 **D**ie sonne hozt dien Gzieke toe /
En ic sal u seggen hoe.
Welctijt soe die sonne verbart /
Dat Gzieken dan verwonnen wart ;
En alse dier maenen dat gesceit /
- 1310 **S**o en salt achter bliuen niet /
Die Perren en solen onder gaen.
Bi reden doe ic u verstaen :
Alse Cyrus van Perren bliuanc
Menich coningrike lant /
- 1315 **E**n hi woude der maegde lant
Al bedwinghen mettier hant /
Chamarijs / die coninginne /
Die fier was in eren sinne /
En vzouwe van Amasonien lant was /
- 1320 **A**lsmen heet tehozen las /

Quam doe tegen eem ter were.
Dies abents sachmen in dat here
Die maen verbaren alst nu doet.
Des morgens stozte menich sijn bloet /
1325 En Cyrus van Perren oec mede /
Hi bleef daer ter selver stede.
Hier bi laet u clagen staen :
Die sege es onse / sonder waen. »
Alle die liede die dat hoerden
1330 Geluesden Arystaldes woerden /
En leeten doe eer belgen staen /
En sijn to den tenten weder gegaen.
En Alexander dede bi nachte
Die tenten op bezeken bi crachte.
1335 Oec voer hi vlibelike hozen /
En sanc datment mochte hozen
Bi eenre halver milen lanc ;
Van ioien sanc hi nutten sanc ;
Ic segt u allen over luyt.
1340 Dit berde voer gaet heer uyt.

DAT VIERDE BOEC.

*Dit es dat vierde boec, en sprect in dien beginne van
coninc Daris vrouwen dode, en vort anderen ge-
scienez.*

Dien derden boec so stœt /
De die coninc en dat here te boet
Si nachte waren op gestaen /
Alse die maen was vergaen.
5 Hi boer met enen vane hozen /
En sanc datmen mochte hozen
Al doz en doz int griere here.
Dat lant was al sonder lijfnere
En verbzant / als ic eer seide /
10 Dozp en pozt / busch en heide.
Op ene ribeire boer hi van pziſe /
Die comt uten paradyse /
Die Cygris heet; dat met ic wel
Dat si es so doz snel /
15 Dat in die croen van Francrike
Hen es geen water eers gelike.

Die roschē sijn aen beiden sijden
So hoge / die daer onder lijden
Hen dunken si ter wolken staen
20 Men den bomen / diere op staen.
Het was .iiij. dage voꝛ die batalie
Dat men doꝛfloech menige malie /
Als ic hier achter sal beschriben /
Dattie bloem van allen wijben /
25 Die coninginne / Paris' wijf /
Van ruwen verloef eer lijf /
Dat si sach eer lant te stozen /
En eren man hadde verlozen /
En vanden strijbe oer die pine /
30 Daer eer altoef stont in te sine /
Die coztic / manic / eere pine.
Du hoert Alexanders' clage.
Alexander Macedo /
Was also vꝛobe en also vꝛo /
35 Doe die vꝛouwē versceden was /
Alse ofte hi seker ware was /
Dat sijn liebe suster verbe
En sijn moder met groten lede
Waren doet van sinen vanden.
40 Hi wꝛanc bloet uter sinen handen /
En leet also heete traen /
(Dat seg ic u / na minen waen)
Als Paris' laten mochte /
Do men eem die meere vꝛochte.
45 Die iongelin sat bi der vaer /
En versuchte herbe swaer /
Als was hi wꝛeet ; die grote doget /

Die gi aen eem merken moget /
Eñ sine grote edelheit
50 Teerde eem ontfarmherticheit.
Hi leet menegen heten traen.
Dan dien dat hi si hadde gebaen /
Coter wilen dat si starf /
Eñ sach hi si mer een warf /
55 Al was si een scoen wijf.
Soe gobertieren was sijn lijf /
Dat hi eer geinre minnen en gewoech :
Hadde hi die ere / hi hadde genoech /
Die grote here diet al dwanc /
60 Die mer wijf boete was lanc.

*We Tyren, die spadoen, rouwen dreef omme coninc
Daris vrouwen doet, dat Daris versach.*

Doe liep een banden spadonen
Uynten griexen paulionen /
Die Cyren geheten was.
Hi trac sijn hare als wast blas /
65 Eñ scoerde sine cleder mede ;
Met sinen nagelen hi bloeden bede
Harde sere sijn ansichte.
Hi weende eñ riep gedichte /
Harde lude : « O wi! o mach! »
70 Doe Daris versach /
Heep hi lude : « Du segge mi
We du weens / eñ wat es di ?
Wetstu iet wat meerren mach
Dinen rukwen ? seg mi dach.

- 75 Ic can mael wesen keytjſ /
Eñ rouwich wesen al mijn lijf.
Die liede weten gerne te bozen
Eeren rouwe eñ eren tozen :
Du salt mi dingen te bozen leggen /
80 Die ic selve niet en dar seggen. »

Wat Daris vraechde Tyren, en hi eem antwerde.

- C**yrriot antwerde te hant :
« Alexander / dijn biant /
Doet dien dinen also grote ere /
Alse ofte du weerg sijn gerechte here.
85 Mer wach arme ! keytjſ /
Dijn vrouwe / dijn edel wijf /
Die coninginne si es doet. »
Dus andwerde Cyrioet.
Mettien so was so grote geslacth :
90 Si riepen sere : « O wi ! o wach ! »
Daris verloes al sine cracht /
Eñ veil neder in onmacht.
Hi warp op sijn haer dat mul /
Eñ riep ocht hi waer bul.
95 Hi waende dat si were verslegen /
Om dat si niet en woude plegen
Dies conincs Alexanders minne.
Crhote riep hi inne ;
Die ribbers hi doe buten sloet /
100 Eñ vzaechde we si weer doet.
Die knape swoer datmen nie en dede
Der vrouwen enege lelicheide /

- Al was si met eem gebaen /
En dat hi eer hadde gebaen
105 Alse grote ere al sijn lijf /
Oste si hadde geweest sijn wijf.
Doen was Paris en groten vaer /
En seide dat van minnen waer /
Dat hi eer ere hadde gebaen /
110 En si en oec minde / sonder waen.
Oec seide hi : « Het es des heren seide /
Waer dat hi comt to eneger stede /
Daer hi emmer hebet amien.
Si was die scoenste van al Perrien /
115 Hi es een here / een iongelinc ;
Men mach pzoen bi eere dinc /
Dat hi eer bede hi mocht wael doen. »
Doe swoer sere die spadoen
Bi al den goden van der zee /
120 En banden hemelen / dat es mee /
Dat Alexander sinen wijve
Doit lachter en bede van den libe.
Doe swoer die knape dat waer is.
Doe geluesdes die here Paris /
125 En het was eem harde lief.
Al menende hi die hant op hies /
Albus bede hi sine bede :
« Dader » sprac hi / « en here mede
Van den goden al te bozen /
130 Daer ic oec af bin gebazen /
En uwe maech van rechter ure /
Al die werelt durenture /
En alle dinc die staen bi u /

Herstwerf so bidden ic u nu /
135 Ocht wesen mach / dat gi mijn rike
Mi behout gestabelike /
En ocht also es in uwen moet /
Dat ic es immer verben moet /
En aen sein moet dat verliesen /
140 Soe bidde ic u dat ic moet kieszen
Enen coninc doch na mi /
Ic bidde dat Alexander si
Na mi coninc / gehoert mi dat /
Die hobeste vrant die noit was. »
145 Dit waren des conincs Daris woert.
En sine bede was gehoert :
Die tranen die van eem liepen /
Ic maene dat si voer gode riepen.

*Wee Daris driewerf heeft gesant om vrede an coninc
Alexander.*

Daris hadde tweewerf geseint
150 Cote Alexander om parlement /
En om te maken vasten vrede ;
Mer et was om niet dat hi bede.
Doer die docht van sinen vrant
Hebet hi derdewerf gesant
155 Sinen vrede / om dat hi woude
Datmen vrede maken soude.
Het was ten tijden seide /
Wie so hebben woude vrede /
Dat hi voerde enen tac /
160 Die men van eere olijven hiet.

- Om den vreden hoeren si tien
 Dode ribbers en sene.
 En die vortste die daer was
 Dat was die alde Achilles /
 165 En was van raede gemaect wale /
 En dar toe conste sine tale
 Utermaten scone togen.
 Dus sprac hi voer Alexanders ogen :
 « Hovesch coninc / verstaet wel /
 170 Uwe hovescheit / en niet el /
 Dat doet Parise / onsen here /
 Om vrede bidden so seere.
 En dat hi hier tot u seint echt /
 Dat en doet hi niet voer recht /
 175 Mar dattu sine kinder /
 Moeder / suster / meerre en minder /
 So hoveschlike hebes gebaen.
 Al hebben wie eer vort / sonder waen /
 Si en dunken ons niet gebangen sijn.
 180 Dies danct u sere die here mijn ;
 Want du eer suberheit bemers /
 Gelyc dattu eer vader waers.
 Altoes heetise coninginnen /
 En ghi en doet hem niet bekinnen
 185 Dat ghyse haet ni enger wijs.
 Dies gebe u God ere en prijs.
 U dode gelaet / u dode ogen
 Dunkent mi van buten togen /
 Dat ghi sijt een hovesch viant :
 190 Paris / die ons heer heeft gesant /
 Docht mi come also dode sijn

- Alsoe nu toget sijn anscijn.
 Dochtan weent hi om sijn wijf /
 Die hi minde alsoe sijn lijf;
 195 Eñ ghi weent om ulven biant.
 Ghi waert gewapent altehant
 Tegen ons / dat weet ic wel /
 En daet dit leet / eñ niet el.
 Paris doet u bidden harde
 200 Om getruwelike harde /
 Eñ siere dochter biet hi di /
 Eñ alt lant ghijt en vzi /
 Dat leget vander navel zee
 Cote der Eufraten / eñ dar to mee
 205 Diere stene eñ dar to gout /
 Eñ ander chiereit menich hout.
 Hout sinen soen hi / te waren /
 Die ghisele / en laet met ons varen
 Siere moder eñ sine .ij. suster mede.
 210 Dies bidde mi u op hovescede.
 Eñ nemt van him dzien te lone
 .xxx.^m hofanten scone /
 Eñ algader gulden roet;
 Dat es een chiereit groet.
 215 Eñ hadden niet u die gode gegeven
 Gode aventure in u leven /
 Het were tijt dat ghi om vzebe
 Heddet gebaen dus grote bede :
 Du eest so comen datmen u bit.
 220 Eñ moechdi niet merken dit /
 We groten her Paris hebet ?
 Met eem es alt tfolc dat lebet ;

Hi hebet die zee bedect met scepen /
En blant met tenten al begrepen.
225 Nochtan es te nauwe dat mere /
En dat lant te sinen here ;
Die rivieren sijn so besloten /
Si en mogen niet ter sewert bloten.
It ween datti meer volcs heeft allene /
230 Dan die werelt al gemein.

*Wat Alexander dede, doe coninc Daris vreden gefan
en begerde.*

Alse Alexander hadde gehoert
Achillas tale en sine woert /
Kiep hi in eene kenenade
Alle sijn hoegste liede terade /
235 En vzaechde wat si eem rieden.
Twivel was van sinen lieben /
Wat hi heer mede woude doen.
Doe sprac die hiere Permoen /
Die dat conste doen groete haet
240 Dan geben nauwen raet.
Cetozen sprac hi : « Weest mijn raet ;
It weent nieman en weer quaet
Datmen die gebangen weder gabe
Om schat en om habe /
245 Men hadder veel om gegeben :
Nu sijn si doet / som hier bleven /
En som sijn si outgaen /
Daer wi af hebben scade outfaen.
Noch raede ic dat men die ioffrouwen

- 250 Varen laet mettier hzouwen.
 Bedie wat soude ons een queen ?
 Men false laten varen heen.
 Si quelllet ons in meneger stat ;
 Du laet si varen om den scat.
- 255 Ic raede oec wael ten hulwelike /
 Dattu hebben moges sulke .j. rike
 Sonder slach en sonder stoet ;
 Ic waen geen lant en es so groet /
 Dat enen here hebet en nemmee /
- 260 Als vander navel zee
 Al dat lant totter Eufraten :
 Dus mochtte al u bechten laten.
 Merct we ghi met ure hant
 Moget bedwingen al dit lant /
- 265 Die ghi begert na ulwen wille.
 Bacteren lant laet liggen stille /
 En oec Inden en Meden ;
 Peinst we vele goder steden
 Ghi moget winnen met gemake.
- 270 Het es een sekerlike sake
 Na groten pyhs / na groten sege
 Te landwert te varne ewege /
 Dan nacht en dach te sine
 In wapen en in grote pine. »
- 275 Swaerlijc verbzoech dat Macedo /
 Doe dat spzac Permenio /
 En antwerde alse die coene :
 « Slacht ic dien here Permenione /
 So hebde ic lieber allewege
- 280 Gzoten scat dan goden sege ;

- Mer/ bi trouwen/ neen ic niet.
Mi es vele bat gesceit.
Ic bin quite van groten gode/
En sieker in die armode/
285 Die mi niet en laet aen geen sibe.
Des bin ic uter mater blide
Dat ic bin coninc/ niet coepman.
Soude ic tgoet verropen dan/
Dat mi aventure gaf?
- 290 Neen ic/ twaren/ dat doe ic af.
In hebbe te rope engene dinc/
Noch vanden volke dat ic vinc
Sal icker iemen af laten keren/
Dien sal ic geven doz miere eren.
- 295 In woude niet dat mi gesciede/
Dat icker af hebbe enege miede.
Gebe ic si om goet/ so weer die danc
En die ere mede wel cranc. »
Doe hi dit hadde geandwozt/
300 So riepe hi Paris voden wozt :
« Verstaet dat ic u segge wale/ »
Syzac hi/ « en segget dese tale
Wien hier/ den ghi dient :
Dat ic alduz sijn vziemt
- 305 Hobeschlec hebbe gebaen/
Dat en hebbe ic doz eem niet gebaen/
Ic doet doz mijns selbes docht/
Het wijsde mi die hobesche bocht.
Esi! soude ic oec eengen wibe
- 310 Anxt oft vrese doen van den libe!
Alexanderz rechter hant

- En es dien vrouwen geen viant ;
Die gene en willic niet lagen
Die gene wapen mogen dzagen /
315 Die so cranc sijn van naturen
Dat si en wapen niet en mogen duren.
Esi! soude ic tegen hen ologen!
Hi moet eem gewapent togen /
Daer ic tegen wille striden :
320 Diez will ic plegen tallen tijden.
Daer dat sake dat u here
Om hzebe babe also sere
Alse ghi mi nu doet verstaen /
En woude hi uter werelt gaen /
325 En geben lant en habe /
In weet of icz eem ozlof gabe ;
Bebie hi caent minen lieben
Met scatte en met mieden
Dat si mi nemen mijn leven /
330 Ofte met fenine vergeben.
Diez bin ic dus sere verholgen /
It sal eem toter doet na volgen.
Hi en bart niet als een recht viant /
Die bescermen wil sijn lant.
335 Hi oert ofti een verrader ware ;
Ja als een recht mozdennaere /
Sal ic u die waerheit tellen /
Doet hi mieden mijn gesellen.
Mi en becomt wale niet
340 Die bozwarde / die gi mi biet ;
Bebie gebe ic eem die varde /
So lachterdic mi selven harde :

- Men mocht seggen dat ic weer versaget /
En dat hi mi hebbe veriaget.
- 345 Ghi biet mi goet utermaten /
Dat es dat lant ober die Eufraten :
Mi dunct gi sijt des mesraert ;
Want ic hebt te mi gesact /
En gewonnen met miere doget.
- 350 Dijt mi uyt of gi moget /
Dat doch dat lant uwe si /
Dan mochtijt wale geben mi.
Goet rest dat mi Paris sint /
Dat hi mi geben wilt sijn kint.
- 355 Hi hadde Macheuse belobet ;
Heft hi si eem nu verobet ?
Segt uwen here / al dat hi hebt /
En al dat volc dat onder eem lebet /
En so wat hi hebt verlozen /
- 360 En hi selve oer tevozen /
Al staet in miere gemout /
En al rest dier Gzielen sout /
En loen van verre pinen. »
Dus was die andwerbe sine.

We Alexander coninc Daris vrouwe begroef.

- 365 **A**chillas hi nam ozlof /
En ruede Alexanders hof /
En tellede Darise alle die wozt /
Die ghi te vozen hebt gehoxt.
Paris seinde mettier waert
- 370 Macheuse al darwaert /

Die die mege belighen soude /
Daer Alexander baren moude.
Mettien bede Alexander graben
Met cierheden en met groter haben
375 Paris wijs / Celico / die vrouwe /
Dat om hi hadde groten rouwe.
Hi bede maken een graf van yse
Op enen berch an een salise.
Daer was Appelles meester af /
380 Die Hode was / en screef ant graf
Die griexe coning alle / tharen /
Die Alexanders hoorders waren /
En eren naem screef hi mede
Boven hen ter selver stede /
385 En die hystorie me hemelrike
Was gemaect en ertrike
Screef an den grave besiden /
Al tote Alexanders tijden /
Die ic u vertellen sal
390 Met oberflagenber rimen al.

*Wee meester Apelles dier conninginen graf maecte
an een sijde.*

Apelles screef Gods gelike /
Die alle dinc volbzingen mach /
De hi hemel en certrike
En die ingele maecte op den sondach.
395 Des mandags maecte hi tfirmament
Ant water te middelwarde /
En ront al omtrent.

- Nach doe was onbedect die erde /
Dies maecte op dien dijsdach
400 Die see / en die erde quam uut /
Dat was dierste dat mensli sach ;
Hi sceep oec boem en crugt.
Dies godesdags maecti die sterren
En die sonne / en oec die maen /
405 Die ons lichten nach van verren ;
Hi sette si in eren staen.
Hi maecte op dien donnersdach
Al dat in die ribben lebet /
En so wat vogel dat vliegen mach /
410 En so wat die zee in hebet.
Die beesten hi vander erden /
En dien minschen op den vridach ;
Van siere ribben maecti werden
Eben / daer hi in slape lach.
415 Hi ruste op dien saterdach
Van allen werken die hi bede ;
Hi benedide al dat hi mach.
Dus was daer bescreven mede.
Appelles screef dien hemel vlae /
420 En die erde was gescreven scier /
Die zee hadde die varme grae /
Van elken was gemaect dat vier ;
Die locht hadde die varme groen /
Sterren en sonne waren van goude /
425 Elkerlijc van eren doen /
Die maen van silber / als men woude.
Die minsche hadde meer werderheide
Van alben dat Got geboet.

- Daer stoent dat serpent oec mede /
 430 Dat ons b̄zachte in grote noet.
 Daer bestoent bescreben we dat Ebe
 Den appel hadde in eren mont /
 Eñ Adam doz ere lieve
 Mede beet ter selver stont.
- 435 Die ringel dzeef si / met baren swerde
 Al vernende / uytten paradijse.
 Ebe sat en span op die erde;
 Adam pijnde om die spise.
 Si en waren niet langher in dien paradise /
- 440 Van omtrent enen halben dach.
 Daer stont oec in welker wise
 Ebe van Caym gelach.
 Darna lach si van Aetele :
 Hi wacht die scaep eñ was goet man ;
- 445 Mer Caym / die quade gefelle /
 Pijnde we hi cozen wan.
 Caym sloech Abel doet /
 Eñ God vermaledijden al daer.
 Des dzeef Adam rouwe groet :
- 450 Hi weender omme .c. iaer.
 Een teken gaf God Cayme /
 Om dat men eem niet en soude verflaen /
 Dat steet gesat in dese rime :
 Dat huet hadde hi iucatech / sonder waen.
- 455 Caym blo ten oestenvuert an /
 Eñ wan een kint / dat Enoch hiet;
 Daer af leestmen dat siber quam
 Lamech gebozen eñ ander diet.
 Lamech was een quaet heytijf /

- 460 Hi was die alre eerste man /
 Die te gader hadde wijs.
 Kercht wast dat hijt besoude.
 Dan ouder verloes hi sijn sein ;
 Hi scoet nochtan al dat hi woude :
- 465 Caym scoet hi nochtan mettien /
 Daer hi en hoerde in enen woude.
 Sijn leibere sachte : « Het es ee man
 Dattu hebess gesctoten / Here. »
 « Het es Caym / » spzac Lamech dan /
- 470 Du moetss oec beropen sere. »
 Sijnen leibere nam hijt kleben.
 Dus gesctiet altonen gader.
 Caym es daer mede bleben /
 Lamechss wiste ouderbader.
- 475 Noch enen son van Adam /
 Sijn naem was geheten Set /
 Daer een groet geslechthe af quam /
 Die some heilden onss Heren wet.
 Ant graf stoent oec Enoch bescreben /
- 480 Die onse Here wech varen dede :
 Cote Antkerst tiden sal hi leben /
 En iegen eem oec striden mede.
 Onse Here stont daer in dire gelike /
 Also ocht eem leet hadde gesijn
- 485 Dat hi den man gaf sijn gelike /
 En hi liet die gebode sijn.
 Daer stont Noe / en maecte die arke /
 Also als eem onse Here gebaet ;
 Die dilubie ghinc so starke /
- 490 Dat alle die liebe bleben doet.

Mer si .liij. en beheilden blijf /
 Dat was .Noe en sijn drie kindere /
 En met hen ere drie wijs.
 Albus wast bescreben ginder.
 495 .CCC. ellen was die arke lanc /
 En vijftich ellen was si hoge /
 En .xxx. wijt / des hebbe danc
 Die dit screef en niet en loech.
 Een elle hiet in den tijden
 500 Van den ellenboge vozt ;
 Menech iaer so plachmens siben /
 Also als ic hebbe gehoxt.
 Twe en .xx. iaer /
 En .liij. oec daer mede /
 505 Stont die werelt / dat es waer /
 Eer God die dilubie comen bede.
 Dagele noch dier mochten entfaren /
 Si en verzonken met dier zee /
 Sonder die in die arke waren /
 510 Elkerhande twe on twe.
 Doe die dilubie was ontgaen /
 Plante .Noe enen wingart.
 Daer was gescreben dat hi saen
 Vanbe wine dzonken wart.
 515 .Noe lach en sliep /
 En ontteet thuyssen die been :
 Cham sijne soen stoende en riep /
 En bespottene en green.
 Sijn anderen voderen riep hier toe
 520 (Die een hiet Sem / die ander Naphet) ;
 Si keerden daer af eer ogen doe /

- Eñ dertene. Dieſe beden ſi bet.
Doe .Doe dit miſte waſ hi gram/
Eñ benedide die alſte tme.
- 525 « Vermaledijft ſo weſe Cham »
Sprac hi / « nu eñ emmermeer. »
Darna ſtoent die patriarchen
Geſcreven an die ander ſide
Met goude / datmen ſi ſoude merken.
- 530 Abrahāh hadde die ogen blide ;
Sara / ſijn wiſf / ſtoent eñ loech /
Want ſi tho hueren .lxxx. iaren
Iſaac / eren ſoen / dzoech ;
Ere man hadde .x. iaer / te waren.
- 535 Daer ſtoent Rebecca / Iſaacſ wiſf /
Die tme kinder dzoech te gader ;
Die een waſ Eſau / die kentijf /
Die ander Jacob / Joſepſ vader.
Eſau waſ ru alſ een rieht ;
- 540 Iſaac waſ daer oer beſcreven /
De hi waſ van ouder blint /
Eñ niet langer eñ mochte leven.
Daer ſtont geſcreven Eſau
De dane wiſſe hi iagen liep /
- 545 Eñ we ſi Jacob maecte ru /
Doene ſijn moder toter riep.
Jacob waſ gebenedijt
Van den vader eer hi ſtarf ;
Eſau die bleef ontfrijt :
- 550 Deſe weende hi lude menichwarf.
Jacob vloet en werch / dat waſ waer /
In Meſopotania ;

- Sinen oem diende hi .vij. iaer ;
Hi gaf eem siere dochter Lya.
555 Nochtan geloefde hi eem daer
Siere dochter Rachel ;
Daer diende hi omme noch .vij. iaer
Getruwelike en wel.
Alse Joseph was gebozen /
560 Woude hi te lande weder keren.
Dat quam Esau te bozen /
En hi woude banen weren.
Jacob hi quam met .ij. scaren.
Te Lusa lach hi eenen nacht ;
565 Daer sach hi die Goeds cracht / te waren /
Daer hi iegen den ingel bacht.
Josephs doem stont daer bescreven /
Daer hi om was vercocht /
En in Egypten lant verbzeven /
570 En tes conincs hobe vzocht.
Die vzoctwe si was daer gemaect /
Die Josephpe daertoe dwinghen woude /
Dat hi bi eere lege al nact /
En eerre minnen plegen soude.
575 Om dat hys niet en woude doen /
Was hi langen tijt gebaen ;
Biden coninc Pharaoen
Was hi siber ute gebaen.
Daer stoent oec die aventure /
580 We hi weder quam te hobe /
Om dat hi spelde al burenture
Des conincs doem met groten love.
Daer stoent oec we Jacob sende

Sine kindere onne rozen /
585 En toe dat hi eem bliende
Dat Joseph niet en was verlozen.
Jacob nam al sijn kinder /
En boer in Egypten lant /
Beide meerre in minder /
590 Daer hi Joseph sijn kint vant.
Jacob hadde veirre hande namen /
Dat vint men bescreven wel /
Dan Gode si eem beide quamen /
Want hi hiet oec Israhel.
595 Hi was vu? Gode vercozen /
Te tijden dat dan iemant el.

We dat graf an die ander siede gemaect was.

In die ander sijde so stont Moyses /
En Aaron / sijn broeder / mede /
We si Pharaoen baden des /
600 Dat hi harde node bede.
« Laet gaen tsoec van Israhel / »
Sprac Moyses / « dat heet di God ;
Hi sal wesen harde sel /
En woulttu niet doen sijn gebot. »
605 Pharao in achte hier op niet ;
Bedie plaechden God / onse Here /
Also als men gestreuen siet /
Met .x. plagen harde sere.

*Dit sijn die tien plagen, daer coninc Pharao met ge-
plaegt wart.*

- T**er eerster plagen wert water roet /
610 Zeide in regen en in rivieren;
Ter andere quam menege pedde groet /
Die die liede quelden metten dieren.
Hurselen waren die derde plage /
Die die liede staken sere.
615 Vliegen in dien vierden dage
Plaechden die liede vele sere.
Die vijfte plage sloech al doet
Die heesten van Egypten lant.
Die sesste waren bleinen groet /
620 Die him deden groten pant.
Doe quam een hagel / die verterde
Dat groen al vanden coningrike;
Dus so waren si gesant /
En tsock verbeerde eem vreselike.
625 Die negende was duysterheide /
Die men tasten metten handen.
Die tiende sloech alte doet mede
Die outste van Egypten lande.
Mouyses met siere roede
630 Zeide tsock met siere /
Pharao volchde na met mode /
Hem selken dede hi
Pharao verbzanc algader
Met al sijnre compagnien;
635 Mouyses bleef al sonder vaer /

- En al onſ Heren partie.
Als hi quam in die woestine /
Kegende op eem dat hemelſce bzoet.
Vleesch hebben ſi al ſonder pine.
640 Dat was een mirakel groet.
Moyſes was daer geſcreben
Op dien berch van Sinay /
Daer eem die wet war gegeven.
Dit was waer / gelobes mi.
645 Daer ſtant geſcreben we hi ſtoech
Op dien harden marberſteen /
Die eem gaf waters genoegh.
Dat en was logen engene.
Si verſlogen wael menegen man
650 Op die liede van Etheen ;
Si ſlogen den coninc van Baſan /
En dien coninc Amozzeen /
En bochten iegen die van Geſuſeen
En iegen menegen coenen man /
655 En iegen die Fereseen /
En iegen blant van Chanaan.
Doe Moyſes verſcieden was /
Doe wart eer leider Joſue /
Also als ic beſcreben las.
660 Hi debe den heiden vele wee /
Hi leide dat volc van Iſrahel
Dzoerchs boets ober die Nozbaen /
Dat water / wet ic wel /
En ongeſcaet ghingen ſi daen.
665 Joſue hi beelde die lande
Den .xij. geſlechteren van Iſrahel ;

Alse hi veriaget hadde die viande /
Elken gaf hi sijn recht wel /
En elken gaf hi sine stede /
670 En dellet eem met pinen.
Selve starf hi oec daer mede.
Debe hi wael / het sal eem scinen.

*We Sampson en oec sijn leven an dien grave stont
gemaect.*

Moyse en Josue
Waren hertogen van Israhel.
675 Rechteren hadden si dozt mee /
Dat bint men bescreben wel.
Die starcste die eer rechter was /
Dat was Sampson / die sterke man :
Ic dar mi vermeten das /
680 Dat eem noit man verwan.
Daer stoent gescreben we hi vacht
Tegen die Philisten ;
Hi sloech doet met siere cracht /
En verwantre menich een.
685 Die Philisten hadden beringt
Teerre tijt in een woestine /
Daer lichtelike gebinct :
Si waenden eem doen grote pijn ;
Hi sloech met eem esels kinnebac
690 Menegen starken man te doet /
Ander wapene noch ander sake
So ne hadde hi ter selver noet.
Doe hi van dozste was vermoit

- Warp hi enwech dat dzoge been ;
695 Daer quam water uyt gebloit.
Dat en was logene engene.
Hi nam Dalibam te wibe /
Dat was eem groet ongebal.
Dien liebart robebe hi van den libe.
- 700 Aldus bescreef Apelles al.
Hi vant dien vos tsiert in den stert /
En onstac dier liebe cozen ;
Dus hadde hi menege man verbeert /
Die sinen wibe baden tozen.
- 705 Te Gazez in die gode stede
Hadde hi sijn viande beleit ;
Hi bzac die pozte en clammer mede
Op enen hogen berch gereit.
Doe Daliba sijn cracht wiste /
- 710 Vant si sijn hanbe te samen /
En scoer eem af sijn haer met liste :
Mettien sijn viande quamen /
Si staken uyt sine ogen bede /
En maecten mettien haer gile.
- 715 Dat becochten si met lede
Over een mael cozte wile :
In een huys heilben si feeste /
Dat op twee columnen lach.
Alle die hoerchste en die meeste
- 720 Waren daer op den selven dach.
Daliba was in die zele.
Si riepen al te Samsone :
« Coen ons een deil van dinen spele. »
En doe bede hi als die coene :

- 725 Hi bꝛac die columnen beide /
Eñ die zael veil al te doet.
Dus speelbe hi met groten lede ;
Het bleef daer al / cleen en groet.
Na Samsone stont Ely /
- 730 Die rechter was in Israhel ;
Ons Heren pape so was hi
Eñ pꝛophete / dat weet man wel.
Daer stoent wie die Philisteen
Ons Heren arke hadden gebaen ;
- 735 Dat berogte menich een
Mettien libe / sonder waen.
Dagon / eer afgod / mede
Was onthuet op die sille ;
Dat was dat den papen bede
- 740 Sere hebben sinen onwille.
Doe Ely hoert die nimarc /
Dat sine kinder waren doet /
Eñ die arke gebangen ware /
Hadde hi den rouwe also groet :
- 745 Danden stoel veil hi neber /
Eñ bꝛac den halꝝ onthue.
Nummermeer berrees hi weder.
Ic waenre menich omme scree.
Na Elgen stoent Samuel /
- 750 Die rechter was eñ pꝛophete
Ober dat tfolc van Israhel.
Si bochten wael sinen behede.
Hi was die achterste baliu
Danden lande van Israhel :
- 755 Dat sal ic u hier tonen wel /

- Woedanen wijs dat so gebel.
Die liede quamen in Amata /
En eischeden enen coninc ;
Des dzobede Samuel barna /
760 Doe hi verhozde dese dinc.
Doe was Saul coninc gemaect /
Die goet was in siere ioegt ;
Alse hi ter outheit was geraect /
Verloes hi al sijn dorcht.
- 765 Doe coes Samuel Davite /
Die in dien tijden was herbe ;
Men leset daer in sine vite
Dat hi eem dicwile mael verwerde.
Golyase den Philistee /
- 770 Die .vi. slegt ellen was lanc /
En ene palme dat toe mee /
Dien sloech hi doet / des hebbe danc.
Daer stoent we dat Saul bleef
Op tien berch dan Gelboe /
- 775 Dat sachte die geen diet bescreef /
Dat David harde sere scre.
David vermalebide die stede /
Daer Ionatas / coene degen /
En Saul oer / sijn vader mede /
- 780 Vanden heiden waren verflagen.
Daer stoent gescreven Arael /
We hi doet bleef en helpe riep /
Die te vozen was so snel /
Dat hi die zee achter liep.
- 785 Abner / Sauls conincs stabel /
Was die gene dien sloech.

Hi hadde dar om quaet gebel ;
 Want Jacob qualic dat verbzoech ;
 Jacob sloech Abner te doet /
 790 Eñ wzac den bzoder Afael.
 Die hadde Dabid rouwen groet ;
 Want hi berrieden als een fel.
 Daer stoent oec we Dabid dede
 Hoerboem met Uriaſ wibe /
 795 Eñ oec weet Uriaſ mede
 Becopen moeste mettien libe.
 Daer stoent bescreuen dat oꝛloge
 Chuyſſcen Dabite eñ Aſolaen /
 Eñ we hi berwerret hinc hoge
 800 Deboꝝ an ene eike groen :
 Jacob ſcotene daer ter doet.
 Dies weende Dabid menegen dach ;
 Om ſijn kint dzeef hi rouwe groet /
 Eñ riep o mi! o wach!

*Wee oec an dien grave ſtoent, doe coninc David doet
was wat doe geſciede.*

805 **D**oe Dabid / die coninc / was begraven /
 Ontfeinc Salmon die croen ;
 Hi maecte met wel groter haben
 Dat alre eerste goeds huyſſ ſcoen :
 Hi sloech Jacob op enen altaer /
 810 Eñ wzac den bzoder / als die coene.
 Dar om diende hi menerch iaer /
 Dese dinc gebeil Salomone.
 Elc was coninc .xl. iaer

- Ober al dat israhelsche doen.
- 815 Dit weetmen wel dat dit es waer.
Hier lat ic van Salomon.
Alse Salomon was doet /
Ontfinc die croen Koboam ;
Werringe en ozloge groet
- 820 Stoent daer die roztelike quam.
Koboam hadde onder hem
Jozoboam / dat weet men wel.
Jozoboam / dat es ware dinc /
Leefde utermaten wel :
- 825 Hi hiet van Israhel coninc /
Hi en was quaet noch oer sel.
Iherusalem / die heilge stede /
Was dier Joden hoetstat.
Men leset van Koboam mede /
- 830 Dat hi coninc in Samarien sat.
Apelles liet achter bliuen
Die sonden van Samaria /
Die en woude hi niet bescriuen /
Omt wonder datter volget na ;
- 835 Mer hi screef / we dane wijs
Elyas was op gebzagen
In dat ernsre paradijs
Op enen bieregen wagen.
Die quade coninge liet hi achter /
- 840 Die waren in Iherusalem :
Dat dede hi om den groten lachter /
Diemen tellen mach van hem ;
Mer dien goden Ezechias /
Dien screef hi om sijn boerht /

- 845 Dat een heilich coninc was /
 Also ghij hier wale hozen moget.
 Hi tezac te stucken die afgode /
 En verheef die wet op weder /
 Daer in stoenden Goeds geboden ;
- 850 Alle quaetheit lachte hi neder.
 Hi lach seic / en sijn bleven ;
 Mer ic segge u ober waer /
 God hi lingde eem sijn leven
 Doze sine dogt .xv. iaer.
- 855 Die sonne keerde / alst God woude /
 Van den westen ten oesten wert /
 Om dat hi twibelen niet en soude /
 En om die doet niet sijn verbeert.
 Si sere siden stoent Josias /
- 860 Die de Paesschen sere vierde /
 Die een heilich coninc was /
 En die wet sere bisierde.
 Daer stoent bescreven we en sloech
 Die coninc Zesac van Egypten lant /
- 865 Dat menerh man qualer verdoech ;
 Dat es Jeremien wael bekant.
 Sonder dese twee allene
 En hadden die Joden noit coninc /
 Si en lieten die wet algemeen ;
- 870 Dit was een onseinde dinc.
 Die pzoopheten stoenden daer an /
 Elklike met sinen richte /
 Die Apelles / die vzoede man /
 Met goude beleide lichte.
- 875 In wat tijden dat si screven

- Ere boke / dat stoent daer /
Eñ in wat einde dat si bleben /
Eñ eer naem oec daer stoent.
Isaias sprac te bozen
880 Cote Mas / dat mas waer /
Dat een kint soude sijn geboren
Dat eenre maget / in waerre dinc.
Jeremias weende sere
Omdat Nozias was doet ;
885 Hi bozachte dat onse Here
Soude maken wonder groet.
Jezechiel stoent al daer /
Doe die Joden waren gebaen ;
Hi sachte hi sege / ober waer /
890 Een pozte die noit was onttaen.
Daniel sachte / ober waer /
Dat Christus soude sijn verslegen
Ober seshondart iaer dar naer /
Dive min. Daer stoent iegen /
895 We die Joden weder quamen
Uyt den lande van Babiloene /
Eñ si maecten alte samen
Ons Heren kerke scoen.
Daer na stoende die scoene ierste
900 Van Assuerus / dien coninc /
We hi maecte sine feestte /
Eñ sine barone wael ontfinc.
Doe dat hof vergadert was /
Diebe hi die coninginne ontbeden ;
905 Om eer scoenheit / sijt seker das /
Walbe hi si tonen sinen lieben.

- Hi seinde darom tme spadoen ;
Dasti balcher omme sere /
Bedie had sijn ontwert te doen ;
910 Dies balch hi eem / die grote heer :
Hi nam ere die conincs croen.
Dasti moeste van eem scheiden /
Al was si so doz schoen.
Eer coenheit debe si eem verkleiden.
915 Hi nam tierst tenen wiwe /
Die Marchodeus nichte was /
Daer ic noit vele abe las.
Aman hi was al dzoffete
In Asswerus conincrike ;
920 Men debe al na sijn behete /
Int hof was niemant sijn gelike :
Een Joden dzoech si haetscap groet /
En hi beiaegde an den coninc /
Dat mense al sloech te doet.
925 Dat was oec een waere dinc.
Des conincs wijs was een gobinne.
Doent Mardocheus wiste / her ome
Was hi dzobe en sinen sinne :
Hi weende sere / des nemt goem.
930 Hi riep : « Here van hemelrike /
Maect blijtschap van onsen rouwen. »
En hi ontboet oec coztelike
Dier coninginnen / siere dzouwen.
Si verbat an eren man /
935 Den coninc / ber Joden doet.
Dies was dzobe sere Aman :
Hi makede ene galge groet ;

- Daer ane soude hi bi siere sterte
Hangen Mardocheus / den Nede.
- 940 Dit visierde hi in sinen herte
Aman / die quade halsten roede.
Hi was selve verhangen daer /
En Mardocheus wart ontsaen /
Dies conincs nebe / dat was waer.
- 945 Aldus so eest eem vergaen.
An die ander sibe sat Tobias /
Die sere gepzjst was in sinen leben ;
Om dat hi goet en heilich was /
Was hi med Gode daer verheben.
- 950 Salmanaassar haddene gebaen /
En oec geleit in dat pzioen ;
Nochtan was hi onderdaen
Gode altoes in sijn doen.
Hi gaf sijn goet oec milbelike
- 955 Armen lieben doz Gode ;
Altoes heilt hi getruwelike
Ons Heren wet en sine gebode.
Een swaelwe smalt eem in sijn ogen :
Also was blent Tobias ;
- 960 Hi woult gerne om Gode dagen /
En bankede eem al das.
Daer stoende mede sine goede kint /
En dat hiet oec Tobias /
De hjt in Meden heeft gesint /
- 965 En Goeds ingel met eem was.
Daer stoent oec hoe Raguel
Siere dochte gaf hi desen kinde /
Dat maerte die ingel Raphael /

- Dien God met eem dar sinde.
970 Daer stoent gescreven oec die diinc /
Daer die vader bi genas /
Dan enen vische / dien hi vienc
Sijn sone / die ionge Tobias ;
Nattier gallen bestreec hi den vader
975 Ober beide sijn ogen /
Hi ontfienc sijn sien allegader.
Daer mocht men sine blytscap togen.
Hi was out .lxxj. iaer /
Alse hi ierst verloes sijn lecht /
980 En ober .liij. iaer dar naer
Wart hi weder siende echt.
.C. iaer so was hi out
En oec .ij. / die gode man /
Alst hoer in die Gods gewout.
985 God die maker ons belachtich an !
Die tonge Tobias / sijn soen /
Tebede .x. iaer .j. min /
Die alre doget was gewoen /
En minde Gode in sinen sin.
990 Een ander ierste stoent daerbi
Dan Nabugodonoso bescreven /
De Oliferne / die ribber vzi /
Dien van Melon nam eer leven.
Oliferne was die leitsman
995 Dan Nabugodonoso here :
Daer stoent gescreven wie hi verwan
Menich lant met groter were.
Hi quam gebaren an een lant
Daer die Ioden wonden in ;

- 1000 Hi woude stozen al dat hi vant /
Dus sel was hi in sinen sin.
Hi belachte ene scone stede /
Die men hiet Berulia.
Wijf en man / en kinder mede /
- 1005 Waeren verbeert herre en na.
Ene weduwe was in die stede /
Die geheten was Judit /
Dan heiligen libe en hobesch mede /
Dat den vrouwen wale sit.
- 1010 Si ghinc toten wzeden tyrant /
En bat oedmoedelike
Dat hi die pozt en dat lant
Niet en stoerde / noch dat rike.
Alse Oliferne dat wijf sach comen /
- 1015 Vernde hi geljke dien biere /
Hi heise hzen sine spadoenen /
Dat sijt hen geloefde sciere /
En bat sijt bede alse die coen.
Si spzac eer enstonts niet tonberene /
- 1020 En in allen tijden bat te doen /
Dat Oliferne woude gerne.
Hi was blide in sinen sin /
En hi hiet ter selber stede /
Dat si mochte uyt en in
- 1025 Wandelen en doen ere gebede.
Dies abents mart hi al dzonken /
En soude met eer slapen gaen.
Hi stiep alst were een swijn /
En Judit ghinc hoer eem staen /
- 1030 En si bat Gode dat hi hare

- Gebe cracht den man te slaen.
Wettien nam si sijn met bare /
Eñ sloech eem thuet af / eñ ghinc daen.
Si ghinc ter pozten eñ riep in /
1035 Si tonet Oliferne's hobet.
Doe si sagen dat gelwin /
Waren si blide / des gelobet.
Si staken dat huert op den mure /
Eñ ghincen doe uyt te wige.
1040 Doe die ander wisten eer aventure /
Begonsten si al blien te pzige.
Dus was Berulia die stebe /
Eñ al dat lant dat daer bi lach /
Bider daet / die dat wijs dede /
1045 Al verloest op enen dach.
Dus bleef doet Oliferne's.
Dus hadde gescreven an dat graf
Die vzoede Hode Apelles /
Daer ic ierstmerf telde af.

*Weelc dat leste van dien scrifturen was , dat an dien
grave stont.*

- 1050 **D**at einde van al der scrifturen /
Die bescreven was an den grave /
Was van Esdra die aventure /
Daer ic een deel sal tellen ave.
Alse Nabugodonosor hadde te stoert /
1055 Also alst dat ander boec vertelt /
Iherusalem / die heilge pozt /
kerke / huss eñ mure gebelt /

- Sijn marscalc Nabufar dan
Verzande ons Heren boke :
1060 Het was een eheldich man /
Dies hadde hi vele smaerre bloeke.
Doe die Hoden weder quamen
Uter gebenkennisse van Babvloen /
Maecten si weder altesamen
1065 Pozt en kirkke harde scoen.
Also stoent daer al bescreven /
De men makede di scone tozze /
Die ter neder waren gedzeven
Van den coninc Nabugodonosozze.
1070 Esdraz screef algader weder
Bider herten ons Heren wet /
Die langhe lach gelozpen neder ;
Dies heeft sijne sele te liet.
Dus so was dat einde vander scrifturen /
1075 Die ant graf bescreven stoet.
Du hoert vozt die aventuren /
Wat dat Alexander doet.

*Doe coninc Alexander die coninginne begraven hadde ,
wie hi doe voer iegen Daris.*

- D**oe Alexander hadde begraven
Die coninginne met groter haben /
1080 Debe hi op vzekken die paulione /
En voer en werch / als die cone /
Tegen Darise / sinen viant.
Hi seinde ewech altesant
Emeneduse met eenre scare /

- 1085 **D**at hi soude nemen ware
Waer Daris lege en sijn cracht.
Doen quam hi met groter macht
Daer Maceus hadde beleicht /
Als ic te bozen hebbe geseicht /
1090 **M**et sinen her al die straten.
Maceus vloet utermaten /
Doe hi Emenebuse sach;
Hi haeste eem al dat hi mach /
En vloet met allen sinen her
1095 **D**aer Daris lach wael ter mer.

Wie coninc Daris te velde trac, doe hi coninc Alexander vernam igen hem comen.

- A**lse Daris wiste die nimare /
Dat dat griexe her comen ware /
Crac hi op een slechte belt
Met algader siere gewelt /
1100 **E**n hi scaerde sine liebe /
En gelobede eem grote miede /
Op dat si niet en weren verbaert.
Dus troeste hi si te stride waert.
Mar doe Emenebus vertelde /
1105 **W**aer Daris lege op den velde /
En met we groter hercracht /
Wart Alexander also bedacht /
Dat hi dede hi in al dat lant
Daen die bersten die hi vant /
1110 **S**caep en coye / swijn en parde /
Esele / geyte / en hi scarde

- Doe sijn her geen diere.
Du hozt wonderlic maniere.
Aen eer stroten/ en oec bozen
1115 Aen eer huest en an eer ozen
Debe hi en binden rise.
Dus so quamen si in derre wise/
Als ocht een groet miggel her ware.
Si verdonkerden oppenbaere
1120 Dat sonnensijn met den gestobe.
Dus quamen die heren met groten lobe
So na dien Perren op den dach/
Dat Daris en sijn her sach/
Dat een anderen ropen mochte.
1125 Dus waende Daris/ dat hi bzochte
Met een liebe vele me/
Dan si beide hadden dese twe.

*Wie na coninc Alexander en sijn her comen was
coninc Daris en finen her.*

- A**lexander es so na comen
Dien van Perren/ dat hi vernomen
1130 Hebet eer pauwelioen/
Som roet/ som groen/
Som vernende van goude.
Du es Macedo/ die boude/
So na dat men die banieren
1135 Aen beiden sijden mach bisteren/
Wat tekene die heren bzaen.
Doen dat die Grieken versagen/
Wouden si te stride gaen/

- Eñ hadden wapen an gebaen.
1140 Die van Percen an die ander sijde
Waren oec gereet ten strijde.
Cume so mochte verbeiden
Alexander sinen lieben /
Si en wouden ongescart /
1145 Eñ sonder leitsman onbewart
Jegen Darise bechten gaen.
Mar die sonne / sonder waen /
Snelbe eer te hobe wart.
Ic wene dat si was verbart
1150 Te sien an also vele like /
Alse daer mozden coztelike.

*Wie coninc Alexander sijn her hiet begraven alom,
eñ ghinc Daris her bescourwen.*

- A**lexander heet doen gereit
Den Greken graben een fosseit
Al om dat her haestelike /
1155 Eñ die erde werpen tenen dike.
Hi liep op enen berch sciere /
Eñ met eem menich ridder fiere /
Daer hi den Percen was so bi /
Dat Alexander / die degen bzi /
1160 Bescourwen mochte die scaren /
We dat si gewapent waren.
Daer sach hi meneger hande liebe /
Die ic u al niet en behide /
Die eem algader gulden bochten
1165 Vander tierheit die si bochten.

- Daer hoerden si misselike tongen /
Eñ oꝛsse van groten spzongen.
Si maecten groet gestal
Dit volc eñ dese wapen al.
- 1170 Doꝛste ic u seggen wel / te waren /
Ic wene sijn deden / om verbaren
Dier lieden herten van dien man /
Daer menege doget leget an.
Hi riep tote eem sijn baroene /
- 1175 Alse ofte hem twivelde van den doene.
Wat wan ic nochtan dat hijt dede /
Om te kennen eren sēde.
Hi braechde wat men soude doen.
Doe spꝛac die here Permenioen /
- 1180 Dat men se bi nachte soude bestaen /
Eñ al stilleken ter doet slaen ;
Want / hi seide / dat men bi nachte
Scoffieren soude met clēner cracht
Dat her / oft algader vaen :
- 1185 Si souden algader sijn ontaen
Beide van vaere eñ van slape ;
Men mocht si daer binden alse scape.
Wilt men se oec bestaen bi dage /
Die segg ic / val sonder sage /
- 1190 Dat sijn die eiselike Siten /
Alse oft si die liede souden verbiten /
Eñ die wonderlike Jnden /
Die eer haer niet op en binden /
Eñ oec menich groet sariant /
- 1195 Die wonende es in Bacteren lant.
« Aldus vzeselike scaren

Mogen ons/ » sprac hi/ « verbaren/
En oec mede/ sonder waen/
We mochte dus beele volc bestaen/
1200 Al dat volc dat ginder es.
Sijt des seker en gewes/
Dat Daris op dat grote velt
Bidi leget met siere gewelt/
En op dese vrede campanie/
1205 Om dat hi tusschen die nauwe montanie
Dan Cilicis was besloten/
Dat to was met siere roten. »
Al meest die dit hoerden/
Wouden volgen desen woerden.

*Wat coninc Alexander fachte, doe eem fine ridder
rieden Daris volc bi nachte te slaen.*

1210 **P**olipercen hi seide oec mede
Doz den coninc daer ter stede/
Dat men verchten souden zege
Doere dat volc bi nachte en luege.
Doen sprac die coninc altehant/
1215 Die int herte was gygant/
Al en was hi mar .li. voet lanc.
Hi sprac : « Ja/ vrient/ groten ondanc
So moet hi hebben diet mi riet.
Her Polipercen/ bit en diet niet/
1220 Dit es der mozdeneren seide
Dat ghi mi raet nu ter stede.
Die emmer spien na dozperheit/
Bedi minnen si demsterheit.

- Die ere en aventure /
1225 Die ons mozden es te sure /
En wil ic niet dat enich lachter
Eren name besmette hier achter.
Die nauwe rochen en die falsen
En will ic altoes niet puzen /
1230 Noch dat Paris boer mi bliet
Dat en will ic altoes loben niet /
En oec en will ic / sonder waen /
Bi nachte enege dinc bestaen :
Ic sal dit volc bi dage nopen.
1235 Die sege / daer wi op hopen /
Die si eerlike ofte niet.
Ic hebbe liever dat gesceit
Dat wi alle bleben verslegen /
Dan wi bi nachte souden segen.
1240 Mi en es niet so leef die zege /
Dat ic wille dat men in enege stede
Dan mi lase / dat mijn puz
Mi mochte minderen in eenger wijs.
Ic en seidi dat die Perren mede
1245 Schwapent hebben eer lede /
En gemaect eer scilt wachte /
Dat men se niet en sla bi nachte.
Doet die heren wachten saen /
En wi suelen rusten gaen.
1250 Peinst om den dach van mozgen /
En laet bliuen nu u sozgen /
En en peinst niet alle wege
Dan wi solen verchten sege. »
Doen hi albus dese tale seide /

- 1255 Ghingen si binnen den fossede.
Eñ Daris geboet sinen here
Wapennen eñ doen ter were :
Hi ontsach sere den raet /
Eñ Permenions baract ;
- 1260 Want hi waende / sonder waen /
Dat men se bi nachte soude bestaen.
Hi bede die ridderen baren wachten
Op oꝛsse van groter crachten.
Selbe boer die here mede /
- 1265 Daer men die scilt wachte bede.

*Wie coninc Alexander gerne heimelike hadde gefien
Daris in andere gewaet.*

- A**n dien tijden begerde sere
Alexander / die grote here /
Doꝛ Darise te sprekene / sinen viant.
Hi riep tote eem altehant
- 1270 Emeneduse heimelike.
Hi spꝛac tote eem coꝛtelike :
« Gescie al dat mach geskien /
Ic moet emmer Darise sien /
Eñ spꝛeken mont legen mont. »
- 1275 Hi gereide eem in coꝛter stont.
Si bozen enwech allene si twe.
Met hen en bozen liede nemmee /
Van allene Emenibus.
Gereden quamen si albus
- 1280 Tenen gewade op ene riviere.
Daer hiet Alexander / die siere /

- Emeniduse sijnſ ontbeiden ;
Hi boer selve in cozten tijden
Allene onder tſole van Perci.
- 1285 Alſe hi quam den here bi /
Sach hi den coninc Darise riden
Om sijn her ten selven tiden /
En besette die scilbe wachten /
En hiet si wachten wel in diere nachten.
- 1290 Stappans doe dat sach Alexander /
Die hobescer was dan enech ander /
Grote hi en in caldeuſcer tale.
Daris hi antwoorde wale /
En hietene willecoem sijn.
- 1295 « Here / sprac hi / die here mijn
Alexander hi bzaget u bi mi /
Weltijt dat u wille si
Datmen te stride wille baren. »
Doen andwerbe Daris : « Ic wane / te waren /
- 1300 Dattu selve best Alexander,
Die hier dus spracs / en geen ander. »
« Ic ben sijn gode / » sprac hi / « te waren /
En hiet mi tote di baren. »
« Willecoem bestu mi dan / »
- 1305 Sprac Daris / die edel man /
« Du salt tabent met mi eten /
En dan sal ic di doen weten ;
Want het es nacht altehant. »
Mettien nam hien bi der hant /
- 1310 En leiden int pauwelioen /
En hiet die tafele gereiden doen.
Enen knape hi bebal

Te houbene sijn Bucifal ;
Want hi seget dat hi sal
1315 Na den eten weder waren
Cote Alexander / te waren.

*Wie Daris coninc Alexander fat ter taffellen recht
iegen hem , sonder hem te kinnen.*

Doe die tafele was gerecht /
Nam die coninc Daris echte
Alexander daer hi en vant /
1320 En hiettenen sitten althant
Ter tafelen / recht iegen hem /
En seide : « Dient / nu nem
Dit boerbel en dese ere
Doer Alexander / dinen here ;
1325 Want hi es die hobeste te hozen
Die noit ter werelt was gebozen. »
Albus aten si te samen.
Mettien dies conincs scinkers quamen /
Die scincten den colen wijn.
1330 Alexander / die begen sijn /
Nam elken nap / dien hi gaf
Die coninc / en dzanc den wijn af /
En stacken in sinen boesem dan.
Dit mercte een hoge man /
1335 Die boer des conincs tafele stont /
En maket sinen here cont.
Mettien alse de coninc soude
Scinken enen nap van goude /
En dien boet hi sinen gaste /

- 1340 Hi dzanc den wijn en hielt vaste
Dies conincs cop in sinen scoet.
Des hadde Daris wonder groet /
En seide : « Dient / houdstu dinen scop ?
Gef her weder minen cop ;
- 1345 Cwi woultu minen cop roben ? »
« Here / gi moges mi geloben / »
Sprac Alexander / « dat ict niene bede
Doer gene sake in dozperciden ;
Het es seide in mijns heren hof /
- 1350 Dien ghi gebet groten lof :
So we die synre tafellen et /
Eest dat hys niet en berget /
Dat alle die nappe sijn eigen sijn /
Daer hi uyt dzinct dien wijn. »
- 1355 Doen sprac Daris ter selver stede :
« Crouwen / datz ene hobescede /
En dies en pleget niemen el ;
Hout di dien cop / ic anz di wel. »

*Wie coninc Alexander becant wart in coninc Daris
hove, en wie hi ontreit.*

- P**arsarges quam daer mettien /
1360 Die Alexander hadde gesien
Co den tijden dat hi was een kint ;
Want hi dicke was g sint
Om dien cheins in Gzietke lant ;
En teerst dat hi en hadde becant /
1365 Seide hjt enen die bi eem stoent.

- Doen dat Alexandere was cont /
 Spzanc hi op en nam sijn swert /
 En liep ter dozen wert /
 Daermen hielt sijn Bucifal.
- 1370 Die knape moest beropen al /
 Die dat oꝝ biden bꝛiebel hielt ;
 Dien sloech hi doet / en met geweld
 Ontreet hi alduꝝ sinen wirt.
 Des halp eem sijn gode peert ;
- 1375 Want niemen en mochte eem volgen.
 Dieꝝ was Paris sere verholgen /
 Dat hien bus hadde verlozen /
 Dien hi gebaen hadde te hozen.
 Mar Alexander hoer alduꝝ /
- 1380 En quam aldaer Emenidus
 Sijnꝝ ontbeit / toten gewade.
 Het was te dier tijt so spaede /
 Dat sijn ridder slapen gingen :
 Doen telde hi eem van desen dingen /
- 1385 We dat hi met Parise at /
 En toende eem lichteene dat /
 Die goede nappe die Paris waren /
 En wie dat hi was ontbaren
 Celde hi hoer die baroene.
- 1390 Si waren blide van desen doene /
 En gingen slapen met gemakke /
 Ontheir en si woꝝden in wake.
 Ane Paris sibe was grote bꝛese.
 So waest an Alexanders rese :
- 1395 Macedo ghinc alse hi woude

Slapen op een bedde van goude ;
Hien mochte niet gerusten
In sijn bedde met enger lusten :
Alse nu peinsde dat hi wilde
1400 Beide met sper en met scilbe
Daren iegen die rechter scare /
Doen peinsde hi dat beter ware
Aen die slinke sijde te iagene /
Om Paris her te versagene.
1405 Dus menichfout was sijn gedochte /
Dat hi niet slapen en mochte.

*Wie coninc Alexander wonderlike dingen sach op dien
lesten dach vor dat men striden soude.*

Doen Alexander was in sozgen
Om dien tzedden dach van mozgen /
Sach hi een wonderliche dinc /
1410 Die grote here / die coninc :
Hi sach Cyberis / die riviere / staen
Daer nu Hoem es / sonder waen ;
In een enlant sach hi ene sael /
Dne Cyberis hadde altemael
1415 Omme lopen met eren stroem.
Dit sach hi alse in enen boem.
Die zale was hoge al toter mane ;
Daer op sat / na minen waen /
Die gobinne van den zege /
1420 Die hi minde alleswege /
Victoria was eer naem :

- Si dochte eem scoen en bequaem.
 Dat huns stoet op .iiij. pylare /
 Gaet en scone en oppenbare.
 1425 Die eerste pylaer hiet Wijsheit.
 Die moet sijn den genen gereit /
 Die sege willen sekerlike
 Gewinnen in dit eerrike.
 Gerechtheit was dat ander.
 1430 Die hadde ober eem Alexander ;
 Zeibi so wan hi altoes sege /
 So waer hi quam allewege.
 Die deerde dat es Gedoerhsamhebe.
 Dat hadde hi oer in sinen sebe :
 1435 Bidelike gedoegde hi dat sure /
 Om die goede aventure.
 Die vierde pylaer dat es Cracht.
 Die hadde noit so grote macht /
 Dese here / dese man .ii. boeten /
 1440 Hien dofstene harde wael gemoten.
 Die bozen waren an die zale /
 Met dieren stenen harde wael :
 Weelctijt dat men pozzede die here /
 Mochtment hozen harde verre.
 1445 Wat dat bediet moechdi kinnen :
 Alse die liebe sege gewinnen /
 Sprectmen verre van eren daden /
 En singt daer af in meenger steden.
 Op die sulle sit Girechhebe :
 1450 Die es in der geence sebe /
 Die strijt en ozloche bestaen /

- Eñ dien zege willen ontsaen.
Op enen solce in dien paleise
Sit Dictozia mit peise :
- 1455 Eer sijden sijn gbozien al/
Si gebet milbelike ober al
Met bliden handen / als die milde ;
Op eer huet stoent / alsijt wilde /
Een hoedekin van lauker blomen ;
- 1460 (Dus sach hjt al in sinen bzoemen) ;
Eñ eere suster saten oec daer /
Eñ songen sere al oppenbaer
Lof en pzhjs eñ werelt ere /
Eñ sien swegen minnere mere :
- 1465 So we dat hebet pzhjs en sege /
Van eem spzect men allewege.
Daest eer sat die Mogenthebe
Derweendelike op eer stede ;
Noch heeft si in eer bedwanc
- 1470 Alder werelt omganc.
Ontsenlichebe sat daer naer /
Die dier maten doet groten vaer ;
Dar na die Drouwe van allen rechten /
Die de gene willen lechten /
- 1475 Sittet in die deerde stede /
Eñ si hetet Marckherhebe.
Goderteicrenheit es daer bi :
Si maect den conincrike bzi /
Eñ si doet bliben gestade
- 1480 Ewelijke met eren raede.
Richeit es daer bi geseten /

- Die luttel dūerhden leert weten ;
Si es moder van allen sonden /
Eñ maect werringhe tallen stonden.
- 1485 Dat sit die Vrouw van reben /
Die vrede maect in allen steden :
Si sit op enen setel hoge /
Eñ si es dat ende van ozloge.
Blijtscap sit boz der vrouwen voete /
- 1490 Die allewege singet soete /
Eñ Smekinghe eñ Dale onnen
Singen scoen / na eer comen /
Doer die vrouwe Dictozia
Liedekine / die hier na
- 1495 Nemmermeer en werden verliet /
Also langhe als die werelt steet.
Dese ystozien die hier staen
Moete hi hebben / sonder waen /
In sijn herte allewege /
- 1500 So we die wille minnen zegge.
Dese vrouwe Dictozia
Sach eñ sach verre eñ na.
Coztelhe si versach /
We dat Alexander lach
- 1505 Eñ sozge om die ere.
Eere begonst ontfarmen sere ;
Si dachte oer mede dat si wilde /
Dat hi den zegge altoes behielde ;
Beide ontsach si dattie vrese
- 1510 Van der vreesliker rese
Dien edelen bozsten quetscen mochte /

- Om dat hire hen vele om dochte.
Si rumebe stappans eer zale /
Met enen geswerke gedert wale /
1515 En doe ghinc si altehant
Cen huse / daer si den Slaep vant.
Albus was eer tale algader :
« Stant op / hoerstut / lieve vader /
Daer daer Alexander leget /
1520 Dien die sozge so verweget /
En doe eem mit dinen lusten
Albat vergeten en rusten. »
Dictozia sprac dese tale /
En si hoer weder toe eerre zale.
1525 Coem mochte die Slaep opstaen :
Hi bloech entwegen / sonder waen /
Soe waer hi viden sterren bloech /
En si dat sake dat hi loech
Die geen diet screef in latine.
1530 Si lieten eren ganc al sjne /
En bleben slapen van der cracht /
Die hi hebet met eem bzacht.
Craechlike quam hi gebaren
In dat griexe her / te waren ;
1535 Op dies conincs bedde hi seech
Cussen eem in dier weech.
Mettien liet hi die sozgen baren /
En sliep sotelijc / te waren /
Al tote die sonne op stont /
1540 Dat hi niet en coerde van den mont.
Mettien quamen die baroen

In dies conincs paulwelioen :
Si haddens wonder dat eer heer
So vaste sleep en so sere.
1545 Hi was gewoen te treckene
Crage volc en op te weckene ;
Du als die sozgen sijn alder meest /
En beide die hieren sijn gebzeest /
Veget hi en slaept al sachte /
1550 Ocht hys een twint niet en achte.
Si weenden som dat hi van vare /
En niet van slape so stille waere ;
Nochtan en dozt / sonder waen /
Niemen in sijn camer gaen :
1555 Noch die ridderz / noch die knapen
En dozten heem nochtan niet wapen /
Si en hadden dies conincz wozt.
Permenio quam do dozt /
En hiet die liebe eten gaen /
1560 Eer men ten wapen soude vaen.

*Wie Daris gewapent was en weder striden woude, en
Permenio Alexander daer vor waernde en uten slape
wecle.*

Doe quam een meere /
Dat Daris gewapent were /
En hi stride soude varen.
Die conincstabel seide / te waren /
1565 Dat meer vele meer dan tijt /
Dat men uyt te stride rijt.

- Permenio genende eem ter dinc /
Te gane daer sliep die coninc.
Hi riep / en consten getuecken.
1570 Doen ghinc hi en nopen en trecken.
« Coninc » riep hi / « het es dach /
Wat slaep eest datti houden mach ?
Die van Perren en van Meden
Comen hermeert gereden.
1575 Laet dijn slapen wesen doch ;
Dijn volc es ongewapent noch :
Op dijn gebot beiden si alle.
Si wat groten ongevalle
Hestu die snelheid van dier docht /
1580 En dine cracht en dine iercht /
Altegader dus verlozen ?
Du weers gemone heir te bozen /
Die eerste te sine diere op stoet. »
« Gelobes mi / » sprac die begen goet /
1585 « Dat ic geslapen niet en mochte /
Eer ic die sozge van mi bzochte. »
Permenio hadde wonder das /
Dat hi sonder sozge was ;
Mar hien dozste eem bzaagen niet /
1590 Si wat saken dat geschiet.

*Wat Alexander antwerde Permenio, doe hine utien
slape wecte.*

Alexander seide tehandt :
« Alse Paris hadde verbzant

- Dozp en pozt / bosch en stede /
En hi eem niet ter wer in bede /
- 1595 Noch genen strijt en dozt bestaen /
So mocht ic sozgen / sonder waen ;
Maer nu es hi hier boz mi /
En al sijn volc so tonet hi /
Noch hien mach niet ontblien.
- 1600 Wat dinghe soude ic dan ontsien ?
Gaet / doet onse gesellen wapen /
Beide ribbers en knapen. »
Doen die coninc alduz hiet /
En wouden si langher letten niet :
- 1605 Men blies een busine saen /
Dat men ten wapen soude vaen.
Sijns selfs lichaeme heeft hi bewart :
Mettien sat hi op sijn paert /
Dat rijckelijc ozs Bucifal /
- 1610 Het was meert der werelt al.
Doen hinc hi aen eem sinen scilt /
Daer hi boz die tente doe hielt :
Daer stoent in .j. Lyon rapant /
Van kelen roet / alst were .j. byzant ;
- 1615 Anders was die scilt van goude.
Die coninc reet henen / als die boude.
Doen sagen die barone
So blide wesen en so coen /
Dien genen dorchte die en sagen /
- 1620 Dat hi sege byacht gebzagen.
Hi besette sine scaren /
En behal hen / te waren /

- Dat si en wachten van den wagen /
Daer si die sekelin ane sagen /
1625 Dat si se niet ontwe en sniden.
Hi hiet en dat si eem niet en vermiden
Diez waganers en hier verden /
Si en dadense vallen tote der erden ;
Want Paris hadde hoer sijn her
1630 Wagene geset ter wer /
Daer scarpe sekelen ane wagen /
Die dat volc souden verbaren /
Om dat sijn souden ontwe sniden
Al dat were aen eeren siden.
1635 Mettien quam ter selver steden
Een man gebloen van Meden ;
Hi seide dat Paris / in waren saken /
Herkine hadde doen maken :
Welke wijs dat mense scarpe /
1640 Dat emmer op quam dat scarpe /
En dat si van .iiij. poente waren :
Om dat hi niet en mochte / te waren /
Die Gziken mit crachte veriagen /
So woude hi se met luste versagen.
1645 Die coninc dede dien genen vaen /
Dat hi geen loefheit in dede verstaen.
Men speder om / en het was waer :
Paris hadde gesait aldaer
Herkine ter selver stede /
1650 Die ierst Ulixes maken dede :
Doer ene poete warr hise te Croien /
Dat dede dien menigen vernoien.

- Alduſ hadde oec gebaen.
Alſt Alexander hadde verſtaen /
1655 Doerbe hi dat her al een ander ſtaete /
Eñ liet die ſtede van barate.
Alduſ troeſte hi ſine liebe /
Eer die ſtarke ſtrijt geſciede.
« Gefellen / » ſeide hi / « deſen arbeit
1660 Sal dat inde ſijn / God weit /
Nemmermeer en bechti hier na.
Den ſtrijt van Cilicia /
Eñ den gi bocht op die grammike
Zegen Mennone wel eerlike /
1665 Sine ſijn niekerinc toe goet /
En ſi dat gode inde doet.
God eñ die gode aventure
Makē onſe einde goet ter cure ;
Want die aventure eñ eer gewout
1670 Hebet mine bliſſcap menichfout /
Dat ic bin here boven hare /
(Dat wet ic wael al oppenbare)
Van dat ſi vrouwe weſen moet
Oer menegen pzinzen goet.
1675 Sider dat ſi geſach /
Dat Gzicken an mi gelach /
Hebet ſi gebozbert mine liebe.
Al were dat ſake dat geſciede /
Dat ſi mi deren woude in raede /
1680 Si en were ſo coen niet dat ſijt dade.
Dit volc van deſer groter scare /
Dat en eſ mar pozzinge van hare :

- Die avonture pijn̄t dar omme /
We si mi mach te eenre somme.
- 1685 Dat ic blie enegen man /
In tozne mi niet / al bliedi dan ;
Dit goet en diese diere stene
Es algaber ulre gemene.
Ic baer bozen / nu volget mi. »
- 1690 Mettien reet die begen bzi /
En̄ dat her wael te samen.
Sulke gecrac was̄ daer si quamen /
En̄ die een na den anderen niet en duerde /
Alse oft die hemel te stukken schuerde /
- 1695 En̄ die eerde / watter en die locht
Te stukken bzaaken mettier vlocht /
En̄ al werden soude te nieute /
Man en veest / belt en bliete :
Dus̄ bacht men ginder met genende.
- 1700 Die vierde boec niemt hier einde.
Some iesten / diere in staen /
Ic rade dat si ten genen gaen /
Diet can en̄ hem mach wisen /
So sal hi die materie pziisen.
- 1705 Dese boec / en̄ die derde mebe /
Die sijn swaer in sommeger stede.
Dat hebbe ic bede gedaen /
Dat geen tiefe solen verstaen
Die gode boeke onwert maken /
- 1710 Alsi in die rime mesraken.
Der boeke solen noch .bz. wesen /
Dat men in sal mogen lesen

Wijfheit en dachcoztinghe
Van Alexander / de coninghe /
1715 Om dat si segt dat es goet
Die scone / die mi pisen doet.
Al lachterent vander / mi en roec.
Albus begint dat vijfte boec.

DAT VIJFTE BOEC.

Hier begint dat vijfde boec, en spreect wie coninc Alexander vacht iegen Daris, en weelke tijt van dien iaer was en van dien dage dattie strijt begonste.

HEE bliuen we dulle hoert /
En hoert die tale hoert /
We dat die strijt verginc.

It segge u dat in ware dinc /

5 Also als ic in latine las /

Dat dit in dien meye was /

Dat men te stride was gegaen.

Eijdelich wast oer / sonder waen /

Noch doe lach die bouwe op die erde /

10 Do men treckede die swerde.

Daer wenic wel dat gesciede

Op dies conincs Daris liede /

Dat die pphete Daniel

Dazegde te hozen wel :

15 Hi seide dat een boc soude comen

Het Gentsch fragment heeft :

Vs. 11. Daer wanie wel dat et gesciede
Up des conincs Daris liede
Dat die profete Daniel

Hadde voorseit te voren wel
Hi seide dat en buc soude comen

Ute nozboesten / en soude verdomen
 Die twee hoerne van den weder /
 Die sal hi breken ter neder.
 Die buc dat es Alexander /
 20 Die onwaenliker dan een ander.
 Daris hi bediet den ram /
 Die den groten scaden nam.
 Sine twee hoerne sekerliker
 Bedieden sine twee coninrike /
 25 Dat was Persen ende Meden /
 Die de Grieken altoz reeden.
 Dit was Gods wraake / met ic wel /
 Want het segde Daniel.

Wie die ierste was die iegen Alexanders liede street.

Aristonimes van Inden /
 30 Seiden diene kinden /
 Was die die ierste ieste dede
 Jegen Alexanders liede.
 Hi was en ridder vermeten /
 Op enen olifant geseten.
 35 Met enre swepen met .xx. knopen

Uten nordoesten ende verdoumen	Die de Grieken al dorereden
Die twee horne van den weder
Die sal hi breken al ter neder (1)
Die buc bediet Alexander	Aristonimes die Inde
20 Die onwaenliker was dan en ander	30 Seiden de gene die ne kinde
Daris die bediet den ram	Was die derste joeste dede
Die groet was ende scade nam	Jegen Alexanders lede
Sine twee horne sekerliker	Hi was en ridder vermeten
Bedieden sine twee coninrike	Op enen olifante geseten
25 Dat was Persen ende Meden	35 Met ere geselen van .X. knopen

(1) Vs. 27 en 28 zyn in 't geschrift achtergelaten.

Debe sijn knape die berste loepen.
 Met enen gebenijnde spere
 Stac hi den coninc voꝛ dat her/
 Dat voer al doꝛ den scilt/
 40 Den Alexander voꝛe eem hielt;
 Mar hien mochten niet gewonden.
 Die coninc stacken weder tien stonden
 Sinen olifant doꝛ die sijden :
 Doen begonsten eem die been te miden/
 45 Eñ hi gaf enen groten val.
 Aristomines hi becochtet al :
 Die coninc maertene hufbeloes.
 Dits die eerste diere blijf verloes.
 Die Grieken die riepen : « Die sege es onse! »
 50 En es so menich stake te Donsc
 Alse daer spiete eñ schigte
 Na den coninc vlogen gedichte.
 Hi sloech nochtan al durenture :
 Daer was met eem die aventure.
 55 Hi dorstac oec Elifas/
 Die des conincs Pharoens soen was.
 Enen sloech hi metten swerde/

Dede hi gene beste lopen
 Met enen genendegen spere
 Stach hi den coninc vor al dat here
 Dat het voer al dor den scilt
 40 Die den coninc voer hem hilt
 Mar hine mochtene niet gewonden
 Die coninc stac weder tien stonden
 Dien olifante al dore die lanken
 Doe faelgierden hem die seranken
 45 Eñ gaf enen groten val
 Aristomines becocht al
 De coninc makedene hofdeleoes

D. 1.

Die Grieken riepen : Den zege es onse!
 50 Enne vloech noint soe te genen stonden
 So dicke als daer die spiete eñ die
 Na den coninc vlogen gedich. [schich..
 Hi sloech nochtan al doere en doere
 Dar halpem sere die Anatin . . .
 Hi ginc smeden alse met an . . .
 Eñ het ginc daer harde ban . . .
 55 Hi dorstac oec Elifas
 nines Faraos sone was
 Eenen anderen sloech hi met . . .
 Eñ reed over hem metten . . .
 Dat was Ocanis sone Fara . . .

14.

Eñ oberrietten metteem perde /
Dat was Ozanis / soen Pharoës;
60 Dien machte hi oec huedeloes.
Dan Egypten was Elyphas;
Ic wene dat Phozas van Surien was.
Dat sant / dat lange was verbzoget /
Wart met roden bloede gesoget.
65 Een beiden sijden bleef menich man /
Die ic genomen niet en can.
Doen stoeden daer .ij. Daris man /
Enon en Caynan :
Enon sloech met sinen swerde
70 Enen Griec al toter erden /
Dat hi ginder bleef aldus /
Eñ die hiet Ecifilus.
Caman sloech Lamedoen
Met eenre handax / als die coen.
75 Doen Lamedon was verslegen /
Quam Philotas oec daer iegen ;
Enon en oec Caynan
Sloech hi te doet / die edel man.
Mettien quam daer een gignant
80 Jegen Alexandere te hant /

60 Dien makedi van den hofde . . .
Van Egypten was Elifas
Ic wane Faros van Cirien was
Dat lant dat lange lach ver. . . .
Wart metten roden bloede. . . .
65 An beden siden lach menech . . .
Die hic niet genomen ne . . .
Die stonden dar Daris man
Enos en Cainam
Enos slouch met sinen swerden
70 Enen Griec toter aerden
Dat hi ginder bleef aldus

Eñ hi hiet Ecifilus
Cainam slouch Lavoemedoene
Met ere hantaex alsoe die coene
75 Doe Lavoemedoene was ver
Quam Filiocas dar der jegen
Cainam en oec Enos
Makedi van den live los
Mettien so quam en gignant
80 Jegen Alexandere al te hant
Een van der roder . . .
Hen sin so lanc niet si . . .
Thusseen hir enter Solanen

- Geon vander roder zee ;
 Eñ sijn so lelic niet si twe
 Tuffen hier en die Cosane :
 Sijn moder was / na minen wain /
 85 Een gygantinne / ene sloze /
 Eñ si wannen bi enen moze.
 Hi was groet gelijc der moder /
 Al en was hys niet te voder.
 Van hude was hi swart al gader :
 90 Dus gelijc hi sinen vader.
 Some ontsagen si sijne gebaen /
 Some die cracht van sinen lichgaem.
 Dese hadde Alexandere doet /
 Maer dat die aventure verboet.
 95 Enen colven hadde hi van .iij. cnopen.
 Dijstien heeft hier nu belopen /
 Van den Grieken nu verslegen ;
 Doen quam eem die coninc tegen.
 Zoet wonder hadde Alexander das /
 100 Dat die viant so groet was.
 Die colve heef hi op mettien /
 Alse hi den coninc heeft versien /
 Eñ si was roet van den bloede.

Sin moeder was na minen wane	... en hevet hire mede belopen
85 Ene wule sloze	... den Grieken en geslegen
Eñ sone wan bi enen moer	... quam Alexander jegen
Hi was groet gelic der moe ...	... t wonder hadde die coninc das
... hi en tuint niet te vroeder	100 ... die viant so groet was
... hude was hi suart al gader	.. selve hief hi up mettien
90 .. us geleece bi sinen vader	... hi den coninc hadde gesien
... e hontsagen si sine gedane	... was roet van den bloede
... e de cracht van sinen slane	... riep Geon, met groten moede
... hadde Alexander doet	105 " ... ander grote here
... dat daventure verboet	.. waerstu verwoet so sere
95 ... colve hadde hi van .iij. cnopen	... tu jegen enen gigant

Geon riep met groten moede :

- 105 « Alexander / edel heer /
We weerstu verkuet so sere /
Dattu iegen enen gygant
Comen souts / die es dijn viant ?
Du heb es gelesen dat mijn geslachte
110 Dien hemel winnen koude met crachte :
Jupiter hi ontvloe cume. »
Dit sprac hi / en eem liep die seume
Over sijn lippen bede.
Die coninc lonet hem met lede :
115 Hi stacken soe ter selver stont
Mettien sper in den mont /
En nagelde eem die tonge
Aen sinen roest ten selven spzonge.
Geon stont en beet den scacht.
120 Die coninc steren metter cracht
Metter borst van sinen perde /
Dat hi veel neder op die erde.
So groten val viel hi / te waren /
Alse een eike van .c. iaren /
125 Die met eren telgeren ballet.
Die Grieken quamen to gewallet /

... comen die es din viant
... ves gelesen dat min geslachte
110 ... hemel wilde winnen met crachte
... er hontvlo hem cume
... hi dit seide liep hem die seume
... sine leppen bede
... oninc lonet hem met lede
115 Hi roetene ter selver stont
Metten spere in den mont
En nagelde hem die tonge
Sinen roest ter selver tonde
... ninc hortene met cracht

120 ... stoet en beet den seacht
... er borst van sinen parde
... hi viel neder up die arde
... groten slach gaf hi te waren
... e eke van .C. iaren
125 ... et aren telgen vallet
Die Grieken quamen toe gewallet
En dorstakene hondert fout
En doedene met gewout
De rechtere schare vacht aldus
130 An de luchtere vacht Clitus
En de beste van sinen live

Eñ dozstackene menichfout.
Dus moeste hi sterben met gemout.

*Wie Clitus, coninc Alexanders ridder een, vacht an
dier flinker fijden.*

Die rechter scaer vacht aldus.

- 130 Aen die slinke vacht Clitus /
Een dier bester van sinen libe /
Di nu gebozen was van wibe.
Sijn scoen suster Maccine
Soegde Alexandere met pine.
135 Der Perren sloech hi menech een /
Die van Darise heelden leen.
Een van Damasch / hiet Sanga /
Die was Clitus comen so na /
Dat hi eem sach slaen sinen broeder /
140 Sijns vader kint in sijne moder /
Eñ hi suchte sere dziehwarf.
Als hi sach dat sijn broeder starf /
Hi scoet op Clitus drie spiete ;
Nochtan pijnde hi al me niete.
145 Metten stoent een op ten wagen /

Die hoint geboren wart van wive
Sin suster sogede den coninc
Ic wane his quaden loen ontfinc
135 Der Persen sluch hi menech en
Eñ gaf hem en quaet leen
En van Damasch hiet Sanga
Hi was Clituse so na
Dat hi hem sach slaen sinen broeder
140 Sins vaders kint en sire moeder
Eñ hi versuchte sere drie warf
Doe hi sach dat sin broeder staerf
Scoti up Clitise drie spiete

Nochtan pinedi al met niete
145 Metten scoet hi up den wagen
Eñ hevetene metten suerde dorslagen
So dat de helm was geclovet
Die coife bescermet thovet
Anders ware hi daer bleven
150 Clitus hevet hem gegeven
Metten suerde enen slach
Dat hi voer sine voete lach
Meta harre tuier vader
Hi sach die al tenen gader
155 Hi wart van rouwen so out

Eñ heestene met deme swerde geslagen /
Dat eem die helm was gecloest ;
Maer die cospie bescermet thobet /
Anderz meer hi doet bleuen.

150 Clitus hebet eem gegeven
Mettien swerde enen slach /
Dat hi voz sijne boete lach.
Maer erre heider vader
Di sach dit al tenen gader /

155 Hi wart van rouwen so cout /
Dat hi verloes al sijn gemout /
Noch hien mochte wenen niet.
Dicke erst also gesciet :
Die rouwe die den menschen deert /

160 Dat hi al die traene verteert.
Die oude man versuchte sere /
Eñ wart bleet so lanc so mere ;
Hi hadde den rouwe doz groet /
Dat hi veel na was bleuen doet.

165 Doch dat hi te hem selven quam /
Eñ spzar ofte hi were gram :
« Weet kentijf eñ wezet ljbart /
Ja eñ hebet hier dijn swart
Que scone kinder tenen gader

170 Ce doet slagen bi eren vader /
Eñ die ontfamet niet mijnre oude.
Du mistes dat die moder soude

Dat hi verloes al sine gewout
No hine mochte wenen niet
Dicke eist also gesciet
Den rouwe die den mainsce dert
160 Dat so de tranen al verwert

Die oude man versuchte sere
Eñ wart bleet so lanc so mere
Hi hadde den rouwe so dore groet.
.

- Sere wenen om die minare :
Daer om bid ic di / com haer
- 175 Eñ nem mi met hem mijn leben /
Daer mine kinder mede sijn bleben ;
Soe heesture genomen dzie.
Datti nemmer goet en gscie !
Soe mach die weduwe wenen dan
- 180 Om twee kinder en enen man.
Heesttu kinder oft moder /
Oste enech wiff ochte bzoder /
Noch moten si om dijn doet
Kuwe dziben albus groet! »
- 185 Clitus en achte sijnre bloeke niet /
Eñ Mora scoet enen spiet ;
Mar Clitus ontfinc lichte
Szammelike op sijn ansichte /
Op sinen scilt te midden werde /
- 190 Eñ hi sloecht af metten swerde.
Clitus ghinc eem bat naerre /
Eñ recht daer eem sijn grouwe haere
Op die scouderen nieder hinc /
Star hi den ouden erminc
- 195 Doer den halz met sinen swerde.
Doen veil hi neder op die erde /
Onder sine kinder bede.
Hi helsefe met groten lede /
Eñ boer eluege met groter haert
- 200 Hem berder ter hellen waert.

Wie coninc Daris in quam geflagen met fijnre fcaren.

Mettien quam Daris gebaren
Ozefelike met finen scaren.
Bider cracht banden stenen/
En bide banden wzenen
205 Mocht men weten dat Daris was.
Nichanoz hadde wonder das/
Die die conincstabelle
Hielt an die luchter partie/
En keerde darwert sijn her/
210 En sette eem ter wer.
Die aventure/ die gerne lieget/
En den minscen dicke bedzeget/
Gaf eem tierst goet gebal:
Hi diet voer eem ballen al/
215 So wat so quam in sijn gemoet;
Hi dozzet dat her te voet/
Alse ocht scape hadden gewesen.
Come mochter een genesen.
Soe menich sloech daer sijn here/
220 Dat hi veel na sonder were
Darise selve hadde gebaen.
Doen quam eem tontmote saen
Kenon van Arabia/
En eem volchden mede na
225 Ridderen goed in eer doen.
Hi troeste die Perren dier bloen/
En maecten hen moet/ so dat si stacu/
En ter wer sijn gebaen.

- Men scoet veel scarper scichte ;
230 Die stene vlogen wel gebichte /
Die men mettien slingeren waerp.
Daer was die strijt wrede en scharp :
Met vacht met colven en met swerden ;
Men sloech die liede van den perden.
235 Die ketele warden vol van zelen /
Die metten helsen peke velen.
Die doet hadde so vele te doen
In Paris pauweltoen /
Dat si come alt tfolc verbeet /
240 Dat te sterben was gereet.
Het bleef in beide siden doet
Jong en out / cleen en groet.
Mar Michanoz / die edel vegen /
Heester so veel verslegen /
245 Dat hi den pyjs heeft ontsaen
Van beiden siden / sonder waen /
Alse een ridder fier en coen.
Doer al dat volc dat hoz eem stoet /
Sijn doen boechten hore goet /
250 Al mochte hi al die liede slaen /
Soude hen bus die here ontgaen.
Mettien rumben si eem dat helt /
En Kenon / die hore hem helt /
Quam Micanoze te gemoete.
255 Die een stac den anderen onsoete.
Die trenstone velen int gras /
En si bleben beide charz.
Si liete te gader gaen die perde /
En si vingen beide ten swerde ;

- 260 Men sloech die starke helme dure /
Daer dat bloet leep uyt ter cure.
Nichanoz sloech so dicken /
Dat Kenonſ scilt voer te sticken.
Ere perde stozten mettien /
265 Dat si bielen op die knien.
Hi stac sijn swert in toter hielten /
So dat eem moet al doz die milte.

*Wie dat volc vloe van Arabia, en̄ oec die Grieken
liepen na.*

- D**oe vloet dat volc van Arabia /
En̄ die Grieken liepen na.
270 Mettien quam tſolc van Arcanie /
(Dat sie God vermaledie!)
Wale gewapent / met eere scaren ;
Si bzingden her ende bare
Nichanoze met eren lieden.
275 Sine cracht en mocht niet biden
Aegen al die grote somme.
Hi was beringt al om en̄ omme.
Herst was hi gebelt met spieten /
Dies en mochte hi niet genieten
280 Op sinen helm so helen steene /
Beide groet en̄ elene /
Soe dat hi al te stucken bzar.
Men leest dat in den scilde stac
Der quarelen menichj een /
285 Dat hi gelijc enen bossce sceen.
Doen fallierden eem die arme /

- Hi wart gescoten doz die barme ;
Sijn been en mochten eem niet dzagen.
Dat seegden die geen die dat sagen.
- 290 Dat gemanc bloet en smeeet
Dan sinen libe liep gereet.
Nochtan was sijn edel moet
So onberbaert en so goet /
Dat menne niet en mochte vaen.
- 295 Doen ghingen si eem met colven slaen /
En die edel Dicanoz /
Diez conincs Alexanders toz /
Hi viel neder en bleef doet.
Nochtan dede hi scade groet
- 300 Dien van Perren / eer hi doet bleef.
Dat seide die gene diet screef.
Dicanoz Permenions sone /
Die alre boget was gehoent /
En marscalc van der rechter sibe /
- 305 Ez verflagen in desen strijbe.
Die Gzielen dzeben groet mesbaer.
Alexander quam dar naer
Verbolgen als heren wzaeke ;
Ac segge u dat in waerre sake /
- 310 Hi quam verbolgen als een lyon /
En eem waren die gene ontbloen /
Die sinen marscalc hadden doet.
Dat volc bloe al doz die noet ;
Si hadden lieber te blien enwaege /
- 315 Van te bechtene om die zege.
Een bachelcer bleef daer allene /
Doen dat volc al gemene.

- Mennon / die op die Gzammitke
Was verflagen iammerlike /
320 (Dat ander boec vertellet allegader)
Die was des ribbers ouder vader :
Fiadas hiet hi / ic wane.
Scoen was hi van gebaen ;
Oec was hi van Cyrus geslachte.
325 Vermeent was hi in sijn gedachte ;
Want hi soude sekerlike
Hebben gehabt in huwelike
Paris suster / hebt so vergaen
Dat hi den zege hebbe ontsaen.
330 Doer dat beheet van deser eren
Quam hi tegen die wazake onf Heren.
Mar en es gene scoenheit /
Noch edelbom / noch rijcheit /
Die de doet verdruben mach.
335 Een bacheleer / claer as die dach /
Des conincs gespele / Eufecio /
Maecte sijn herte onzoer.
Al waren si scoen bede ter curen /
Si hadden twisfelijc aventuren.
340 Enen scilt hadde Fiadas /
Daer ane gescreben was
Een tyger rapant van goude
In kelen staen / als men woude.
Eufecio reten al boze /
345 En geraecten wael ter roze
Doer die bozste ten scouderen uyt.
Hien liets niet doz sine bzynt /
Die Fiadase was bejeten :

Hi stazte neder sonder beten ;
350 Hi sliep den langen slaep.
Die Arcanoise vloen alse scaep.
Dicano? was geluzoken wel.
Hem was geleert al sulken spel /
Dat si die Gzielen al ontsagen :
355 Si blumen en lieten hem iagen.

*Wie een heiden prophete leit Alexandere verstaen , dat
hi Daris niet doet en foude slaen.*

Dus vacht men in dat rechter her.
Permenio dede grote wer /
En die int sinke her waren.
Macheus quam daer gebaren /
360 Die tegen eem vacht met pzige.
Daer was die parse van den wige.
Eem quamen mede te gemote
Die van Bacteren harde onsoete /
En Bessus eer heerre mede /
365 Die groet verdziet den Gzielen dede.
Darbesines / die mozdenare /
Quam daer oer met sijnre scare.
Hantgeslach en tammer groet
Was daer en meingerhande noet ;
370 Men sloech daer meingen slach.
Calre ierste dat een pzophete sach /
Een vzoet man van der heiden wit /
Die sere met bloede was beset /
Syzac hi te sijnre saen :
375 « Suster / » syzac hi / « gi sult gaen

- Cote Alexandere int rechte her /
 Daer hi becht met groter wer /
 Eñ segt eem al dese wozt :
 Alexander / heefftu gehoert /
 380 Het es om niet dattu dus loepst /
 Eñ om Darijs doet dus hoepst.
 Die quaetheit en saltu niet doen!
 Du beest so edel een baroen.
 God en will es niet gehingen /
 385 Noch der quaetheit volbzingen ;
 Want du dese werelt sal ernnen an /
 Dattu soudst slaen enen ouden man.
 Darijs sal sterben anders sijn /
 Over enen cozten tijt bat gijn ;
 390 Dan solen eem sine liebe slaen.
 Des en sal hi niet ontgaen.
 Segt eem dat hi succurrere
 Met groter haest dat griexe here ;
 Bedi Matheus van Babylone
 395 Begaet die Ezicken harde onsoene :
 Hi nemt hen lijf en goet.
 Al eest dat Permenis doet
 Grote were / hi en can geslaen
 Die Percen al die voz eem staen. »

*Wie die fuster dies propheten quam tot Alexandere ,
 en seide eem dese boetscap.*

- 400 **A**lse die here hadde geseit /
 Sijn suster voer enwech gereit
 Ter rechter sijden / daer si vant

- Alexandere alte hant.
Die boetscap die eer was geheten
405 Seide si saen; al sonder beten
Keerde vrouwe gereet.
Die tale was den coninc leet.
« Vrouwe / wan so gi comt / »
Sprac hi / « moet sijn verdoemt
410 Beide hier en ober al /
Die loept om sulke gebal :
Paris en sal mi niet ontgaen.
Al queme mi boetscap / sonder waen /
Dat mine liebe suster bede /
415 En mijn moder oec met lede /
Vanden Percen weren gebaen /
Mocht ic Parise alleen verlaen /
Daer ic minen hope toe dzage /
Soe bede ic harde cleene clage ;
420 Om dat ic hebbe verlozen /
Nummermeer en hebbe ics tozen.
Slac ickene doet / sijn seker des
Dat hi mi buetet al mijn verles.
Dat verlus acht ic dan cleene /
425 Dat hi mi bueten mach allene.
Noch sege ic u meer / liebe vrouwe /
En sweret u in rechter trouwe :
Al weer Paris in enen casteel
Van marbersteen al geheel /
430 En .vij. mure van claeren staele
Dar omme weren gemaect wale /
En Acheron / die helsce riviere /
Die altoes bernet gelijc den viere /

In die graben seben hout
 435 Alomme liepen met geknout /
 En eer oever van sulfur waren /
 Die altoes bernen sonder sparen /
 En die casteel vol mere van spisen /
 En van ridderen in alre wisen /
 440 En gewapent oec ter cure /
 Nochtan en mochte eem die aventure
 Dan mi altoes niet bescermen /
 Dat ickene dan leet geheermen. »

*Wie coninc Alexander te ftride voer, doen hi dier
 vrouwen hadde antwerde gegeven.*

Dat was Alexanders tale /
 445 En hi herwaepende eem wale /
 En hi hiet sijn ogs vergozden
 Haestelike met cozten wozen.
 Hi sprankter op al daer ment hielt.
 Doer die bozste hinc hi den scilt /
 450 En hi nam enen starcken scacht.
 Doen reet hi met groter cracht
 Onder menegen viant. .
 Daer wart sulke gestof int sant /
 Men mochte merken daer bi wel
 455 Dat hjt was en niement el.
 Affer / een heer van Libia /
 Was Alexandere alte na /
 En vacht op enen wagen /
 Alsmen doe plach in dien dagen.
 460 Craterus stackene met crachte /

- En den wagen om mettien seachte :
 Daer was hi gereden te sticken /
 En dozzeden herde dicken.
 Amictas / Alexanders degen /
 465 Hebet Lissase te doet geslegen
 Met sinen swerde begenlike.
 Al was Lissas rike
 En van .vij. coninciken here /
 Hi moestet daer beropen sere ;
 470 Al was hi here van den Siten /
 Amictas sweert mochten wel biten.
 Alexander sloeger kele :
 Amilone stac hi doz sijn kele /
 Soe dat hi moeste bliuen /
 475 En sinen rouwe dzyben.
 Antigonus was harde gram ;
 Dat berochte Baradam.
 Cholomeus sette dat oys te lope /
 En dozzet die grote hope
 480 Van den Percen als een degen ;
 Eenmenibus heeft oer verslegen
 Menegen man met sinen swerde ;
 Cenos reet met sinen perde
 Die van Percen al te sticken ;
 485 Meliagar sloech wel dicken
 Mettien swerde op Daries her ;
 Perdica sette eem ter mer
 Tegen die Percen / al die goen
 Die wyreder was dan hi was gehoen ;
 490 Polipercen / die tiersten woude
 Dat men bi nachte verhten soude /

Debe selke we bi dage /
Dat men puzen soude diet sage.
Dus ghinge die Gzicken iagen /
495 En quamen recht voer Paris wagen.
Daer si quamen bochten si soe sere /
Eic was gelijc sinen here.
Hebbe hijt gesien oec Macedo /
Hi souds geweest hebben wel vzo /
500 Dat mettien ridbers en mettien ander
Was so mechtich Alexander.
Qualike mocht Paris behagen /
Alse hi die Gzicken hoerde iagen /
En sine liede onder gaen :
505 Die hoene hebet hi verstaen /
Dat getrac van der battalien /
Daer men dozfloech menege malien.
Die Gzickin sijn oec so na comen /
Dat sij blijf hebben genomen
510 Den ridbers / die in allen tijden
Hielden neben Darhs sijden.

*Wie coninc Daris en alle sine liede dien strijt verloren
en vluwen.*

WE mach iemen ter nouwer noet /
Alse hi voer eem sijt die doet /
Dutteliken raet visieren /
515 En eerlike in alre manieren /
En alse sijnz selfs sin falliert!
Paris preiset en visiert
Wat hi best mach ane vaen.

- Al wil hi die vlocht verstaen /
520 Daer en niemen die en troest /
Doch dien uter vzesen loest.
Soe menich .M. als hi te vzen
Kidders hadde uyt verkozen /
En seriante in sijn here /
525 Come stoenter daer ter mere
Dusent iegen die viande.
Die groete onere en die scande
Daden hem dicwile swaer versuchten.
Oer hadde hi grote vuchte.
530 Also hi was in deser vze /
Bzaeken die Perren eer rese /
En ghingen alle blien.
Paris / die dit heeft versten
Dat si lopen eerre straten /
535 En si eem in dier vzesen laten /
Kumde hi sinen wagen /
Diene dar vacht gebzagen /
En hi beiajede doch een pert :
Doen ghinc hi blien mettier bart.
540 Du bliet die coninc sonder eer /
Die verdoemet es harde sere.
Hi bliet enen hobeschen viant /
En hi sal comen altehant
Onder die quaetste viande /
545 Die sijn binnen sinen lande.
Hi bliet den hobeschen lybart /
En bliet ten serpente wart :
Hi en sal eem niet wachten bes.
Bessus en Darbesines /

550 Die wilen arm waren en naect /
En nu heren sijn gemaect /
En dien hi goet hadde gegeven /
Si solen nemen bleven.
Oec sege ic u ober waer /
555 Si solen kinnen sijn grauwe haer.

*We Alexandere die meer quam dat coninc Daris
gevlouwen weer.*

Mettien quam die niemare
Dat Daris ontreden ware /
En Alexander heeft dat gehort /
En heilue mettien spozen bozt
560 Ober die edel baroene /
Die daer opten belbe groen
Lagen boet in eer bloet.
Come hielt hem ieman boet /
Daer hi volgde den coninc.
565 Ic segge u in waerre dinc /
Dat hi bloech in diere manieren
Alse .j. steen uyt eenre peberieren.
Gelijker wijs als men siet
We dat een sterre sciet
570 Regen stoym in die lucht /
Also boer hi met groter vlucht.
Mar Daris was haestelike
Gebloen met haeste ober die Like /
Dat was ene scone flume.
575 Hi was ober comen cume /
Doe hi peinsde dat hi maude

- Die bꝛughe bꝛeken ; soe en soude
Alexander eem niet volgen /
Die achter eem quam soe verholgen.
- 580 Maer / wetgod / hi ontsach
Dat Alexander op den dach
Altoes niemene liet ontsaren
Dan dien / di ane dander sibe waren.
Hadde hi die bꝛugge te bꝛoken /
- 585 Hi hadde eem seluen wel geluzoken ;
Bedi so waren dander bleben /
Die eem siber namen dieben.
Dus hadde lieber / die keytys /
Sine liebe dan sijns selves lijf.
- 590 Die Percen begonsten te blien
Coter bꝛugghen weert mettien.
Die grote hitte en dat sweet
Debe hen utermaten leet.
Daer bleef menich doet van bozste /
- 595 Om dat hi waters hadde bozst.
Si liepen ten fonteynen wart
En ten beken met groter vaert /
Si dzonken dat water buyl en claer.
Menech bleef lichende daer
- 600 Dan groter gulscerheiden steen doet ;
Want hem dewater den geest versloet.
Some dzonken sijns so vele /
Dat hem keerde uter kele ;
Som bozsten si oec entwe :
- 605 Nochtan wouden si dies waters me.
Daer viel oec in die ribiere
Menech ribber goet en diere.

- Die byghe en was niet wijt genoegh /
Dies hadden si groet on gevoerh.
- 610 Soe veel vielre in die Like /
Dat ic u seghe sekerlike /
Segtdemen u daer af tgetal /
Si en soudes come geloben al.
Alexander sach wel / te waren /
- 615 Dat eem Paris was ontfaren /
En hi sach sijne liede mode /
En bespzenct met deem bloede /
En het ghinc ten abende waert.
Doe hoer hi met groter baert
- 620 Ce sinen ridderen harde blide /
Die waren an die luyter side.
Doe hi comen was daer bi /
Permenion / die begen bzi /
Hi seinde enen vode entuege /
- 625 Die seide mere vanden zege
Dattie Percen bluytich waren /
En dattier luttel meer ontfaren.
Doe hozen die Gzielen ter bart
Blidelike ten tenten wart.
- 630 Stappans sagen si oppenbaer
Comen een ander scare
Uten dale ten berge wart.
Helm en scilt / wapen en swert
Dochtem hem bernen van goude.
- 635 Si baden studen oec die moude :
Het waren Percen datter quamen.
Cierst dat si die Gzielen bernaemen /
Doen begonsten hen wanhagen ;

Maer doe fier so luttel sagen /
640 Setten si hen al ter wer
Iegen Alexanders her.

*We coninc Alexander weder stoent die scare, die na
coninc Daris vlien iegen Alexandere quam.*

Die coninc boer / na sijn maniere /
Blidelike boz sijn baniere /
Alse ofte hi om die battalie
645 Niet en gebe een malie.
Die edel coninc en die milde
Verte eem met sinen scilde.
Die aventure was eem hout.
Hi reet stappans met gewout /
650 En bozstac dien conincstabel :
Alexander hadde den besten cabel.
Eem volchde Xisonatus /
Permenio en oec Clitus /
En alle die andern ridderz mede.
655 Die coenheit / diemen ginder bede /
Dat were te telne al te lanc.
Het bleef daer beide stanc en cranc ;
Daer was menich swert te bzoeken ;
Niemen en starf daer ongezoken.
660 Soe langhe wile hadden si gebochten /
Dat si den dach ten about bzochten /
En die sonne die was onder.
Doen docht den Perren wesen wonder
Dat die Grieken niet en weken ;
665 Doen ghingen si eer schachte bzoeken /

- En ghingen blien en wege.
 .Nemmeer en streben si om die zege.
 Over die bzugge van der Like
 Blouwen si al gemeenlike.
 670 Het was harde na midbernacht
 Cer si ontblouwen der Gzielen cracht /
 Cote dat si quamen tote Arboele.
 Daer bonden si op sinen stoel
 Dien dzoben Darise / eeren heer /
 675 Wenenbe uter maten sere /
 En die gene die met eem waren
 Ontreden der Gzieler scaren.
 Daer saten si en spzaken alle
 Van den groten ongevalle.
 680 Kenlijc eerst en oppenbare /
 Soe wie .ij. was verkommen ware /
 En soe vele hadde verlozen /
 Dat hys soude hebben tozen.
 Bi Darise so wast also :
 685 Hi sat int herte wel onbz ;
 Dzoeflike besach hi die scaren /
 Die met hem ontreden waren /
 En hi spzac met dzoben moede :
 « Het behozt ten waerenlike goede
 690 Alse nu te wesen groet here /
 En te lebene met groter ere /
 Alse nu verwinnen / alse nu verliezen /
 Alse nu welbaren / als nu riesen /
 Alse nu qualer / als nu wel /
 695 Al eerst dier aventuren spel.
 En was die coninc Cresus niet so rike /

- Dat men nie weren sine gelike
En wiste / verre noch na /
Die here was van Lydia ?
700 En sijder wat hi so kentijf /
Dat hi verloes goed en lijf.
Cryis oer / die edel lants here /
Nam sijn lijf eem selver en ere ;
Ja en was Cryis daer na
705 Vermonnen in Amasonia /
Die grote heerre / die edel man /
Die de werelt al verwan ;
Ja en nam eem oer sijn lijf /
Een coninginne / een cranc wijf /
710 Chamaris was si genant /
Ene houbue vander maegden lant
Men macht bi Cercese merken /
Die met cogen en met verken
Al die zee verken ober dede /
715 Daer hi European dwanc mede.
Doe quam hi vort te Mosilee.
Dat ene stat die staet op die zee.
Hi hadde met .x.^m scepen
Ter zee wart die stat begrepen /
720 En te lande wert beseten
Met menegen begen vermeten.
Doen haeden si raet aen eren afgod /
En hi gaf eem dit gebot :
Dat si niet honten en verden
725 Verchten souden / en niet sterben.
Doe verstoenden die heren wel
Dat scepe diebe / en niet el.

- Doen hoer dat volc van Mosilee
Met eren scepen op die zee /
- 730 Eñ versloech Cerses her
Op dien lande eñ op dien mere.
Selbe moechte hi / sonder waen /
Met enen scepe come entgaen.
Albus ontflae die tyuant /
- 735 Die te bozen dwanc al blant.
Dar omme hebbe ic dit geseit /
Eñ u tebozen geleit
Dat gi niet en sult wanhopen /
Al hebet u die aventure belopen /
- 740 Die allewege es ongestade /
Eñ nu doet brome en nu scade.
Al sijn wi nu gescoffiert /
Wat helpt anders gebisieret /
Dan te pisene alle wege
- 745 Dat wi noch solen verchten zege ?
Nochtan en twifel ic niet des /
Et si gewin ocht verles /
Alexander hi en sal moegen
Dit lant bzingen in groter soegen.
- 750 Hi en vint genen wederstoet ;
Want die liebe sijn al doet ;
Hi sal die richeit in dat gout
Algader nemen met siere gelout.
Dan solen gierere Gzielen
- 755 Eer wonden met goude wieken ;
Dan solen si hen allen laden
Eñ eer gierere herte saden.
Nu dunket mi die beste raet /

- Da been dat alduſ staet /
760 Dat wi hen laten winnen die steden /
Eñ baren int lant van Meden /
Die noch ten ſtride niet en quamen /
Eñ van den ſtride niet en bernamen.
Ic ſal verſamen coztelike
765 Die wonen int inde van den rike /
Eñ derbe werf den ſtrijt beſtaen.
Ic hope wi ſolen zege ontfaen. »

*Wie coninc Daris an coninc Alexandere feint een ſaluyt
eñ beede, eñ wat Alexander antwerde.*

- A**lduſ liet Daris ſine tale.
Nochtan ſeinde hi gedicht wale
770 An Alexandere een ſaluyt /
Dat gy moecht hozen oberluyt.
« Daris enboet ſinen heere
Alexandere ſaluyt eñ eere /
Eñ bit dien edelen baroen
775 Dat hi doz doer wel doen /
Eñ hi ontſarme dier heytibe /
Die behoudeliken eren libe
Dier aventuren ſijn ontgaen /
Eñ hiſe eem late te beinſte ſtaen.
780 Sindet mi weder mine kinder /
Moder / amien / meerre eñ minder /
Ic ſal di geben al den ſcat /
Die mijn bozders hebben begraven /
Dar to dat rike lant van haben
785 Bedi Percen eñ oec Meden /

Met allen minen riken steden. »
 Maer Alexander / die edel baroen /
 Seide hi en woutſ niet doen.
 Gepoſt eſ hi mettier bart /
 790 Eñ voer toe Arbole wart ;
 Want eem waſ geſegt voer waer /
 Dat hi Paris ſoude vinden daer.
 Eñ alſe Paris dat verſtoet /
 Poſſede hi met groter ſpoet :
 795 Doen rumde hi Arbole bi nachte.
 Eem waſ te mode harde onſachte
 Dat hi rumde ſine ſteden /
 Eñ voer int lant van Meden.
 Ceerſten dat te dagen begonſte /
 800 Quam Alexander al dat hi conſte /
 Eñ alle dat hi met eem hzochte /
 Cote Arbole / en ſochte
 Paris / die eem waſ ontſaren.
 Gzoten ſcat wan hi / te waren /
 805 In dien ſtrijt eñ in die ſtede.
 Du hoſt wat die heer bede :
 Hi gaf mildelike dat gout
 Eñ ander rjcheit menichfout ;
 Die hzecke herten maect hi ſat :
 810 Soe mildelike gaf hi den ſcat !
 Hi hadde pſijſ eñ werelt ere /
 Hi en achte op ander rjcheit mere.
 Alle die ſteden die hi vant /
 Ghingen willeclich in hant.

*Wie Daris seinde tote Poruse van Endi, dat hi eem
hulpen woude.*

- 815 **D**en sende Daris/ die coninc bzi/
Cote aen Porus van Endi/
Eñ seide : « Porus/ liebe bziert/
Dicke hebestu mi gebient
Getrouwelike van minen lene ;
- 820 **W**ant dijn macht en es niet clene :
Com mi te helpen met dijne cracht/
Ober dach eñ ober nacht.
Elken ridder willic en soude
Geben .h. besante van goude /
- 825 **E**ñ elken voetganger bzie.
Daertoe will ic geven die
Alexanders goede Bucisal/
(Het es wert der werelt al)
Met alde rierheit diet hebet :
- 830 **I**c woen so goet geen en lebet. »
Dus bede eem Daris echter ter wene
Segen Alexandere/ den here.

*Wie coninc Alexander voer ten lande van Surien wart,
eñ eem ghinc in hant.*

- A**lexander hoer metter bart
Ten lande van Surien wart.
- 835 **A**lle die poztere beden eem ere/
Eñ ontfingen ober here/
Sonder slach eñ sonder stoet.

Des was sine bliffcap groet.
Nettien hadde hi int gedochte /
840 Dat hi woude ochti mochte /
Weert met stride oft met minnen /
Die stat te Babylonien winnen /
En die tigelinen mure /
Die wilen maecte die aventure
845 Die coninginne Semerianiſ /
Also oft bescreben es /
Dies conincs Minus wijs / die vzoede.
Si debe temperen met bloede
Dien mozter / daer alle die maistere
850 In waren gewzacht / goet en biere.
En noch steet daer eer zale /
Hoge en scoene gemaect wale.
Die hoge tozn hi steet daer mede /
Die wilen Menfroet maken debe.
855 Daer gaf God .lxvij. spzaken
Den genen dien wouden maken.

*Wie coninc Alexander Babylonien heeft gewonnen ,
en wat dar na gesciede.*

Die coninc quam van Babuloen
Gebaren utermaten scoen /
Also verre alst es vander zee
860 Cote Westphalen ofte me.
Doen quam gegaen als een vzyt
Die soubaen Machheus upt.
Lettel liebe quamen daer mee /
Van met eem siere kinder twe.

- 865 Hi was van Parise gebloen.
Te voet quam die edel baroen /
Die in die bede stride te hozen
Dele volx hadde verlozen.
Eñ oec en sciet hi niet danen
- 870 Sonder pyhs / na minen wanen.
Doe quam Machheus bat hozt /
Eñ gaf op die pozt
Den coninc / eñ alle sijn kinder /
Eñ al dat volc meerre eñ minder.
- 875 Alexander ontseinc dien heerre
Bidelike met groter eere /
Eñ custene ane sinen mont ;
Hi dedene riden ter selver stont.
Hi en woude niet oppenbaren
- 880 Sine grote ioie / te waren ;
Hi was soe blide dat hi .j. wozt
Come mochte bzingen hozt.
Wat wonder mast dat hi was vzoec /
Dat Machheus quam alsoe
- 885 Eñ eem genade bat /
Eñ eem opgaf die gode stat /
Daer so menich conincrike
An hadde gемеest geweldelike !
Bedi het weer groet arbeit
- 890 Te winnen al sulke tierheit /
Daer so menich edel degen
Dan binnen woude striden iegen.
Het soude werden se te sure
Eer men die tigelinen mure
- 895 Eñ den roden mozter stoze /

Dat meneger beesten bloet betozde.
Daer moeste menege perbieriere
Werpen een op die maistere;
En enen man van sulker cracht
900 Alsoe Macheus was geacht /
Daermen in dien stride te bozen
Gzoten prijs af mochte bozen /
Ander heren mochten vele
Hen castien van den spele /
905 Dat si hen nemmermere
En setten tegen den edelen here.
Doen dede hi sijn her scaren /
En die Perren achter waren /
Die reben onder sine banieren;
910 En hi maecte scaren vier /
En quam in die edel pozte /
Daer ghi eer af hebt gehozt.

*Wat vreuden en blijscap binnen Babilonien was, doe
coninc Alexander dar binnen quam.*

Moecht ic getellen al die feesten /
Die de hoegsten en die meesten
915 Binnen Babilonien dzeben /
Also als ict vant bescreven
Van meester Wouteren Castelion /
Soe soude ict harde gerne doen.
Daer was van vzeuden groet geluyt;
920 Men hinc daer die pellen uyt
En die rijcheit / die hier te bozen
Menich coninc uytberkozen

- Hadde gewonnen en̄ gerocht /
En̄ met crachte dar gebrocht.
- 925 Met ghinnen en̄ met diere ware
Waren verciert die outare.
Doz die huse op die pleine
Stoenden beelden groet en̄ cleine /
Alse die liede allegader
- 930 Maecten na eren vader :
Som waren si silberijn /
Som van goude / som yserijn /
Som van houten / som van metael /
Gescepen utermaten wale :
- 935 Eelc / na dien dat hi was rike /
Hadde hi gemaect sijns vaders gelike.
Daer waren dantsen veel geleit ;
Die straten waren alle bespreit
Met peine en̄ met singlatone /
- 940 Bedi scarlaken en̄ oec grone ;
En̄ samijt met goude beslegen
Brechtmen aldaer gebrogen.
In diere manieren van Babilone
Hinc menige guldene crone.
- 945 Die rike porteren van der stede /
En̄ die hoge vrouwen mede /
Hadden cleeder upt gehangen /
Daer braken in stoenden en̄ slangen /
Elkerlijc na sijn maniere.
- 950 Die salamandren / die biden diere
Lebet sonder ander spise /
Die stont daer na eer wise.
Daer stont oec hoer enture

- Dan den lybart die aventure /
 955 Die es wonderlike groet ;
 Want die lewinne werpet al doet
 Eer iongen alle hzie te gader ;
 Dan coemt daer thoe die vader /
 En belectet alle sijn iongen
 960 Al omme en om mettier tongen /
 En hi geet ropen en gronieren
 Eifelike / na sijn manieren :
 Mettien lude ontsaensi bleben.
 Dit stont in die pelne bescreben.
 965 Die nature stont daer na
 Dan enen serpent / hiet vipza :
 Men vinter nietmer mee
 Dan erre naturen dan twee.
 Eer nature es bus gebaen :
 970 Alsi solen genoten gaen /
 Dan coemt stappans dat wijf
 En ontoet den mont wel rijf /
 En die man stict sijn hoet darinne /
 En si bitet eem af van groter minne.
 975 Albus blijft daer die man doet :
 En si blibet van den time iongen doet ;
 Want alsi geneest / splijt si onthue :
 Albus en blijster maer thue.
 Die pellicaen stont daer bescreben :
 980 Sine ionge en mogen niet leben /
 Si en hebben therte bloet
 Dan der moder / die si vzoet.
 Daer stont hie die moder pickede /
 En eers selfs herte uyt treckede :

- 985 Dus werden si eer te sure.
Dit es eens vogels nature.
Fenix stont daer in dien biere ;
Dat es oec sijn maniere :
Alse hi te pulver es verhzant /
- 990 Soe weest een ander altehant
Vanden affcen diere bleben :
Dus en mag er maer een leben.
Ander beesten en ander woyme
Dan so wonderlike woyme
- 995 Stont ghinder angeheben.
Al en hebde ic el niet bescreben
Binnen .liij. dagen / na minen waen /
Dan eer nature en eer gedaen /
Nochtan en hebde ic volscreeben niet.
- 1000 Hier bi eest dat ict achter liet /
En segge u vande hogen boen.
Die diernen en die garsoen
Waren gecleet met samite ;
Daer was menich wempel wite
- 1005 En menich dulle waarmoegs dierne /
Die ongelmoen was te vierne :
Dzaech men we si hiete /
Si seiden ver Amme of Magriete.
Die selve niet en was soe rike /
- 1010 Dat si eere mochte cleden eerlike /
Die hadde geleende cleder an /
Was hi wijf / was hi man.

*Wie die van Babilonien die wege geciert hadden, daer
in Alexander reet.*

A dien wech/ dien Alexander
 Quam gereeden/ en menich ander /
 1015 Was geciert met sconen blomen /
 Die ic niet wel en can genomen.
 Van boben waest met sconen risen
 Al verdeckt in dierre wisen /
 Dat eem van den sonnen scine
 1020 En mochte comen enege pine.
 Als hi was binnen dier tierheit /
 Was daer menich cruyt gereet /
 Cimiane en luic /
 Dat utermate wale roet /
 1025 Staken / mure en sinamoma /
 Gargana / casea en aroma.
 Dat deden si do? sijn ere /
 En harde veel mere.
 Cygren / ioncen en luparde
 1030 Coende men eem en lybarde /
 En menege verste / na minen waen /
 Die genoet es in Arcane.
 Op die huse saten knapen;
 Drouwen ghingen ten beinsteren gapen
 1035 Om dien edelen man te siene /
 Die nie wille en hadde te bliene.
 Die monestrebete quamen daer mede
 Do? dien coninc in die stede /
 En loefden met eren sanghe.

- 1040 Daer was menich trompe langhe /
Bedelen / harpen en symphonien /
Cytalen die wael leren bzien /
Salterien / orgelen en sciben.
Men speelder met swerden en met kniben.
- 1045 Daer was menich astronomijn /
Die in die sterne conste sien
Wat geschien soude daer naer
Oer menich .i. iaer.

*Wie noit here gefciet die ere, alf Alexandere die van
Babilonien deden.*

- N**oit en was in eertrike
1050 Man ontsaen so eerlike ;
Noit ontsinc dat volc Rome
Met so eerliken gome
Eren keyser Octabiane /
Die oec Augustus hiet / ic wane ;
- 1055 Noit en was so wael ontsaen
Julius / dat es mijn waen /
Doe hi dien hertoge van Swaben
Scoffierde en alle sijne graben
Cote Lyons op die Roene.
- 1060 Hi quam achter harde scone /
En wan Burgondien en battanghys ;
Daer hadde Julius den pphs.
Doe bacht hi te Tolet in Toziene ;
Daer hadde hi den zege alleine.

Het Gentsch fragment heeft :

Vs. 1063. Doe vachte hi te Tolette in Lo-
[reine

Dar hi den pris bejagede alleine
1068 En verwan den hertoge echt

- 1065 Hi verwan den hertoge echt/
 Doe tozmeden hen ridder en knecht/
 En verslogen den hertoge;
 Dies was Julius verheben hoge.
 Julius was/ binnen .x. iaeren
- 1070 Dat hi van Roem was gevaren/
 Al dat lant dat leget nu
 Bi nozden berge van Montou.
 Doen keerde hi te Rome wezt :
 Pompeus hi was verbeert /
- 1075 En vlo tot Brandis.
 Dus hadde Julius dien prijs;
 Want hi volchde eem met crachte.
 Pompeus vlo echt met nachte
 In Egipten en die Romeine.
- 1080 Julius sach dat hi alleine
 Mochte hebben Roem en Lombardien/
 En al dat lant van Romanien :
 Hi keerde weder in die stat /
 En nam al Pompeus scat /
- 1085 Dien hi in Rome hadde gelaten/
 En voer en weech siere straten
 Int lant van Spanien/ daer hi bacht

Het volgen ridders en knecht
 En verslougden haren ere
 Dus hadde Julius die ere
 Julius wan binnen dien jare
 1070 Dat hi van Rome was gevaren
 Al lant dat leget nu
 Benorden brugge Mongu
 Doe keredi weder te Rome wart
 Pompeius die was vervart
Hine dorste niet ombeiden
No jegen hem ter were riden
 1075 En vlo tot Brandis

Dus hadde Julius den prijs
 En volgede met crachte
 Doe vlo Pompeius bi nachte
 In Egipten in die Romeine
 1080 Julius sach hi alleine
 Mochte ebben Rome en Lombardien
En al dat lant van Romanien
 En al dat lant van Romanien
 En kerde weder in die stat
 En nam al Pompeius scat
 1085 Die hi binnen Rome hadde gelaten
 Darna vor hi siere straten

- Echt iegen Pompeus cracht.
Daer verloes so menich bleben /
1090 Dat ict getal noit en sach bescreben.
Pompeius was verwonnen echt :
Fortunus / (Cholomeus knecht /
Nam Pompeius sijn leven /
En hebet sijn hoet gegeven
1095 Julius / den hogen man.
Julius / die keyser / wan
Met groter cracht Egypten lant /
En maecter houlde inne althant
Cleopatren / dat schone wijf.
1100 Daer nam hi menegen sijn lijf;
En int lant van Affrike
Sloech hi menegen begenlike /
Want si Pompeius bochten /
Dat si alle zere becochten.
1105 En oec den coninc Juda
Volchde hi lange wile na.
Doen boer hi in Spanen weder;
Daer sloech hi menegen neder :
Pompeius swager nam hijt bleben.
1110 Dus esser menich bi eem doet bleben /

In tlant van Spengen dar hi vacht
Echt jegen Ponpeius cracht
Dar verloes so menech tleven
1090 Dat noint tgetal ne was gescreven
Ponpenis was verwonnen echt
Fontinus en onwert enecht
Nam Ponpeius sin leven
En hi evet sin hovet gegeven
1095 Juliuſe den groten man
Julius die keiserike wan
Met groten cracht Egipten lant
Hi makede vroue alteant

Cleopatrem dat scone wif
1100 Darna nam hi menegen tlijf
In dat lant van Afrike
Die tgegen hem adde crachtelike
Met Ponpeiuse gevochten
Dat si alle sere becochten
1105 En den coninc Juda
Volgedi harde verre na
Doe vor hi te Spangen weder
Daer slouch hi menegen ter neder
Ponpenis nam hi oec tlijf
1110 Dus makedine keitif

Eñ al doꝝ sijns selves vrome.
Dit was die eerste keyser van Rome.

*Wie die keyser Julius doet bleef binnen dier stede
van Romen.*

Doen Julius dit hadde gebaen /
keerde hi weder te Rome saen /
1115 Eñ was ontsaen herde scone ;
Maer die feste van Babilone
Si was scoenre .c. warf.
Du hoert we die keyser starf.
Hi dede Rome groten lachter ;
1120 Want hi dreef die vzeheit achter :
Daerom balch eem die senaet sere.
Doe hi .ij. iaer oft meere
Hadde in Romen stille gelegen /
Wart hi jammerlike verslegen :
1125 .XXXIII. doꝝgaende wonden
Gaf men eem ten selven stonden.
Butus beet eñ Cassius ;
Want die senaet wout albus.
Si blouwen en weech in Mutina.

Eñ al dore sins selves vrome
Dat was derste keiser van Rome
Doe dat Julius adde gedaen
Kerde hi weder te Rome saen
1115 Eñ was ontalt harde scone
Ne ware die feste van Babilone
Die was scoenre hondert warf
Nu hoert hoe dat die keiser staerf
Hi dede groten lachter Rome
1120 Dar men onthalde in so scone
Daeromme balch dat herschap sere
Doe hi .ij. jar eñ nemmere

Hadde in Rome stille gelegen
Was hi jammerlike geslegen
1125 .XXXIII. groter wonden
Waren hem gegeven ten selven stonde
Calterus deet eñ Cassius
Die hoge heren wildent aldus
Mettien vloen si in Mutina
1130 Antonis die volgede na
Eñ hadde dar beseten
Doe lieten sit te Rome weten
Doe coes men Octavane
Dat keiserike tontfane

- 1130 Anthonis hi boelchde na/
Eñ hadde si daer beseten.
Dit lieten si te Rome weten.
Doe koefmen daer Octaviaen
Dat grote keiserlike te ontsaen /
1135 Eñ men seinde Arcuse eñ Panisa
Toter porten te Mutina /
Dat si Antonise souden verdriven.
Arcus moeste ginder bliven /
Eñ Panisa wart soe gewont /
1140 Dat hi starf in corter stont.
Antonis voer in Egyptenlant /
Eñ liet sijn selves wif te hant /
Augustus suster Octavia.
Die nam cortelike daer na
1145 Cleopatren tenen wive :
Dat becocht hi metten live ;
Want Augustus boelchde eem achter /
Eñ dede eem groten lachter.
Hi scoffierde eem alle sijn here /
1150 Beide bi lande eñ bi mere.
Cleopatra / die scone vrouwe /
Hadde dar om soe groten rouwe /

1135 Eñ men sende Arcus eñ Pansa
Toter port te Mutina
Dar si Antonise souden verdriven
Arcus moeste ginder bliven
Eñ Pansa vaert dar gewont
1140 Daer hi starf in corter stont
Antonis voer in Egyptenlant
Eñ liet sin selves wif te hant
Augustus suster Octavia
Hi nam cortelike darna
1145 Cleopatrem tenen wive
Dat becochte hi metten live

Want die keiser volgedem na
Al toter port Mutina
Eñ dedem groten lachter
Dit gesciede menech jar ir achter
Hi sconfirde al sin here
1150 Eñ al dat hi brochte ter were
Cleopatrem die scone vrouwe
Hadder omme so groten rouwe
Eñ was van herten oec so gram
Dat so .ij. serpente nam
1155 Eñ dede se hare selven suelgen doet
Antonis hadde den rouwe so groet

En was van herten oec soe gram /
Dat si tme serpente nam /
1155 Die dede si eer sugen te doet.
Antonij's hadde den rouwe soe groet /
Dat hi eem dode met venine.
Aldus cozte hi sine pine.
Augustus boer te Rome weder /
1160 En leide al orloge neder /
En was van al der werelt heerre
.XL. iaer ocht mere.
Doen hi quam te Rome binnen /
Was hi ontsaen met selker minnen /
1165 En die stat gemaect so scone /
Sonder tote Babilone /
Daer ic u tierst af liet bliuen /
En sach nieman die feestste drijven ;
Al weren di feestten al te samen
1170 Die noit binnen Rome quamen /
Ochte ieweren binnen al eerrike /
Si en waren sekerlike
Algader niet also scoen
Alse die feestste van Babilone.

Hi doede hem selven met venine
Aldus ende sine pine
Doe kerde hi te Rome weder
1160 En leide alle orloge neder
En was here .XL. jar
Sonder orloge dat was war
Doe hi te Rome quam die here
Was hi ontsaen met sulker eren
1165 En de stat gemaect so scone
Sonder tote Babilone
Dar hie tersten af liet bliuen
Ne sach noint man die feste driven

Al waren die festen alle te samen
1170 Die oint binnen Rome quamen
Of hiewer binnen al eerrike
Sine waren sekerlike
Algader niet so scone
Alse die feste van Babilone
1175 Het dochte mi recht wesen
Wil men alle bouke lesen
En den genen niet pris geven
Die mest dede in sin leven
Alder hogen coninc gesten
1180 En al dat si mochten gelesten

*Wie dien meester recht dunct wesen, dat men Alexan-
dere vor allen heren prijs sal geven.*

- 1175 **H**et dochte mi oec recht wesen /
Wilt men alle boeke lesen /
En den genen meest p^zh^s geben
Die meest dede in sinen leuen /
Alder hoger coninge geeste /
1180 En al dat si moechte geleesten /
Dat en es mar eens kinds spel
Jegen dat desen man gebel.
Beide te sinen .xij. iaeren
Begerde hi ozloge / te waren ;
1185 En alse hi was .xviij. iaer out /
Ozlogebe hi met siere gewout.
Het es recht dat^s elken man wondert.
.K.M. ende vijf hondart
Hadde hi volcs to^zs en te voet /
1190 Doen hi striden ierst bestoet
Jegen die heren van ertrike /
En hise duanc geweldelike.
Hi en was here maer .xij. iaer ;

Dat nes mar en spel	Hine was hout mar .xij. jar
Jegen dat desen man geviel	Bedi seggie u over war
Bede te sinen .xij. jaren	Wille men merken sine joget
Begonsti orlogen te waren	En die hovesheit van sire doget
1185 En als hi was .xij. jar out	En met ho clenre herecracht
Vachtu met groter gewout	Hi de werelt al verwacht
Het es recht dat helc man wondert	1195 Al de pris die Julius wan
Dat Alexander niet hondert	En Augustus die edele man
Man en hadde tors no te voet	En alle die keisere van Rome
1190 Doe hi vechten erst bestoet	Dat es gelic enen drome
Jegen die heren van erderike	Dar men nomet desen here
En hi se duanc geweldelike	1200 Bedi ebben sis craneke ere

- Hedi wetic wael boz waer.
- 1195 Al den prijs die Julius wan /
Eñ Augustus / die edel man /
Eñ alle die kepsere van Romen /
Dat es gelijc enen dzomen /
Daer men noemt desen here.
- 1200 Daer hi hebben sijn cranche eer
Die boeke maecten van Arture /
Van Partonopeuse / van Sornagure /
Si en hadden des mans daet bescreven /
Een groten prijs gegeven.
- 1205 Hedde hi geleet / dat es mijn waen /
Also langhe als dede Octabiane /
Hi hadde den dubel uter hellen /
Lucifiere eñ sine gesellen /
Eñ dien sellen Modicac
- 1210 Gebaen so grote ongemac /
Dat si souden hebben genegen
Alexandere / dien iongen degen.
Were sulc een coninc te Parijs /
Hi soude beiagen groten prijs;
- 1215 Al heidenisse soude hi dwingen :
Men soude van siere doget singen
Al van daer die sonne op gaet
Cote daer si weder neder staet.
Werde der die hertoge van Byzant
- 1220 Sulke een ridder wael berant /
Dien roveren te Rippelmonde

Die bouke makeden van Arture	Eñ hem groten pris gegeven
Eñ van den coninc Sornagure	1205 Hadde hi geleet na minen wane
Sine hadden des mans daet gescreven

Soude dunken grote sonde
Col te niemene met geweld
Den genen die varen op die Seelt.
1225 Die vijfste boec geet heer upt.
God gebe eer also menich saluyt
Alse mozt in dien boeke staen /
Die mi dit te diedsche bede anbaen.

AANTEKENINGEN.

AANTEKENINGEN.

Dat ierste Boec. — De aanwijzingen der zangen hebben alle tien het woord *boec* in het onzijdig geslacht. Ook in den text der vier eerste zangen vinden wij dit geslacht gehuldigd :

- I. 1400, Dus nemet inde *dierste* boec.
- II. 1346, *Dat* ander boec nemt hier einde.
- III. 1340, *Dit* derde boec gaet hier uyt.
- IV. 1718, Aldus begint *dat* vijfte boec.

Het eerste voorbeeld mag betwijfeld worden, of het niet staat voor *die eerste*, ja zelfs of *dierste* niet het mannelijk geslacht aanduidt, wat trouwens nog in de algemeene uitspraak ligt. Doch reeds van in den vierden zang wordt het mannelijk geslacht voorheerschend en later uitsluitelijk gebezigd :

- IV. 1700, *Die* vierde boec niemt hier einde.
» 1705, *Dese* boec eñ *die* derde mede.
- VI. 1247, *Die* sevende boec geet hier wt.
- VIII. 1269, *Die* .vij. boec nemt hier ende.

Het onzijdig geslacht zal wel den afschrijver toebehooren, wiens onregelmatige spelling de hier gegevene regelen genoegzaam aanwijzen. In den *Spiegel historiael* bezigt Maerlant het woord mannelijk, wat mij doet gelooven dat *dierste* niet voor *tierste* = *dat eerste* staat. In gemelde rijmkronijk zegt onze schrijver :

Deerste boec neemt hier ende.

Volkomen volgens de nog huidige vlaamsche uitspraak.

1. *Het es costume en sede* : — gewoonte en mode. *Sede* staat bij onze middeleeuwsche schrijvers volkomen gelijk met der Latijnen *mos* in deszelfs verschillende schakeeringen. In den zin van *mode* ontmoeten wij het nog B. IV, v. 1349 :

Het es *sede* in mijns heren hof.

Ook in het spreekwoord : *ieder steê heeft zijn (haar) zee*. Voor bijzondere doenwijze of gedrag, B. IV, v. 1177 :

Om te kennen eren *seden*.

en v. 1220 : Dit es der mordeneren *sede*.

In de tegenwoordige opvatting van *zede*, B. IV, 1454 :

Dat hadde hi oec in sinen *sede*.

en 1450 : Die es in der genre *sede*

Die strijt en orloghe bestaen.

2. *Iet neuwes* : iets nieuws. Zoo ook v. 994, die *neuwe*, B. III, v. 1276 *die nuwe*. — Van de menigvuldige letterverwisselingen in ons Hs. voorkomende, bevat de inleiding eene lijst.

4. *Some sijn si also verdoert* : Sommigen zijn zoodanig onzinnig. — *Some si*; op v. 8 : *Some die liede* = sommige lieden. Zie daarover Ten Kate, II, 745 en volg., op het worteldeel *zaem*, *zem*, *zam*, waarvan hij de grondbeteekenis acht te zijn *vereeniging*, *overeenkomst en gelijkheid*. Sommigen zijn dus eigenlijk : eenigen in éene stoffelijke of zedelijke werking gelijkelijk, en daarom als 't ware gezamenlijk, handelende. Er is iets meer samenhangends in het oude *somme* dan in het hedendaagsche *menigte*, gelijk in B. III, v. 860 :

Met eere harder groter *somme*.

B. V, v. 276 : Iegen al die grote *somme*.

Ten Kate zegt ook dat *zaem* overdragtelijk den ijslandschen zin heeft van *geschillen te vereffenen*. Zoo wordt het AS. *som*, *some* door Bosworth vertaald door *agreement*, *judgment*, *concord*, *peace*, *concordia*. Ook Maerlant kende nog het woord in dien zin, I, 727 :

Hem dochte die werelt alomme en omme

Bescreven staen in sinen *somme*.

6. *Dat* = *dat t*, d. i. *dat het*.

7. *Eñ* lees *en*, expletivum. Uit deze aantekeningen zal blijken, dat de slordige afschrijver meermalen zich misgrepen heeft omtrent het expletivum *en* en het voegwoord *en*, *eñ* (*end*, *ende*).

9. *Die hovesch sijn eñ wel geraect*: Die beleefd zijn en wel begaafd. Op v. 106 van dit boek klinkt het: *geraect van hovescede*, begaafd met beleefdheid. « *Geraakt en wel geraakt*, zegt Huydecoper op Melis Stoke (II, 472), plag men te zeggen van alles wat fraai in zijn soort was; als of men zeide *wel getroffen*, daar niets aan gebreekt. » Over dit woord verder op B. IV, v. 547. — *Hovesch* = hoffelijk, stond tegenover *dorperlec* = boersch; het is dus zoo veel als beleefd, welgemanierd, fatsoenlijk, zoo als op v. 897 van dit boek, de *hoefsche* de fatsoenlijken, de aanzienlijken der plaats beteekent. Het is ook één met het tegenwoordige *heusch*, welke form langs den oostkant tot ons moet gekomen zijn. Reeds in ons Hs. ontmoeten wij B. I, v. 552, *hoescede*, B. III, 515 *hûesch*, en v. 518 *huescheit*; overal elders in B. I, IV en VIII, is het *hovesch*, *hovescheit*, *hoveschlec*, enz. Vergel. Clignett, *Bydragen*, bl. 373.

11. *Hem*, namelijk den verteller.

15. *Dat Got alle dinc machte goet*. — In de middeleeuwen schreef men vrij regelmatig *God*, tegen den algemeenen spelregel in, volgens welchen de sluitconsonans scherp was. De kopist past hier, en op enkele andere plaatsen, den algemeenen regel op het woord toe, schoon hij meestal *God* schrijft. — *Machte* = maakte, en zoo verder.

19. *Hen*. — Er staat *hē*; doch dewijl in de drukkerij eene bestrepte *ē* niet voorhanden was, heb ik het woord steeds met de *n* aangevuld. Er diende *hem* te staan, zal men zeggen. Ik beken dat hier, en op menige andere plaats, de taalregel gekrenkt schijnt; doch men gelieve in acht te nemen dat de afschrijver steeds *hem* voluit, of dialektisch *eem*, *eim* stelt, daar waar geen twijfel bestaan kan. Het loopend gebruik in Vlaanderen laat heden nog hieromtrent eene groote speling toe tusschen de schier toonlooze *n* en de nadrukgevende *m*, wat een merkelijk verschil

van snelheid bij het uitspreken aanbiedt. Zoo zegt men los weg : *als g'en eenige kunst leert; indien g'en iets geeft*; doch bij nadere bepaling klinkt het : *als g'em e. k. l., indien g'em i. g.*

Enkele malen staat *hen*, ook voor het enkelv., voluitgeschreven : er zal telkens melding van gemaakt worden.

Ik moet doen opmerken dat in woorden, omtrent de schrijfwijze van welke geen twijfel mogelijk is, eene enkele maal *e* voor *em* staat. Zoo schreef de kopist v. 514 *nē* = *nem*; v. 1570 *soē* = *soem* (zoom).

26. *Ans mi God, ic saelt volleesten* : Indien God het mij vergunt, zal ik het (gedicht) voltrekken. — *Ic an* is het praes. van *onnen*, thans *jonnen*, *gunnen* (in kortrijkschen tongval *jeunen*), met de zwakke vervoeging. Het Angelsaksisch had mede *unnen*, praes. *ic an*. Deze wijde verwisseling der vokalen heeft niets vreemdends in; wij kennen ze nog in *kunnen*, *konnen*, *ik kan*. *An* aspireerde al vroeg tot *gan* en *jan*, en *onnen* tot *jonnen*, waarvan men voorbeelden vindt aangehaald bij Huydecoper in zijne *Aant. op M. S.*, III, 509 en volg. Zie mede Ten Kate, *Aenl.* II, 641 op *Gunn*. — *Volleesten*, meer nadrukkelijk dan het enkele *leesten* en *geleesten*, AS. *laestan*, *gelæstan*, door Kiliaen en Bosworth verklaard door *perficere*, *perform*. Elders (v. 1180; VIII, 979), gebruikt de dichter *geleesten*, in de eerste plaats in den zin van verrigten, in de tweede in dien van bijeen brengen. Voor dit laatste heeft de schrijver van de *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door de vlaamsche Bibliophilen, *verleesten*, d. I, bl. 165 : « Met al dat sy van volke consten *verleesten*. » Te Kortrijk klinkt dit *verleeschen*.

55. *Eñ nie ontvingen lijf* : En ooit het leven ontvingen. — *Nie* voor *ie* = ooit. De *n* is er ingeschoven om de horting of de versmelting voor te komen, in welk laatste geval anders het vers mank ginge. Zoo vinden wij om dezelfde redenen *nooit* voor *ooit*, I, 116 : *die beste die nooit was gesien*, even eens op onderscheidene plaatsen, in de woordenlijst aangeteekend. Hetzelfde heeft plaats wanneer het vóorgaande woord met eene *n* sluit, als wanneer er natuurlijk maar éene gehoord wordt, b. v. VII, 827, *En*

silverre (zilverhelderer) *dan noit water was*; IX, 802, *die beter was*, dan nooit *enege daer ic af las*. Even zoo, en om bij sneluitspreken de horting te vermijden, vinden wij *noch noit* = ooit, II, 1229 :

Die die aller rijeste was te voren,
Die *noch noit* was geboren.

Zoo spreekt men nog in Vlaanderen.

Minder verklaarbaar schijnt dit *noit* = ooit achter de *r*, gelijk III, 536 :

Nochtan dat hi die hoeschste was,
Daer *noet* man af in boke las.

Noet, en nog eens I, 58, doch aldaar voor *nooit*, is enkel een dialektvorm. Zie over het onderwerp een belangrijk artikel in Clignetts *Bydragen*, bl. 276 en volg.

37. *Gemaecht* rijmende op *geracht*, voor *gemaect* : *geraect*. — Overlandsche uitspraak. Wij zagen reeds *machte* v. 15.

40. *Heir* = hier; ook v. 52. Op v. 56 leest men *hier*, en in denzelfden regel *neit* = niet. Zulke onregelmatigheden komen veelvuldig voor.

41. *Allexander*. — Tusschen v. 41-63 ontmoet men deze schrijfwijze vier maal; elders komt ze niet voor. Ze schijnt veroorzaakt te zijn door kopieeren op voorlezing, over welke bijzonderheid eens nader.

42. *Hijstorien*. — De westvlaamsche uitspraak vordert de dubbele *ii* = *ij* ter uitbeelding van den grondklank der *i* vóór eenen medeklinker; zoo dat dit bastaardwoord hier wel gespeld is volgens de uitspraak van Maerlants vermoedelijken geboorte grond. Deze aanmerking zal in den loop onzer aantekeningen meermalen hare toepassing vinden.

46. *Hij* = *hi*. Ook v. 59, 77, 88, enz.; doch *hi* v. 115 en *hie* v. 122. Dat door een loopen vindt men in al de tien boeken.

55. *Ettels orloge van den Hunen*

En mochte hier iegen niet gestunen.

— *Gestunen*, gerucht maken. Het A.S. heeft *gestun*, *trepitus*. Van het gedicht *Van Ettels orloge*, het Nevelingen lied, zijn tot nog

toe slechts twee kleine brokstukken gevonden, welke door Ser-rure thans uitgegeven zijn in het *Vaderlandsch Museum*, en waarop Heremans eenige kritische aantekeningen heeft gemaakt, te vinden in hetzelfde tijdschrift, 3^e deel.

58. *So groet dat binnen XXIJ iaren.* — *Dat l. daet, daad.* — XXIJ l. XIJ. Zie B. V, v. 1451.

61. *Mijn sijn, l. mijn sin.* — Dezelfde verkeerde schrijfwijze ontmoet men v. 67; ze zal mede door den afschrijver onder voorlezing begaan zijn.

65. *Biddix*, inkrimping van *bid ic des*.

66. *Bides* = *bid des*.

81. *Hoet man, l. hoetman* = hoofdman. De Brabander zegt nog *hoot* voor hoofd.

82. *Hi stout te siene eñ al sijn rike*

Dien groten heir van Persi.

— *Stout* = *stoet*, imperf. van staan, thans *stond*. Dit laatste vindt men soms ook in ons gedicht. Zie B. IV op v. 517. — *Te siene*, daarvoor zal wel *te seins* (op cens) dienen te staan, zoo als later uit v. 420 en volgende genoegzaam blijkt. Men leze dus :

Hi stout te seins eñ al sijn rike

d.i. « hij, en geheel zijn rijk, betaalde den cens » aan den grooten Heer van Persië.

86. *Hi hadde die zee met siere cracht*

Harde na doen vullen die helt.

— *Zee*. Ook voor de woorden *zege* en *zere*, staat in ons Hs. de *z* in plaats van de zachte *s*. Dit komt te zonderlinger bij den afschrijver voor, dewijl hij elders de overlandsche *z* voor onze *t* stelt, blijkens, onder anderen, v. 1558 van dit boek, B. II, op v. 95 en 197. — *Harde na*, zeer na, thans bijna. Over *harde*, zie op v. 216. — *Vullen*. Men weet dat de Overlanders *u* en *û* onderscheiden : de eerste dezer twee letters klinkt als bij ons *oe*; de andere heeft nagenoeg den klank, dien wij aan de op zich zelve staande *u* geven. Volgens dezen regel klonke hier het woord *vuullen*, wat met de Nederlandsche uitspraak geheel tegenstrijdig

is. — *Helt* = helft. Zoo ook v. 417, in beide gevallen als rijmwoord gebezigd. B. VIII, v. 1190, staat er buiten het rijm *hilt*, geheel overeenkomstig de westvlaamsche uitspraak. Vergelijk Clignetts *Bydragen*, bl. 251 en mijne *Bydragen tot de kennis van den tongval en het taeleigen van Kortryk*, in het *Belgisch Museum*, d. VIII, bl. 187, op het woord *Niltens*.

89. *Sceppen*, l. *scepen*.

94. *Dus stoût te gavel die grave Philip*. — *Gavel*, wat men onder Boergonje uitdrukte door *bede*, schatting, impost. Het woord [*gafel*] komt voor in de Londensche wetten; anders klinkt het meestal in het AS. *gafol*, *gaful*. De wortel is *gaf*, præt. van *geven*. Zie Bosworth's *Anglo-Saxon Dictionary*, op het woord.

97. *Lat ic*, l. *latic*; en zoo wordt de eerste lettergreep lang; anders diende er te staan *laet ic*, gelijk men later schreef, sedert dat dergelijke ineensmeltingen niet meer geduld werden. De afschrijver, die het afscheiden voor regel schijnt genomen te hebben, bewees dat hij de wetten onzer spelling niet begreep.

102. *Dat ons vele te orconder*. — *Vele*, misschien te lezen *helet*, ten ware het woord, goed of slecht geschreven, hetzelfde ware als *wiele*, van *wielen*, omsluijeren. — Voor *te leze* men *die*, en zoo hapert er niets aan den zin. Men versta het zoo: « Het is dus geen wonder *dat de verhaler ons verheelt* wie Alexanders vader was. » — *Orconden*, bekend maken. In de heilkunde van Jan Iperman, lees ik van « een exempel dat meester Galienus *orcont*. »

137. *Dat si ghincgen alt gronde*, uit te spreken: *al te gronde*. — Dergelijke inkortingen werden bij de lezing te regt gebragt. En dit dient in acht genomen bij 't beoordeelen van rijmregels. Zoo ziet men staande en loopende verzen op elkander rijmen, die de lezer wel zeker in gelijke maat opsneed. Dergelijke vindt men veel in den *Alexander*; de eerste komen voor B. I, v. 205-6.

Eenigzins in betrekking hier mede is het geen Van Mussem, in zijne *Rhetorica* (Antw., 1555), omtrent de maat in de liederen zegt: « Men sal ooc noteren in liedekens te dichtene en mate van tijde ende syllaben te houdene, dat twee corte syllaben voor een langhe gherekent worden, also werden dese naervolghende

woorden even lanc van tijde gherekent. Inghels inghelen, apostels apostelen, dochters dochteren, moyaert ionkere, scrijveyn scrivere, lijdens lijdene. »

141. Lees dit vers aldus :

Aldus so sat hi langen tijt.

142. *En*, l. *eñ*.

143. Opschrift. *We* : In dit en de volgende opschriften, wel eens ook in ten text, staat *we* of *wie*, in vervanging van het nederlandsche *hoe*.

147. (*Liede*) *die geheten sijn Alane*. — Het noordelijk gedeelte van het Uralgebergte, dat Europa van Azie scheidt, heetten de ouden *Alani montes*. Zie Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*. Leipzig, 1844, II, bl. 57.

148. *Seres*, in den tweeden naamval. Er is dus te verstaan : « Seres' Persen. »

150. *Agarene eñ Nabaciene*. — Wat voor een volk hier onder den naam van Agarene moet verstaan worden, weet ik niet. In Gelukkig Arabië was de stad *Nagara*; welligt is daar de naam van bedoeld volk te zoeken. — *Nabaciene*, misschien *Nabatiene* : *Ναπατιοι*, was de grieksche naam van het voornaamste volk van Steen-Arabië. Zie Forbiger, II, 744.

183. Dit en de twee volgende verzen vertoonen elk eene onbeschrevene plaats, voorbedachtelijk zoo gelaten, hetzij dat de kopist den text moeijelijk kon lezen, hetzij dat gelijke gapingen in het voor hem liggend Hs. bestonden. Wij kunnen, om den zin te raden, ons tot de *Alexandreis* niet wenden, dewijl het latijnsch gedicht geene melding maakt van Neptanabus. Het is nogtans duidelijk dat v. 184 met een punt mag sluiten; het volgende vers gaat zonder aanvulling in het geheel niet mank :

Dien genen diet [*het kind*] sal winnen,
Seldi sien eñ oec bekinnen.

Winnen, lat. *gignere*.

188. *Dit seggic u in warre sake*. — *In warre* = in warer. Deze letterverdubbeling, die eigenlijk maar eene letterverplaat-

sing is, ontmoet men meermalen in het gedicht bij verbogene adjectiven en bezittelijke voornaamwoorden. Zoo lazen wij reeds v. 177, *met harre minnen*.

189. *Andworde*, in præteritum. In het opschrift staat *antwerde*. Zie ook v. 891.

192. *Goede* = *Gode*, Goden.

199. *Mocht geschien* = mocht 't g. — In onze hedendaagsche uitspraak klinkt het nog : *mogt tgeschien*. Dit geldt mede overal, waar de sluitende *t* het opvolgend lidwoord opslorpt.

202. *Huÿs*, rijmende op *Neptanabus*. — Men ziet dat de schrijfwijze van *uy* = *ui*, zeer oud is en misschien van Maas of Rijn naar de zeegewesten is overgegaan. Deze schrijfwijze vindt men meermalen in ons Hs., zoo ook in *Sinte Servatius legende* van Heynriech Van Veldeken, waar B. I, v. 457, *huys* rijmt op *Servacius*. De uitspraak zal in die tijden wel niet gelijkkluidend met de hedendaagsche geweest zijn, en weinig met die van *uu*, verschild hebben. In 't vierde boek vinden wij v. 400 en 402, *uut* rijmende op *cruyt*. Wat het teeken op *û* betreft, voor den klank *uy*, heeft de afschrijver volstrekt er geen regel voor. Vergel. de aant. op v. 86, 303, 621 en 654.

207. *Diere* = die er.

212. *Dat* = dat t.

214. *Met Alexander*. — Voluit geschreven. Anders staat de naam des helds steeds verkort : *Alex*. In de vier eerste boeken liet ik dan ook dien naam onverbogen, waar ik later van heb afgezien.

215. *Gewar*, l. *geware* of *gwaer*. Zie de aant. op v. 157.

216. *Was si harde sere in vare*. — Vroeger was *harde* het gebruikelijke versterkingswoord, zelfs vóór het liefste epitheton; ja, gelijk hier het geval is, vóór *sere*, dat thans de plaats van het eerste geheel heeft ingenomen. Ook in het angelsaksisch in gebruik, was het bij Kiliaen nog goed bekend; doch de vertalers van den Staten Bijbel bezigden *harde sere* niet meer : men vindt bij hen, volgens Weiland, *gansch zeer*, *bovenmaten zeer* en *uitermaten zeer*.

In den *Alexander* vinden wij *harde* vóór een groot getal bijvoeglijke naamw. en bijw. geplaatst : alleen in de vijf eerste

boeken, dus in dit eerste deel, ontmoet men : *h. sachte*, l. 808; *h. werde*, l. 1287; *h. stide*, III, 138; *h. grote*, III, 860; *h. cleen* (zeer weinig), III, 888, v. 419; *h. diere*, III, 950; *h. lanc*, 980; *h. reine*, III, 994; *h. na* (digte bij), III, 1062; *h. na* (lang na), V, 670; *h. swaer*, IV, 46; *h. lude*, IV, 69; *h. sere*, IV, 67, 776, v. 541; *h. lief*, IV, 125; *h. saen*, IV, 1167; *h. wael*, IV, 1440, 1442; *h. verre*, IV, 1444; *h. onsoete*, V, 363; *h. dicken*, V, 463; *h. gram*, V, 476; *h. blide*, V, 620; *h. onsachte*, V, 796.

Zoo wel bij ons als bij de Angelsaksen, was het door de toonlooze *e* van *hard-heard* (niet zacht) onderscheiden. Deze fijne schakeering, die in den grond geene was, blijkens de paring met een ww., waar het telkens *hard* klinkt; *hard vriezen*, *hard loopen*, enz., deze fijne schakeering was misschien oorzaak dat het vroeg aan de boersche spraak prijsgegeven, ja, door de stedelingen niet meer verstaan werd. Dewijl thans ten platten lande de *e* afgesleten is, wordt het ook daar, behalve in de gewesten die het oude Brabant uitmaken, niet meer zonder omzichtigheid gebezigd. Doch is het in Vlaanderen nagenoeg weg, zijne equivalenten leven bij den grooten hoop voort : wij hooren nog van *stijf groot*, *straf veel*, *geweldig schoon*, enz.

Het middelhoogduitsch kende in de zelfde beteekenis *harte*, het oudhoogduitsch *harto*.

217. *Coning*.—Het sluiten met de zachte *g*, is opmerkelijk, en tegenovergesteld van hetgeen de kopist op v. 15 en elders met het woord *Got* doet. Zie mede v. 800, ja v. 813, waar in *lach-gene*, de *g* voor overgangletter dient.

218. *Neman* = *nemen*. Volgens hetgene wij op v. 137 aantekenden, is dit vers wel aldus uit te spreken :

Dat hi haer nemen soud haer ere.

221. *So moti mi raet geven*. — Moge men des needs in dit vers de noodige heffingen vinden, het volgende heeft er gewis éene te kort. Misschien diende er gelezen te worden :

Men sal *saen* mi nemen dleven.

Wat v. 224 betreft, men vindt in den *Alexander* meer voorbeel-

den dat de zin met een korter vers sluit; en dit schijnt wel eene kunstgreep van den dichter, eene herinnering misschien aan vroegere vormen. Vergelijk Van Veldekens, *Sinte Servatius legende*, I, v. 1977 en Bormans' aant. op dat vers.

223. *Hi*, namelijk de koning. — *Di l. die*.

244. *Messceit* = messciet. — De zin is : « Al verging het u gedeeltelijk kwalijk. »

246. *Qvam*.— Gelijk op eene andere plaats de *uy*, zien wij hier de *qw* (later *kw*) voor *qu* opkomen. De afschrijver wankelt tusschen beide schrijfwijzen. Zie v. 226, 260, 700 enz.

250. *Weltijt*, eigenlijk *welctijt*.— Beide schrijfwijzen ontmoet men in ons gedicht, de eerste echter menigvuldiger. Zie v. 1300, B. III, v. 918, B. IV, v. 1297, 1443, enz.

253. *Doen claech sijt Neptanabuse*.— *Cloech?* Althans heeft in Westvlaanderen, ook in Antwerpen, *klagen* de sterke vervoeging.

263. *Van enen drake*.—In Westvlaanderen is *drake* van 't vrouwelijk, ook te Gent, doch te Antwerpen van 't mannelijk geslacht.

264. *Waree*, l. *ware*.

266. *Eene*.— Eene vroegere poging om de scherplange *e* uit te drukken. Zie ook v. 294.

272. *Aller*, l. *alle*.

273. *Doen sceip hi hem, te varen*, l. *Doen sciep hi hem, te waren*. — *Sciep* voor *hersciep*.

283. *Terre stede* = *teenre stede*.

289. *Eñ scael brac en twee*.

Men kan dit vers lezen als of er stonde :

En de scale brac en twee.

Wat toch voor mij bevalliger klinkt dan het hortende « ende die scael », zoo als het anders diende aangevuld te worden. Overigens is *en de* enkel het van een gescheiden *entie*. Dat de slordige kopist het niet nauwkeurig geschreven heeft, moet niet verwonderen. Doch dat men niet altijd *ende* of *end* uitsprak, bewijst het nog al veelvuldig bezigen in dit gedicht van *in*, dat de kopist op voorlezing voor *en* schreef, gelijk o. a. in dit boek v. 392, B. IV,

v. 589: Beide meerre *in* minder,

B. VIII, v. 815. Om dien hals *in* om die voete.

Een niet onaardig gebruik van de verschillende vormen van het koppelwoord vind ik in de heilkunde van Jan Yperman, van omstreeks het jaar 1528. In het hoofdstuk « dits van Spasmus » staat er letterlijk het volgende: « Ende smeert den hals *enten* nackte *en* trugge been *entie* ocele *entie* liesche met olien van lauriers ».

De tweevoudige wijze van schrijven (*ende*, *en*) ontmoet men meermalen in de gewrochten der XVIe eeuw.

292. *Doppe*. — Waarschijnlijk schreef Maerlant *toppe*, gelijk trouwens de vlaamsche uitspraak eischt.

296. *Maer dat hen die doet benam*. — De gaping staat in het Hs. Omtrent het eerste woord twijfelt Schmeller in eene kant-aanteekening of niet een stipje onder *ae* bij den middeleeuwschen afschrijver het inzicht eener correctie verraadt.

Gelijk het vers daar staat, hapert er niets aan ten opzichte der maat, wel aan den logischen gang van den zin; doch zulke elliptische vormen zijn niet ongemeen. Ik denk dus niet dat er een woord is uitgevallen.

Wat betreft *dat hen*, het zij het op voorlezing neêrgesteld, of op een ander Hs. genomen is, Maerlant zal wel *datten* geschreven hebben, gelijk op v. 536 staat, en gelijk het hier te lande gebruikelijk was te schrijven. Bij onzen afschrijver is de poging om elk woord op zich zelve te stellen zeer duidelijk, wat ik reeds op v. 97 deed opmerken. Opzichtens *hen* = *hē*, verwijs ik naar de aanmerking op v. 19.

303. *Vrûwe*, vroeger *vrouwe* en later v. 527, *vrouwe*.

310. *Vrint*, l. vint.

312. *Als worden es*. — Het persoonl. voornw. *hi* is hier en in het volgende vers verzwegen, over welke bijzonderheid zie Huyd. op Stoke, B. III, bl. 220.

315. *Alse hi hem pijnde das*. — Mij dunkt dat des afschijvers zucht voor woordenafscheiding *alsi* (= als hi) veranderd heeft in *alse hi*; even zoo ook op v. 518.

519. *Eñ weder waent keren.* — *Eñ* laat zich gevoegelijk veranderen in *end hi*. Er staat ergens in het gedicht *endi* = *end hi*.

527. *Der* = daer.

532. *Dat hi dies conincs Philippus kint*, l. *dat hi was coninc Ph. k.* — De verbogene form *conincs*, met den verkortingsvorm *cos.*, vordert echter het behouden van het lidwoord; doch dan gaat het vers mank. Wat deze verkorting betreft, op de andere plaatsen van het gedicht staat er voor alle naamvallen steeds *co*. Het is ook de eenige maal dat de naam *Philippus* voluit geschreven is.

535. *Seget*, lees als of er stond *seg et*, nog volgens de hedendaagsche uitspraak.

537. *Zoo wie hen wan.* — Deze woorden teeken ik aan om te doen opmerken, hoe volkomen *hen* (acc. sing.) onze uitspraak afbeeldt.

545. *Blixinde.* — In den *Spiegel hist.*, d. I, bl. 264, leest men *blexemde*. Het eerste is nagenoeg de uitspraak der stedelingen in Westvlaanderen, het tweede die der plattelandbewoners van dat gewest.

546. *Vele* = *viel*, zoo als één regel verder, waar men daar tegen het ondietsche *hiemele* ontmoet.

553. *IJ arme*, l. *ij aerne* = *arenden*. Zie *Sp. hist.*, d. I, bl. 264.

561. *Datter* = dat 't ter; zoo ook in 't volgende vers: *deet* = deed 't.

565. *Sijn machtoge was Leonides.* — *Machtoge*, in den *Spiegel hist.*, I, bl. 265, *maghetoghe*. Kiliaen schrijft *maghd-toghe*, en heet het woord verouderd. In de plaats heeft hij, en ook Junius, *tocht-* of *tuchtmeester*, pædagogus. Leonides, vermaagschapt aan Olympias, was niet Alexanders pedagoog, maar hij bestuurde des jongelings opvoeding. Zoo meldt de scherpzinnige De S^c-Croix, in zijn *Examen critique des anciens historiens d'Alexandre*, bl. 108. De bediening van Pedagoog was toevertrouwd aan Lysimachus, een ellendigen vleijer.

In het vierde boek v. 508, spreekt Maerlant van Alexanders « hovesche vocht », dat mij schijnt eerder op Aristoteles dan op den vroegeren Leonides te passen.

366. *Gestien*, l. *gesien*. — Dit vers eindigde beter met een komma-punt.

367. *Ooc was hi goet clerck ter curen*
Vanden vij arten eñ van naturen.

In *Een schoone historie van Mariken van Nimweghen*, zegt Moenen van de heldin des romans :

Die vry consten can zy alle seven :
Astronomia ende Geometria,
Arytmctica, Logica en Grammatica,
Musica, ende Retorica is die alder-outste,
Zy sou derren staen tegen dalderstoutste
Clerck, die in Parys oft Loven studeren.

In den *Spieg. histor.*, d. I, bl. 265, vermeldt Maerlant alleen *letteren* (grammatica), *musike*, *rectorike*, *geometrie*, *philosophie*, *die const van sterren*, waarin hij de onderwijzers vermeldt. — « *Die arten van naturen* » zijn de natuurlijke wetenschappen. — *Clerck*, geleerde. Zie op v. 880 en 912 van dit boek.

369. *Het*, namelijk het kind Alexander. En daer op volgt *hi* : « *Het ghinc... tote dat hi...* » Thans zou men *het* herhalen.

371. *Dedemen* = dede m'en, d. i. dede men hem.

378. *Vraechte*. Drukfout, l. *vraechde*. — In Westvlaanderen, bepaaldelijk te Kortrijk, wordt dit ww. somtijds zwak, doch meestal sterk (*vrieg*), verbogen. Ook te Gent klinkt het *vrieg*.

379. *Ochte* uit te spreken *ochté* d. i. *ocht he*, of *hi*.

» *Voren sein*, voorzien.

381. *Iai* = ja hi, en dient hier zoo uitgesproken, schoon de Vlamingen er meestal éene lettergreep van maken.

392. *In* = en. Zie de aant. hier boven op v. 289.

394. *Mochtan*, l. *nochtan*. — Tusschen dit en het volgende vers moeten twee regels verdwenen zijn, waar het antwoord van Alexander op past :

« Eest ware,
Mochtsdu dan zijn mijn vader? »

In den *Spieg. hist.*, I, bl. 266, staat het geheele volgender-

wijze uitgedrukt :

Ic kende wilen, nu wettiet bet,
Dat mi doden soude mijn sone.
Alexander vragede omme tghone,
Oft hi dan sijn vader ware?

398. *Neptanabus hi seide.* — Het volk in Vlaanderen spreekt nog zoo.

404. *Te raede.* — Ons Hs. is mede een vroeg toonbeeld van dubbele vokaalspelling, waarvan het menigvuldige teekenen draagt. Zie v. 435, 441, enz.

417. *Helt* = helft. Zie hier voren op v. 87.

420. *Tsins*, l. *tseins*; zoo ook v. 424. Zie op v. 82.

431. *Derre* = dezer. In het Hs. staat *d're*.

433. *U wach* = o wach! De *u* heeft hier den overlandschen klank van *oe*. Vergelijk v. 86, 303 en 654.

448. *Leestinen*, l. *leestmen*.

455. *Eñ*, l. *en*, expletivum.

458. *Mins*, l. *mijns*.

459. *Alse Hercules dede.* — Indien men dit vers leest gelijk het daar staat, zoo is er eene heffing in te kort. Drukt men echter op de laatste lettergreep van Hercules, en ze als het ware verlengt, dan hapert er niets aan :

Alse Herculesse dede.

Verg. de aant. op v. 137.

464. *Alse*, l. *also*.

468. *Die het niet en dar bestaen* : Die het niet durft aan te tasten. Verg. Huyd. op Stoke, I, 424 en verd. Zie verder v. 1226, B. IV, v. 1180, 1188, 1261, enz.

500. *Hen* slaat op Aristoteles, in v. 501 en 503 op Alexander. Voor *hi hen*, zal Maerlant geschreven hebben *hien*, gelijk III, 380, IV, 1292, enz. In de « Heelkunde » van Jan Yperman lees ik *wien* = wie hem, *dien* = die hem. « Maer hine wiste niet *wien* so sere hadde gequetst.... ende versoende iegen den genen *dien* hadde geslagen. »

511. *Wellier*, l. *welker*. Schmeller zal verkeerd gelezen hebben.

512. Men zal dit vers wel volgenderwijs mogen aanvullen :

Du moges *beiagen* lof en prijs.

515. *Als men dinc bi raede doet*. — Lees als of er stonde : *als m'en dinc*, d. i. « als men een dinc. » Er is een nadrukkelijk onderscheid tusschen het telwoord *een* en het niet bepalend lidwoord. Dit laatste wordt bij de Vlamingen uitgesproken M. *ne*, *nen*, V. *en* : O. *e*, *en* : *ne* vader, *en* moeder, *e* kint; *nen* erpel, *en* akster, *en* ei.

519. *Eñ*, l. *en*, expletivum.

522. *Die gewassen es niet reine*. — Zeker dient er gelezen te worden : *met reine*, d. i. met (door) regen. De figuur moet immers dienen om het spreekwoord te bevestigen : « wie komt van niet tot iet, die kent zich zelve niet. » De westvlaamsche platelandbewoner zegt nog *rinnen* = regenen.

523. *Scirre*, zeerder, sneller, spoediger. Vergelijkende trap van *sciëre*. Het woord komt in deze beteekenis bij vele middel-euwsche schrijvers voor.

525. *En*, aldus.

528. *Biden meret dat zere*, l. *biden cnechte m.* enz.

531. *Beide*, l. *bede*.

532. *Hoescede*. — In deze spelling zien wij als 't ware den overgang van het oude *hovesch* naar het nieuwe *heusch*, indien het al niet eene door onoplettendheid begane plaatsverwisseling is tusschen *e* en *v*. Zie de aant. hiervoren op v. 9.

537. *Werpert*. — Ik zou in bedenking geven, of dichter of afschrijver niet werkelijk *werpert* in plaats van *werpet* geschreven had, zoo niet elders in dit hoofdstuk de *r* misselijk ware ingeschoven, gelijk in *herllen*, l. *hellen* v. 552, in *bredrieget*, l. *bedrieget*, v. 553.

550. *Souden* = *soud'en*, d. i. soude hem.

554. *Also*, l. *alse*.

556. *Vierseirt*, l. *versiert*.

567. *Dor vrinscap*. — Het werkwoord ontbreekt. Men kan

lezen : *doet dor vrinscap*, zonder *t*, gelijk de vlaamsche uitspraak meëbrengt.

568. *Gerande*, l. *generande*, d. i. geener hande.

569. *Heirscap* = *herschap*, meesterschap.

571. *Diin*. — Deze form der dubbele *i* schijnt hier onder de misgrepen te mogen gesteld worden. Er zijn middeleeuwsche Hss., waarin de *ii* in zekere woorden bestendig voorkomt.

575. *Dats rechts vele blivet achter*. — *Dats* = dat des. Ik stel voor den zin met dit vers te sluiten. De daarop volgende regel is uitgevallen, dien men, met *siene* van v. 575 in *si om* te veranderen, misschien volgender wijs kan herstellen :

Men mach hem geven lachter,
Dat si om cleine miede
Verdomen onnosel liede.

576. *Weltijt soe die vrecheit comt*

In smenschen, si verdoemt,

Met gerechtegeiden sine docht.

— l. *in smenschen sin*, en verander *gerechtegeide* in *gierecheiden*. Merk daarbij het indringen op der *g*, waarvan reeds vroeger v. 217.

586. *En doet geerne oft es recht*. — Het is nog volkomen de volksspraak : *En doet 't geerne of 't es recht* : En doe niet gern dan wat regt is.

589. *En dan besette dine scaren*. — Men zal bekennen dat het vers vloeiender is, dan indien er *ende* gelezen wierde. De volgende regel begint mede met *en*.

595. *Te stride wart*, l. *vart* = vaart.

597. *Te ionc* rijmende op *te ionc*. — Dergelijke zonden van 's dichters jeugd zullen wij meer tegenkomen.

598. *Tdoen*, l. *te doen*. — Zeker onder voorlezing, of liever onder voorspelling, geschreven.

606. *Het heeft dicke gevromt dem here*

Dat hi vacht met beide sere.

Het heeft dikwijls den heere (den meester, opperbevelhebber) goed gedaan dat hij met *beiden* (namel. met *bidden* en *vermanen*)

streed. — *Gevromt*. Thans bezigt men nog *vrom* (vroom), kloek, sterk, met zijne afleidingen : *vrommen*, kloek worden, *vervrommen*, verkloeken, enz. Doch in den zedelijken zin wordt het thans in Vlaanderen uit den mond des volks niet gehoord. — *Dem* overlandsche form van den dativus. Doch zie B. V, v. 146.

608. *As* = als. — In het kortrijksche spreekt men het woord nog zoo uit.

609. *Di*, l. *die*.

611. *Si*. — Het Hs. heeft bij misgreep *hi*.

612. *Eñ hi si troest*. — *Si* = *se*. Deze schrijfwijze komt op vele plaatsen voor.

614. *Eñ hen wasset haren moet*. — *Hen*, aldus in dat. plur. Volgens het toenmalig gebruik zou het *hem* dienen te zijn. Men bezigde *hen* in acc., gelijk in het Hs. zelf staat, v. 617 :

Vore *hen* allen wes (*wees*) *hen* bi,

en v. 621 : Si sulen *hen* scamen.

— *Haren*, l. *hare*. Enkel eene schrijffout misschien ; doch de vlaamsche uitspraak stemt er meê in.

616. In 't opschrift. *Aristoles*, l. *Aristoteles*. — *Sich* ; anders *hem*, gelijk nog in de volksspraak, die *zich* volstrekt niet kent. Wij ontmoeten het woord nogmaals in het naastvolgend opschrift boven v. 676 ; het komt dus niet van den dichter, maar wel van den overlandschen overschrijver, die het in een vers wist in te dringen, B. III, 1197. Anders is het gelegen met *sich* = elkander, B. III, 5. Van *sich* = *sie* (vide) geeft Halbertsma een voorbeeld op Aant. v. 24, bl. 20.

620. *Blinden*. — Blinde strijders, dat kan er niet door. Misschien schreef de Overlander *bluiden*, willende op zijne wijze *bloden* verbeelden. Er dient althans *bloden* gelezen te worden. Vergel. v. 649.

621. *Sulen*, onvlaamsche uitspraak, l. *sullen*. — Met ontmoet ook *sûlten* (zult hem), v. 200, *selen*, v. 694, *solen*, B. II, v. 946, enz.

628. *Oft di dunct dat si sijn bloet*. — Er zal wel dienen gelezen te worden : *of di ne dunct*.

643. *Uf*, overlandsche uitspraak voor *of*.

653. *Was* = wes, d. i. wees, zij; fr. *sois*.

654. *Dû*. Indien het Hs. niet zoo vele sporen van stelselloosheid verried, zou dit er zeer voor pleiten dat de ouden niet *doe*, maar *du* uitspraken. Toch moet men in aanmerking nemen dat de Overlander niet gantsch doelloos handelde, en *dû* schreef om eene andere dan zijne uitspraak aan te wijzen. Zoo doet hij mede op v. 670. Op andere plaatsen daarentegen laat hij den dietschen tot den overlandschen klank verloop. Zie op v. 621 en lager op v. 683.

Dat men *du* en niet *doe* uitsprak, bevestigt de schrijver van de *Twee-spraak der Nederd. Letterk.* Leyden, 1584, bl. 21. In Antwerpen evenwel, spreekt men heden nog uit *doe*.

659. *Vreken*, l. *vrecken*.

665. *Gere* = geenre (geener).

671. *Die di mach davanture*. Men zal wel te lezen hebben :

Die di mach geven daventure.

mach is toch geene schrijffout voor *macht*, maekt.

683. *Du en salt gere orloge plegen* : Gij en zult geen en oorlog voeren. — *Plegen*, doen wat zijn vak is, of wat men gewoon is te doen. Wij zagen reeds op v. 663, rakende de mildheid :

Men plechter vele nu bi dage.

later vinden wij het nog verscheiden malen, en wel :

B. I, v. 684,	<i>Pleegstu</i> minne en dronkenschap.
I. 697,	En rechts <i>plegen</i> in allen dingen.
II. 288,	Als zulke alse vrouwen nu <i>plien</i> .
IV. 320,	Dies willic <i>plegen</i> tallen tijden.
IV. 574,	En eerre minnen <i>plegen</i> soude.
VII. 1849,	En hiet dien lieden dat si <i>plagen</i> eers gemax.
VII. 1854,	En eers gemax <i>plagen</i> .
VIII. 207,	En siere orlogen <i>plegen</i> .

Iemands plegen is : zijne pligt jegens iemand vervullen, beleefd zijn. Van daar het nieuw ingevoerde *pligtpleging*, fr. *compliment*. Het woord had twee vormen : *plegen*, *plege*, *plach*, *geplo-*

gen; en *plien*, wij *plien*, wij *ploen*, *geploen*. Zie Huydecoper op Stoke, III, bl. 297 en volg.

689. *Die*, l. *di*.

705. *Weest*, elders *wes*. Zie v. 600, 653, 689, 707, enz.

712. *We Aristoteles vort sprac*. Dit opschrift betuigt van des overschrijvers slordigheid: immers spreekt Aristoteles niet meer voort.

713. *Wan ic*, l. *wanic*, volgens de reeds gedane aanmerking.

717. *Niwet el*, d. i. niet wat anders. *Iet wat*, te Kortrijk uitgebreid tot *iets of wat*, wordt nog op vele plaatsen gehoord, en *wat el* is te Gent dagelijks in gebruik.

De zin is: Alex. overdacht dat hij niet anders doen en zoude dan wat hij (Aristoteles) hem ried.

721. *En*, aldus; doch er kan even goed, om de versmelting met de *h* misschien beter, *eñ* staan. Hetzelfde geldt voor v. 749.

722. *Wijc was hi altoes in sinen sin*. — Men kan kiezen tusschen:

Wijc wassen altoes
 » was hem a.
 Of » haddi a.

Het latijn heeft: *Germinat intus amor belli*.

725. *Hem dochte hi altoes den zege*.

misschien aldus te verbeteren:

Hem dochte hi crege a.

739. *En*, l. *in*.

742. In het opschrift. *Pausanias*, l. *Alexander*. Het vers zelf dient te worden verwisseld met het naastvolgende. Lees:

Sine eerste vromecheit was:
 Doen die coninc Pausanias
 Olimpiase, enz.

751. *Volgde hi naere*. Daar zal wel hoeven te staan v. *hien* (= hi hem, nam. Pausanias) *nare*.

752. *En brachte dien vader gevaen*. — Indien Maerlant *vader* schreef, dan zal er ook *brachten* = bracht hem, te lezen

zijn. Misschien dient er te staan *verrader*. De Westvlaming krimpt dit woord in tot *vrader*, ja tot *vràre* en *vraèr*.

753. *Dit was waerheit, sonder waen.* — Wanen, eene valsche, ijdele meening hebben, beteekende voorheen eerder : eene onzekere meening hebben, ja eenvoudig meenen. Alzoo v. 781 : *dus wanic dat bescreven staet*, B. II, v. 540 :

Ten derden dage brachte hi poison,
Daerhi hem met *waende* doen genesen.

Id. v. 759. Ic *waen* dat ghi wel merken moget.

B. III, 200 : Dat hi den slach *waende* ontfaen.

En zoo op menige andere plaats. — *Sonder waen* is een laprijm, aan de juiste beteekenis waarvan men niet al te veel hechten moet; trouwens het viel uit de pen, volgens de noodzakelijkheid van het rijm, even als *sonder wanc*, *sonder sage*, *sonder falen*, *sonder beswiken*, met welk laatste het wel eens eene belangrijke overeenkomst heeft. Verg. de aant. op v. 20, B. V.

770. *Hi spien crone*, l. *hi spien* DAER *crone*, namelijk te Corinten. — *Spien*, praet. van *spannen*; en zoo vond ik het, met Clignett en anderen, bij alle middeleeuwsche schrijvers, schoon Ten Kate (Aenl. II, bl. 400) *spoen* of *spen* opgeeft. De form schijnt zelfs regelmatig te zijn geweest voor de ww. uitgaande in *annen*; zoo lezen wij *biene* van *bannen* in het *Leven van Jesus*, uitgegeven door Meijer, bl. 561. In ons gedicht ontmoette ik *spien* vier maal in den zin dien wij nog aan *spannen* hechten. (Ook in het middelhoogduitsch zijn form en beteekenis bekend.) Anders is B. IV, v. 1212 :

Die emmer spien na dorperheit,
Bedi minnen si demsterheit.

Waar *spien* een praes. is en beteekent op iets uitzien, gelijk trouwens Kiliaen ook opgeeft.

772. *Wo* = *we*, d. i. hoe.

777. *Vaent*, l. *Waent*.

778. *Dat coren stont in sine aren.* — Beter B. II, v. 589 :

Dat coren stont in sinen are.

779. *In* = en. — Zie de aant. hier voren op v. 289.

786. *Di*, l. *die*.

796. *En*, aldus.

801. *Sat en̄ merte alse dese dinc*, l. *sat en̄* MERCTE ALSO *d. d.*

813. *Tarle stont*; bij letterverwisseling voor *talre s.*, gelijk *strac* = *starc*, v. 791.

815. *Mote*, l. *mochte*.

816. *Hadde*, uit te spreken *haddé*, d. i. had he = had hi.

820. *Meede* = mede. — De klank is bij den Vlaming niet scherp.

824. L. *Die ridders waren van prise goet*.

851. *Soe we soe daer van ere partie*

Conincstavel was, wet voer waer

Dat hi was out .LXXX. iaer.

— *Conincstavel*. Dit woord staat hier als vertaling van *ductor princepsque cohortis*. B. V, v. 207, is Nicanor de koningstavel van den regteren vleugel : *in dextro cornu dux agminis*, en op v. 507, heet hij « *marscalc* van der rechter side ». Koning David beloofde de *conincstavelye* aan hem die in de vesting Syon het eerst eenen vijand versloeg. Joab behaalde die eer : « *exigens militiæ principatum*. » (Zie Rijmbijbel, I, bl. 445. v. 10015 en 10016). Wij zien hier den titel van koningstavel opvolgelijk toegend aan den bevelhebber van eene kohorte ⁽¹⁾, van een geheel legerkorps en van al de troepen eens rijks, welke laatste titel de werkzaamheden van opperbevelhebber en van minister van oorlog in zich besloot. Wij zien het daarenboven voorkomen als synoniem van *marscalc*, gelijk wij zoo even ten opzichte van Nicanor opmerkten. Dit stemt tamelijk wel overeen met de woorden der oude engelsche tsarters : « Latine dicebantur *ductores exercitus* ; apud Gallos, *capitales constabularii* vel *marscalli*. » Elders geeft Maerlant aan eenen tienman den naam van *conincstavel* (B. VI, v. 86), en zegt dat die titel gelijkstaat met het fransch *baroen*. Onmiddelijk daarop volgt « dat over duizend

(¹) Zoo veel als een bataillon. Doch de uitdrukking, die enkel tot het romeinsche krijgswezen behoort, is onjuist ter aanduiding van welke grieksche krijgswaarde afdeeling ook.

barons een *conincstavel coen* het bevel zal dragen, welke graad in het grieksch heet *Cyliarken*. » Over dit alles later in het tweede deel.

Over de oorspronkelijke beteekenis van het woord heeft men veel geharreward. « Om den twijfel op te helderen », zegt Bardin te regt, « zou men de onderscheidene (nieuwere) talen moeten raadplegen; want bijna allen hebben het woord gebezigd. » De latijnisten zijn in twist om te weten of het *comes stabuli*, stalgraaf, dan wel *comes stabilitatis*, garnizoens graaf, is. Kiliaen schijnt geneigd den oorsprong van het woord, althans gedeeltelijk, in het duitsch te zoeken: de eerste verklaring welke hij van *coninckstabel* geeft, is *comes stabuli* REGII, en verder geeft hij het gevoelen op van Becanus, die zegt: « koninck-stapel dicitur quasi Columen Regis, et ejus statum conservans. » Als men het belangrijk artikel van Bardin over *Connétable* gelezen heeft, dan is men geneigd aan te nemen, dat ons nederlandsch woord niet louter eene verbastering is van het latijn; en bij eene nadere beschouwing van de plaatsen in den *Alexander*, waar het woord voorkomt, bemerkt men dat Maerlant het bezigt telkens dat hij van eenen bevelhebbenden officier gewaagt, ongemerkt den graad dien deze bekleedt, als zijnde op dat oogenblik wat men thans met een fransch woord zeggen zou: de luitenant des konings. Zoo heldert de duisterheid op, welke in 't gebruik van dit woord bij Maerlant schijnt te bestaan. Reeds de afschrijvers van den Rijmbijbel begonnen den vreemdeling na te volgen en het woord in te krimpen tot *constavel*. Zie dit werk uitgegeven door prof. David, dl. I, bl. 471. In den *Spiegel historial*, aan Van Velthem toegeschreven, komt mede de form *conincstavel* voor. — *LXXX iaer*, l. *LX*. In de *Alexandreis* leest men:

*Ductor princepsque cohortis
Nullus erat qui non sexagenarius esset.*

Curtius geeft denzelfden ouderdom op: « Ordines quoque nemo nisi *sexagenarius* duxit. »

858. *Gysarmen droegen si en staven*. — *Gysarme*, de *Bipen-*

nis der Romeinen. Het was eene pijk van geheele of halve lengte, wier uiteinde eene tweesnijdende bijl was. Later bekwam dit wapen den naam van *Hallebarde*, eigenlijk *Helmbarde* volgens Kiliaen, d. i. Barde of Axt om den helm te doorklieven. Deze verklaring komt goed overeen met de woorden van Wouter: *Nunc vero bipenni excruciat cerebrum*, waarvoor Maerlant heeft B. III, 176:

Met dier gysarme sloech hi harde.

Zie Kiliaen op *Helm-barde*, en Bardin, *Dict. de l'armée de terre*, op *Guisarme*. — *Staven*. Kiliaen vertaalt *Stave* en *Staf* door *Baculus*, *Scipio*, waarop hij volgen laat *Staf-sweerd*: *Sica dolum*. In den Sporenslag werd Raveel van Gaucourt gewond

Met enen stave met ere pinnen.

Op eene andere plaats (bl. 255), zegt Van Velthem of wie voor hem doorgaat:

Eñ gingen *houwen* te prige,

Al met enen starken stave.

Ook in de *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen leest men dl. I, bl. 162, van Willem Van Saefingen, dat hij zijne vijanden « velde met sinen stave, eñ die hi vant ghevelt, *slouch* hi met sinen stave de hersenen in. » Dit wapen diende dus te gelijk om te steken, te houwen en te kneuzen. De stave zal wel de *Goedendag* zijn, gelijk Huydecoper (III, bl. 83 en volg.) te regt aanmerkt, en die bij de fransche schrijvers zoo zeer besproken wordt. Ik zeg fransche, en men vergeve mij dit uitstapje buiten het gebied van onzen roman. Bij de vlaamsche schrijvers toch uit de middeleeuwen komt de naam van *Goedendag* niet voor, en ik betwijfel het grootelijks of de Vlamingen wel ooit dien naam aan eenig hunner wapenen gaven. De Franschen zullen eene uitdrukking van voldoening genomen hebben voor den naam van het wapen. Heden nog wanneer men een stevigen stok in handen krijgt, zegt men wel schertsend: *Goèn dag!* of meer nog *bonjour!* of « wat zou ik daarmee bonjournen! » enz.

Het zal ook wel met hunne *staven* geweest zijn dat de overwinnaars van Groeningen praalden, toen zij eenige dagen na den slag aan de vlaamsche partij te Gent de hand gingen drukken :

Si brachten alle die wapen an,
Daer si den strijt met wonnen dan,
Om dat te scouwen den andren mede.

VAN VELTHEM, bl. 268.

Volgens hetgene de vroegere schrijvers bijzonder over den sporenslag vermelden, komt het mij voor dat het hedendaagsch stokspel of *batonneeren* het strijden met den stave volkomen terug geeft. Zie verder de aant. op v. 984.

842. *Si wapent, l. si waren gewapent.*

843. *Dat men heet westfeilsce platen*

Hadden si ane eñ oec parpoente.

— In den tijd van Maerlant was het stalen borstbeschutsel, dat den malienkolder begon te vervangen, samengesteld uit twee platen, welke boven het wambuis met haken en oogen of met knopen aan een gevoegd werden. Een bevelschrift van den koning van Frankrijk, van het jaar 1351, maakt van de platen melding. Boven dat onvolmaakt kuiras droeg de krijgsman een' wapenrok of *poerpoint*, een kleed dat van den hals tot aan de heup ging.

Waarin de westfaalsche platen van andere onderscheiden waren, heb ik niet kunnen ontdekken; misschien werden zij het eerst in Westfalen vervaardigd.

845. *Hen*, dat. plur.

846. *Helme hadden si eñ bekenenele.* — Het bekkeneel werd onder den helm gedragen en was van metaal, het was zelfs een onvolkomen helm. In 't verbasterd latijn heette het *cervellarium*, in 't fransch *cervellière*. Het kan niet zeer verschild hebben van de *coysie*, waarover zie B. III, v. 194.

847. *Eñ selfscotte eñ quorele.* — In onderscheiding van den boog (handboog) werd de stalen of voetboog *selfscot* en *armborst* geheeten, gelijk men zien kan bij Kiliaen op beide woorden, en in de *Horae belgicae*, VII, bl. 15, op *Balista*. Zelfschot, dewijl

bij het afschieten de schutter geene armkracht te bezigen had. — *Quoreel* beter *quareel*, bastaardw., was een zware bout of pijl, uit de zelfschotte gejaagd, B. V, v. 285 en volg. zegt onze dichter :

Men leest dat in den scilde stac
Der quarelen menich een,
Dat hi gelije enen bossce scen.

De kareel was dus van een' stalen punt voorzien, gelijk thans nog de bout die door de stalenboog-schutters bij het doelschieten gebezigd wordt. Later als de zelfschotte grooter werd en op de affuit geraakte, vermeerderde de kareel in evenredigheid, ja ging de naam over op zware steenen.

850. Opschrift. *Dis boecs*, l. *des b.* of *deses b.*

853. *Welt men* = *wilt men*. Zoo ook v. 858.

859. *En*, l. *eñ*.

863. *Eñ*, drukfout, l. *en*, explet. — *Heeriegen* = *hier iegeen*.

870. *Vehoede*, l. *verhoede*.

874. *Heen* = *hen* (zich).

876. *Di*, l. *die*. — Zoo ook v. 881, 886.

878. *Riep rade*, drukfout, l. *riep te r*.

880. (*Die hoefscce*) *beide porters eñ clerke*. — De klerk behoorde tot den aanzienlijken stand, doch was van den poorter onderscheiden. Hij hield zich nog, met het latijn voor taal, bij het ro-meinsche regt, terwijl de poorter volgens het duitsche regt leefde. Zoo stelden onze voorouders de geleerden die in het latijn schreven, met de vreemdelingen gelijk. De kasteleiniij van Brugge hield den latijnschrijvenden klerk voor eenen Romein, en schatte' hem maar op de helft van eenen poorter of vrijen burger. Zie de verschillende bepalingen daaromtrent aangehaald bij Kervyn van Lettenhove, *Histoire de Flandre*, II, bl. 9 en 20.

881. *Panas kerke*, l. *Pallas k*.

882. *Gi hi heren*, l. *gi h*. — Duidelijk op voorlezing geschreven. De voorlezer zal *gi* — *i* uitgesproken hebben, misschien om aan te duiden dat het woord de toonverheffing eischte.

885. *Wie*, l. *wi*.

886. *Igen* = *iegen*. — Dit laat vermoeden dat men niet *jegen* met de slepende *j* uitsprak.

892. *Hi scout Domestoen sere* : Hij bestrafte Demostenes zeer. In dienzelfden zin vinden wij nogmaals het woord, B. II, v. 460, 1174, *scelden*, praet. *scout* = *scold*, waarvoor *scald*, B. II, v. 1174 in 't opschrift. — *Domestoen*, zoo ook v. 890, 892; *Domestone*, 868, l. *Demostoen*.

895. *En genen tijt*, l. *in g. t.*

897. *Hebben geweest*, gelijk thans nog in de volksspraak.

909. *Hen*, dat, plur. Zie v. 845.

912. *Hi liet di[e] clerke ter scolen gaen*. — In de *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen, I, 172, leest men dat : « De coninc Lodewijc te Parijs zijnde, wart soe vergramt op de Vlaminghe dat hi alle de Vlaminghe dede bannen uut de croene van Vrankrijke, alsoe wel de *meesters*, CLERKEN, ende *scolieren*, die te Parijs ter scholen laghen, als de lieke lieden. » Deze dwangmiddelen, welke later nog tegen de Vlamingen gebezigd werden, zullen wel op vroegere voorbeelden gesteund hebben, en het is niet onwaarschijnlijk dat ze Maerlant, onder 't schrijven zijner verzen, voor den geest zweefden, gelijk trouwens de geheele *Alexander* de middeleeuwsche zeden en gebruiken terugspiegelt.

915. *Die*, het Hs. heeft *di*.

923. *Hem*, dat. plur., gelijk in de beide Hss. zoo ook v. 927, 1076. Vroeger teekenden wij *hen* aan. Zie v. 845 en 909.

925. *En*, aldus.

929. *Qwijt*, elders *quit*, *quiten*. — Zie hiervoren op v. 246. Zie mede B. IV, v. 285; B. VI, v. 745.

932. Maerlant zal wel geschreven hebben :

Eñ sine wapene eñ *sine* cracht.

937. *Di*, l. *die*, alsook v. 970 in 't opschrift.

940. *Hier* = hi er.

945. *Oic*, vermoedelijk aldus geschreven om de westvlaamsche uitspraak der scherpe *o* af te schilderen.

952. *Siere moder nam hi te wive.* — *Siere* = *sijnre*, *zijner*. Opmerkelijk is de genitiv. in plaats van den acc. meestal bij een persoonl. voornw. vóór een vrouwl. zelfsnw. Ons gedicht toont dit verschijnsel op verscheidene plaatsen. Zie v. 203, 952, 1063, III, 420, 426, 455, 502, IV, 201, 209, 554, 556. Verg. Huydecoper op Stoke, I, 479.

956. *Wijste*, l. *wiste*. — *Eñ*, l. *en* explet.

957. *Sijn*, drukfout. Er staat *syn*.

958. Het uitgevallen zelfsnw. is gewis *sonen*.

960. De afschrijver zal den voorlezer kwalijk verstaan hebben. Ik meen toch dat men lezen moet :

Si daden hem in dese port
Onderlinge menege mort.

966. *En*, aldus.

976. *Doen quamen die voetgangens fel*
Met taertschen overdeect wel.

— *Taertschen*, *elders targe* (B. IX, v. 396). Over den oorsprong van dat woord zijn de gevoelens zeer uiteenlopend, en de eer er van werd voor bijna alle talen bedongen. De *targe* was een langwerpige-vierkante, trogvormige schild, welken men boven het hoofd hield bij het bestormen eener vesting, of waar men in een gevecht eenig getuig van boven neer op het hoofd kon krijgen. In het negende boek laat de dichter de Grieken *targen* boven het hoofd houden tegen de soldaten van Porus, die op olifanten streden. In het werk van Justus Lipsius, *de Machinis*, enz., B. I, bl. 25, is eene plaat, welke het gebruik van dit wapen aanwijst.

Op v. 980-981 ziet men hetzelfde maneuver met schilden gebeuren :

Sone was tfole verdeect met scilden,
Die si boven haer hoeft hilden.

In bovengemeld werk van Lipsius ziet men eene ineengeschaarde kohorte dermate met schilden bedekt, dat er ruiters en wagens over heen snellen.

In den *Spiegel historiael*, welke aan Van Velthem wordt toe-

geschreven, zegt de dichter (bl. 249) dat in de eerste ontmoeting den Vlamingen doorschoten waren

Bokelare, targe, helme, scilden.

Ieder van die wapens: beukelaar, targe en schild, waren zeker elk afzonderlijk het wapen van een bijzonder soort van krijgslieden.

978. *Doen bracht men die evenhogen,
Daer vele quarelen uyt vlogen.*

— De naam van Evenhoog is van eene sprekende beduidenis. Het was een houten stormtoren op rollen, die tot tegen den vestingmuur gebragt werd, en waaruit men met zelfschotten kareelen tegen de verdedigers van den muur zond. Huydecoper in zijne aantekeningen op Stoke (d. III, bl. 295) haalt onder anderen het volgende aan uit eene rekening van het jaar 1551. « Item wtgeven by jannes wttē Lardier van eenen *Evenhoge*, diemen *timmerde* in den Hage opt Hof, Polanen mede te stormen. » Bij Van Helu (v. 5160) wordt dit stormtuig, zeker door dwaling van eenen afschrijver, genaamd *Ewenhode*.

Ter aangehaalde plaats tracht Huydecoper te betoogen dat men ook Evenhoogen van aarde maakte.

Lipsius in het boven aangehaald werk, bl. 108, en Schrant in zijne *Lofrede op Godfried van Bouillon*, bl. 106, geven afteekeningen van stormtorens.

984. *Met piken braken si die veste.* — Het Houweel heet te Kortrijk nog *Piikhouweel*, hetzelfde als het middeleeuwsch *Pichoyau* der Franschen, dat tot *Pioche* inkromp. De *Pike*, het tegenwoordig breekijzer, is geheel onderscheiden van de *Pike*, de lans van het voetvolk, waaraan de Vlaming zijn' naam hechtte. Het schijnt dat Van Velthem *Pike* en *Stave* voor een zelfde wapen hield. Zoo zegt hij onder anderen van de Vlamingen :

Si sagen wel dat viande waren,
Dus was gereet menege *pikē*.

En eenige regels verder van de vijanden :

Van die *stave* dat si beven.

Ja deze dichter schijnt het zelfde wapen ook den naam van *Martse* te geven. Bl. 254 sprekende van den graaf van Artois :

Hi sach al om; wat hi scout
Waren alle gepijnde (gepinde) *martsen*...

Elders gewaagt hij van *gepinde staven*. Zie hiervoren bl. 278. De aanhalingen uit den *Spiegel historiael* bewijzen dat Bardin in dwaling verkeert, wanneer hij zegt dat het woord *Pike* eerst na het midden der XV^{de} eeuw opkwam.

987. *Si scuylde in daer hagedochten*. — Misschien schreef Maerlant *si scuulden daer in h.* : althans zoo is de wijze van spreken; ten ware men verkoos te lezen *in haer h.* : in hunne schuilplaatsen, in hunne krochten, overwelfde kelders. — *Hagedochte*, een samengesteld woord. Volgens Kiliaen en Bosworth had in overoude tijden *hage* de beteekening van *huis*. Het huis is immers bij uitnemendheid de plaats van beschutting. Over het tweede lid van het woord : *dochte* wijdt Halbertsma uit in zijne *Aant.*, bl. 60-61. Het Angels. *Dufan* beteekent bedekken : *Hagedochte* is dus de bedekte plaats eener woning, *der innerste heimlichste sitz im hag*, zegt J. Grimm. Op de hier besprokene plaats past de ontleding volkomen wel. In Gauthiers gedicht leest men : *Seque in secreta receptant*. In den zin van spelonk komt het woord nog al voor in de middeleeuwsche romans. Kiliaen verklaart het door *Hypogoneum*, *locus subterraneus*, en *Agetucht* door *Cloaca*.

De volgende plaats uit den *Spiegel historiael*, aan Van Velthem toegeschreven, werpt eenig licht op de beteekenis die men in 't begin der XIV^{de} eeuw aan het woord gaf. Het is de dag van den Sporenslag (1302). Bij 't opgaan der zon doet de bevelhebber van het kasteel te Kortrijk een' uitval, ten einde aan Robrecht van Artois de stellingen van het vlaamsch leger bekend te maken, en alzoo zelf ontzet te worden. Vuurpijlen wijzen waar de vijand ligt :

Recht ter Grauwen nonnen iegen
Scoten sijt neder iegen hagedochten,
Alse verre alsi tscieten mochten.

Die hagedochten zullen wel niet anders dan de verschansingen (schuilplaatsen) der Vlamingen zijn.

Zie nog over *Hage de Nieuwe Bydragen*, Leyden 1766, dl. II, bl. 580 en volg.

996. *Ere* = *eenre*. — Ook v. 1071.

1001. *Du beest allene, engeen ander*. — *Du beest*, l. *du best*, ot *du bist*, gelijk men op andere plaatsen aantreft.

1014. *Te storen aldus*.— Dit vers te kort in de maat, heeft een voortreffelijken val, des te nadrukkelijker als slotregel eener krachtige apostrofe. In ons gedicht bevinden zich meer korte verzen, bewijzen misschien dat het geschreven is in een' tijd van theoretischen overgang. Zie hier voren op v. 221.

1017. *Wigart*, l. *wijngart*.

1023. *Anfloen*, l. *Anfioen* = *Amphion*.

1024. *En*, aldus.

1033. *Eñ*, l. *ende*, eindigde. — Ook hier zal het afschrijven op voorlezing gebeurd zijn.

1040. In 't opschrift. *die Romen*, l. *die van Romen*, gelijk overigens blijkt uit v. 1043.

1041, *En*, l. *in*.

1045. *Erntschen* = *ertscen*, aardschen. — Zoo ook B. VII, v. 666, en *ernsce*, IV, 837; doch *ertsce*, B. VII, v. 844.

1048. *Hie*. — Ten gevalle der toonverheffing. Zie v. 882.

1050. *Ansien*, l. *Asien*, gelijk mede v. 1112.

1052. *Bedi sciet hi sijn here*

Die bloet waren, enz.

— L. *Bedi sciet hi van sijn here*.

Alexander scheidde de bloodaards van zijn leger af. Het latijn heeft :

Minus ergo peritos

Armorum, minus audaces, paulumque rigores

Segregat.

1056. *Si* = *se*, in acc. — Deze schrijfwijze, in 't gedicht veelvuldig, vermijdt hier zeer wel de samensmelting.

1061. *Wise*, drukfout, l. *wisen*. — *Genre* = *geenre*.

1063. *Siere scepen*. — Zie de aant. op v. 952. Hier echter geldt het den nom. plur.

1067. *Provetshe*, B. VI, v. 181, *provetse*; doch meestal *provetsche*, bastaardw. voor heldendaad, fr. *prouesse*.

1077. *Datter lettel soude ontfaren*.
doch twee regels verder :

Daer lettel souden keren.

Beiden zijn in den aart der taal.

1093. MAER *seide dat hi noit en vant*

Also groet lant als Brurambacht.

— MAER voor Maerlant. Dergelijke naamverkortingen hebben onder ons dagelijks plaats. — *Brurambacht*. In het Hs. is het woord duidelijk geschreven, zoo als het nevenstaande facsimile getuigt. Ik stel echter voor te lezen *Brucambacht*, of *Bruxambacht*, d. i. Brugsch ambacht of het Vrije van Brugge. Dat de slordige afschrijver eene *r* voor eene *c* of *x* stelde, moet niet zonderling schijnen, wanneer men de menigvuldige schrijffouten in aanmerking neemt, waarmede het Hs. is doorzaaid. Daarover nader in de inleiding.

1095. *Hem*. — Zoo staat er bij Schmeller; doch het Hs. heeft *hē*, gelijk uit het facsimile, dat ik bij het drukken nog niet bezat, blijkt.

1098. *Beidei*, l. *bedi*. — De zin is : Daarom prijst hij (Maerlant) het zelve (nam. het Vrije van Brugge) boven alle andere landen.

1101. *Nochtan stoenden si opt boort*

En sagen.

— *Boort*, hier genomen voor het geheele schip, gelijk in de spreekwijze *aan boord zijn*; anders de kant van het schip. Zie Windschootens *Seeman*, op het woord. — *En*, aldus, beter *eñ*.

1103. *Dor al*, misschien als *al dor*; en dan is *al* pleonastisch te beschouwen, gelijk het thans nog in de spraak veel gebezigt wordt.

1104. *En waren gevaen* : Niet waren bekommerd. — *Gevangen*, benauwd, bekommerd, thans *bevangen*, in de vlaamsche

spreekwijze *bevangen zijn of het bevangen hebben*, het op de borst benauwd hebben.

1107. *Altoes met*, l. *altoes niet*, in geen geval.

1109. *Leide* = leidi, met den accent op de *e*.

1113. *Staven* = steven.— Hier wordt bepaaldelijk de voorsteven bedoeld.

1144. *Hiem* = hem. — Het is de overgang naar *eem*, welke spelling wij meermalen zullen aantreffen.

1145. *Te dien tijden dat hi dede coren*

Die coninc Clause van Atervaen.

— Voor *coren* zal wel te lezen zijn *toren*, leed, verdriet. — *Die*, l. *dien*. Of er dient misschien te staan: *dat hem dede toren*. — *Clause van Atervaen*. In B. X, v. 161, staat *Clause van Atracervaen*. De eerste krijgstogten van Alexander waren in Mœsië en Dalmatië. Hij versloeg opvolgelyk Syrme, koning der Triballianen, en Glaucias, koning der Taulantianen, welke veldtogten bij Arriaan tamelyk breedvoerig beschreven zijn. Deze historische namen, zoo wel als de feiten, werden welligt reeds door den pseudo-Kallisthenes vervalscht. In het achttiende hoofdstuk overwint Alexander, in de olympische spelen te Pisa, Nicolaus koning van Akarnania. Het komt mij voor dat Maerlant op deze episode zinspeelt, en dus dat *Atervaen* en *Atracervaen* schrijffouten van een' kopist zijn.

1153. *Dat men in dien dage heden*. — Thans spreekt men van den *dag* van *heden*, doch men zegt *hedendaagsch*.

1159. *Tho* = toe. — Deze schrijfwijze zullen wij meermalen ontmoeten.

1160. *Dat si hare botschap wale*

Consti si seggen in griexer tale.

— *Consti si seggen*, misschien *conste geseggen*. Doch de herhaling van het pers. voornw. kan wel met opzet gedaan zijn. Vergel. B. II, v. 4.

1164. *Teere amien* = teenre a., d. i. tot eene.

1165. *Hi deedse sinen knapen vrien*. — Op eene andere plaats (B. IV, v. 1016), heet het van Holofernes en Judith:

Hi hietse vrien sine spadoene.

hetgeen in den *Rijmbijbel* (v. 17606-7), uitgedrukt is door :

Holofernes haer bidden dede,
Dat soe bi hem slapen soude.

Naar aanleiding van de woorden der *Hist. scholast.* : *Et dixit ad Vago eunuchum : Persuade Hebraeae illi ut sponte consentiat mihi.* In de middeleeuwen had dus *vrijen* ook wel bepaaldelijk de beteekenis van eene vrouw tot zich over te halen, wat in den grond niet anders is dan vrij maken van alle banden. Doch zie Halbertsma, *Aant.*, Inleid., bl. 102 en bl. 38, 122.

Wat de uitspraak betreft, dat was *vri-jen*, gelijk te zien is uit de aanhaling bij Halbertsma, Inleid., bl. 102, waar het rijmt op *Mari-en* bl. 102.

In Westvlaanderen spreekt men nog uit *vri-jen* (amare), behalve te Kortrijk, waar het *vreijen* klinkt, wat mij omtrent de gepaste schrijfwijze van het woord lang in doling gehouden heeft.

1179. *Eñ*, l. *en*, expletivum. Men zou thans *indien* bezigen.

1183. *Doen die ridders dat versagen.* — Clignett (*Bydragen*, bl. 129), zegt dat door dit voorzetsel (*ver*) somtijds de beteekenis van het woord meer wordt uitgebreid, zoo als dit, naar mijn inzien, het geval is met het verouderd *versien*, dat is *iets bij den eersten opslag van het oog vernemen, iets dadelijk ontdekken.* Dezelfde beteekenis heeft hier het woord, ook III, 124, 204; IV, 1137; V, 533. Op andere plaatsen heeft het den zin van *voorzien* :

I, 387. En *versages* du niet dit ongeval,

Dattu....?

III, 1235. Wat so die Here van beginne

Hevet *versien* in sinen sinne.

Hem (zich) *versien*, is : op zijne hoede wezen, alzoo B. II, v. 550 :

Hi screef dat hi hem soude *versien* van Philippe.

1191. *So dat hi op was gestaen.* — *So dat* = zoo haast dat. Zoo spreekt men nog in Vlaanderen.

1193. *Do* = *doe*, d. i. toen. — Ook deze schrijfwijze zullen wij meermalen aantreffen.

1202. *Eñ oec menige praiorie.* — Men mogt ligt denken dat hier spraak is van menige priorij (bij Reinaert, v. 1700, *prioreit*); doch het zal aan den afschrijver haperen dat er niet staat *prairie*, een bastaardwoord om het rijm voor *weide*. Wij lezen bij Galtherus :

*Tot PRATA virentibus herbis
Lascivire videt.*

1207. *Min gevoech, l. mijn g.*

1225. *Dijs was, l. dies w.*

1229. *Dat hi gerne nam die vaerde, l. dat si gerne namen;* ten ware men het gene voorgaat liever in het enkelvoud stelde. — *Vaerde* = *varde* vrede, bij letterverwisseling.

1250. Opschrift. *Di, l. die.* — *Asien, l. Cilicien.*

1255. *Dede hi dat her vorwart telden.* — *Telden*, op tel gaan, d. i. op getelde stappen gaan. Het woord is zeer gelukkig om de marsch van een leger te beschrijven.

1245. *Popeliere.* Of *pepeliere*, teekent Schmeller op den kant aan.

1245. *Die minne dedi hadde bedreven, l. die minne die* (welke *hi h. b.*

1252. *Thussen Venus ende Pallas.* — *Thussen*, elders *tusscen* (v. 1240), *tuysscen* (II, 54). *Tusscen* is de vlaamsche uitspraak. — *Ende* voluit geschreven.

1275. *Hoe.* — De overlandsche afschrijver verandert doorgaans dit woordjen in *we* of *wie*, gelijk reeds is opgemerkt.

1282. *Neder*, drukfout. Er staat *weder*, wat meer nadrukkelijk de worsteling schetst.

1287. *En.* — De afschrijver zal het streepje vergeten hebben. — *Harde werde* : zeer waardiglijk.

1500. *Sulge een cleerc.* — *Sulge* = *sulcke*. De met onze taal onbekende afschrijver verkeert in de meening dat de sluitende *c* in de verbuiging steeds *g* wordt, gelijk in *coninc* : *coninge*. Verg. v. 217. — *Cleerc* = *clerc*. — Te Kortrijk hoorde ik altijd *kleirk*; doch de afschrijver zal het hier op de latijnsche uitspraak gebootst hebben.

1302. Geheel deze zinsnede tot op v. 1313 is door den afschrijver onverstaanbaar gemaakt en door Schmeller nog verergerd. Vooreerst in plaats van *Alle de werelt*, lees : *Als alle de w.* In het volgende vers wankelde Schmeller tusschen *t* en *c* en schreef *wec geic*, waartegen ik niet aarzelde *wet geit* (gaat) te stellen, verzekerd zijnde dat de misslag niet den middeleeuwschen afschrijver te wijten was. — In den zelfden regel (1303) staat *inde* voor *eñ*. — V. 1307 l. *als daer* in plaats van *aldaer*.

Zoo wordt de zin duidelijk en redelijk. Alexander heeft immers nog niets bijzonders op Aziatischen bodem verrigt, om zich zoo overmatig te beroemen. Onze lezing komt daarenboven gantsch overeen met de woorden van Galtherus :

*O ulinam nostros resoluto corpore tantis
Laudibus attollat non invida fama triumphos.
Nam cum lata meas suscepit area leges,
Cum domitus Ganges, et cum pessundatus Atlas,
Cum vires Macedum boreas, cum senserit hamon,
Et contentus erit sub sole principe mundus,
Hoc solum soli, unumque deesse timebo :
Post mortem cineri ne desit fama sepulto.*

Zie *Alexandreis*, lib. I, v. 483-490.

Misschien zou v. 1310 beter met een komma eindigen.

1314. *Ich were mir des lever wijs*. — Dit overlandsche zou oorspronkelijk moeten geklonken hebben :

Ich ware mi des liever wijs.

Doch « zich eener zake wijs zijn » zal zoo min vroeger als thans in gang zijn geweest. Ik vermoed dat in plaats van *mi*, Maerl. *nu* geschreven heeft. De geheele zinsnede is dus eenvoudig over te brengen door :

Ich ware nu des liever wijs
Dan te warne int paradijs.

Ik wist dit nu liever dan in 't paradijs uit te rusten. Men zou anders kunnen zeggen : « dan in 't paradijs in garnizoen te lig-

gen. » Voor den krijgsman immers (schoon eigenlijk het garnizoen de beschuttende *grensplaats* is) is het garnizoensleven, op zijn best genomen, een leven van uitrusten, en zoo waar als poëtisch zou in den mond van een heidenschen krijgsman de trek zijn, van den hemel tot eene garnizoensplaats te maken. Overigens staat het romaansch *garnisoen* in betrekking met *warnen* gelijk *guerre* met *war*.

Warnen, bij KIL. *waernen*, A.S. *warnien*, eng. *to warn*, waar-schuwen, gelijk B. II, v. 518 in 't opschrift, en VIII, v. 565 bewijzen; doch het beteekent ook uitrusten, gelijk Ziemann in zijn *Mittelhochd. Worterb.* een voorbeeld aanhaalt uit der *Troj. Krieg.*: « *Spisen unde warnen.* » Het latijn heeft:

Eliseisque velim solam praeponere campis.

1522. *Die niet besurt niet besoet.* — Voeg het expletivum *en* vóór *besoet*: gebruik en analogie pleiten er voor.

Dit en de twee volgende regels zijn zoo vele spreekwijzen, die men nog uit den mond van 't volk hoort.

1531. *Middach*, l. *midnacht*.

1538. *Zo = te*, overlandsch.

1542. *Die nacht teghinc*: De nacht verging. Zoo vinden wij *te storen* = verstoren, B. III, v. 1129; *te stoert* = verstoord, B. III, v. 589, 717; *te brac* = verbrak, B. IV, 847. Zie mede Huydecoper op Stoke, d. I, bl. 170 en volg.

1546. *Dat = dat t.* Zoo ook v. 1567.

1549. *Hem. Hen*, gelijk veelal vroeger, kwame beter met de vlaamsche uitspraak overeen.

1555. *Scone = scoene*, schoenen.

1560. *Hadde*. Spreek uit *haddé = haddi*.

1566. *Dat ic litteren nien en gelas.* — Waarschijnlijk schreef Maerl. *dat ic* die *letteren*, enz. — *Nien = ni en*, d. i. *niet en*, westvlaamsche uitspraak. Ons *nini = neen neen*, is tot de Franschen overgegaan, die (en natuurlijk hunne belgische na-poetsers) met *nenni* veel ophebben.

1567. *Bedi dat geen griex en was.* — Op onderscheidene plaat-

sen van den *Alexander* zinspeelt Maerlant er op, hoe natuurlijk het is enkel zijne moedertaal te kennen.

1368. *Hovet* rijmende op *forhoeft*, dat is *hoofd* op *hoofd*. Dergelijke arme rijmen vindt men meer in ons gedicht. Reeds op v. 1026-29 zagen wij dezelfde rijmen, en ja met herhaling van hetzelfde woord.

1369. *Goutspanghe*, gelijk thans nog goudstuk, koperdraad, enz.

1374. *Actinghe* = *achting*, meening. — Thans is nog enkel het ww. *achten* in den zin van meenen, voornemens zijn, in gebruik.

1384. *So waer dattu in eertrike*

Enen sies in mijn gelike.

— *In mijn*, l. *eñ mijn*.

1385. *In* = *eñ*?

1386. *En doe hem niet*: doe hem niets, doe hem geen leed. De spreekwijze is nog in gebruik.

1387. *En*, aldus.

1389. *Rikeden*, præt. van rieken. — De Westvlaming spreekt nog uit *riikte*; doch hij bezigt meestal *rook*, schoon hij geen inf. *ruiken* of *ruken* kent.

1398. *Ocht sijn die daer quam,*

Doen hi de gewalt af nam.

— Het ontbrekend woord in den eersten regel zal *bode* of *engel* (de bode Gods) zijn. — *Doen*, drukfout, l. *daer*. — *Gewalt* = *gewout*, d. i. magt, gezag, heerschappij. De zin is: « (het was gewis God zelf) of zijn bode die daar kwam, van wien hij (*Alexander*) het gezag ontving. » Maerlant zinspeelt op het goddelijk regt der vorsten.

1401. *Weire* = *wiere*, d. i. wie er. — Thans zou men zeggen: « Zoo iemand er een laprijm aan naaide. » Ondanks zijne vermaning, hebben de afschrijvers Maerlants gewrocht niet weinig verknoeid. Evenwel zijn er in den *Alexander* menige rijmen, welke te geenen tijde voor goed hebben kunnen doorgaan, en toch bezwaarlijk voor inschuifels zouden aan te geven zijn.

BOEK II.

1. Opschrift. — *We si sich*. Maerl. zou geschreven hebben : *hoe sien* = hoe si hen, d. i. *hoe zij zich*, gelijk B. IV, v. 1623.

4. (*Dat*) *hijt allet dwonghe metter hant*.— *Hijt allet* = hij het al het, voor : hij alles. Misschien een toenmalige spreekform, gelijk nog in de dagelijksche spraak 'k ik, bv. : *als 't 'k ik zeg*, als ik het zeg. Thans zou het in Westvlaanderen klinken : *hijt al*.

16. *Dochs*, voor *dochts*, gelijk lager v. 662 (op de uitspraak) *kinsheit*. Op v. 20 lezen wij echter *hi dochts* = hij dacht des.

29. *Gebeden* = gebieden.

31. *Seven dusentich baroene*. — Het volk spreekt nog uit *duzentig*, *duustig* of *duust*, voor duizend. Daar een baron over tien ridders bevel voerde (zie de aant. op B. VI, v. 84). Zoo schat Maerlant het leger op zeventig duizend man. Het latijn heeft : *ruit omnis in arma Juventus*. De aanvuller van Curtius zegt : « *Magna manu, videlicet viginti millibus peditum, et pari equitum numero (lib. II.)* »

50. *Eñ*, l. *en*, expletivum, voor *en.. niet*.

52. *Dû bes*, l. *du best*. Drie regels lager staat : *du en bist*.

53. *Die vrocht die noch niet es ripe*,

Die es quaet gepluct van zijnre pipe.

— Men mag het in twijfel trekken, of Maerlant er schuld aan heeft, dat *vrucht* (*frux*) hier in 't mannelijk geslacht gebezigd wordt.

55. *Stoet*, voor *stoetbal*, kaatsbal; in het antwoord (v. 98), bezigt de schrijver het woord *bal*. Misschien gebruikte men onverschillig het een en ander deel van het samengestelde woord.

62. *Mir*, insgelijks eenige regels verder, als mede *ich dich*, *ich dir*. Men wordt hier een honderdtal verzen ver den Overlander bijzonderlijk gewaar.

65. *Eñ en*, l. *eñ in*.

71. *Ende*, aldus.

80. *Mer mer*, l. *mer* (*maer*) *met*.

85. *En*, aldus.

89. *En luttelken* = een l. Zie B. I, v. 515.

90. *Pijsde*, l. *peisde*.

95. *Brochten-sochten*, en dertig regels lager : *brachte-onsachte*.

95. *Aldus sprach he zo dien luden* :

« *Huert, ic sal uch bas beduden,*

Wat betekent uyr's heren present.

— *Zo* = tot : elders (v. 132 en 141), *Zo Eufraten* = ten Eufr., gelijk Maerlant zal geschreven hebben. Zoo lezen wij nog (147) *zalte*, telde; (152) *gezalt*, geteld. Deze zucht om onze *t* door de hoogduitsche *z* te vervangen, deed den afschrijver dom weg schrijven : *zijden* = tijden (v. 102) en *zijt* = tijd (v. 115). — *Uch bas*, het hoeft geene opmerking dat Maerl. *u bat*, d. i. *u beter* zal geschreven hebben, alsmede *lieden*, *bedieden*; doch of *uyrs* = *uurs* hem toebehoort? Had Maerlant drie eeuwen later geleefd, men zou het kunnen nemen voor de verkorting van *ulders* (= uwer), den tweeden naamval van *ulder*, het meervoud van het bezittelijk voornaamw. *uw*. Dit *ulder*, tot de platte taal in Vlaanderen behoorende, is zelf de verkorting van *ulieder*. Doch *Uyrs* is duitsch en heden nog aan Maas en hooger op in gebruik. In het middelduitsch *iuwers*, in het gotisch *izuaris*.

107. *Haven* = hebben.

118. *Dat*, l. *doet*, dood.

126. *Nottan*, l. *nochtan*.

136. *Ich soult's come*, te verstaan : *ic soult's (sou des) come*.

159. *We here* = hoe hare.

142. *Met zo sein*, l. *mettien*.

145. De echte lezing zal wel wezen :

Verhief hi sere *sinen* moet.

146. *Ik waen hi anders niet en doet*. — *Dede* zouden wij zeggen, en twee regels lager *vaerde*, in plaats van *vaert*. Zoo ook B. IV, v. 741 *hoert*. De ouden mengden in hunne verhalen meermalen het praesens met het imperfectum. Bormans deed dit reeds opmerken. Zie *Leven van Sinte Christina*, bl. 587, op v. 1441.

149. *Eerces*. Drukfout, l. *Cerces*.

152. *Da voor daer — waren da gestelt.* — Zoo spreekt men nog te Kortrijk; doch het is ook overlandsch.

153. *Bleefhoer.* — *Hoer* = hier, namelijk binnen de verschan-
sing. Zie verder op v. 435.

161. *Di.... di....*, l. *die.... die....*

163. *VIe M*, d. i. zes honderd duizend. — De *Alexandreis* heeft *millia sexcenta*; doch er dient opgemerkt dat dit getal veelal (en ook hier) voor een onbepaald getal staat, gelijk wij weleens van duizend spreken.

164. *Ende*, aldus.

168. *Wer* = waar (verum). — Dit vers zou beter met een dubbel punt eindigen.

171. *En*, aldus.

173. *Rieke*, l. rike.

179. *Gordia hiet wilen die zale.* — Op v. 95 zagen wij de *t* tot *z*, op zijn overlandsch vervormd. Hier, en enkele malen elders, ontmoeten wij onze nog hedendaagsche *z*, waarvoor de ouden gewoonlijk de *s* bezigden. Zou Maerlant die reeds in zijne jeugd gebruikt hebben, en heeft de afschrijver, er geen weg meê wettende, den voor hem onvervormbaren klank laten staan? Zie mede v. 190. B. III, v. 364; ook *zee*, I, 86; VIII, 591; IX, 1475, enz.

185. *Daer comen ij zee te samen,*
Die Narvel ende Oceanus.

— Het eerste dezer twee verzen bezit geen tegenrijm; in het tweede zal *ende* dienen veranderd te worden in *entie* (= en die, zie v. 254.) — *Narvel*, ook *Narvel zee* (VII, 1468); elders *Navel zee* (IV, 203 en 260), de Dardanellen, der Ouden Hellespont. Niet deze plaats duidt het bevattelijk aan; want onmiddellijk laat Maerlant volgen :

Een fluvie, heet Sagnarius,
Vallet daar in beide die zeen
Ten hoke daer si worden een.

Doch hij vertaalde getrouw het :

*Hic ab utroque mari distans Sangarius acque,
Littoribus tamen alterius communicat undas.*

Maerlant, zoo min als Galtherus, wist wat de Sangarius was, de rivier welke, langs de plaats waar het oude Gordium stond vloeijende, in de Zwarte Zee zich werpt, en bij de Turken bekend is onder den naam van *Ayala*. Welligt had Curtius eerst den latijnschen dichter in de war gebragt, met te zeggen dat de hoofdstad van koning Midas evenwijdig van de Pontische en van de Ciliciaansche zee was. Galtherus maakte van Gordium eene zelfde stad met Sardes, waar de Pactolus door vloeit, een riviertje dat boven Smyrna in de Egeesche Zee valt. Het is duidelijk dat onze middeleeuwsche schrijvers deze plaats voor oogen hebben; doch dan nog is hunne beschrijving verre van nauwkeurig te zijn. Dit bewijst dat men dragelijke landkaarten miste, zoo dat Maerlant de Dardanellen wat langer maakte en den geheelen Archipelagus er in betrok.

Doch er moet betoogd worden dat de *Narvel*, *Narvel-* of *Navelzee*, de Hellespont is.

In het vierde boek van de daden van Alexander, laat Curtius drie brieven door Darius aan Alexander zenden. In den derden brief biedt hij hem tot huwelijksgifte zijner dochter aan, al de landen gelegen tusschen den Hellespont en den Eufraat. « Nunc, quidquid inter Hellespontum et Euphratum est, in dotem filiae, offert. »

*Inter fracti littoris oram,
Euphratemque.*

Zoo klinkt het bij Gauthier, hetgeen Maerlant vertaalt door:

Al tlant...
Dat leget vander Navelzee
Tote den Eufraten.

Bilderdijk (1) en Halbertsma (2), houden de Navelzee voor de middellandsche zee, « die als een navel tusschen Europa, Asiën en Africa inligt », zegt de geleerde Fries; en den form *Nervel* (= *narvel*)-zee legt hij op rekening der afschrijvers « wegens de gelijkheid tusschen *A* en *ER*, wanneer de twee deelen der *a* iets

(1) Verklarende Geslachtlijst der nederd. naamwoorden, op *Navel*.

(2) Aant. op den *Spieg. hist.*, bl. 27.

wijd van elkander staan. » Intusschen vinden wij in ons gedicht tweemaal *narvel*, en Kiliaen geeft onverschillig *narue* en *nerue* op. Wanneer men de etymologie raadpleegt, ziet men dat *naue* verwantschap is met *nauw*, ook met *nagel*, iets dat twee dingen aan elkander bindt; dat ons *nauw* éen is met het AS. *nearew*, *nearw*, het eng. *narrow*, hetwelk met *nerue* alleen in uitspraak verschilt. Dit laatste staat in onze woordenboeken aangeteekend in den zin van lidteeken, verheelde scheuring. Navelzee kan dus beteekenen éen nauwe zee, éen engte die twee zeeën aan elkander hecht; en zoo kan Maerlant, met zijne beperkte kennissen in de aardrijkskunde, de straat van Gibraltar en de Dardanellen met een zelfden naam bestempeld hebben, indien er tegen de beteekenis van *Maroch* voor Marokko niets af te dingen valt. (Zie verder B. VII, v. 1734 en 1766). De uitgevers van het vierde deel van den *Spieg. hist.*, bewijzen mede dat er van de middellandsche zee geene spraak kan zijn. (Zie aldaar bl. 40). Misschien had Maerlant bij het tweezijdig schrijven van *nauel* en *naruel* (*neruel*), het denkbeeld van nauwte en van verbinding beurtelings voor den geest. De middellandsche zee heet onze dichter hier *Oceanus*.

200. *We* = wie.

202. *Hine en soude*. — *Ne* en *en* zijn beide dezelfde negatie. Thans zegt men enkel *hi en*. Doch over de herhaling van een woord zie hiervoren v. 4.

203. *Heir van al Asia*, l. *Heer wesen v. a. A.*

206. *Dat hi knoep woude ontstriken*

l. *Dat hi den knoep woude ontstrecken*.

Aldus rijmt het laatste woord op *trecken*; en zoo brengt ook de westvlaamsche uitspraak meê, schoon vier regels lager *ontstricken* rijmt op *gemicken*.

223. *In*, l. *eñ*.

225. *Eire* = hare, hunne.

234. *Te seirre vele* = (zoo) veel te zeerder.

256. *Rochen* = rotsen. — Dit woord vinden wij in den *Alexander* op menigerlei wijze geschreven. De hier opgegevene ontmoet

men nog VI, 559; VII, 487; X. — *Roetschin* : II, 608; — *Roke* : III, 122; VI, 173, 188; — *Rochgen* : VI, 209; — *Rogge* : VI, 592. Wat is hier de uitspraak? Ik zou niet wankelen aan de *ch*, onzen keelklank toe te kennen en Huydecoper (Stoke, I, bl. 551) bijtreden, indien niet *Roetschin* in den weg stonde. Wat betreft *Rochgen*, rijmende op *Bochgen*, men zou in dit laatste eene schrijffout kunnen zien voor *boschgen*, en dus beweren dat ook hier *roschgen* zou uit te spreken zijn; doch het is de verbogen casus van *boch*, waartoe het hedendaagsch *bocht*, *bucht* behoort. Zie daarover B. VI, v. 210.

In den *Rijmbijbel* ontmoet men v. 8099 *Rootse*, waarvoor de varianten hebben *Roche* en *Roetse*. Huydecoper geeft, ter reeds aangeduide plaats, mede onderscheidene schrijfwijzen van het woord op. In de omstreken van Gent sprak mij een boer van *Rogeerde*, d. i. *roch-* of *rokaarde* (ijzeraarde).

Uit dit alles is blijkbaar op te maken, dat in het woord nu eens de *k*, dan eens de *ts* den hoofdklank gaf.

258. *Hi*, l. *hem* (zich), namelijk Darius. — De afschrijver zal *he* (*hē* = *hen*) gehoord of gelezen, en dialektisch *hi* geschreven hebben.

247. *Cicilien*, l. *Cilicien*. — Zoo ook in de twee op elkander volgende opschriften.

255. *Ende*, aldus geschreven op 't gehoor. — Hetzelfde geldt voor het hier naast volgend

254. *En die steen*. Zie *Aant.* op v. 185-186. — *Docten*, l. *dochten*.

261. *In casse*, l. *in ene c*.

263. *Ende*, aldus.

266. *En* = *een*. — Dit laat vermoeden dat het *Hs.*, waar ons afschrift op is genomen, wezenlijk *en* voor *een* had, of dat de voorlezer zoo sprak. Zie B. I, v. 515.

268. *IJ witte perde*, de vertaling van *alba series equorum*. — Indien Maerlant werkelijk het getal *twee* aangeduid had om *series* te vertalen, dan ware deze plaats eene belangrijke bijdrage tot de kennis van de gebruiken onzer voorouders; doch welligt stond er : *ij paer w. p.*

270. *Van dijren stenen.* — Te Kortrijk spreekt men uit *diere* (kostelijke) en niet *dire*.

271. *Daerna quamen hare corenen*

Eñ .xij. manieren volcs geuaren.

Wat zijn dat *Corénen*? Het latijn geeft er geen licht over; wij lezen daar :

*Tam cultu variae quàm linguà et moribus, uno
Agmine bis senae comitantur in ordine gentes.*

Misschien muzikanten, die of achter het heilig vuur of aan 't hoofd der twaalf volkeren gingen. In het eerste geval zou de naam komen van *Choor*, in lat. *Chorus*, een soort van Citer, waarover Hoffmann van Fallersleben, VI, bl. 196. In het tweede geval kwame het van het fransch *Cor*, hoorn, bazuin. Ik denk toch niet dat het *Torénen* (strijdtorens) kan zijn, met een valschen accent.

275. *Tfolc van die lande van Triualle,*

Die soe dorlanghe leuen

Dat si groter ouder streuen.

In 't latijn :

Quosque immortales mentitur opinio vulgi.

— Deze troep werd de *onsterfelijken* genoemd, om dat men ze steeds voltallig hield. Onze dichter maakt er een eigenzelvig volk van, zeker met het oog op de Triballen, die bij de mondingen van den Donau thuis behoorden, en die hij naar zekere overlevering zoodanig oud laat worden, dat zij enkel onder de slagen hunner nakomelingen den dood vonden. — *Streven*, Kiliaen heet het oud hollandsch, en verklaart het voor *simul deambulare*, te samen gaan wandelen. Doch ik geloof eerder dat wij hier te doen hebben met eene omzetting van *steruen*, gelijk v. 292 *sproten* = *sporten*, en *sterte* = *strot*, B. IV, v. 958.

282. *So quamen der sciere.* — *Der* = daer; nog in de vlaamsche uitspraak, wanneer het woord geen bepaalden nadruk vereischt, gelijk hier wezenlijk het geval is.

300. *Zo waren* = te waren, gelijk op v. 335.

304. *X^m man.* — Galtherus geeft een duizendtal op :

Hunc allata ducem praecedunt millia.

306. *Haer schachte waren silverin*

Ende ere yseren sijn goudin.

Het latijn zegt :

Quorum

Aurea cuspis erat, argentea candet arundo.

Waaruit men ziet dat door *ijseren* de spits der speer bedoeld wordt. *Schacht* staat in hare natuurlijke beteekenis voor *stang*, de letterlijke vertaling van *arundo*, elders komt het woord voor het wapen zelf.

307. *Ende*, aldus.

310. *Conincs kinder*, voor het latijn « *Præclaros sanguine Regum contiguos.* » De aanvuller van Curtius heetse « *nobilissimi propinquarum.* » *Een conincs kint*, is dus eens konings bloedverwant.

314. *Voetghengers*, bij Schmeller verkeerdelijk *wet ghen-gers* geschreven, ten ware de *w* voor *vu* = *voe* stonde. Men leest *voetganger*, v. 825 en elders.

317. *Sijn ionc wijf*. — Ik vermoed dat er dient te staan *haar jonc w.*, namelijk de vrouwelijke stoet zijner moeder. De geheele plaats klinkt in het latijn :

Subsequitur Medi plenus genitricis Tyranni

Currus, et uxor adest, natiq̄ue et tota suppellex

Regia.

Wat het ongelukkig rijmen van *wijf* op *ionc wijf* betreft, het behoort tot de *licentiæ poeticæ* van die dagen. Zie verder v. 428 en volg.

319. *.V. vrouwen*, l. *viijftich*, gelijk trouwens Galtherus aanduidt:

Pelicibus totidem sub pondere tanto

QUINQUAGINTA fere suspirant plaustra vehendis.

De aanvuller van Curtius telt er drie honderd zestig, wat beter met de oostersche pracht overeenkomt.

322. *Gevuerde cnapen*. — Bij Schmeller staat *geuuerde*. De

twee *u*'s kunnen ook een *dubbel u* = *w* zijn. (Zie op v. 314), zoo dat er te lezen zou staan *gewerde* = *geweerde*, wien de teeldeel en gewerd zijn, en een wederen *ram* ook het tegenovergestelde van wat er *Bilderdijk* onder verstaat, zou kunnen beteekenen.

Doch men dient wel degelijk *geverde* te lezen. Te Kortrijk, is onder de vleeschhouwers het woord *veuren* nog bekend in den zin van « het vet uitsnijden », en zal vroeger dus wel het eigenlijke woord voor het latijnsch *castrare* geweest zijn.

323. L. *Die men ten tide* HIET *spadone*. — *Spadoen* is een bastaardw. in het lat. *Spado*.

325. *Do*, d. i. toen = destijds.

327. *Wetijt*, l. *welctijt*.

330. *Wijf quamen en kinder*. — Dat *quamen* moet een zelfst. nw. en van een komma voorafgegaan zijn. Maar wat dient er in de plaats te staan? Gewis *quen* = oude vrouwen. Lees dus :

Wijf, quen en kinder.

332. (Opschrift). *Cunne liede*, l. *coene l*.

334. CC. *kemele*. — Het latijn heeft *tercentos.... camelos*; bij Curtius loopt het getal er van tot drie honderd zestig. — *Kemel* is de echte uitspraak bij de Vlamingen en was ze vroeger overal. *Kameel* zal met den Statenbijbel zijn ingedrongen.

336. *Eene scare quam te wers dar an*

Meer da[n] c. dusentich man.

— Op het eerste zicht is men nog al geneigd aan eene misstelling van den kopist te gelooven en voor *te wers* te lezen *te ors*. Doch Gauthier rept niet van ruitery, wel van slingeraars, gelijk onze dichter zelf, en deze waren, vermeen ik, ten allen tijde voetgangers. Ten andere in welke vlakte zouden honderd duizend paarden genoegzaam voeder vinden. Wat beteekent dan *te wers*? Te Kortrijk gebruiken wij *te wers* in den zin van *te traag*, *te lui*, en dit woord zou wonderwel passen op eene zoo ontzachtelijke legerbende, die tot het bewaren van den tros gesteld was. Het woordje *te* staat evenwel in den weg om een zuiveren zin te geven. Ik geloof inderdaad dat de woorden des dichters verdraaid

werden, en dat in plaats van *te wers* hij *te ware* schreef, zoo dat men best lezen zou :

Ene scare quam, te ware, dar an.

340. *En* = een. (Zie hiervoren v. 266). — Het Hs. heeft verkeerdelijke *eñ*.

348. *Voere*, l. *voeren*, d. i. *voer hen* (na), trok hem achter na.

349. *Cicilia*, l. *Cilicia*, alsmede in 't opschrift.

352. *Tho* = tot.

353. *Cyrus pauleioen*. *Cyri castra*. Overdragtig.

354. *Voeren* = voren. — Aangeteekend om alle verwarring te vermijden met *voeren* van v. 348 en 352.

358. *Di*, l. *die*. — Ook v. 364, 370 en 377.

360. *Heer* = hier; v. 362 *heir*.

366. *En*, l. *in*.

370. (Een riviere) *Die Signus heet : na minen waen*
Dat bedijt in dietsce een suaen.

— Ook Gauthier heeft *Cygnus*, voor den *Cydnus* (ὁ Κύδνος) der ouden.

374. *Sect* = zegt. — Zie de vroegere aantekeningen over de *g*.

394. *Van deem veilde* van den velde. Overlandsch.

405. *Beide*, l. *bedi*. — De zin is : « Dus verkilde Alex. onmiddelijk, om reden dat de geest (het leven) niet éene ader vond, waar hij henen kon trekken. » Dit is geheel overeenkomstig met de physiologische begrippen der middeleeuwen.

410. *Die riddere si trokken eem uyt*. — Elders zou staan : *Si trockenen*. Later zullen wij dat *eem* ook *hem*, zoowel wederkeerig als betrekkelijk ontmoeten.

415. *Tie*, l. *te*.

416. *Sûnder wapen aldûs nacgt*. — *Sûnder* = sonder. Op deze bladzijde krijgt het overlandsch nogmaals de overhand, wat het eenige bladzijden vroeger verloren had. — *Nacgt*, l. *nact*, naakt.

417. *Wat ongeval hevestû gestact!* — Zou er niet hoeven te staan *hevet u*, en het uitroepings- in een vraagteeken veranderd te worden? Galtherus heeft :

Quis casus inopia morte subegit?

— *Staken*, aldus in activen zin gebezigd beantwoordt volkomen aan het hedendaagsch *stuiten*, fr. *arrêter*.

419. *Du bis teinwerf*, l. *du bist tenewerf*.

422. *Tesipoen* = *Tisiphone*.

424. *Dûvel also vel*. — Opmerkelijk is het dat te Gent, ook te Antwerpen en door geheel Brabant, waar *uu* steeds *ui* klinkt, men *duvel* uitspreekt. — *Vel*, l. *fel*.

426. *Doestu*, l. *doetstu* = doodt gij.

428. *Tote nu so weerstu alse moder*,

Waer bi so bestu alse stiefmoder?

— *Alse*, l. *als e* = als een. Zie hiervoren B. I, v. 515.

430. *Want du hads beheten desen*: Want gij hadt hem toegezegd. — *Heeten* is zoo wel noemen, zeggen, als gebieden. Te Gent en te Antwerpen zegt men *iemand heeten liegen*, te Kortrijk *iemand leugenachtig maken*, d. i. iemand voor leugenaar doen doorgaan. Wij vinden het woord meer in den zin van toezeggen, beloven;

B. V, v. 348: Die Fiadase was *geheten*.

Zoo ook *beheten*, B. II, v. 926:

Den sege dien si u *behiet*.

B. X, v. 558:

Segt wat gi mi *beheet*
Te togene.

Ook het zelfst. nw. *Beheet* voor belofte, B. VIII, v. 833:

Want het was in mijn *beheet*
Dat ickene soude den hoechsten maken.

Doch in den zin van *bevel*, komt het voor B. IV, v. 752:

Si volchden wael sinen *behede*.

Id. v. 920:

Men dede al na sijn *behete*.

Vergel. Halbertsma, *Aant.*, bl. 116.

434. L. *waer sal varen DIE griexe scare*.

D. 1.

435. *Hare* = hier. — Wie eenigen tijd in de Kempen heeft doorgebracht, kent het *hot-hari* der wagenmenners aldaar. Zie hiervoren op v. 152.

441. L. *nieman* ES *werdich*.

445. *Hi*, namelijk Alexander.

452. *Wan*, l. *want*. — Wanneer eene sluitletter van een' anderen medeklinker voorafgegaan is, wordt ze in sommige volkspraken meestal niet gehoord. Wij teekenden daar reeds eenige voorbeelden van aan.

455. *We*, wie, en niet *hoe*. — In het volgende vers *wein* = *wien*.

457. *Eren zeken* = hunnen zieke, namelijk Alexander.

462. *Lide*, en v. 468 *lijde*, l. *liede*. — Een bewijs te meer dat de afschrijver uit onze klanken niet goed wijs kon worden.

465. *Wernoien*, l. *vernoien*.

468. *Onsegen* = ontzeggen.

471. *Werpen*. — De *n* is te veel.

472. *Daer ic een brochte*, l. *Daer ICEN* (d. i. ic hem) *b*.

478. *Beide*, l. *bedi*.

482. Opschrift. *Wat Alexander sprac*. Het Hs. heeft *Want A. s.*

486. *Oygen* = oogen. Zie *Aant.* B. I, v. 945. In Veldekens *Sinte Servatius Legende* staat *Goids* = *Gods*, B. I, v. 171.

487. *En*, aldus.

492. *En et*. — Uit te spreken *end et*.

495. *Biden* (= beiden), rijmende op *tijden*. — In Maerlants tijd klonk *beiden* met zijne composita veelal, zoo niet altijd, *biden*. Op v. 602-3, zien wij *tijden* — *ontbeiden*. Opmerkelijk omtrent deze klanken is het intusschen dat de Westvlaming ten allen tijde schijnt te hebben uitgesproken *Eiselijk* = *ijselijk*, en dat te Kortrijk, waar van geheel Westvlaanderen de *i*-klank het regelmatigst met de geschrevene taal overeenkomt, het ww. *vrijen* met deszelfs afleidingen *vreijen* klinkt, terwijl men te Brugge, Veurne, enz., *vrien* uitspreekt. Zie hiervoren I, 1165. Omtrent het eerste dezer woorden mag de kortrijksche uitspraak voor de echte doorgaan. *Eiselic*, dat niets gemeens heeft met *ijs*, is de verkorting van *egislic*. *Agis* beteekent in het gothisch *vrees*. De

gothische *ai* is onze *ei*, de *ei* onze *ij*. In het *Glossarium Bernense* leest men *Eisen*, lat. *horrere*.

501. *Lighen*, l. *ligghen*.

514. Misschien schreef Maerlant :

Een corte wile *noch* gestaen.

517. *Eñ Grieken sonder vechten iegen*. — In plaats van *eñ* zal wel te lezen zijn *en de* (*entie*). — *Sonder* is welligt eene schrijffout van Schmeller voor *souder*. Ik lees dus het vers :

En de Grieken souder vechten iegen.

522. *Philip hiet zijn FISICIJN*.

Also hi die orine hadde BESIEN, enz.

— Op v. 505 staat buiten het rijm *fisicine*, doch v. 495 en 551 *fisicein*, rijmende op *onsein* en *versein*. Het is waar dat deze laatste woorden *ontsien* en *versien* moeten geschreven zijn; doch het is niet minder blijkbaar dat onze afschrijver de klank *ie* in *ei* opzettelijk verwisselt. Verg. de aant. op v. 495.

525. *Drien*, l. *drie*.

526. *Hem seinde een par letteren do*. — Zeker zal Maerlant geschreven hebben *doen* in plaats van *do*, en in den opvolgenden regel, rijmshalve, *Parmenioen*; schoon v. 546 en 598 *Parmenio*, eveneens om het rijm.

538. *Beide*, l. *bedi*.

540. *Poison*, zoo ook v. 577; v. 555 *pusoen*, bastaardw., het fr. *boisson*, drank, en niet *poison*, vergif.

554. *Sijnken*. — Echte spelling naar de uitspraak der Westvlamingen. Wanneer de *i* vóór twee consonanten staat, is ze in 't vroegere brugsche en veurnsche steeds lang, in 't kortrijksche niet altijd. Van de zee tot aan de Leije spreekt men eenparig uit: *ziinken*, *driinken*, *kiind*, *riink*; doch in 't kortrijksche zegt men *wind* en niet *wiind*. *Blind* daarentegen klinkt overal *blend*, terwijl de werkwoorden *schenken*, *wenken* uitgesproken worden *schiiinken*, *wiinken*.

565. *Tijet*, spreek uit *tiët*.

573. *Quijt*, zoq *quite* v. 677. — Deze *ui* veranderde in *wi*,

terwijl ze elders de verwisseling was met het oudere *uu* b. v. *buyck*. Over *qu* zie aant. B. I, op v. 246, 929.

576. *Hi hen* = *hi hem*. — Het Hs. heeft *hi he*.

585. *The* = *te*.

588. *Sat hi op sine snelle wreen* : Zat hij op zijn snel paard. *Wreen* hier vr., elders mannel., dat wel het echte geslacht is. Inderdaad *wrenis ros* was in 't oud duitsch een springhengst; en thans nog heet in 't platduitsch *wrenskén*, het nijen van dat dier wanneer hij tot de merrie gebragt wordt. Reeds vroeg, bij verloop zeker der oorspronkelijke beteekenis, werd het woord, onverschillig in welk geslacht, gebezigd in den zin van fier, moedig paard. Vroeg ook verwisselde bij ons *w* in *b*, en kregen wij *brieschen*, van waar (meest figuurlijk) *brieschende hengst*.

605. *Wer, weër* = of. — Thans nog in gebruik voor *hetzij* : *weër hi dat doet of niet*. Voor het hier besprokene bezigt men thans *of*, gelijk in de geschrevene taal.

609. *Alleins* = al eens.

618. *Eñ*, l. *en*, d. i. een. — Zie hier voren B. I, v. 515.

622. *Nema*, l. *nemen*. — Misschien sprak men in Maerlants tijd somwijlen de *a* uit in plaats van de doffe *e*, gelijk men nog wel uit den mond van plattelandsbewoners hoort. Vroeger zagen wij *neman* B. I, v. 218. Zie mede B. III, v. 478.

626. *Souden si hebben EEREN wille*. — Naar aanleiding van hetgene vooraf gaat, zoude er dienen te staan :

Soude *hi* hebben *sinen* wille.

628. *Een* = *en* of liever *eem*, d. i. hem.

629. *Dat* = dat 't.

651. *Te doen sinen gerechten heere*. — Waarschijnlijk te lezen : *te doen quaet*, of *leet sinen g. h.*

654. *Eñ was*. — Ik vermoed dat er gelezen werd : *end he (hi) was*.

657 *Ridders .y.* — vijf? Gauthier geeft geen getal op; hij zegt alleen « *Equitatus... duce Timode.* » Curtius (lib. III, c. iij), spreekt van vreemde soldaten, op welke Darius zijne grootste

hoop stelde, dus van een zeker aantal. Het zullen dus meer dan Timodes neven geweest zijn, zoo als Maerlant, volgens romanschrijvers-wijze uit de middeleeuwen, zegt.

640. *Om tsout*, om de soldij. B. VI, v. 81-85, zegt onze dichter over Alexander :

Hi woude dat die soudenieren
Elkerlike na sijn maniere
Wisten eer seker *sout*.

en v. 97-98 : Hi woude oec elken gerne *tsout*,
Na dien dat hi were bout.

Dat hier aan geen zout moet gedacht worden bewijst (v. 1229 van 't zelfde boek) de verbogene form van het woord, indien men met dergelijke bewijzen uit dit misselijk afschrift moge voorkomen. Daar wordt gesproken van een' man die anders niet en heeft :

Dan hi bi sinen *soude* levet.

642. *Dat hi woude*

Dat hi weder keren soude.

Dergelijke herhalingen vindt men meer bij de middeleeuwsche dichters. Zie den brief van De Vries aan Jonckbloet over *Karel den Groote*, bl. 11 en 12.

645. *Eñ eem dūchte wesen scande.*

Galtherus heeft :

At si degenerem pudeat retrocedere regem.

Eñ is hier de vertolking van *at*, en wij vinden het mede eenigzins in den zin van *maar*, I, 950; II, 181 en 537. Op deze laatste plaats is het vooral treffend.

650. *Helt* = *helft*. Zie hiervoren B. I, v. 86-87.

652. *Te vullen* : ten volle, ruim genoeg. — De uitdrukking is nog niet verloren; doch men bezigt meestal « te vullen genoeg. »

655. *Daer hij die mede verdreve,*

1. *Daer hi die viande (of Grieke) m. v.*

655. *Groet*, l. *goet*.

657. *Dit es die raet die sere wach*

Den ridders die daer hoerden tho.

— Zulke harde verzen zullen wij, ook in dezen zang, meer aan te teekenen hebben. — *Wach*, imp. van *wegen*, in den zin van onaangenaam drukken. *Hoerden toe*, toeluisterden.

659. *Si rieden haren heer doe.* — Men zal wel uitgesproken hebben *here*. Zie hiervoren B. I, v. 157. — *Rieden* = raadden, leeft nog in den mond van 't volk. Wat *haren* betreft, dat behoort Maerlant toe, terwijl het reeds vermelde *hunne* van den afschrijver is.

665. L. *Dat si den CONINC wouden roven.*

667. *Er* = hi. Overlandsch.

678. *Woude* = woudi, namelijk Darius.

679. *Onheeren*, l. *oneeren*.

680. *Weeste.* — Zeker te lezen *meeste*, misschien *weerdste*.

685. *Seede.* — In het bezigen der scherplange *e* heeft de afschrijver volstrekt geen regel gevolgd.

695. *Ende*, aldus.

695. *Al voerre si.* — Dit *si* slaat wel op de aarde, en niet op den lauwerboom; daarom meen ik te moeten lezen *vroere* = vroom, vroom; en dan ware de zin: Al vervroomde de aarde door en door.

711. *Sijt di*, anders *siti*. — Over het ontvoegen der samengestelde woorden, zie B. I, v. 97. — *Di*, in 't meervoud achter het ww. was in de middeleeuwen algemeen. Het steunde echter niet op de westvlaamsche spreekwijze, welke thans nog *je, jou*, vordert.

721. *Wat*, l. *was* of *wart*.

725. *Want die knechte die willen pryck*

Houden iegen sinen here.

— Mij dunkt dat het eerste dier twee verzen zijn moet:

Want die knecht die wil en (= *een*) prijch.

728. *Et* = het.

731. *Bluwet*, uit te spreken *blouwet*.

755. *Ik wane die keytijf mene gehermet*: Ik geloof dat de ellendeling meent verongelijkt te zijn. — *Mene*, een misschreven

woord voor *meent hem*: *menē* = *menem*? Misschien vindt men de constructie te jong voor het gedicht, en leze men liever:

Hi waent, die keitjif, men hem gehermet.

Doch al is het waar dat een werkw. het augmentum *ge* aannemende, daarom zijne beteekenis niet verliest, dient toch aangemerkt dat Maerlant op andere plaatsen van zijn gedicht *gehermen* bezigt, waar de zin door *benadeelen* niet goed te maken is, dat Kiliaen de formen opgeeft *harmen*, *beharmen*, *geharmen*, van elkander zeer verschillend in beteekenis. *Harmen* is volgens onzen taalkundige *nocere*, *obesse* (schaden, benadeeligen). Het Angs. heeft *hearm* in den zin van schade, belediging; in het engelsch beteekent *to harm* leed, ongelijk, schade aandoen.

734. *Die quade bastart*. — Zinspeling op Alexander en het gewaande vaderschap van Neptanabus.

738. *Dat reet eem die ionghe ioget*. — Wij ontmoeten hier het ww. *reden*, waarvan het verbale *rede* = koorts bekend is. De zin is: daar drijft hem de jonge jeugd toe. Het latijn heeft:

Fervore juventæ

Ducitur.

740. *Ende*, aldus. Ook 902.

741. *Dinche*. — *ch* = *c* = *g*. Zie hiervoren B. I, v. 217, B. II, 236.

744. *Eñ al nu so eest hoeffen loes*. — *Hoeffenloes*, hopeloos. — *Eest* zal in *essi* (= *es hi*) moeten veranderd worden; althans staat bij Galtherus:

Et jam spe vacuus, animo lentescit inani.

752. *Winschen gewout*: Magt van wenschen. — De zin van Darius' woorden is: « Och arm, dat kwade knechten, die steeds arm en ellendig waren, meenen regt te houden tegenover heeren, die gantsch hun leven magt van wenschen hadden. » Galtherus drukt dit volgender wijze uit:

Proh pudor! in rerum dominos quibus omne metallum

Servit, servi inopes, pauci, sine viribus audent.

754. *Winnen weens*, l. *du winnen waens*. — Daar deze zin-

snede eene verzuchting is, dient regel 764 met een uitroepings-
teeken te sluiten. — *Coninrike*, l. *conincrike*.

757. *Geweldenlike*, geweldiglijk. — Schmeller wankelt tus-
schen *c* en *t*.

770. *Wie*, l. *wi*.

774. *Tijgelen*. — Een Westvlaming zou, volgens zijnen tong-
val, *tichelen* of *tigchelen* schrijven.

776. *Bedi bidde ic u dat gij doet*

U vorders eñ uwen moet.

— *Moed doen* is moed aan den dag leggen, dus moed toonen.
Darius wakkert de zijnen aan den moed hunner vaders, die
nog de hunne is, aan den dag te leggen. Bij Galtherus :

Ergo agite, ó proceres, proprium, revocate vigorem.

— Voor *bidde ic* zal Maerlant waarschijnlijk geschreven hebben
biddic.

784. *Dat niet en sal*. — Onder verstaan : gebeuren.

785. *Of Got wilt eñ goet geval*. — Het artikel, dat het zelfst.
naamw. hier eischt, vermoed ik te schuilen in het voegw. *eñ*. De
afschrijver hoorde *en tgoet*, maar verstond *end goet*; vandaar
zijne schrijfwijze.

786. *Ymen*, anders *iemen* = iemand.

787. *Gij, hij*. — Deze spelwijze heerscht voortaan een tijd
lang. Wij zagen ze reeds B. I, v. 46.

788. *Piese* = peise.

790. *Veliesen*, l. *verliesen*.

796. *Bernen die griexe paulione* : De grieksche tenten ver-
branden. — *Paulioene* zoo ook B. IV, v. 1080, doch vroeger
v. 691 *Pauwelione*. Daarom mogen wij veronderstellen dat men
niet, gelijk thans, *pavlioen* uitsprak.

797. *Dulcone*, spotnaam door Darius aan Alexander gegeven.
Het woord, samengesteld uit *dul* en *koen*, beteekent dus zoo
veel als *roekelooze*. Gauthier heeft *vesanus dux*.

799. *Hi voer in die port van Prise*, drukfout, l. *van prise*,
d.i. kostelijk, prachtig.

800. *Brachtmen* = bracht m'en, d. i. bragt men hem.

803. *Gotlicheide*, voor *gotlicheide*.

810. *Doe hi stoent in dese tale* : Toen hij bleef staan in zijne woorden. — Hij had namelijk nog niet uitgesproken. Het latijn zegt :

Plura loquuturo, celeri pede nuntius affert.

Nog zegt men : « hij stond van spreken » voor hij hield op. — *In deze* en niet *in dezer*. Er ligt een groot onderscheid, b. v., in de zegwijzen *in de minne* en *inder minne*.

814. *Gevluwen eñ ghinc dalen*

Over berch eñ buschalen.

Gevluwen. — In het opschrift van dit hoofdstuk *gevlouwen*, vroeger *gevlūwen*. Een ander bewijs van de onvastheid van des afschrijvers spelregels. Op v. 816 staat *gevloen* als rijmwoord. Verg. B. I, v. 86. — *Dalen*, l. *dwalen*. — *Buschalen*, het latijn heeft *per compendia saltus*, langs boschwegels.

819. *Over berch eñ over dale*

Eñ over berch eñ over steene

Ghinc dat volc vlien algemene.

— Een van de twee verzen is duidelijk bedorven. Bij Galtherus staat :

Ergo

Flumine transmisso per saxa, per invia raptim

Quaerit iter.

Misschien zal men in v. 820 *berch* in *-stroem* mogen veranderen. — *Vlien* kan niet in den zin van vlugten worden genomen, wel in dien van *zich spoeden*.

836. *Also na waren si nu comen*

Daris scaren, dat si vernamen

Varen in die diepe dale.

— *Vernamen*, l. *vernomen*.

849. *Des blider was*, l. *die des b. w.*

851. *Wapen u*, l. *wapent u.*

853. *Die den eersten stac*, Die eerst stak. Het volk spreekt zoo.

855. *Scat*, l. *scacht*.

859. *In* = en (ende). Zie nog 917, en hiervoren.

868. *Vor en achten*, voren en achter. Zie de aant. B. III, v. 245.

887. *Amictas*, l. *Amyntas*.

890. *Leitsman*, lat. *dux*, hetzelfde dus als *conincstavel*; doch geen hertog, de leidsman van een gantsch volk.

891. De aanvoerders van den linkeren vleugel brengt Maerlant tot zes, zeker om een rijm te hebben, terwijl Gauthier van Tenos (l. Cœnos) en Eumenius zwijgt. Onze dichter haalde den eersten dezer twee uit den regteren vleugel van Q. Curtius. De romeinshe geschiedschrijver gewaagt van slechts twee veldoversten: Parmenio en Craterus.

894. *Aen*, gewoonlijk *an*, gelijk men nog in de dagelijksche spraak in Vlaanderen hoort.

895. *Mij her* = *Mijnheer*. — Deze edelmans titel kromp weldra in tot *Mher*.

912. *Hi makede sinen lieden moet*: Hi gaf zijnen lieden moed in. — Wij ontmoeten de uitdrukking nogmaals B. V. v. 227. In dien zin geeft Kiliaen op *eenen moed scheppen*, ANIMOS ERIGERE.

914. *Eigen lieden* = lijfeigenen. — Het latijn heeft:

Spe libertatis SERVOS TENUES....

Invitat precio.

924. *Der*, l. *daer*.

926. *Den*, l. *dien*.

955. *Sijnt*, l. *sijn*.

941. *Dat si en durren gene soene*

Houden iegen die scarpe swerde.

Dat zij met de scherpe zwaarden geen' vriendschap durven houden. Thans zou men zeggen: « Dat zij met het zwaard geen' kennis durven maken. » Het latijn heeft:

Molles deliciae gladios et vulnus abhorrent.

944. *Inden ruche*. — Spreek uit *ruc-he*, overlandsche uitspraak van *rugge*.

945. *Over buysch en over ruc*. — *Buysch*, l. *busch* = bosch.

— *Ruc*, l. *Ruuc* (*ruyc*), als moete rijmen op *Buuc* (*buyc*). Kiliaen verklaart *Ruychte* door *Tesqua : difficilia et inculta loca : locus hispidus spinis, herbis aut fructibus*, dus eene onbebouwde, woeste plaats. *Ruyc* (*Ruuc*) staat tot *Ruychte*, gelijk hiervoren *Boch* tot *Bocht* (*bucht*). Voor Maerlants woorden zou een hedendaagsch dichter zeggen : « door bosch en braam. »

948. *Eñ ghi mint*, l. *eñ of ghi m*.

949. *Briect* = breekt. — Nog hedendaags de uitspraak in Westvlaanderen. — *Di*, l. *die*.

955. *Verwint tfolc, het es verwonnen*. — Het latijn heeft : *Vincite jam victos*.

961. *Dan*, samentrekking van *da en*, westvlaamsche uitspraak van *dat en*.

962. (Opschrift.) *Hoemoets* = hoogmoeds. — *Ho* voor *hoog* is in Vlaanderen nog niet gantsch verdwenen. Tot vóór weinige maanden las men nog, buiten de Dampoort te Gent, voor den gevel eener herberg : in den *hoveere* (ooivaar), eene bijzonderheid die laat nadenken omtrent de afleiding van dezen vogelsnaam.

962. *Ducken* — *te stucken*. — Maerlant zal *dicken* — *te sticken* geschreven hebben, gelijk de westvlaamsche uitspraak medebrengt.

968. *Kindere*. — Eenige verzen vroeger las men *kinden*.

974. *Modes*. — Gelijk Maerlant vroeger naar het epitheton *VE-SANUS dux* den spotnaam *Dulcone* maakte, zoo vervormt hij hier den volksnaam *Medus* tot een' persoonsnaam, in den zin misschien gelijk men spreekt van *John Bull* = den Engelschman, *Lieven* = den Gentenaar, *Signoor* = den Antwerpenaar, enz.

976. *Die Grieken groten deden*. — Er is een woord uitgevalen, ik vermoed *lachter* = ongelijk. Men leze dus :

Die Grieken groten lachter deden.

Doch men lette op de voorgaande aanteekening. Bij Galtherus luidt het :

Medus cum Dario Xerxis commissa piabil.

983. *Dinche*, spreek uit : *dinc-he*, verg. v. 944. Dat gaat

langzaam naar *Dinghe*, gelijk *bruc* naar *Brucghe*, *Brugghe*. Zie v. 236.

985. *En*, aldus.

994. (Opschrift) *We coninc Daris scilt gewapent was*. — In het Hs. ontbreekt het woord *schilt*, doch enkel bij misgreep van den afschrijver.

1000. *Gulden goet ter curen*. — De uitdrukking *ter keure* is nog in den kleinhandel gebezigd. Iets is *ter keure*, dat is, dat er niets op af te wijzen valt, dat het op goede trouw aangeboden wordt. Het is eene omschrijving van den overtreffenden trap, gelijk wij thans het bijwoord *voortreffelijk* bij een adject. zouden voegen, en zoo zou men de besprokene plaats goed kunnen vertalen door: voortreffelijk goed van goud. Verg. Bormans, *Christina*, bl. 546 en volg.

1005. *In eerre* = in harer, in hunne.

1006. *Memfroet*. Lat. Nembroth = Nemrot.

1012. *Caynis*, l. *Cayins* of *Cayms*.

1013. *Dat* = dat 't. — In den naastvolgenden regel *wout* = wou 't. — *Den hogen*, namelijk *toren*.

1028. *Voeren* in plaats van *voer*. — Misschien schreef Maerl. *voere*, rijmende op *toren*, dergelijke kunstgrepen meer ontdekt worden.

1036. *Geblijnt* — *gesint*. — Maerlant zal geschreven hebben *geblent* — *gesent*.

1040. *Intie*, l. *entie* = en die.

1041. *Gesticht*, l. *geslicht* = geslecht.

1043. *Eñ voerde si siner strate*: En voerde ze weg. — Men zeï oulings: *siner straten varen* = zijns weegs gaan, d. i. weg gaan; *siner straten voeren* = zijns weg voeren, d. i. weg voeren; *siner straten lopen* = zijns weegs loopen, d. i. weg loopen; *de vate haerre strate dragen* = de vaten huns weegs dragen, d. i. de vaten weg dragen, enz. Thans bezigt men enkel nog weg gaan, weg voeren, weg loopen, weg dragen, enz. De oudere wijze bleef echter nog bestaan in het onbeleefde *zijnen weg gaan*, voor henen gaan.

1055. *Ende*, aldus.

1057. *Eñ die scouderen in die arme groet*. — *Scouderen*, en niet *scoudren*: wij teekende die schrijfwijze reeds vroeger aan. In plaats van *scouderen* leest men in den *Rijmbijbel*, v. 16324 (dl. II, bl. 197), *Borst*, naar de Vulgata, die *Pectus* heeft; doch in de *Hist. scolastica* staat er *Collum*. Men mogt dus vermoeden dat Maerlant eerst later de Vulgata kende, zoo al niet de plaats bedorven is door de kopisten, wat men uit v. 1063 zou mogen opmaken. — *In*, l. en.

1062. *Van erden waren die voeten sijn*,

Eñ gemanc oec silverijn.

Zijne voeten waren van aarde, te zamen ook van zilver. — *Gemanc*, zegt Leendertsz (Woordenlijst op de *Minneloep*, bl. 220), naar Dejager, is eigenlijk adj. *gemengd*, verder adv. *te gader*. Bosworth verklaart de Angs. præp. *Gemang*, door AMONG, *inter*; en het subst. door *mixtura*. Bij Kiliaen leest men MANCK, *inter*, *interim*, en *manc-ander* = malkander. De andere plaatsen in onzen roman bevestigen volkomen de verklaring van Dejager en Leendertsz:

B. V, v.	290:	Dat <i>gemanc</i> bloet en sweet
Van sinen live liep gereet.
IX,	156,	Sine wapene waren <i>gemanc</i>
Beide van silver eñ van goude.
IX,	600,	Eñ enen knijf, die was <i>gemanc</i>
Van goude te samen eñ van stale.
X,	585,	Dat (venine) salmen eem geven gemene
Mettien claren wine <i>gemanc</i> .
X,	1546,	Brachten <i>gemanc</i> in dien wijn
Dat onverwinlec venijn.

Ook de *Rijmbijbel* bevestigt zijdelings de verklaring van het woord; wij lezen daar v. 16327:

Die voete zom erden, zom yserijn.

1066. *Gehouden* = gehouwen, gekapt.

1067. *Dat metter vart*

Geent beilde aen sinen voet smeeit.

— Geent. In den *Rijmbijbel* klinkt het v. 16551 (II, bl. 158):

Eñ sloech *ghent* beelde an den voet.

en in de varianten staat het gespeld : *geent, gond, ghint*. Dit werd later *gindsch*. Op andere plaatsen vinden wij *geen*, en wel I, 291, 295; IV, 1112, waarvan Huydecoper op Stoke, I, 404, verscheidene voorbeelden aanhaalt. *Geent beelde*, dat beeld.

1069 *Al gereet*, onmiddelijk. — *Gereed* wordt nog in dien zin gebezigd.

1070. *En vert te niwete alse gestof*: En ging te niete als stof. — *Vert* (*vart, vaert*), praes. voor imperf. van *varen*, gaan, trekken, geleiden, aanvoeren, elders *vort*:

B. III, v. 579. Eñ hi *vort* dat her vort
Tote Saiet.

Id., v. 605. Eñ *vort* te Tieren wart.

Imperf. *voer*:

B. III, v. 125. Die *voer* hi troesten.

B. IV, v. 588. Eñ *voer* in Egypten lant.

Over *vert*, verg. Meijer : *Leven van Jezus*, § 72.

1076. *Dat gulben beelde dat du sages*

Daer du in dijnen drome lages.

— Misschien een naklank der allitteratie, doch niet weinig hard. Reeds vroeger haalden wij een voorbeeld aan op v. 657.

1084. *Partien*: beter *Parceen* = Persen.

1088. *Een*, vereischt den klemtoon. Het drukt volkomen het *quidam* der latijnen uit.

1092. *Geliicher wijs* = gelijker wijs.

1096. *Varen*, l. *voren*.

1098. *En*, aldus.

1102. *Dat keyselkin dat du sages*

In dinen droem, daer du lages.

— Vergel. met v. 1076.

1109. *Eenne*, l. *ene* of *eene*, gelijk hier meermalen de scherpe *e* gebezigd staat.

1121. *Gars* = gras. — In Vlaanderen zegt men nog algemeen *gars* en *gers*.

1131. *Hi dede sinen sone vaen*. — Volgens Schmeller staat er *waen* met een punt onder de eerste helft der *w*, een bewijs van uitschrabbing. Zoo dat er inderdaad gelezen moet worden *vaen*. Dit bewijst ook de *Rijmbijbel* v. 16593 :

Eñ sijn vader hadde gevaen.

Er is sprake namelijk van Evilmerodachs vader, Nebucadnezar, die Joachim Jeconias, der Joden koning, gevangen had. De plaats is geheel bedorven, en verscheidene verzen zijn door een' kopist achter wege gelaten.

1136. *Doen dede hi*, namelijk Evilmerodach.

1137. *In twe sniden*. — De *Rijmbijbel* (v. 16626) heeft, naar *Hist. scolast.* : *In .ccc. sticken*, die hij gaf *.ccc. ghieren*. Maerlant zal hier, gelijk B. IX, v. 680, *ontwee* geschreven hebben, waar over zie Clignett, bl. 123. Het woord is in Vlaanderen nog niet geheel vergeten, doch het klinkt *in tween* (kappen), waarvoor men ook, en wel het meest, *van een* bezigt. Dat Maerlant niet gedacht heeft aan twee stukken, bewijst dat er op dit *in twe sniden* onmiddelijk volgt *in clenen stucken al te gader*.

1156. *Gescreven*, l. *beschreven*, gelijk op v. 1153.

1162. *Heem*, l. *hem*, zoo als het rijm vereischt. — Twee verzen lager leest men *eem*.

1171. *Eñ*, l. *en*, expletivum.

1174. (Opschrift) *Alexander*, l. *Balthasar*.

1187. *Diñc*. — Het teeken boven de *n* gelijk meer naar een kapje *ñ*. Doch wat beduidenis kan het hebben? — *dingc?*

1189. *Du en does di dienen met vaten*,

Die dijn ouder vader nam.

— Zie op v. 1076 en 1102.

1197. *Du sals verliesen dat du houts*.

De *Rijmbijbel* (v. 16769) heeft :

Du salt min leven dan es dijn waen.

— *Du sals*; twee regels lager *du salt*.

1206. *En*, aldus.

1212. *Si daden hun ontleiden die riviere*. — Maerlant zou in plaats van *hun* geschreven hebben *hem*. Dit mag, onder het dubbel opzicht van menigvuldig gebruik der *u* en van verbuiging, gebragt worden tot de wijzigingen, welke de taal na Maerlant ondergaan heeft. — *Ontleiden*, afleiden.

1215. *Dure* = door. — Het rijm bewijst de westvlaamsche uitspraak; te Kortrijk en elders klinkt het *meur* — *deur* in plaats van *muur* — *door*.

1217. *Van*, l. *wan* = won.

1229. *Noch noit*, ooit. — Thans nog algemeen in Vlaanderen gebezigd. Ik merkte het reeds aan.

1231. *So menich lant, so meingen man*. — De laatste spelwijze is duidelijkshalve vóór de contractie. Zoo ook v. 1224.

1234. *Eñ mogende wijf eñ vermeten*, l. *En* (= een) *mogende*, enz., vergl. B. I, v. 515.

1237. *Amasomen*, l. *Amasonien*.

1239. *Eñ heet eem dat huet af geslegen*

l. *Eñ heeft hem* (of *heefsten*) *dat hoeft afgeslegen*.

— *Heet* is vlaamsche uitspraak. — *Huet*, in Brabant zegt men *hoot*, *hoet* voor *hoofd*. Zie hierna B. III, v. 101.

1243. *Bestu es*. — Dit dient in éene lettergreep uitgesproken te worden: *Bestues*, zijnde de samentrekking van *bestu des*. *Et* = het, gelijk vroeger reeds.

1244. *Aldus was geen schilt gedaen*. — Zeker te lezen *was tgescil*.

1246. *Dat ander boec nemt hier einde*. — Op deze verklaring volgen nog een twintigtal verzen over de onstandvastigheid der wereldsche zaken, vrij naar het slot van het latijnsch model gevolgd. Ondanks deze overeenkomst, ben ik nog al geneigd aan te nemen, dat bij het opstellen Maerlant gemeend heeft het

derde boek met v. 1250 te mogen beginnen. Of hij niet lang bij deze opvatting gebleven is, dan of v. 1269-71 toevoegsels zijn, daar zal ik maar niet in den duistere naar tasten; ik zal hier alleen den grond mijner gissing bloot leggen.

Op het slot van den tienden zang zegt Maerlant, dat hij zijn werk bestond ter eere zijner Beminde. Hoe men haren naam kan kennen, wijst hij in de volgende rijmen :

Die ierste littere van .vi. boken
Seggen eren name, min noch mee,
Beginnet hi ter ierster G.

Wanneer men de eerste letters der zes eerste boeken, zoo als zij thans verdeeld staan, bijeen voegt, bekomt men het niet uit te spreken *Ghtile*, terwijl men, volgens mijne veronderstelling, er *Ghoile* uit samenstelt. Neemt men, met in acht neming dezer veronderstelling, naar welgevallen uit de voorletters der tien boeken, dan vindt men nog (behalve *Ghoeda*) de vormen *Ghodel*, *Godile* en *Godela*, welke alle ons op *Goedele*, den naam eener bekende brabantse heilige, brengen.

1254. *En*, aldus.

1256. *Clerus*, l. *Cyrus*.

1258. Laat de komma weg, en zet ze op het einde van den volgenden regel. Deze misstelling is veroorzaakt, doordien ik onder het drukken met v. 1260 geen weg wist.

1260. *Al onscherlecht sine naem*. — Ik voege mij geern naar het gevoelen van mijn' vriend, professor De Vries, die lezen wil: *Al es onsterflec s. n.*, beantwoordende aan :

Quem fama locarat in astris.

1265. *On*, l. *ons*.

1269. *In dierden boeke*, l. *in dien derden b.*, gelijk B. IV, v. 1.

BOEK III.

1. (Opschrift) *in deim beginne*, l. *in den b.*
2. *Tho* = ten.
3. *En*, aldus.
6. *Dat stride*, l. *dat striden*.
9. *Daer vlogen so veel schechte*. — De schicht is de handboogpijl, gelijk de kareel tot den voetboog behoort. De schrijver, die onder den naam van Van Velthem doorgaat, bezigt *Pilen* en *Sichte* in éenen adem voor hetzelfde wapen bl. 249 :

Die *pilen* vlogen op genen dach
Datmen den hemel cume van dien
Van dickeden niet conde gesien
.
Men conster niet ane bekinnen
Al vanden hoefden toten voeten
Dan *schichte*.

13. *Die eerste ioeste, die ter selver stede*
Ane enege selve dede,
Dat was die coen Macedo.

De zin is verminkt; in den tweeden regel moet iets uitgeval-
len zijn. Het latijn zegt :

Primus in oppositos praetentia cuspidē Persas ,
Ociùs emisso tormenti turbine Saxo
Torquet equum Macedo.

— *Die coen Macedo*: uit te spreken *die coene M.* Vergel. vroeger
B. I, v. 157.

16. *Die noit vrese en vlo*, die nooit gevaar ontweek. — « *Vrees* en *gevaer* beteekenden van ouds beide, 't geen wij nu onderscheidelijk noemen, *Vrees*, *timor*, *metus*; en *Gevaar*, *periculum*, » zegt Huydecoper op Stoke, B. II, v. 295. Voor het hedendaagsch *vrees* bezigt onze dichter *vrucht* (v. 12, B. V, v. 529) en *vrees*

staat bij hem in de beteekenis van gevaar: de zin laat niet den minsten twijfel toe:

- B. V, v. 520. Daer en [es] niemen die en troest,
Noch die en uter *vresen* loest.
- Id. 529. Oec hadde hi grote vruchte,
Also hi was in deser *vrese*.
- Id. 533. Daris die dit heeft versien
Dat si lopen eerre straten,
Eñ si eem in dien *vresen* laten.
- B. X, 1475. In die zee doechtmen *vrese* groet,
Gelijc oft tfolc ware verwoet.

Deze regel zou beter met eene komma sluiten.

17. *Daer hi sach dat menech scilt*

Wel bedect met goude hilt.

— *Hilt* = zich hield. Hetzelfde ontmoeten wij nog eens in dezen boek v. 540:

Hi scoet dien coninc op dien scilt,
Daer hi vor den wagen *hilt*.

32. *Enen witten vaen.* — Thans is *vaen* vr.

34. *En*, aldus.

36. *Het es die eerste man die let*

Alexander mettien spere.

— « Hij is de eerste die Alex. tegenhoudt. » In denzelfden zin vinden wij het woord:

- B. VI, 155: Die wech was oec so nauwe mede,
Dat een man van cranker were
Daer *letten* mocht een conincs here.

B. II, v. 382, ontmoeten wij *lettinghe*, een oponthoud in 't voortstreven, dus hindernis, tegenslag, hetzelfde als bij Kiliaen *letsel*, omstreeks Kortrijk nog gebezigd in den zin van schade; zelfs door geheel Vlaanderen is *letten* schaden. « Iets hebben dat u *let* = dat schaadt, hindert, zeer doet » is van dagelijksch gebruik.

Anders beteekent *letten* vertoeven, zoo wel bij de ouden als in de thans gesprokene taal. Voorbeelden vindt men o. a. in *Sinte Servatius legende* van Heynriek van Veldeken, 1ste B., v. 1218 en 1425.

39. *Ateras*, l. *Arethas*, gelijk op v. 30.

42. *Op die bulle*. — Volgens de westvlaamsche uitspraak zou het dienen te zijn *bule* = buil, wat uitpuilt. En zoo schrijft Maerlant zelf eenige regels verder (v. 463) van « die kemele mettien *bulen*. » Doch in hetzelfde Westvlaanderen, ook elders, in Antwerpen b.v., bezigt men ook *bulte* (vr.). Men spreekt er van « een land vol bulten = ongelijkheden, van « eenen boom vol bulten en knodsen. »

47. *Die da starf*. — De Westvlaming spreekt nog zoo. Men dient het dus niet te beschouwen voor het werk des afschrijvers. Zie hiervoren B. II, v. 152.

51. (Opschrift) *Groten schaden*, l. *grote scade*.

55. *Dodone van Percen*. — Bij Galtherus is hij een Mediër:

Hic Ptolomeus equo medum Dodonta supinat.

59. *Ardofilon*, *Arthophilon* — Gauthier, fol. 21, v. 25.

60. *Stag* = *stac*. — Een bewijs van blinden ijver om in elk geval de *c* door de *g* als sluitletter te doen vervangen. Zie hiervoren B. I, v. 217, en op meer plaatsen.

63. *Tsockeertlen*: Tegen elkander stootten. Als krijgsterm uit het fransch overgenomen.

72. *Hi*, namelijk *Ardofilon*.

74. *Die here Macheus*, *herde scoen*, l. *DIE herde scoen*. — *Macheus*, Gauthier heeft *Mazeus*. Men zou hier kunnen uit afleiden dat de *ch* soms op zijn fransch werd uitgesproken. Zie vroeger over *roche*, enz., II, v. 236.

77. *Jolas* = *yola*.

86. *Die van Ierconie*, l. *Yrcanie*, gelijk v. 95 *Yrcanoise*. In 't latijn *Hircani equites*.

90. *Veel na*, zoo ook v. 163 *veil schere* = *veel sciere*. — In andere werken van den tijd klinkt het *wel na*, *wel sciere*.

92. *Createrus* = *Cratêrus*. *Alexandreis*, fol. 21 verso, v. 10.

97. *Feax* = *Philax*. *Ibid.* v. 14.

99. *Lude* = *liede*. Zoo ook v. 235, doch *liede* v. 228.

101. *Hûet*. — Dat Maerlant *hoeft* schreef, bewijst het tegenrijm *gecloeft*.

104. *Eñ*, l. *en*, expletivum.
 106. *Anfilocus*, l. *Antilochus*, Gauthier, fol. 21 verso, v. 15.
 110. *Die van Percen niene en vermiden*. — Nogmaals zal de afschrijver onder het voorlezen in de war zijn geraakt en op goed geluk geschreven hebben. De zin is gemakkelijk te herstellen :

Permenio die in genen tiden
 Die van Percen nie en wilde vermiden.

112. *Schachten*, werpspiesen. Gauthier gebruikt *hastae*, fol. 21 verso, v. 20.

114. *Mar en mochte eem niet scaden*, l. *mar en mochten hem n. s.*, namelijk de twee ridders; ten ware men liever laze : *Mar ten mochte h. n. s.*

115. *Ysamnes*, l. *Ysannes*. Gauthier, fol. 21 verso, v. 19. Doch Ysenna, vier verzen lager.

120. *Een ander ridder was gevloen*
Van den Grieken, hiet Orestes,
Die op een roke gevlunen es,
Die voer hi troesten.

— De zin is: Een ander ridder van de Grieken, met name Orestes, die op eene rots gevlugt was, dien ging hij helpen. — Stel eene komma achter *gevloen*. — *Orestes*, bij Gauthier *Orestis*. — *Die voer*, l. *dien voer*. — *Troesten*. Door het hulp toebrengen troostte Parmenio Orestes in zijn leed.

127. *Die ewech was gevloen* : (troostte) die weg was gevloeden. — *Ewech*, nog in 't Brugsch en in 't Ypersch, doch niet in 't Kortrijksch. Ook te Antwerpen is het in gebruik. B. IV, v. 1081 staat *en wech*.

130. *Dimuse sloech hi te veert*
Sinen arm af.

— *Te veert* = *te vaert*, in de vaart, d. i. terwijl hij in gang was. Het latijn heeft : *instantemque Dimum* : den naderenden Dimus. B. VIII, v. 1167 : *si doden mengen an die vert*, d. i. in den loop.

134. *Elame, Helon*. Gauthier, 21 verso, v. 27.

135. *Cirifon, Cherippus*. *Ibid.*

138. *Eñ die strijt was herde stide*. — Huydecoper (Stoke, III,

19), zegt dat *stide* geen woord is, maar bij misgreep voor *tide* = tijdig, ras. De groote taalkundige moge in de uitlegging der besprokene plaats gelijk hebben, hier kan van geen *ras* gevecht spraak zijn. In het *Leven van Sinte Franciscus*, leest men van eene vrouw, die hare devotie voor den heilige verwaarloosd had, dat zij het gebruik van haren arm verloos. V. 9523 :

Daer bleef hi staende stide.

Wat Leendertz verklaart door *stokstijf*, terwijl hij *verstijden* = verstijven ontmoet v. 10055 :

Daer worden hare *verstijt* die hande.

In het gedicht van W. van Hildegartsberge, *Van den Ghesellen die omzeylden* (uitg. door jonkh^r. Blommaert, achter de nieuwe uitgave van *Theophilus*, Gent 1858, bl. 85) leest men v. 47 :

Sy en hadden ballast engeen,
Dat hoer scipken mochte *stiden*.

Dit is eveneens *stijven* in den zin van bevestigen. Voor *harde stide* zou men in Vlaanderen thans zeggen *stijf hard*. Het Angels. heeft *stide*, dat Bosworth vertaalt door *firm, fast*; en *styde*, stijfhoofdig. Men hoort nog dagelijks spreken van *stijf vechten*. De zin van het vers is dus : « En de strijd was zeer hevig. »

141. *Swerde* — *derde* (deerde). Thans spreekt men nog uit *swerde* — *dérde* (met de fransche *e*). De spelling schijnt hoe ouder hoe korter. Men denke maar aan *an* — *aan*.

143. *En*, aldus. — *Met speten*, lat. *missilibus*, met werpspiesen. Hetzelfde geldt voor v. 538, en B. V, v. 186. Men vindt *spiet* als vertaling van *jaculus* v. 278, VII, 599, en van *spiculum*, VIII, 146. Dit *spiculum* schijnt VII, 599, overgebracht door *Gere*. Doch zie de aant. aldaar.

Op v. 148 van dit boek komt *spiet* voor als vertaling van *Telum* (Telum); doch dewijl er staat *SCOET met enen spiete*, schreef misschien de dichter *scichte*. Zie op v. 9 van dit boek.

147. *Eudochiun* = *Eudochioen*. — *Un* is overlandsche uitspraak. *Eudochis* bij Gauthier, fol. 21 verso, v. 50.

148. *Steen doet*, steendood. — Nog dagelijks in gebruik.

150. *Eñ roet doer, eñ quam weder.* — Hij zwermdoer (den vijand) en keerde terug. — *Roten*, fr. *roder*, is volkomen hetzelfde als *zwermen*, in alle rigting loopen of vliegen, gelijk de bijen doen. Stoke heeft het woord eigenaardig verklaard, wanneer hij zegt :

De pile vlogen, dat si *roten*
Ghelike recht oft waren bien.

Zie Huydecopers uitgave dl. III, bl. 253, en des uitgevers aant. op v. 998. Kiliaen schrijft *Roteyen* en verklaart het door *Concursare, pervagari terras*.

151-54. Deze vier verzen hebben hetzelfde rijm, dat reeds in v. 147-48 voorkwam. Deze dichterlijke vrijheid komt nog voor III, v. 525-528; VI, v. 1016-19; IX, v. 573-576, enz.

154. *Dede hi een hem gemoet.* — Letterlijk: dede hij zich eenen gemoet, d. i.: « trok hij eenen te gemoet. » Zie Bormans, *Leven van Sinte Christina*, bl. 365 op v. 1355. Wij vinden nog B. IX, v. 959: *doet vele gemoete*, had vele ontmoetingen.

155. *Een bacheleer... scone eñ edel van geslachte.* — Het latijn heeft: *juvenis facie dives, sed ditior ortu.* — *Bachelier*, is een jongeling, een leerling in de wapenen, kunsten, wetenschappen of eenig ambacht, een man wiens opvoeding nog niet voltrokken is. Over dit bastaardwoord Verg. Roquefort's *Glossaire*, vooral Gachet's *Glossaire op le Chevalier au Cygne* op *Bachelor*. Het woord komt nog voor B. V, v. 316 en 355.

160. *Dien op die side hilt. I. dien hi*, enz., of wel *dien* moet in twee lettergrepen gelezen worden en zeer slibberig met herhaling der *i* (hi): *die — i — en*. Zoo spreekt men te Kortrijk.

164. *Visere = visiere*, en zoo ook *schere = sciere*. — Merk nog bij dit laatste het overheerschend *sch* voor het oudere en zachtere *sc*.

168. *Vor, en al blint.* — *Vor*, voorover. Misschien schreef Maerlant *voren, al blint*; doch de woorden zijn duidelijk van elkander gescheiden.

177. *Alse nu vocht hi metten gescotte,*
Nu metter ax, gelijc den Scotte.

— Huydecoper haalt een vers van Stoke (I, bl. 410) aan, waaruit blijkt dat de ouden *Gescot* gebruikten voor *het geschotene*, dus voor *pijlen*. B. VIII, v. 964, verdraagt het woord mede deze verklaring, zoo ook *Scutte*, hier onder v. 250. — *Ax* staat hier voor het lat. *Ensis*, gelijk v. 183 (*Armogenes*) *hi was geslagen met tien ax*, waarvoor bij Galtherus staat :

Ense

Fuderat Hermogenem caesa cervice securi.

Doch eenige regels vroeger is *Ensis* duidelijk door *Sword* overgebracht. Wij hebben overigens reeds gezien dat onze dichter zich niet getrouw aan zijnen voorganger gehouden achtte. De *Ax* is ook trouwens de bijl of hap, het geducht wapen, waarnaar Boudewijn, de dertiende graaf van Vlaanderen, den naam kreeg van Graaf Hapken, bij welken naam hij nog in de gedachtenis der Westvlamingen leeft. B. V, v. 74 spreekt de dichter van een gevecht van man tegen man, waarin de *Handax* eene rol speelt. Welligt was deze voor de twee handen niet geschikt. De form der Hap of Ax bleef misschien dezelfde tot op onze dagen. Door vereeniging der hoedanigheden der *Ax* en der *Barde* (soort van hap) ontstond de *Bardax*. De *Barde* wordt besproken B. IX, v. 972. — *Gelijc den Scotte*. Met deze vergelijking geeft Maerlant te kennen dat, ten zijnen tijde, der Schotten voornaam wapen de *Axt* was. Van ouds was dat volk bekend als zeer behendig in het zwaaijen van gemeld wapen.

180 *Dorilas hads quade hure*. — Dorilon, bij Gauthier, fol. 22, v. 16. — *Hure*, ure, rijmende op *dure* = door. Schreef de Westvlaming zoo, hij sprak zoo niet uit. Onder ons klinkt het steeds *deure-eure*.

181. *Dien hadde hi met deem swerde doet*. — *Hadde*, l. *hacte*. Het latijn heeft *Dorilon humero viduaverat*. — *Deem* = dem, Overlandsch voor *den*. In het formulier van Leptines, van 't jaar 745, was de *m* nog het teeken van dat. en abl. enkelvoud. « *End ec forsacho allom diaholes wercum end wordum.* »

182. *Armogenes* = Hermogenes, Gauthier, fol. 22, v. 17.

184. *Dese die hadde*, deze hadden. — In Vlaanderen spreekt men nog zoo. Misschien is er te lezen *dese drie*.

185. *Eñ alle .iij. so warent Grieken*. — Daar zijn er slechts twee vermeld : Dorilas en Armogenes; doch het latijn noemt Elis, dien zijn vijand met eenen spiet doorschoot : *Jaculo perforat Elim*. De overschrijver moet dus iets achterwege gelaten hebben.

186. *Si en dorsten eer wonden wieken*. — Zij hoefden hunne wonden niet te verbinden. — *Dorsten* imp. van *Derven*, nood, behoefte hebben. Angs. *Thearfan*. Ten Kate neemt aan dat deze de grondbeteekenis en het hedendaagsch *durven*, vroeger *derren*, de overdrachtelijke beteekenis van het woord is. Zie *Aenleiding*, enz., II, bl. 148. Zie mede Terwen, *Etymologisch woordenb.* bl. 116, op *Derven*. — *Wieken*, met wieken (fr. plumasseaux), verbinden; de Vlaming zegt *vermaken*. Kiliaen geeft het ww. *wieken* niet op, al was het in de middeleeuwsche heilkunde van algemeen gebruik. « Daer wonden siin, daer sceert ierst thoest, ende daerna *wiecse*, » zegt Yperman in 't hoofdstuk « *Van bulen gevallen*, » en op onderscheidene plaatsen meer.

189. *Dies hi iegen die Grieken was gespaer*; letterlijk: dus hij iegens de Grieken gesparig was, d. i. « hij (Philotas) spaarde den Grieken » de noodzakelijkheid om zich met Negusar te meten.

194. *Helm eñ steen heeft hi gecloven*.

Nochtan die coyfie wederstoet

Dien slach.

— Men droeg somtijds een kostelijken steen op den helm. De romandichters spreken gaarn van dit versiersel. — *Coyfie*, lat. *Coffia*, was eene metalen muts, welke onder den helm gedragen werd, en niet een sieraad dezès, gelijk Huydecoper ten onregte meent. De anders nauwkeurige schrijver las ook in den *Walewein* verkeerdelijk *tufie* voor *cufie*. Zie Aant. op Stoke, II, bl. 141.

197. *Becohte*, l. *becochte*. — *Den smete*, in Vlaanderen is thans *smete* vrouwelijk.

198. *Dat zijn swert*, namelijk : om dat *Philotas* zwaard.

200. *Ontfaen*, l. *ontgaen*.

207. *Aex*. In het afschrift staat *aer*. Vgl. deze belangrijke schrijffout met het *Brurambacht*, B. I, v. 1094.

208. *Daeren* = *daer hen* (hem). — *Amictus*, bij Gauthier Amintas.

213. *Alzo hans* = al te hands (waaruit later althans), welhaast. Op v. 452 is dit woord *al to hans* geschreven, in het vierde boek *al te hant*. Vergl. Bormans, *Sinte Christina*, bl. 233, v. 790.

221. *Jolas voer op eem ter neder,*
En eer hi op mochte comen weder,
Was hi dorscoten en sijn wreen.

Negusar oec.

— *Eer hi*, namelijk *Negusar*. — *Was hi*, te weten *Jolas*. Bij 't springen uit den wagen kon *Negusar* natuurlijk niet regt op den grond blijven staan. Vóór hij op kon, waren beide kampers en *Jolas* paard door de zwerfende schichten neêrgeveld. Het latijn zegt het duidelijk: *tresque ruere simul*. *En eer*, aldus. — *En sijn*. Indien *Maerlant* niet *eñ* schreef, dan leze men *sine*. Reeds B. II, v. 588, was *wreen* vrouwelijk gebezigd.

238. *Hun*. — Hier, gelijk in het opschrift van het hoofdstuk, wankelt *Schmeller* tusschen de lezing van *hun* en *him*. Het is mogelijk dat ook de afschrijver wankelde, en daarvoor in dat plur. *hē* stelde, dewijl *hen* nevens *hun* opkwam.

245. *En sloech achte*, en sloeg achterna, d. i. vervolgde, namel. de vluchtende Persen. — *Achte* = achter, reeds B. II, v. 868, aangeteekend. Men ontmoet het woord nogmaals in het tegenwoordig boek v. 449, en *achtenden* = achtersten, v. 300. Eene buurt der gemeente Oostacker, op een half uur benoorden Gent, heet de *achten-driesch*. Langs de oevers der Leije, tot binnen Gent, klinkt het *bachten* (verkorting van beachten) *bachter Leije*, *Bachten-Maria-Leirne*. Te Kortrijk heet men de achterplaats van een huis « den bachten. »

255. *Oxateus*. Gauthier schrijft *Oxatres*, fol. 22 verso, v. 15.

257. *Ruwe* = rouwe. — Overlandsche schrijfwijze en uitspraak.

265. *Som hadden si di scoete entwe*, den schoot aan stukken.

— Het woord *scoete* is hier vrouwelijk gebezigd. — *Di* = *die*.

265. *Som met colven geslagen doet.* — De kolve is het alleroudeste onder de bekende wapenen; ze was onderscheiden van de stave, inzonderheid daar deze laatste aan haar uiteinde van een' ijzeren pin voorzien was. Ook was der kolve beneden einde dikker dan het handvat. Schoon ze over het algemeen het wapen was der dienstbaren, onteert ze echter de handen niet van hooge personen. Zoo zegt onze dichter B. IX, v. 597, van koning Porus :

Hi hadde in sine rechte hand
Ene colve van latone.

Men had dus dit wapen ook in metaal; het gemeen had er enkel houten. B. V, v. 95, heeft een reus er een *van .iij. cnopen*. Dit herinnert in 't groot onze knodsestokken.

268. *Selc hadde die pine leden* = had de pijn geleden, d. i. was dood. — De uitdrukking is bijna spottend, gelijk vroeger v. 186; doch de gedachte komt van den latinist, bij wien wij lezen : « ille quiescit. » — Bij Schmeller staat er *pine*.

269. Opschrift. *Vroeste, l. vroetste, wijsste. Die vroetste van sterren*, de ervarenste starrewichelaar.

275. *Soroas.* — Bij Gauthier Zoroas, fol. 22 verso, v. 26.

278. *Conste*, spreek uit *consté*, d. i. *const he.* *

280. *Welke tijt dat coren soude geraken* : Welken tijt het koren zoude treffen, d. i. goed gelukken. — Het latijn heeft « quis frugifer annus. » *Welke tijt*, op andere plaatsen *welctijt, weltijt*. — *Geraken*. Zie B. I, v. 9 en IV, 347.

281. *Dure* = diere. — Thans ook in de geschrevene taal, in tegenoverstelling van *lude* = liede, v. 255. Zie hiervoren v. 99.

385. *Eñ wat nature die lentijn*

Doet groene eñ soete sijn.

— *Lentijn* = lente. Vr. In Yperman's *Heelkunde* altijd *Linter*. « Maer in den *linter* ende in den herfst saltu netten dijn wieke », en elders in hetzelfde werk : « Daer boven een plaester van stoppen genet in dwit van den eye in den zomer, ende in den *linter* ende in den herfst ge minct dwitten metten dodre. »

Dat *Linter* is wel het verbale van *linderen*, door Kiliaen verklaard door *linire*, *mitigare* — *t* en *d* verwisselen onderling veel. Zoo is de lente zoo veel als het zachte, het *zoete* jaargetijde. In de *Tweede proeve van Oudheid-, Taal- en Dichtkunde*. Utrecht, 1782, bl. 202 en volg., worden voorbeelden van dat *Linderen* aangehaald. Bilderdijk, Terwen en Weiland, geven een anderen oorsprong aan het woord *Lente*.

Bij de Vlamingen zijn *Lente* en *Herfst* weinig in den mond: men bezigt meestal *Voor- of Vroegjaar* en *Najaar*.

292. *Heet*, l. heeft. Zie B. II, v. 1257.

294. *Hi kende die hemelsche dingen*.— Dat slaat allezins goed; doch het rijmt op *wonderlike DINGEN*. Vermoedelijk schreef Maerlant *hemelsce cringen*. Vgl. v. 311.

297. *Die sevene hemele kende hi wel*.— Volgens de begrippen dier tijden zijn dit zeven kringen boven de gewone starren; immers op v. 301, spreekt de dichter van « *die hemel, daer die sterren in staan*. » De zin in v. 297-299 uitgedrukt, klinkt bij Galtherus:

*Novit quis sedera septem
Impetus obliquo rapiat contraria mundo.*

298. *Iemant el*, iemand anders. — Zoo mede v. 308; *niement el*, niemand anders, v. 345; *niet el*, anders niet, IV, 170; *els niet*, anders niet, III, 974. Te Gent en omstreken zijn deze spreekwijzen nog van algemeen gebruik.

304. *Allege ten oesten wart*. — *Allege*, misschien te lezen *al tegē*. Of zou *allege* eene verlenging wezen van *alle*, dergelijke onder de Vlamingen meer in gebruik zijn?

305. *We* = hoe.

311. *Die sterren die hier boven liden*

Die wi sein hier heir boven liden.

— Het *hier heir* schijnt wel te bewijzen dat de voorlezer het woord eerst op zijn echt dietsch uitgesproken en dan op zijn overlandsch herhaald heeft, en dat de domme kopist beide vormen als onderscheidene woorden neërschreef. Rijm en zin laten daarenboven vermoeden dat één van beide verzen verminkt is.

317. *Conste* = consti.

321. *So wat so an den heu hemel staet*: Al wat aan den hoogen hemel staat. — *So wat so*, schijnt eene verlenging te zijn van *so wat*, ten gelieve van den val; althans de twee malen dat ik het tegenkwam, begon er gelijkelijk het vers meê. Zoo staat B. V, v. 215:

So wat so quam in sijn gemoet.

Integendeel lezen wij:

B. IV, v. 339. *Eñ so wat* hi hevet verloren.
 » v. 409. *Eñ so wat* vogel dat vliegen mach.
 » v. 410. *Eñ so wat* die zee in hevet.

— *Heu*, hoog. Indien het al niet een inschuifsel is; voor de maat althans is het er niet noodig. Zie B. II, op v. 962.

326. *Beter*, l. *bitter*.

331. *Dat*, d. i. dat 't.

340. L. *Daer hi HEM (zich) vor den wagen hilt*.

343. *Hi en verspracken oec aldus*. — De form dezer zinsnede is nog levend in gebruik. *En* heeft hier de kracht van *voor dat, ten ware*. — *Verspracken*, sprak hem toe.

353. *En*, aldus. Ook v. 366.

355. *Astronomijn: gesein (gesien)*. — Dat slecht rijm is op rekening van den afschrijver. *Beter* III, 1217:

Astronomien — gesein (gesien).

365. *Daer*. — Het Hs. heeft *dae*, gewis volgens des afschrijvers overlandschen tongval; doch er dient opgemerkt dat men in Westvlaanderen *da* uitspreekt, wanneer het opvolgende woord met eene consonans aanvangt. Zie hiervoren II, 152 en III, 47.

366. *Des bes seker*. — *Bes*, elders *bis*, doch minder juist volgens de westvlaamsche uitspraak.

368. *Hirnen*, overlandsch. — *Maerlant* zal wel geschreven hebben *herssen*.

371. *Die helle dus haen verkoren*: dus de hel [te] hebben verkoren. — Schreef de jonge *Maerlant haen* of *hebben*? Een en

ander is mogelijk, het zij de dichter zijn vlaamsch dialect bezigde, of in het een of ander oostelijk gewest der Nederlanden zich bevond. De Westvlaming kon *haen* schrijven en *hein* uitspreken even als in *paerd* — *peird*, enz. Doch dan zou hij tegen de regels van zijnen tongval gezondigd hebben, die een onderscheid maakt tusschen *hein*, verkorting van *hebben*, en *haen*, verkorting van *hadden*. Het is waar, men vindt dit *haen* voor *hebben* mede in de *Oudvlaemsche Lieder en andere Gedichten der XV^{de} en XVI^{de} eeuwen* uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen, bl. 58.

Ich *aen* gegeven hertze ende zin
An eene vrouwe.

bl. 94 :

Hoe soudic yemen vruechden geven
Of ic selve ghene en *aen*.

Maar deze liederen hebben stellig den invloed eener maas- of rijnlandsche pen ondergaan.

388. *Coen degen*. Uit te spreken *coene d*.

411. *Tumelde*, rijmende op *rumede*: Eene assonans; doch daar *tumelen* een frequentativum is, zoo kan Maerlant wel *tumede* geschreven hebben. In 't Angels. is het *Tumbian*. Het oud fransch kent mede *Tumer*; in *le Chevalier au Cygne* komt het meermalen voor.

415. *Hie en satte eem nummeer te wer*. — Hie — hi, elders om 't rijm, v. 378. — *Nummeer*, l. *nimmer*, d. i. niet meer. — *Te wer*. « Zich te were stellen » voor « zich te verdediging aanstellen » is onder ons, Vlamingen, nog van dagelijksch gebruik.

419. *En*. — Men dient *eñ* te lezen, ten ware uit den regel een woord ware weggevallen.

421. *Metteir* = *metter*, d. i. met der.

423. *Tote dien dat eem seinde .A. part*

Een ridder die hiet Ansoen.

Ter vlocht begonste hi eem te doen,

Daer hi wiste die van Eufrate.

Hi voer henen siere strate

Te Babilonien in die stede.

Deze verzen staan voor de twee volgende bij Galtherus fol. 25 vers., v. 15-16 :

*Donec ei sonipes ablatus ab Ezone, magnum
Transtulit Euphratem : ac se Babilone recepit.*

Men ziet hoe weinig dit eene vertaling mag heeten. — Ansoen, lat. *Ezone*.

458. *En al dat her dat hi brochte,
Ridderen, knapen eñ baroen ;
Eñ schaemden en niet ter vlocht te doen.*

— *En* van den eersten regel kan wel *eñ* geweest zijn, terwijl in den derden regel *eñ* eene schrijffout is voor het expletivum *en*. — *Schaemden en*, d. i. scaemden hen (zich). — *Ter vlucht doen*, in de voorgaande regels 424 en 431 is de form *EEM ter vlucht doen* (zich op de vlugt begeven), welke ook de eenige goede is.

441. *Eñ et*, uit te spreken *end' et*. — De aspiratie wordt hier weggelaten, gelijk in *eem* voor *hem*.

442. *Nature — aventure*. — In deze woorden kwam mij de *u* nooit geteekend voor, gelijk in *hûet*, enz.

444. *Onder die brake*, l. *Sonder die b*. — In Vlaanderen is *brakke* (brakhond) van 't vrouwl., in Antwerpen van 't manl. geslacht.

455. Opschrift. *Totte dien scatte vaen*. Naar den schat grijpen; zoo ook v. 459 *tot den rove vaen*, op den roof vallen; B. IV, v. 1606, *ten wapen vaen*, naar de wapens grijpen. — Gelijk meermalen elders heeft de steller der opschriften getracht hier een' rijmslag in te brengen.

456. *Vechden*, d. i. veechden = vaagden.

464. *Mulen* : Muilezels. — Nog zegt men in Westvlaanderen *muul*, schoon langs de schrijftaal de *muulezel* eenig burgerregt verkregen heeft.

468. *Gelijc*, dadelijk; thans nog in gebruik. In 't duitsch *Gleich*.

471. *Vreke*, l. *vrecke*.

472. *Allet* = al het. Thans *alles*.

474. *So vol waren si men en mocht si binden*. — Thans zou

men zeggen, en 't vers ware er beter om, *m'en mocht*, enz. Waarschijnlijk schreef Maerlant *men mocht*. — *Si* in acc. voor *se*, komt veelmaal voor, even als wij *ze* in beide gevallen bezigen.

475. *Nochtan dat si so moede waren,*
Eñ mochten sijs niet ontbaren
Si en vulden eer cousen.

Ofschoon dat zij zoo vermoeid waren, onthielden zij zich niet hunne kousen te vullen. — Over *Nochtan*, dan nog, evenwel, zie Halbertsma *Aant.* bl. 48. — *Eñ*, l. en explet. — *Ontbaren*. Het relativum *hen* is weggelaten. Zie verder B. VI, v. 1015, en vergel. Halbertsma *Aant.* bl. 291.

478. *Boesam spleten* : Boezemspleten. — Onze hemden zijn met *boezemspleten*. De twee kleedingstukken in het voorgaande vers genoemd, zijn de *kousen* en de *broek*. In de middeleeuwen was de broek spannend en ging tot aan de voeten, nagenoeg gelijk de tegenwoordige onderbroek. De kous werd over de broek getrokken, en ging veelal tot over de knie. Wat de uitspraak betreft van *boesam*, ten platte lande hoort men veel nog de hoogklinkende *a* voor de doffe *e* : *Mavrouw*, *baminnen*. Ik ken een verdienstelijken letterkundige, in Oostvlaanderen thuis hoorende, die steeds *boezém*, *blixém*, enz., uitspreekt.

485. *Nuchssen en gulden ringhe,*
Hechsele en alderhande dinghe
Dattie vrouwen scone maect.

— *Nuchssen*. In 't middelhd. beteekent *Nuosch* eene pijp. Misschien heette zoo het halssnoer. Wat betrekking dit woord met het nog voortlevend *noesch* = schuinsch, zou kunnen hebben is niet te bepalen. — *Hechsele*; Kiliaen geeft *hecksel*, *haecksel* onder de vlaamsche woorden op. Het gebruik van dat toiletstuk is genoegzaam bekend.

488. *Te hem gesact*, in hunne zakken gestoken. — Men spreekt nog in trivialen zin van *iets zakken*. Het voorgaande rijmwoord staat *maect*. Maerlant zal geschreven hebben *mact*, zoo als men thans nog in Vlaanderen uitspreekt.

489. *Nochtan dor al dat dit geschiede* : Terwijl dat dit tegen

allen geschiedde. — Over *nochtan* leze men het hier boven besproken artikel van Halbertsma in zijne *Aant. op den Sp. hist.*, bl. 46 en volg. — *Dor* = *vor*, tegen.

494. *Got* = goet.

500. *Alse ofte sijn moder were*. — Maerlant zal geschreven hebben : « Als oft [of 't] zijn moeder. » Wij spreken in Vlaanderen nog zoo.

502. *Eñ siere suster hiet hi ioffrouwe*. — Dit slaat op de zuster van Darius. — *Juffrouw* was in de middeleeuwen de eertitel aan eene ongetrouwde vrouw uit den adelstand gegeven. Toen hoogmoed en vleijerij de burgerdochter in den titel deed deelen, liet de adellijke dochter zich *jonkvrouw* heeten. In Noordnederland was het onderscheid nog niet scherp genoeg, en het klinkt daar, sedert bijna eene eeuw, *freule*, eene verbastering van het hoogduitsch *fräulein*. Dat schijnt een geretrantseerd kamp te wezen, waar de burgerdochter niet zoo spoedig in zal dringen.

506. *Was hi*, namelijk Alexander.

526. *Das was*, l. *dat was*. — Nogmaals in vier achtereenvolgende regels hetzelfde rijm.

528. *En sinen moet*, l. *in s. m.*

529. *Seegde*, l. *segde*.

533. *Kür van wiinschen*, l. *keur van wenschen*. — Het tegenrijm is *mensche* (nom. enkelv.), een onvolmaakt rijm, dergelijk een wij reeds tegenkwamen.

542. *Mar die soudaen hadde gecocht*, l. *hadde GEDOCHT*. — *Soudaen*. Thans heet die persoonaadje *Bassa*, wat door de gazetschrijvers, tegen beter weten aan, in navolging der Franschen, in *Pacha* vervormd is. En sommigen, spelling en uitspraak in regelmatige betrekking willende houden, spreken de nederlandsche *ch* uit, zoodat het nu nagenoeg *Pachga* geworden is. — *Gedocht* = voorgenomen; nog gebruikelijk. Het latijn heeft *Censebat*.

548. *Om dat hi waende daer mede*

Alexander succurreren

Eñ sijns heren cracht verweren.

Omdat hij meende Alexander daarmede hulp toe te brengen

en de kracht van deszelfs leger te *vermeerderen*. — Althans geloof ik dat *verweren* eene schrijffout is, en er *vermeren* dient gelezen te worden. Ook zijn v. 553-54, zoo als ze daar staan, niet goed te maken.

555. *Dus was gehaelt in die stat*

Al sonder wer al die scat.

— *In die stat*, l. uit d. s., immers was aan Parmenio de zending gegeven zich meester te maken van de schatten te Damas vergaderd. — *Sonder wer*, ongehinderd, eigenlijk zonder verdediging, verwering, gelijk nog v. 484, en 902, v. 557 en 487. Het klinkt *were*, gelijk thans in Vlaanderen, v. 626 en 627. Verg. *Nieuwe Bydragen*, Leyden, 1775, I, 588 en volg.

564. *Vorwart meer so wert hi rasch*: Voortaan werd hij levendig. — Jonckbloet schreef een belangrijk artikel: « Over de oude Nederl. bijwoorden *Saren*, *Saermeer*, en eenige andere composita met *meer*, » in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, van 1845. — *Rasch*, drukt den toestand uit van levendige beweging, wanneer ons de vreugd overmeestert. « Artuur was fro ende *rasch* » leest men in den *Spiegel hist.*, waarover zie Halbertsma in zijne *Aant.* bl. 224.

572. *Eñ*, l. en expletivum.

573. *Doe Alex. hadde begraven*

Die grote heren metter haven.

— *Metter haven*, met wat zij bij zich hadden; met hunne onroerende goederen, *bona mobilia*, gelijk Kiliaen het woord *Haue* verklaart. Het was in de middeleeuwen de gewoonte de gesneuvelden met hunne uitrusting en kostbaarheden ter aarde te bestellen.

575. *Waren verslagen*. — Het opvolgend rijmwoord bewijst, dat Maerlant schreef *verslegen*, gelijk nog in Vlaanderen de uitspraak is.

579. *Hi vort dat her vort*: Hij voerde het leger voort. — *Vort* het praes. in plaats van het imp. Zie de aant. B. II, v. 1070. Dezelfde verwisseling in de tijden is in den *Alexander* niet ongemeen. Zie onder anderen I, 146, III, 599, IV, 741.

580. *Saiet*, latijn *Sidon*, en zoo lezen wij ook v. 602, *Cydonen*.

581. *Lants liede*, lieden des lands, landzaten; elders uitgedrukt door *Lantvolc*. VI, 57.

584. *Slaen* = verslaan, dooden. — In Vlaanderen zegt men nog « eene koe slaan, » voor slachten.

591. *Hi ontboet eem*: Hij zei hem aan. — Elders *gebood*, beval. III, 1154: « Want Daris dat eem onboet ». Enkel boodschappen, IV, 952:

Eñ hi ontboet
Dier coninginnen, siere vrouwen.

596. *Sise*. — Hier staat *se* om de herhaling van denzelfden klank te vermijden. Wij zagen reeds dat het Hs. in acc. meestal *si* heeft.

602. *Hi liet die port*. — *Liet* = verliet. Zoo spreekt men nog veel.

607. *Staende ten tinnen*: Staande op stads muren; namelijk ter verkenning van den vijand en ter verdediging der plaats. — *Tinne*, bij Kiliaen hetzelfde als *trans*, *kanteel*: de borstwering op de wallen eener vesting, het tandvormige beschutsel op het hoogste der muren, zelfs op de daken van bijzondere huizen. Overdragtig het hoogste van een gebouw, b.v., de tinne des tempels. Zie Weiland op het woord.

609. *Vechten soude zegen*. — Thans zegt men « de zege bevechten. »

615. *Veerhort waren die canteel*

Jegen tribuke en magnele.

— *Veerhort*, l. *verhort*, beschut. Vergel. Ziemann op *Hort*. — *Kanteel*, de tinne van een slot. — Op *Tribock* geeft Kiliaen dit woord op voor oud germaansch, en verklaart het door « *Springhael*, *Blije*, vulgò *Tribucetum*. » En *Sprinck-hael*, *Springael*, *Sprinck-hael*, *Springhel*, vertaalt hij door *Catapulta*, *Balista*, en *Blije* door *Ballista*, *Petrobolicum*, *Petraria*, enz. Dit alles is tamelijk verward. De *tribok* was een oorlogstuig om zware steenen tegen of in eene vijandelijke vesting, of uit deze, tegen de belegeraars te werpen. Het was eene wip gemaakt van eenen balk, in 't latijn *Trabs* genaamd, in 't midden rustende op eenen

paal. De dienst der *magnelen* was veelvuldiger : schichten en vuur zoo wel als steenen , werden er mede geworpen. Zie Kiliaen op *Mangheneel*. Junius geeft het spaansch *Trabuco* op als eenzelvig met het *Balista* van Livius , dat hij vertaalt door *Muurbreker*.

617. *Pederiere* : geschreven *Perdieriere*, v. 897; *Perderen* (l. *Perdieren*), VI, 222; *Pardiere*, VI, 194, fr. *Perdriau*, van het latijn *Perdrix*, patrijs. Dit engien, zegt Bardin (*Dict. de l'armée de terre*), wierp schrootsgewijs eene groote hoeveelheid steenen. Het was niet ongelijk aan den *Onager* der Romeinen, aldus geheeten naar het grieksch *Οναγρος*, wilde ezel. Zie het besproken woordenboek op *Onagre*, maar bijzonderlijk op *Machine*.

620. *Die die worpe wael ontheilden* : Die de worpen wel betemden. — *Onthielden* imperf. van *onthouden*, bij Kiliaen bekend ook in den zin van *moderari*, *coercere*, *temperare*. In denzelfden zin spreekt men van den *slag breken*. — Het rijm met *scilden* schijnt niet zuiver; doch de Vlaming spreekt *hilt* (hield) uit, en zoo zal Maerlant *onthilden* geschreven hebben.

628. *Drie heren*. — Waren dat drie bevelhebbers of zoo veel legerscharen, welke de Tyriërs deden sneuvelen? Noch Gauthier, noch Curtius maken er melding van.

634. *Tho perde en te voete*. — Men ziet dat *tho* en *te* door den afschrijver onverschillig gebezigd worden.

635. *En men brac den muer*. — *En*, aldus, en zoo mede in 't navolgende vers, welk laatste door Maerlant wel zeker *en* zal geschreven zijn. — *Muer*. Schmeller vond het woord onduidelijk en teekende het af naar het Hs. De twee eerste beenen van de *m* nam hij voor eene *v*, en dan stelde hij eene gestreepte *ü*, en vond aldus het onding *vüer*. De geleerdste staat weleens voor het eenvoudigste pal.

637. *Man*, l. *men*.

639. *Woudeme plegen*, voor *woudmen*. — Misschien is enkel het streepje boven *mē* vergeten. De Vlaming echter spreekt nog zoo.

644. *En*, l. *en*, expletivum.

645. *Gecrac*. — Schmeller schrijft *getrac*; doch hij wankelt meermalen tusschen *t* en *c*, gelijk wij reeds zagen.

647. *Onder wint.*—Men stak namelijk der wijze het vuur aan, dat de wind het over de gantsche stad dreef. — *Griexen vier.* Vóór dat het buskruid was uitgevonden, maakte men in de oorlogen veel gebruik van het zoogenaamd grieksch vuur, dat zich door het water niet liet blusschen en, wat de wijze betreft om het te behandelen, veel overeenkomst moet gehad hebben met onze vuurpijlen.

655. *Alse hi woude*, l. *alse si wouden*.

658. *Woude.* Het enkelv. voor het meerv., gelijk elders meer.

661. *Marsieren*, l. *maisieren*.

662. *Dus waren die doden van manieren.* — De zin is : Dus kwamen zij op velerlei wijze om, of, triviaal doch nader bij den text : daar waren dooden bij soorten.

665. *Van den*, l. *vandien*; ten ware men verkoos :

Sulke oec waren van den lien.

669. *Weerender hand.* — Thans nog gebezigd.

672. *Gevogen* = *gevoegen*. — Schmeller wankelt tusschen *gevogen* en *genogen*. Een en ander past in den zin.

674. *Beide*, l. *bedi*.

684. *Catus*, l. *Cadmus*.

690. *Dus was die wijsheit gemeerst* : Dus werd de kundigheid vermeerderd.

695. *So luttel van vreden lûden* : Zoo arm aan wijze lieden. — *Lûden*, rijmende op *ontbeden* (ontbieden). Maerlant schreef *dus lieden*. De *u* staat ook hier geteekend met twee streepjes, gelijk op v. 655. Zoo ook op v. 553.

705. *Conet*. — Schmeller stelt (*conic*) zonder stip op de *i*, en op zij' teekent hij na *comt*. Er dient wel degelijk gelezen te worden *conet*, d. i. *con et* = kon het, namelijk Tyr. Het gantsche vers luidt dus :

Te voren en conet noit man gewinnen.

707. *Surs*, zoo ook *Spiegel hist.*, I, bl. 280, v. 20, *Sur* (*Soer* uit te spreken) volgens Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, II, bl. 669.

712. *Marcus van Monfraet*. — B. VII, v. 1136 staat *Markaris van Montfraet*. — Maerlant zal volgens zijne uitspraak *markiis* (markgraaf) geschreven hebben. Er is hier spraak van Koenraad van Montferrat, die in den derden kruistogt, ten jare 1187, de stad Tyr zoo schitterend tegen Saladijn verdedigde en behield, kort na den noodlottigen slag van Tiberias en de verovering van Jerusalem door den dapperen Soudan.

713. *Die heren van Tabarie*. — Dit kan slaan op Hughe van Tabarie, wien wij eene voorname rol zien spelen in *Dystorie van Saladine*. De stad Tiberias (= Taburia, Taberria, Taberya), behoorde anders toe aan Reimond III, graaf van Tripoli, van wege zijne huisvrouw, die ook Vrouwe was van Galilea, zegt Huydecoper, op Stoke, I, bl. 419. Indien deze laatste persoonsnaam bedoeld wierde (in welk geval te lezen ware *die here*), zoo ware de wijze hoe Maerlant er over spreekt, alleropmerkelijkst, dewijl door andere schrijvers aan Reimond de schuld wordt opgelegd, dat de zaken der Christenen zoo achteruit liepen. Huydecoper heeft dit algemeen gevoelen, hetwelk nog dagelijks nageschreven wordt, beduidend tegengesproken.

Zoo min over Reimond als over Hugo zijn mij bescheiden voorgekomen, waaruit blijken kan, dat hij te Tyr zich zou onderscheiden hebben.

De naam van Tabarie is in onze letterkunde bepaaldelijk bekend door het gedicht op den gemelden *Her Hugen van Tyberien*, door Hein van Aken uit het fransch vertaald.

715. *Saladine*. — Op den beroemden musulmanschen held van den derden kruistogt bezit onze letterkunde den boven aangehaalden roman getiteld: *Dystorie van Saladine*. Omstreeks 1480 werd dit werk voor het eerst gedrukt te Oudenaarde, bij Joannes (Arend) De Keyser. Onlangs werd er, voor de vlaamsche Bibliophilen, eene nieuwe uitgave van bezorgd door prof. C.P. Serrure.

722. Het ware beter dat dit en het volgende vers tusschen twee haakjes stonden, als bevattende een' tusschenzin.

727. *Sie*, voor *si*. — Deze verlenging komt in dit woord minder voor dan in *hi*.

750. *Hiet* = hiet 't, heette het. — Bij den Vlaming heeft *heeten*, noemen, nog meestal de sterke verbuiging.

In het Hs. sluit het hoofdstuk met dit vers. Eene duidelijke misgreep van den afschrijver, die de verdeeling maakte. Ik moet hier nog doen opmerken, dat de stof van dit en van de drie volgende hoofdstukken, handelende over Alexanders togt naar Jerusalem en zijn gedrag jegens de Joden, in het werk van Gauthier niet behandeld is.

741. *Gedachte*. — Volgens het rijm zou er dienen te staan *gedochte*; doch dit laatste wordt bij Maerlant vrouwl. gebezigd gelijk op v. 509, terwijl het eerste bij de Vlamingen onzijdig gebruikt wordt. Men kan veronderstellen dat de volgende regel om het rijm verdraaid is, en dat er diende te worden gelezen :

Eñ hi die porte sochte met crachte.

750. *Also a[l]st in dien erste boken steet*. Zie B. I, v. 1548 en volg. — Het visioen, waar Alexander den hoogpriester, hier bisschop geheeten, in zag, is daar breedvoerig beschreven. Tweemaal (v. 747 en 750), komt hier *Ons Heren*, en B. I, v. 1572, *Grote Here* voor, waar de hoogpriester door bedoeld wordt. In die hooge persoonsadje zag Maerlant den stedehouder Gods, den voorganger des Pauses, volgens de Roomsche begrippen. Men merkt het uit v. 767-770 en 781.

760. *Hoede* = hoefde, hoofde. Daarover reeds vroeger.

765. *Want was*, l. *want hi was*. Er is hier toch geene verzwijging van het pers. vnw., waarover Huyd. op Stoke, III, bl. 220.

767. *Seite* = seide.

775. *Wemen* = hoe men.

780. *Dese dog die dede hi*, l. *dese docht*, d. i. *deugd* = goed; weldaad. Wij zeggen nog : zich deugd doen, voor zich goed, zich wel doen. Wat de spraakwending betreft : « deze deugd die dede hi, » wij merkten ze reeds op.

786. *Den Joden deden hi groet verdriet*.

l. *Den Joden dede gr. v.*

787. *Dat es bi anderhalf hondert iaer*. — Namelijk sedert der Joden vrijmaking door Alexander.

789. Met dit vers moet een nieuw hoofdstuk beginnen, dat gevoegelijk met het volgende zou vereenigd zijn.

791. *Int geberchte.... die legen* (liggen).—Daar *gebergte* een concretum is, voor « verscheidene bergen, » zoo stelt de dichter het ww. in 't meervoud, zoo als geschiedt in de schrijfwijze : « daar is er die zeggen. »

797. *Asina*, l. *Asiria*, *Assyrien*.

798. *Ende*, aldus voor *eñ*.

800. *Eñ hadt in dit land gedaen*.— En had het (namel. het volk van Israhel) in dit land gevestigd. In dien zin is *doen* eigenlijk *besteden*, dat nog dagelijks onder de Vlamingen gebruikt wordt. « Een' ongelukkige in een gesticht doen; zijn kind op school doen. »

805. *Si en mochten ute mer tenen gate* : Zij konden slechts langs ééne opening er uit. Het dal was namelijk langs alle zijden, behalve op eene plaats, door onoverkombare bergen omsloten. — *Gat*, elke opening langs waar men door kan trekken, poort, gelijk het engelsch nog heeft. Voorhenen had men te Gent het *Engelant-gat* (de Engeland-poort), welke naam aan eene straat nog is gebleven. Het *scheijer-gat* is er mede nog bekend.

810. *Ten ioetschen doen*, elders : *Dat israhelsche doen*. B. IV, v. 814. Bij de middeleeuwsche schrijvers meestal *died* = volk, geslacht. *Doen* is voor *gedoen*, gelijk *died* voor *gedied*.

811. In 't opschrift. Het werkwoord is achterwege gebleven. *Te beslutene?*

812. *Wes si plaegen*: Wat zij pleegden, d. i. bedreven.— In den *Spiegel hist.*, IV, bl. 204, vindt men *wies hi PLACH*, door Halbertsma verklaard in zijne *Aant.* bl. 162. Verg. Huydecoper op Stoke, II, bl. 202. *Plegen* is bij den Vlaming nog van de sterke vervoeging.

813. *Seide men weder* : Antwoordde men. — De zegwijze is nog veelvuldig in den mond.

814. *Dorch*, hetzelfde als *dor*, voor, om. Wij kwamen het reeds tegen B. II, v. 911.

830. *Verheilen* = verhelen, genezen; dus hier *toesluiten*.

845. In 't opschrift. *Stat van Gaza*. Wanneer iemand uit de volksklasse, die enkel zijne moedertaal kent, zich toelegt om wél te spreken, dan hoort men niet zelden uit zijnen mond, « de stad van....., het dorp van....., enz. »

849. *Dat hi porte nam*, l. *dat hi DIE p. n.*

856. *Geloveden*, beloofde hem, d. i. aan Darius.

859. *Di*, l. *die*. Zoo ook v. 875, 891.

860. *Met eerre*, l. *met eenre*. — *Somme*, menigte, eigenlijk hoeveelheid. Verg. B. I, v. 4.

864. *Becus*, beter *Betus*; trouwens bij Curtius heet hij *Batis*. Zie lib. IV, 6. Gauthier geeft geen naam op; dus heeft Maerlant nog andere werken dan de *Alexandreis* ter zijner beschikking gehad.

870. *Wondi hi*, l. *woude hi*.

874. *Hi hedden doet*, hij hadde hem gedood.

879. *Te hant*, armlijk rijmende op *rechte hant*.

885. *Doe die wart die coninc gewont*. l. *Doe wart die c. g.*

887. *In die schene vanden been*. — Men spreekt meermalen nog van *de schene van 't been*, doch zonder de oorspronkelijke beteekenis van *schene* te verstaan. Het beteekent *huid*, eng. *skin*. Het scheenbeen is dus eigenlijk het huidbeen, of het been waar enkel de huid over ligt.

888. *Dar omme gaf hi harde cleen*: Daar gaf hij zeer weinig om.

895. In 't opschrift *Epyten*, l. *Egypten*.

897. *Sette sijn cure dar in*: Vestigde hij daar zijne wet in. — *Sette* = *Setti* d. i. *sette hi*. — *Cure* bij Kiliaen *keuren en breucken*, « leges et consuetudines, » en ook « *summa pecuniæ quam patrono præstat novus vasallus, beneficii agnoscendi causâ. tributi genus quibusdam Brabantia locis, quod cliens tanquam hominii symbolum præstat patrono.* » Door geheel het werk zien wij, dat Maerlant de zeden en gebruiken die hem omringen op de wereld van zijn gedicht toepast.

906. *Hi sachte*, hij zeide. Overlandsch, zie verder 999.

919. *Daer dede maken* = daer dedi (deed hi) m.

920. *Heite*, l. *heiten*, noemen.

925. *Sider dat dat hi eem graven dede*. — Over dit vervoeren van des profeten Jeremias' lijk naar Alexandriën, zie den *Rijmbijbel* cap. CCCXIIJ (d. II, bl. 151 en volg.).

925. *Daer hadder te voren so vele gewesen*. — *Hadder* = had er, voor hadden er (waren er). Deze spreekwijze is nog niet algemeen: wij merkten het gebruik van het enkelv. voor het meerv. reeds op. — *Gewezen*, geweest, in het rijm, gelijk B. V, v. 217. Bij Stoke (B. II, v. 1364) vindt men het ook buiten het rijm; doch de variante heeft daar *gesijn*, wat men bij meer schrijvers aantreft, ja in ons gedicht, B. VII, v. 59-50, waar wij lezen:

*Daer ic hebbe menegen dach
Coninc en here gesijn.*

Men weet dat *bennen*, *wezen*, *zijn*, alle drie het hunne in de verbuigingen van het hulpwerkwoord, dat het bestaan van iets aanduidt, leverden. Vroeger moet elk van die woorden bij onderscheidene stammen afzonderlijk bestaan hebben; het nog levend gebruik in sommige streken der Nederlanden bevestigt dit. Inwoners uit het Brugsche of Ypersche zeggen nog: *ik ziin uut Vlaanderen*, terwijl men uit den mond van Hollanders hoort: « wij *bennen Amsterdammers*, zij *bennen* uit Brabant, » enz.

926. *Coem* = *come*, *cume*, nauwelijks.

930. *En*, beter *eñ*.

933. *Et liget*, l. *het ligget*.

941. *Dau noch regen*, en in 't volgende vers *Rijm noch dau*. Schmeller wankelt tusschen *dau* en *dan*; doch daar kan geen twijfel oprijzen: de herhaling getuigt alleen van Maerlants dartelheid in 't schrijven. Het rijm *regen* — *engeen* is een assonans.

948. *Bibia*, l. *Libia*.

952. *Vant in sinen raet*, vond het raadzaam.

953. *We*, l. *wie*.

958. *Weit*, *we it* = *we et*. — In Vlaanderen schreef en spreekt men nog uit *hoet* = *hoe* 't.

959. *Hi seinde sine beden voren,
Die hi uyt hadde vercoren.*

— *Bede* is verzoek. Alexanders uitgekipt verzoek was om te weten wie zijn wezenlijke vader was, en hoe het hem in den krijg vergaan zou. Ik meen echter dat men lezen moet *boden*.

De zes hier achtereen volgende verzen, 959-964, rijmen drie aan drie, zoodat er voor allen slechts twee rijmklanken zijn. Dat dit niet bij misslag, maar eerder uit eene toenmaals voor fraai gehoudene rijmweelderigheid geschied is, laat zich geredelijk aannemen. Ik zei reeds een woord over die kunstgrepen.

965. *Maecheliker scharen, of maetheliker s.* — Schmeller wankelt. Het epitheton *starste*, in 't opvolgend vers, verwijderd elke gedachte van matig. Ik houd mij dus aan den eersten vorm. Gelijk het woord daar staat, kan het voortkomen van *maeg*, en de beteekenis hebben van vergramd, gestoord (waarover zie Bormans, *Leven van Sinte Christina*, bl. 283), of van *machel*, groot. Misschien is er te lezen *machteliker*; en inderdaad dit laatste schijnt mij met het epitheton *starste* het best in verband te staan.

Wat betreft het enkelvoudig *eenre scharen*, hetwelk door een in het meervoud staande ww. bepaald wordt, daarvan zagen wij bereids een voorbeeld. Zie ook v. 970 en volg.

966. *En si waren buyten den eylande.* — Maerlant bedoelt de Delta van den Nijl, althans Neder-Egypten. Volgens Arriaan trok Alexander langs de zee tot aan Paretonium, van waar hij zich kortom in de zandvlakten van Lybiën wendde.

Maerlant spreekt van een eiland, veronderstellende dat Alexander van hetzelfde punt uitgegaan was, waar hij terug kwam. Curtius maakt melding van het eiland *Pharos*, waar de veroveeraar bij zijn' terugtogt eerst besloten had Alexandriën te bouwen.

Van het ongelukkig rijm *lande-eylande*, zal ik, na de reeds gedane opmerkingen, mij vergenoegen met het aan te stippen, en in éenen adem nog aan te wijzen voor dit boek v. 971-974, 1003-1006, 1177-1180.

975. *En*, aldus.

977. *Busch*. — Vlaamsche uitspraak. Op v. 949 lezen wij *bosc*.

981. *Ter sonner opganghe*. — In het volgende boek, v. 286, *uter mater*. Twee gevallen van verbuiging van vrouwlijke z. nw. op de wijze van bijv. nw. Of deze vormen bij opzet zijn ingedrongen, dan voor schrijffouten moeten aangezien worden, zal ik niet beslissen.

986. *So es hi lau*, en in het volgende vers *So heet es hi*. — In beide gevallen moet gelezen worden *si*, als terug ziende op fonteyne van v. 979. Men merkt wederom dat de kopist op voorlezen heeft afgeschreven. Hetzelfde geldt voor v. 990.

988. *Dat vallet van groter craht*.

1. *Dat wallet van (der?) groter cracht*.

— *Wallen*, koken, is hier genomen in zijne etymologische beteekenis van opwellen, borrelen.

Deze beschrijving van Ammons bron is bij Gauthier overladen van mythologische krullen, waar Maerlant niet de schaduw van overgenomen heeft.

989. *So et*, aldus.

990. *Weerre* = weder, wederom, nogmaals. Thans nog in Vlaanderen bijna *were* uitgesproken.

994. *En*, aldus; beter *eñ*. Zoo ook v. 996 en 1045.

1001. *DER duivel*. — Overlandsch. Maerlant schreef *DIE duvel*. Verg. B. II, v. 424.

1005. *Wilt*, thans *wil*. — In *enegene tijt*, l. *in enegen* (of *enege*)*t*.

1010. *Te Damiete quam hi an*. — Die stad was ten tijde van Alexander nog niet bekend. Volgens Ptolomeus, wiens gezag hieromtrent thans algemeen aangenomen is, kwam Alexander te Memphis in Egypten terug. Gauthier zelf zegt: *Regreditur Memphim*. Maerlant spiegelde zijne christelijke wereld af, en bezigde dus den latijnschen dichter slechts voor leidraad.

1020. *Met groten en met prigen*. — Er is iets achter wege gebleven. Men zou kunnen lezen: *met groten nide*, enz.

1022. *Eist*, is het. Nog de vlaamsche uitspraak.

1029. *Echt*. In het opschrift staat *eechter* = *echter*, d. i. achter, wat het regte woord is. *Achter* is *daarna*, en dus veelal *wederom*,

anderwerf; zoo ook hier : *Doe gereide Daris echt zijn her*. Na zijne eerste nederlaag zou Daris zijn leger herinrigten. In dezen zin komt ons het woord onderscheidene malen in het gedicht voor, éénmaal *echter*, B. V, v. 851 :

Dus dede eem Daris echter ter were.

en *echterste*, laatste, B. VII, v. 595 :

Dit is Daris echterste bede.

In den zin van *later* komt *echt* voor B. VIII, v. 419 :

In moet sterven, eest nu, eest echt.

1051. *Coningrike*. — Ook in dit woord komt reeds de *g* op. Verg. B. I, 217, 800, 813, II, 416.

1053. *Dochten* = docht hem.

1042. *Vlouwen ewege* : Spoedden zich weg van huis; namelijk naar het leger.

1043. *Ridders, dorpers en baroen,
Knapen en serianten coen*.

— Maerlant, dien wij reeds zagen, dat de oude wereld op zijnen tijd en de kruistogten toepaste, toont in deze twee verzen, hoedanig in een feodaal leger het persooeneel was samengesteld. — De titel van *Ridder* was het loon alleen van beproefde dapperheid, zonder dat geboorte of betrekkingen op het bekomen er van eigenlijken invloed hadden. *Dorper* en *Baroen* staan hier gelukkig naast elkander, als de toenmalige laagste tegenover den verhevensten stand. (Over *Baroen* gaven wij reeds eenige ophelderingen B. I, v, 851, doch zie nader op B. VI, v. 85.) De zinsnede wordt in 't latijn op zijn romeinsch uitgedrukt :

Coeunt in castra quirites

Permixti agricolis.

Knaep, in 't algemeen ieder minderjarige jongeling, zoo als het hier ook wel kan genomen worden, is in de middeleeuwsche romanwereld meestal de minderjarige zoon van eenen vorst, vasaal of ridder. Het woord staat op gelijken rang met het bas-

taardwoord *garsoen*, waarmeê het soms verbonden staat. Zie de aant. op B. V, v. 1002. — *Seriant* is een ondergeschikt persoon, die gewapenden dienst doet. Vergl. Clignett, *Bydragen*, bl. 314 en 354.

1045. *Men liet die lande woest bliven,
Beide van knapen en van wiven.*

— Nog zegt men van eene landerij, die slecht bebouwd is, dat ze woest is. Onder de latijnsche verklaringen van het woord *woest* geeft Kiliaen *incultus*. De zin is dus: « men liet de landen aan de zorgen over van jongelingen en vrouwen. »

1052. *Quamen die in sariantte.* — Er is iets uitgevallen. Welligt moet er gelezen worden: *quamen die knapen entie sarianten.*

1054. *Ridders stoenden op die canteel
Singende in diere gebaere,
Alse ocht een maisiere ware.*

— (Er is sprake van torens op de ruggen der olifanten van het persisch leger.) Daar stonden ridders op de spits, die zoo woest zongen, als of het een schutsmuur ware. — *Kanteel* bespraken wij vroeger v. 607. — *Gebaer*, woest geroep, inzonderheid van krijgslieden, wanneer men handgemeen werd. Zie Kiliaen op *Baeren* en op *Ghe-baer*. Vroeger reeds kwamen wij het in denzelfden zin tegen, waar de dichter over de zandstormen in Libiën spreekt:

v. 958. Weltijt dat es een storm,
 So vlieget lant in die gebare,
 Ocht in die wilde zee ware.

Voor *lant* mag men hier misschien *sant* lezen. — *Maisiere*, bij Kiliaen *Masier*, een muur, wand, bij Rocquefort *maisiere*, *mesire*, lat. *maceria*, *maceries*. Wij kwamen het woord in dezen boek reeds tegen v. 661:

Som bleven si onder die maisieren.

Zie verder B. V, op v. 849.

1061. *Berch van Cisia.* — Wordt hier bedoeld *Sestus*, eene

stad in Thraciën gelegen, op het smalst van den Hellespont, tegenover Abydos, waar Xerxes zijne schipbrug sloeg? Zie Forbiger. *Handbuch der alten Geographie*, III, bl. 1080.

1065. *Die helt*: De helft. — Hier vrouwlijk, bezigt de schrijver het drie regels verder onzijdig. Wij bespraken reeds vroeger het woord.

1069. *Dore al dat eem dit gesciede*. Ik stel voor te lezen:

Al dor hem dat dit gesciede.

1071. Het opschrift staat hier op zijne regte plaats niet; het diende vóór v. 1059 gesteld te zijn.

1076. (*Een eylant*) *dat Aulis hetet nu bi dagen*. — Eene onderverdeeling van Beotiën heette Aulide, waarvan Aulis de hoofdplaats was. De streek is geen eiland, schoon Maerlant, volgens Servius, het beweert; maar de stad lag op eene landtong, en had gemeenschap met het Eubeesch kanaal, bij middel eener haven thans *Vathys* genaamd. Zie Forbiger aangeh. werk, III, bl. 922.

1089. *Liede mee* = meer liede.

1094. *Alexander*, l. *Alexandere*. Zie B. II, v. 214.

1105. *Atheus*, l. *Antheus*.

1107. *Heef hi en* = hief hi hem.

1112. *Hoet*, hoofd. — In 't volgende vers *bok* = *buke*, buik.

1115. *Eelgen*, elken. — De *g* voor de *k*, gelijk reeds vroeger is opgemerkt.

1116. *Doe verbornen si met griexen viere*

Beide serpente eñ maras

Daer die grote beeste in was.

— Er is alleen spraak van Herkules; men leze dus *verborne hi*, verbrandde hij. Uit deze verzen blijkt dat het grieksch vuur het water verteerde; de dichter mogt dus zeer goed zeggen dat het moeras er door verbrand (d. i., in de gewoone taal, uitgedroogd) werd.

1147. *Huere* = heur, haar, zich.

1154. *Genendenlike*. — Kwalijk geschreven voor *genendelike*, hetwelk nog B. VII, v. 257 voorkomt. Het beteekent stout-

moediglijk. Zie Huydecoper op Stoke, II, bl. 528 en volg.; Halbertsma, *Naoogst*, I, bl. 26.

1162. *Dien maen*. — Zoo ook v. 1171 *den maen*, gelijk in 't Overlandsch *der mond*; doch v. 1164 doe *si* (de maan) opkwam en v. 1165 *eer* (haar) *licht*. Alles door onachtzaamheid van den afschrijver. Lees : *de maen*.

1166. *Anderwerf so wart si echt*

Also roet als een bloet

— Daarna werd zij andermaal zoo rood als één bloed. De spreekwijze : hij is één bloed (d. i. geheel bloed), is in Vlaanderen nog in volle kracht. De verdubbelde rijmklank *also roet als een bloet* valt niet onaardig. Even zoo v. 1227-1228. Het opzettelijke is er niet in te miskennen, en niet minder misschien in de tweemaal drie elkander opvolgende rijmklanken, die wij in dezen zang reeds opmerkten.

1170. *Ontsagen hem van ongeval*, waren beducht voor ongeval. Zie B. II, v. 576 en vergelijk Huydecoper op Stoke, II, bl. 505. De uitdrukking « zich ontzien » is in Vlaanderen eenigzins van hare oorspronkelijke beteekenis afgeweken : het is de vrees meer van moeite dan van gevaar, die er thans in ligt opgesloten.

1174. *Oec seide hi, dat hi hem woude*

Vertonen dat grote ongeval,

Dat het achter comen sal.

Ook zeiden zij, dat zij hun het achternakomende groot ongeval toonen wilden. — *Seide hi*, l. *seiden si*, namelijk Alexanders lieden. — *Hi*, de maan, zie v. 1162. V. 1172-73 zouden gevoegelijk tusschen twee haakjes staan.

1177. *Hen*, aldus.

1179. *Want die eerde si verscoet*. — De aarde verschoot (van kleur). Alles op de aarde werd valuw van kleur : een gewoon verschijnsel bij zon- of maanverduistering.

1185. *Dat sijn die scoude waren* : Dat het zijne schuld was. — Eene zeer gebruikelijke en niet onsierlijke omzetting : *dat die schulden waren zijn*. — *Scoude* in 't meerv. welligt om een rijm te vinden.

1185. *Woude si*, l. *wouden si*.

1186. *Hen vernois*, verkorting van *vernoide des*, het zeerde, verdroot hun. — *Hen*, voluit geschreven, en moet hier den dativ. verbeelden, dien *vernoien* regeert. Vergel. B. I, v. 923.

1191. *Si*, namelijk Alexanders lieden. De zin is « Gantsch de natuur was verontwaardigd, dat zij de wereld onder zich wilden houden en meester van geheel het menschdom wezen.

1194. *Bewijstent*, bewezen het.

1197. *Si sachten dat sijch die sterren bolgen,*

Dat eer coem wolde volgen

Nature en mijslicheide,

Eñ hi eem anbeden dede.

— Zoo als ze daar staat, is er uit de zinsnede niet te geraken. Ik geloof dat in v. 1198 *eer* het overlandsch *er* = *hij* is, en dat in plaats van *mijslicheide* moet gelezen worden *wijslicheide*, zoo dat het thans klinken zou: « Zij zeiden dat zich de sterren belgden, omdat hij de natuur en de wijsheid ter nauwer nood wilde volgen en hij zich liet aanbidden. » — *Sachte* = *seide*, merkten wij reeds aan. — *Sijch*, zich; overlandsch. Zie aant. op B. I, v. 616.

1201. *Hen rouwet, dat si so menich vrese*

Eñ so menige starke reise

Dor sinen wille harde beswert.

Het rouwde hen, dat zij zoo menig gevaar en zoo menigen zwaren krijgstogt om zijnen wille hadden bezuurd. — *Hen*, aldus. — *Vrese*, gevaar. Over dit woord zie de aant. B. III, v. 16. — *Reise*, het rijm eischt *rese*, gelijk het inderdaad van elders zoo bekend is, schoon het toch maar eene klankwijziging van het eerste is, wat Willems op Van Heelu reeds aanmerkte. Het beteekent krijgstogt, onderneming, en komt bij Stoke en Van Heelu op onderscheidene plaatsen voor. In ons gedicht staat het nog B. IV, v. 1510:

Beide ontsach si (*Victoria*), dattie vrese

Van der vreseliker *rese*

Dien edelen vorsten quetsen mochte.

en B. VI, v. 350 :

Noit en hadde degen vri
Soe menech leet, soe menech vrese,
Also hi hadde in gene *rese*.

Over eene andere beteekenis van het woord zie B. IV, v. 1394.
Harde beswert, l. *Hadden besuurt*.

1205. *Vol*, l. *volc*.

1218. *Conste gesien*, kon zien. — *Konste* wordt nog algemeen gebezigd onder de Vlamingen.

1219. *Dat was die alde Aristaldes*.

Hi antwerde deem volc al des.

— Bij den latijnschen dichter heet deze sterrewichelaar *Aristarchus*. — *Alde* = oude, is overlandsch en komt van den afschrijver, evenzeer *deem* = dem, d. i. *den* in dat. Wij ontmoetten reeds dien vorm. Zie de aant. B. III, v. 181.

1226. *Allet dat si* = al het [geen] d. s. — *Bediede*, l. *bedieden*, uitleggen.

1229. *Eñ si en gaen niet uten kere*,

Den hi en gaf.

En zij (de sterren) verlaten de wending niet, welke hij (God) haar gaf. — *Hi en* = hij hun, waarover reeds vroeger.

1254. *Got*, op v. 1254 *God*. — Ik zei daar reeds een woord over. De beide scheidteekens zijn verkeerd. Men leze :

En es Jupiter niet onse got.

1257. *So weder die sal gaen*. l. *So weder die SEE sal gaen*.

1259. *Hen verdragen* = zich verdragen, zich verplaatsen. — Maerlant bedoelt hier het zoogenaamd sterreschieten.

1248. *Dat gevelt alst hijt gebiet*. — *Gevelt* = gevalt, d. i. valt voor, gebeurt. — *Alst* = als, gelijk men nog in Vlaanderen uitspreekt.

1256. *Herwart rijmende op vergaet*.

1262. *Vier hemelen bat op*: Vier hemelen hooger op. — *Bat* op zich zelve de beteekenis hebbende van *beter*, dient ter versterking, wanneer het aangevoegd is bij een ander woord. Clignett

verklaart het door *meer*, wat zeer dikwijls het geval is. Zie 's mans *Bydragen*, bl. 126.

1265. *Lichs*, l. *lichts*.

1267. *Weeltijt*, l. *welctijt*. Zie vroeger, en hierna v. 1295, 1307.

1271. *Inder*, l. *en der*.

1272. *Merker*, l. *merken*.

1277. *Want en mach*, d. i. *want ten* (= het en) *mach*.

1279. *Gescein*, l. *gesciet*.

1285. *Want si heetten si*. — Het herhalen van het persoonlijk voornaamw. is bij den Vlaming veel in gebruik, wat somtijds merkelijke kracht aan de zegwijze geeft, en niet zoo bespottelijk is als men wel voorgeeft. De Franschman maakt er overgroot en gelukkig gebruik van. — *Heetten*, l. volgens Maerlant *heten*. Merkwaardig is het invoeren der scherplange *e* in dit Hs.

1287. *Sprac Aristaldes echt*. — Thans zou men zeggen: « *Hernam Aristaldes*. » — *Echt*, anderwerf, wederom. Zie op v. 1029.

1288. *Lecht*, voor *licht*, om het rijm, gelijk mede v. 1294.

1296. *Noch me* = *mee*, d. i. *meer*.

1301. *Ik wild* = *wilt*, d. i. *wil 't*. — *Clergien*, wetenschap. Zie Roquefort, *Glossaire de la langue romane*, op 't woord.

1314. *Coningrike lanc*: groot koningrijk. — Men bezigde *smal* voor klein, van waar nog *smalstad*. Ik beken dat het woord *lanc* mij nog niet is voorgekomen in den zin, dien ik er hier aan meen te moeten toekennen.

1332. *To* = *tot*. Overlandsch.

1336. *Eñ sanc, datment mochte horen*
Bi eenre halver milen lanc;
Van ioien sanc hi nuwen sanc.

— Eene belangrijke bijdrage voor de krijgsgewoonten in de middeleeuwen, en die ons aan koning Alfred herinnert. Bij ons hedendaagsch mengelmoes is het regimentsmuziek het eenig redelijke.

BOEK IV.

2. *En*, aldus.

5. *Met enen vane*. — Zoo wel in de volksspraak als in de geschrevene taal was *Vane* steeds vrouwelijk.

9. *Eer* = vroeger; nog in *weleer*.

10. *Dorp en port, busch en heide*. — In plaats van *en* zal wel *eñ* dienen te staan. — *Busch*, vlaamsche uitspraak, zie B. III, v. 977; doch ook geldersche, blijkens *Herkenbusch*, bij Roermonde.

11. *Op ene riviere... van prise* = Aan eene schoone rivier. Wat schoon is, is hoog van prijs. — *Op* is in den onderhavigen zin nog algemeen in gebruik: op de Schelde, op den Rijn.

14. *Wet ic*. — Gelijk wij reeds zagen, neigt de afschrijver steeds om de woorden van elkander te scheiden, zonder de noodige wijziging in de spelling aan te brengen. Bij afscheiding der woorden diende er te staan: *weet ic*.

15. *In die croen*. — Thans zou men zeggen « onder de kroon » d. i. in het gebied.

16. *Hen es geen water eers gelike, l. en es... haers*. — Eene verwarring der aspiratie.

17. *Roschen* = rotsen. — Over de verschillende schrijfwijzen van dit woord in den *Alexander*, zie B. II, v. 256.

19. *Hen dunken si*. Aldus. — De Vlaming zou nog zeggen: *hun dunken zij*, voor *hun schijnen zij*. — *Staen* rijmende op het zelfde woord; nog al eene zonde uit Maerlants jeugd.

29. *Eñ vanden strijde oec die pine,*

Daer eer altoes stont in te sine,

Die cortic, wanic, eere pine.

— Deze drie regels staan voor het vers:

Continuusque viæ labor expirare coegit.

Over *striden*, thans schrijden = stappen, heeft Halbertsma (*Aant. op Sp. hist.*, bl. 11 en 586), twee belangrijke plaatsen. De *strijt*

is dus hier het gaan, het moeilijk gaan door dik en dun. — *Daer eer stont in te sine* = waar (het) haar in te zijn stond, waar zij moest in wezen. Indien Maerlant *haer* geschreven heeft, dan moet men bekennen dat het vers buitengewoon onwelluidend klinkt. Misschien schreef hij : *daer si in stont te sine*, waar zij in was. — *Cortic*, l. *corte* of *cortet*. In dezen regel zal het woord *pine* mede Maerlant niet toebehooren, zoo niet omdat het reeds twee regels hooger in 't rijm voorkomt, althans dewijl het opvolgende *clage* het tegenrijm is van het woord, waar *pine* voor staat. Ik zou voorslaan het te vervangen door *plage*, foltering. De geheele plaats zou dus luiden :

Eñ van den stride oec die pine,
Daer haer altoes stont in te sine,
Die corte, wanic, hare plage.

Hetgeen men overbrengen kan door : « En de vermoeijenis van den lastigen weg, dien zij onverpoosd moest afleggen, kortte, vermeen ik, hare foltering. »

Tot gevoegelijkere scheiding van den zin stonde beter achter v. 28 een komma-punt.

34. *Was also drove en also vro*. — Zoo min als de geschiedenis, bewijzen de verdere woorden van Maerlant, dat Alexander over de dood van Darius' moeder te gelijk droefheid en blijdschap vertoonde. In plaats van *vro*, zal er dus wel *onvro* te lezen zijn, een pleonasmus, dergelijke men bij Maerlant meer aantreft. Het geheele vers is misschien aldus te verbeteren :

Was also droeve eñ so onvro.

41. *Leet* = liet. Even zoo v. 51.

44. *Domen* = doe men.

45. *Iongelin*, l. iongelinc.

47. *Als was hi wreet*, l. *al w. h. w.*

51. *Ontfarmherticheit* = barmhertigheid. — Over de gelijke afleiding van *ontfarmen* en *erbarmen*, zie de *Nieuwe Bydragen*, Leyden 1765, I, bl. 559.

52. *Van dien*, van dien tijd, van toen.

54. *Eñ sach*, l. en s. ontkennd.

56. *Soe goedertieren was sijn lijf*: Van zoo goede manieren was zijn leven. — *Goedertieren*, over dit woord, samengesteld uit *goed* en het subst. fem. *tier*, *tiere*, dat *groeiing*, *oprijzing*, *gebaar*, *manier*, *soort* en, door verdere afleiding, *aart* beteekende, vindt men eene belangrijke noot bij Bormans, *Leven van Sinte Christina*, bl. 320-321.

57. *Gewaech*, imperf. van *gewagen*: thans *gewaagde*.

64. *Hi trac sijn hare als wast vlas*. — *Trac*, trok uit. In Vlaanderen zegt men *vlas slijten*. Ook verder in dezen roman spreekt Maerlant van *grau haer ute sliten*, B. VII, v. 766.

72. *We du weens, eñ wat es di?* — *We* = *wie*, hoe. Misschien *Twi*, waarom; doch ik herinner mij niet in den *Alexander* eenmaal *twi* gevonden te hebben. — *Wat es di*. Thans zegt men, zonder pronomen: *Wat is er?*

74. *Wetstu iet wat meerren mach*

Dinen ruwen? sech mi dach.

— Er dient misschien te staan *moch* in imperf.; anders zou men liever lezen *minen rouwe*, wat beter met hetgeen volgt in verband staat. — *Ruwen*. Nogmaals ontmoet men de stelsellooze verwarring van *u* en *ou*: weinig regels verder leest men *rouwich*, *rouwe*. — *Dach* = doch; om 't rijm, ten ware ook *moch* de echte lezing ware.

83. *Doet dien dinen*: doet den uwen. — In deze toespraak tot zijn heer bezigt de knecht de voornaamwoorden *du*, *dijn*. Wat verder bedient zich in tegendeel de hoogstbeschaafde Darius, tot God sprekende, van het meerv. *Gi*, *uw*; evenzoo, in zijne aanspraak tot Alexander, de gezant Achilles, die *was van rade gemaect wale*, en wiens tale kende *utermaten scone logen*. Deze laatste bezigt in zijne lange toespraak slechts een paar malen *du*, *dattu*, eens (v. 81-82), waar de voornaamwoorden het rijm beheerschen en de schrijver gewis in de rijmsluitende *rs* een aangename klank vond dan in *rt*. Dit alles wijst op eene fijne beschaving onder de Nederlanders reeds van in de eerste helft der dertiende eeuw, en dat onder onze voorouders *hovescheit* en

dorperheit in de taal zoo wel als in de zeden hare schakeeringen hadden.

92. *Eñ viel neder in onmacht.* — Dit vers is zeer vloeiend te lezen met in 't laatste woord eenigzins op *on* te drukken. Zie over dat lengen en verkorten onder het lezen B. I, op v. 157.

96. *Om dat si niet en woude plegen*

Dies conincs Alexanders minne.

Omdat zij met koning Al. geen minnehandel wilde onderhouden. — *Plegen*, altijd met den genitief. Zie B. I, op v. 683.

101. *Nie* = nooit. — In Vlaanderen spreekt men uit *nie* voor *niet*.

103. *Al was si met eem gevaen* : al was zij door hem (namelijk door Alexander), gevangen. Men zou het kunnen in twijfel trekken of niet Tyrote zich zelve bedoelt; doch Maerlant laat onmiddellijk volgen :

Eñ dat hi haer hadde gedaen

Also grote ere.

Wat volgens mij geen twijfel overlaat, of het slaat op Macedo. Over *met* in den zin van *door, bij*, vergel. Bormans' *Christina*, v. 301.

107. *En*, l. *in*.

110. *Eñ si en oec minde* : en dat zij hem wederliefde toedroeg. — *Si en*, elders *sine*, I, 924, 1251; IV, 1665; wel te onderscheiden van de negatie voorkomende in dezen zang, v. 1464.

114. *Die scoenste van al Percien* : De schoonste van geheel Persie. — Men zegt nog: al het land, al de wereld, enz. Zie v. 152.

116. *Men mach proven bi eere dinc,*

Dat hi eer dede hi mocht doen.

Men kan uit haar besluit gevoelen, dat hetgeen hij haar dede hij het doen mogt. — *Dinc* is het verbale van het ww. *dinigen*. Bij Kiliaen *Judicio concertare*.

120. *Dat es mee* : dat is meer. — Wij schrijven thans : wat meer is.

121. *Dat Alexander sinen wive*

Noit lachter en dede van den live.

Dat Alex. zijner (Darius) vrouw nooit snoode daad aan den

lijve bedreef. Wegens *lachter*, over het algemeen *schande*; maar hier, even als v. 1226, snoode daad, schelmstuk beteekenende, zie Clignett, *Bydragen*, bl. 86 en volg. — *Lijf*, meestal *leven* (zie op v. 56), beteekent hier, gelijk op enkele andere plaatsen van het gedicht, *lichaam*.

129. *Vader... van den goden al te voren* : Vader van al de goden, die voren zijn.

131. *Uwe maech van rechter ure* : bloedverwant in regte voortduring. — Thans zegt men *in regte lijn*, fr. *en droit lignage*. Maar *ure*? « In zich-zelf » zegt Bilderdijk (verkl. Geslachtl. op *uur*), « beteekent het woord een bepaalden tijd in het algemeen, en van daar is *huren* en ook *duur*. » En Bormans (*Christina*, bl. 265), zegt dat « *ure* beteekent een zekeren duer die door zich zelven bepaeld is. »

133. *Bu*, l. *bi u*, door *u*.

134. *Ierstwerf so bidden ic u nu*. — Het ww. staat voluit geschreven, l. *bidde ic*, of beter *biddic*.

137. *Ocht also es in uwen moet*. — De *moed*, of het *gemoed* der Godheid. Het woord kan niet beter verklaard worden dan door *zin*, schoon het mij te zwak schijnt.

138. *Eñ aen sien moet dat verliesen*. — *Aen sien*, l. *ansien*. De zin is : « en ik dat verlies moet aanschouwen. »

140. *Soe bidde ic u dat ic moet kiezen*

Enen coninc doch na mi.

Zoo bid ik u, indien ik eenen koning na mij (d. i. eenen opvolger) moet kiezen. De komma achter *u* is vergeten. » — *Dat*, indien. — *Doch*, toch.

143. *Gehort mi das* : verhoor mij des. — Het is een tusschenzin, en kon tusschen twee haakjes staan.

148. *Vor gode*, l. *vor Gode*. — Men zegt nog : het roept wrake voor God.

149. *Geseint* = *gesent*, gezonden. — Zoo ook *seint*, zendt, v. 173.

150. *Parlement*, onderhandeling. — Men bezigt nog *parlementen* voor : zijn ongelijk met klappen willen vereffenen.

153. *Dor die docht* : om de deugd.

160. *Van eere oliven.* — *Eere* verkorting van *eenre* = *ener*.

161. *Om den vreden voeren si tien*

Vrode ridders eñ siene.

Ter verkrijging van den vrede togen wijze en vriendelijke ridders (tot Alexander.) — *Voeren tien*, gingen optrekken, trokken op. — *Siene*, vriendelijke of, wil men, *schoone*, mits men het niet in den stoffelijken zin neme, maar in dien van menschen die een *schoon gelaat* stellen. Dat Maerlant hier *siene* voor *schoon* in den figuurlijken zin neemt, dunkt mij bevestigd door de beschrijving, welke hij geeft van den wijssten onder die ridders, wiens « tale utermaten scone logen conste, » dus die een vriendelijk, een schoon gelaat wist te stellen. Zie over het woord Halbertsma, *Aant. op Sp. hist.*, bl. 66, vooral De Vries, *Proeve van middeln. Taalzuivering*, bl. 54 en volg.

164. *Alde* = oude. Overlandsch. Reeds aangeteekend.

165. *Van raede gemaect wale.* — Indien er het vers niet te overmatig hard bij wierde, zou men mogen denken dat er *geraect* in plaats van *gemaect* diende gelezen te worden. Doch beide woorden beteekenen in den grond hetzelfde, en het eerste is maar de verbloemde uitdrukking van het andere. *Wel geraakt* = *wel gemaakt*, wel getroffen. Zie Bormans, *Christina*, bl. 253; Halbertsma *Aant.*, bl. 243; ook De Vries, *Taalzuivering*, bl. 68 en volg. Ter loops wil ik den leidschen professor de opmerking maken, dat het ww. *getaken* in de oost- en westvlaamsche tongvallen wezenlijk bestaat, zoo dat Maerlant in zijn' *Sp. hist.* zeer wel dit woord kan gebezigd hebben, hetwelk dus niet in *geraken* moet veranderd worden.

173. *En*, aldus. — *Echt*, anderwerf. Darius had reeds tweewerf vredeboden tot Alexander gestuurd; nu zendt hij hem *eenen echt*, eenen anderwerf, of anderwerf eenen. Zie III, 1029 en 1287.

174. *Dor recht*, omdat het regt is, omdat het zoo zijn moet. *Dor*, om, voor. In deze beteekenis komt *dor* meermalen in ons gedicht voor.

176. *Meerre* = meerdere, d. i. grootere; en zoo *minder* = kleinere, gelijk thans nog. Vergel. v. 589.

177. *So hoveschlike heves gevaen* : Zoo heuschlijk in hunne gevangenschap behandelt.

178. *Al hebben wie eer brec*, al missen wij hen. — *Wie*, l. *wi*. — *Eer* = harer, genit. plur.

183. *Altoes heetise* : Steeds heet gij ze.

184. *En ghi en doet hem niet bekinnen*

Dat gijse haet ni eenger wijs.

En gij doet hen niet zeggen, dat gij ze eeniger wijze vijandig behandelt. Het latijn heeft : *hostilisque immemor iræ*. — *Hem bekinnen*. In de *Aant.* op den *Sp. hist.*, bl. 185, vindt men een voorbeeld van dit wederkeerend ww. — *Ni*, l. *in*. De afschrijver stelde zoo duidelijk *ni*, dat Schmeller vraagsgewijs op den kant *in* stelt.

192. *Alse nu toget sijn anscijn*, l. *uw anscijn*. — De geheele zin is : « Darius, die ons hier heeft gezonden, scheen mij ter nauwer nood zoo bedroefd als thans uw gelaat uitwijst (dat gij zijt). Nogtans weent hij over zijne vrouw.

198. *En doet dit leet* : Zonder dit leed. — Thans hoort men nog : *en dede niet*.

200. *Getruewelike varde* : Opregte vrede. — *Varde* = *verde* bij letterwisseling voor *vrede*, gelijk *sterte* = *strot*, enz. Wij lezen het woord nogmaals v. 341.

201. *Eñ siere dochter biet hi di*,

Eñ alt lant qwijt en vri

Dat leget vander navel zee

Tote der Eufraten.

En zijne dochter biedt hij u aan, en al het land vrij van cijns dat tusschen de Dardanellen en den Eufraat ligt. — *Alt* = al 't. — *Qwijt en vri*, ontlast en vrij (van cijns). Men leest nog voor sommige gevels : *vry huys*, *vry erve*. Van de spelling *qw* = *qu* is reeds aantekening gehouden B. I, v. 246, 922, II, 575. — *En*, l. *eñ*. Over *Navel zee* zie de aant. B. II, op v. 186.

207. *Hout sinen soen hi... tie gijsele*. — Nog eene plaats, die op voorlezen is geschreven, zonder dat de afschrijver er iets van

verstond. Voor *soen hi* moet gelezen worden *soene*, zoon. Het latijn heeft *teneatur filius obses*.

208. *En*, aldus.

210. *Bidde wi*. — Het streepje boven de *e* is vergeten, l. *bidden*.

212. XXX^m *bosanten*, voor *bisanten*, eene oostersche munt uit de middeleeuwen, aldus geheeten naar de stad Bysantium. Gauthier heeft *talentim*, naar Curtius.

215. *Eñ*, beter *en* expletivum. Zoo ook v. 220.

224. *Eñ dlant met tenten al begrepen*. — En [hij heeft] het gantsche land met tenten (d. i. met krijgsvolk) bezet. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 24.

226. *En*, beter *eñ... te sinen here*, voor (ten dienste van) zijn heir.

238. *Permoen*, l. *Permenioen*.

240. *Nauwen raet*. — Ik vermeen dat er moet gelezen worden *gauwen raet*, althans naar aanleiding van het latijn, dat zegt:

Nec ei tam dicere promptum

Fortia quam gerere est.

Tegenover dit bewijs zal het wel noodeloos wezen, aan *nauw* eene redelijke beteekenis te willen geven.

241. *Te voren, sprac hi, weest mijn raet*. — *Weest* = *was 't*. Men merke hier nogmaals de slordigheid van den dichter op, die in een dubbel rijm hetzelfde woord (*raet*) herhaalt. Een even arm rijm is *ioffrouwen* — *vrouwen*, v. 249-250.

244. *Om schat eñ om have*. — Een soort van pleonasm; want *have* beteekent alle roerende bezitting, en staat tegenover *erve*, de grondbezitting. Zie verder v. 374, en vergel. B. III, v. 573.

251. *Bedi wat soude ons een queen*: Want wat (voordeel) zoude ons een oud wijf (doen)? — *Queen* is hier de vertaling van *anus*, hetgeen de bewering van den schrijver over het woord in de *Taalkundige Mengelingen* (Leyden 1781, bl. 189 en volg.) in 't gelijk stelt. Men kan voorgeven dat het woord evenzeer op de zusters als op de moeder van Darius slaat; doch dan zou in v. 255 *quellen* en niet *quellet* gelezen worden. — *Quellet ons*, valt ons lastig.

255. *Raede* = raedi, d. i. raed u.

257. *En*, aldus. En zeker wel zoo uitgesproken.

258. Ik meen dat er geen land, onder slechts éenen heer staande, zoo groot is als het land van de Navelzee (de Dardanelen) tot den Eufraat. Zie hiervoren op v. 201 en B. II, v. 186.

263. *Meture hant*, met uwer hand, met de hand van u. Zoo ook in 't *Leven van Jesus* : *ure een* = een van u; *ure ighewelc* = een ieder van u; *ure negheen* = geen uwer. In Vlaanderen hoort men nog algemeen *ulder*, verkorting van *ulieder*. In een kersliedjen van Ph. Jennyn (*Gheestelycken waeckenden staf*, Brugge, 1651) lees ik bl. 95 :

Hoordy niet, hoe dat bitter krijt
Die ul'der ziele vrijt?

Vergelijk hier voren B. II, v. 95-97.

268. *Peist we vele goder steden*, l. *Peist hoe vele goede s.*

270. *Het es een sekerlike sake.... dan*, l. *een sekerliker*. — *Te landewert te varne ewege*, naar zijn land weg te trekken. — *Varne*, varen, trekken. De Hollander vraagt nog *Hoe vaar-je?* Ieder Nederlander bezigt den afscheidsgroet *Vaar wel*.

278. *Slacht ic*, slachtte ik : geleek ik.

290. *Dat doe ik af* : dat doe ik weg, dat zet ik achter, dus : dat en doe ik niet.

292. De dubbelpunt, waar deze regel mede eindigen moet, is achter wege gebleven. De zin is : ik heb geen ding te verkopen, noch [iets] van het volk dat ik in boeijen sloeg : zal ik er iemand van laten afnemen, dien zal ik het te mijner eere geven. — *In* = ik en. — *Vinc*, imperf. van *vangen*, *conjicere in vincula* (Kiliaen), verwant met *vincere*. — *Afkeren*, fr. *détourner*. — *Dor miere eren*. — De liedjeszanger, wanneer hij uitgezongen heeft, zegt nog : *tot uwer eere, menschen*.

297. *Geve ic*, overlandsch voor *gave ic*. Hetzelfde geldt v. 364.

299. *Geandwoord*, zoo ook *andwerde* v. 364, elders met eene *t*.

303. *Uwen hier den ghi dient*. Maerlant schreef : *uwen heer dien g. d.*

307. *Docht*, welvaren, welzijn. — *Het doet mij deugd*, zegt

de Vlaming, wat volkomen hetzelfde uitdrukt als *het doet mij goed*.

308. *Het wijsde mi die hovesche vocht* : De heusche voogd (onder)wees het mij, namelijk Aristoteles. Onder de verklaringen van *Voght* geeft Kiliaen *Educator* op. Vroeger verklaarden wij *Machtoge* door *Opvoeder*. Zie B. I, op v. 363.

316. *Dat si en wapen niet en mogen duren* : Dat zij [het houden van] een wapen niet en kunnen geduren = uitstaan. — *En wapen = een w*.

317. *Ologen*, l. *orlogen*.

327. *Bedie hi caent minen lieden*. — Misschien te lezen : *Bedi hi toent m. l*. Doch zou het niet eerder zijn *tent*, van *tenten*, zoo veel als *polsen*? Het latijn heeft :

*Modò munere palpet amicos,
Ut mea fatali maturent fata veneno.*

Wij merkten meermalen reeds aan, dat *c* en *t* door den afschrijver moeilijk onderscheiden werden. Van de *l* (loent = loont) kan er nog minder spraak zijn, en daarbij ligt *loont* niet in de opvatting der zinsnede. Men neme nog in aanmerking dat, schoon men schrijft en spreekt : *iemand tinten, polsen*, men ook in de volksspraak hoort aan *iemand tinten, polsen*.

335. *Hi oert*: hij trekt ijlings voort. — Mhd. *hürten*, bij Ziemann verklaard door *stößen, rennen*, oud fr. *oirrer*. Zie Roquefort dict. *Trekken op hore* heeft Huydecoper (Stoke, III, bl. 296-297) juist verklaard en de verwantschap van *hore* bewezen. Ook Willems (*Slag van Woeringen*, v. 5452), *voeren op hoer*; doch deze beknibbelt ten onregte zijnen voorganger, wegens een bewijzen als of *hore* van het fransch ontleend ware, wat Huydecoper niet zegt. Het is Roquefort die het fr. *oirrer* van het lat. *errare* wil doen afstammen. Galtherus heeft :

*Neque enim non justus ut hostis
Prælia mollitur, verum ut siccanus, imo
Ut verum foteat, latus ut veneficus.*

Maerlant gebruikt hier *oert* als climax van *vaert*; daarom ware

het beter dat v. 354 eindigde met een komma-punt en 356 met een komma.

359. *Mi en becomt wale niet* : mij en bevalt, behaagt niet wel.

341. *Bedie geve ic eem die varde* : want gave (schonk) ik hem den vrede. Dat het zijn moet *gave*, bewijst het *lachterdic*, schandvlekte ik, van 't naastvolgende vers.

345. *Ghi*, in de volgende regels *gi*.

346. *Dat es dat lant over die Eufraten*; namelijk het land tuschen den Eufraat en den Hellespont. — Trouwens toen Alex. deze woorden tot de gezanten van Darius sprak, was hij reeds den stroom over, gelijk Curtius (IV, 11) hem doet zeggen : « Quæ post Euphratem sunt, liberaliter donat : Ubi igitur me adfamini? *Nempe ultra Euphratem sum.* »

347. *Gi sijt des mesraect* : Gij dwaalt deswege; gij zijt daaromtrent mis, spreekt verkeerd. — Onder de latijnsche verklaringen van *mesraecken* geeft Kiliaen *errare* op. Het is opmerkelijk hoe in dit gedicht van Maerlants jeugd het ww. *raken*, naast zijn compositum *misraken*, over het algemeen eene beteekenis heeft, welke op de begaafdheid der spraak slaat. Wij lezen :

B. I, v. 406. Geraect van hovescede, met beleefdheid toegerust.
B. I, v. 4159. Daer toe was si so wel geraect,
 Dat si hare botschap wale
 Conste seggen in griexer tale.

Waar het *begaafd*, *talentvol* beteekent.

B. III, v. 4151. Want Maceus van Babylon,
 Die wael geraect was eñ scoen.

Hier staat het in de beteekenis van *wel bespráakt*; immers vinden wij die hoedanigheid van Darius' veldheer nauwkeuriger aangeduid B. III, v. 74 :

Die here Macheus, die herde scoen
Eñ wale geraect was in den mont.

In dezelfde beteekenis komt het nog voor B. VIII, v. 176 :

So simpel was hare sede,
Dat si peinsde in haren raet

Dat nieman en dede grote daet,
 Eñ nieman en ware wael geraect
 Sonder dien die maniere maect
 Van lichame grote, hoge eñ scone.

Men zie overigens over dit woord, een der gewilligste van onze middeleeuwsche taal, vooral Bormans, *Christina*, bl. 255 en volg. Vergel. hiervoren B. I, v. 9.

348. *Want ic hebt te mi gesact*: Want ik heb het (namel. het land) tot mij genomen. — *Zakken*, in den zak steken. Wij zagen B. III, v. 488, dat Alexanders soldaten de sieraden van Darius' vrouwen:

Al hebben sijt te hem gesact.

Op beide plaatsen is het « tot zich zakken. »

349. *Doget*, dapperheid. — Deugd was bij ons nooit eene lijdelijke hoedanigheid; even als *vroomheid* toont ze werking aan.

350. *Drijft mi uyt of gi moget*: Drijf mij [het land] uit, indien gij de magt [er toe] hebt. Voor *mogen* bezigt men thans *vermogen*. Kiliaen kent nog *moghe* in den zin van *potentia*.

355. *Hi hadde Macheuse belovet*, l. *hi had se*, namelijk zijne dochter, gelijk het volgende vers uitwijst.

356. *Heeft hi si eem nu berovet?*: Heeft hij ze hem nu ontnomen? — Men zegt thans: iemand *van* iets beroven, en iets *aan* iemand ontroven. *Beroven* is hier enkel roven, met geweld ontnemen.

359. *So wat*, al wat.

361. *Al stoet in miere gewant*: (Dit) alles behoort mij in eigendom toe. — *Gewant* = *wand*, weeg, muur, beluik, bekleedsel. De letterlijke opvatting is dus: « dit alles staat binnen mijn beluik; » eene metaphore aan het leenstelsel ontleend. Darius geeft aan zijn' overwinnaar al het land tusschen den Hellespont en den Eufraat *qwijt eñ vri*. « Dat goed is 't mijne, » zoo is het antwoord, ik heb het door mijne dapperheid gewonnen en tot mij genomen (*gesact*). Al wat Darius bezit en wat hij heeft verloren, al het volk dat onder hem leeft, en hij voor allen, dat alles maakt

deel van mijne grondbezitting en is der Grieken strijdperk en het loon huns arbeids. — *Gewant*. Het woord komt nog voor in *nonne gewant* = nonne kleeding, in 't gedicht *Achte personen wenschen*, opgenomen in 't *Belg. mus.* II, 454, — *ingewant*, wat door een' wand besloten is, later op de *intestina* toegepast. Verg. Halbertsma, *Aant.* bl. 180, en zie B. VI, op v. 963.

362. *Al eest der Grieken sant* : 't Is al der Grieken strijdplaats. — *Sant* schijnt mij hier overdrachtig genomen, gelijk het latijn *arena*, en in volkomen verband met het voorgaande *gewant*, en niet in den zin van aarde, grond.

367. *Tellede*, vertelde; elders *telden*, I, 968; doch *vertellen*, IV, 389.

370. *Al darwart*. — *Al* is hier eene aanvulling, een expletivum, dat men in de gesprokene taal meermalen aantreft. Dageelijks hoort men uitdrukkingen als de volgende: *hij zond 'en (hem) AL derwaart; hij ging AL langs de strate*. Ik weet geen sterkeren zin aan het woordje te geven, waar het voorkomt in den *Sp. hist.*, IV, bl. 419, en besproken is door Halbertsma in zijne *Aant.* bl. 404. Anders beteekent het *langs*. Men zegt in Vlaanderen: « *AL waar gaat gij* = langs waar gaat gij? — *Ik ga AL daar* = ik ga langs daar. » Ook in den *Alexander* komt het woord in deze beteekenis voor. Zie in dezen zang v. 1655.

371. *Belighen*, l. *belegghen* = beleggen.

374. *Met cierheden en met groter haven*. — Met groote pracht en kost. Zie hiervoren v. 244 en B. III, op v. 573.

376. *Darom hi hadde groten rouwe* : Waar hij grooten rouw om had. Zoo spreekt men nog.

377. *Hi dede maken een graf van prise*

Op enen berch an een salise.

Galtherus heeft :

*Tumulunque in vertice montis
Imperat excidi.*

— *Salice*, l. *falise*, gelijk v. 1228, bastaardw. Bij Roquefort is *falises des monz* de vertaling van *abrupta montium*, hetzelfde

als wat Gauthier door *vertex* uitdrukt, namelijk rotsspitsen, steilten, welke men in de gebergten veelvuldig aantreft. Dergelijke plaats is voor een graf geschikt, en voor het besprokene allerbest, om reden van de legende die Apelles er op stellen zou. *Falise* van het latijn *fallere*, bedriegen, is eigenlijk eene bedriegelijke plaats. Het woord moet nog hier en daar bekend zijn gebleven: nog onlangs hoorde ik iemand spreken van *Falijzen*, onzichtbare klippen, welke op onze kusten, tusschen Oostende en Nieupoort, zich bevinden.

381. *Die griexe coning alle*. — Maerlant zal misschien *coninge* geschreven hebben. — *Twaren*, verkorting van *te waren*.

384. *Hen*, aldus.

387. *Screef an den grave*, l. *screef hi an d. g.*

390. *Met overslagender rimen*. — Dat vroegtijdig voorbeeld van kruisrijmen is merkwaardig, en getuigt dat men in de eerste helft van de dertiende eeuw verre was van nog aan de eerste proeven in de versificatie te zijn. In een der Hss. van den *Rijmbijbel* vond professor David honderd acht en zestig verzen in overslaande rijmen, welke echter van lateren tijd getuigen.

391. *Apelles screef Gods gelike*. — Apelles schilderde Gods gelijkenis. Voor « een portret schilderen, » zeiden de ouden « *een beeldekijn* of *ene gelike scriven*. » Zie *Spiegel hist.*, IV, bl. 206 C.XXX. v. 9. — *Gelike*, gelijkenis, beeldtenis, lat. *similitudo*. Men gewaagt nog van *zijns gelijke* = zijne weërga in rang, hoedanigheid, enz.

394. *Eingelen*, zoo ook v. 435. Maerlant kan *iingelen* geschreven hebben, volgens de westvlaamsche uitspraak.

395. *Des mandags*. — Er staat *des sondags*, doch *son* schijnt in *mā* verbeterd, volgens eene kantaanteekening van Schmeller. De verkorting zal mede niet juist op te nemen zijn, en men zal *maen-* of *manedachs* dienen te lezen.

396. *Int water te middewarde*

Eñ ront al omtrent.

— Te midden en rondom vol in 't water. — *Middewart*, middenplaats. Zie Kiliaen op *Weerd*, Halbertsma, *Aant.*, bl. 175.—

Omtrent, rondom. Clignett, *Bydr.*, bl. 65. — *Ront*, onbeperkt, volledig. Men zegt nog *ronde maat*, *ronde som*, enz., voor maat, som waar niets afgedaan is of wordt. *Ront al omtrent* is dus « rondom » in de volste beteekenis. In den *Rijmbijbel* staat alleen het eerste vers vertegenwoordigd :

Int water ter midderwerden recht.

alsmede in den *Spiegel historiael* :

Eñ dat int water te middewaerde.

599. *Maecte*, stel den klemtoon op *te*. — *Dijsdach*. Den derden dag der week heet de Vlaming nog altijd *Dijssendag*.

400. *En*, aldus.

402. *Cruyt*, rijmende op *uut*. — Die zoo schreef zal *cruüt* uitgesproken hebben, tot dat de *ui*-klank, met de dialekten waar hij toe behoorde, voorheerschend werd.

403. *Dies godesdags*, des woensdags. — Het is wel onnoodig, op de onderlinge verwisseling van *w* en *g* te wijzen. Alleen zij aangestipt, dat uit de bovenstaande spelling schijnt, dat in de middeleeuwen de overlevering *Woden* en *Goede* (= God) voor synoniem hield. Te Kortrijk laat men in het woord alle aanblazing weg; men hoort er enkel *Oensdag*. In het Noorden luidt het ook *Odin*. *Goeds* voor *Gods* ontmoeten wij hier achter v. 565.

406. *Hi sette si in eren staen* : Hy zette' ze in hunne standplaatsen. — *Staen*. In het Kortrijksche kent men het verkleinwoord *Staan*, een getimmer waar de kinderen in leeren loopen; van daar het spreekwoordelijk gezegde: « toen Jesuken nog in 't staantje liep. »

407. *Donnersdag* = donderdag. — Overlandsche form.

411. *Die beesten hi vander erden*.

1. *Die beesten maecti vander e*.

412. *Minschen*. — Wanneer de *i* op zijn nederlandsch uitgesproken, en de *h* weggelaten wordt, dan heeft het woord nagenoeg den westvlaamschen klank. Dezelfde spelling ontmoet men v. 427.

414. *Daer hi in slapen lach*. — Namelijk de mensch.

417. *Hi benedide al dat hi mach* : Hij zegende al wat hij vermogt, te weten al wat hij geschapen had. — *Mach*, het imperf. gelijk aan het praes. Zie v. 409.

419. *Blae* = blauw. — Zoo is de Gentsche uitspraak van 't woord. Ook Junius schrijft *blaew*; doch Maerlant zal *blau* geschreven hebben, al vindt men bij Ziemann *blá*, wel is waar in den zin van *flavus*.

420. *Die erde was gescreven scier*. — *Scier*. In den *Alexander* van den pape Lamprecht vindt men (v. 6707) het epitheton *schyr* gegeven aan den safier, welk woord in de uitgave van Weismann (v. 6906) vervangen is door *rein*. Bilderdijk in zijne *Nieuwe Versch.* (dl. I, bl. 194), beweert dat het *wit* beteekent; doch ik zal opmerken dat de aarde nooit wit verbeeld werd. De Friezen bezigen het in den zin van *grauw*, volgens Wassenbergh (*Taalk. Bijdragen*, bl. 87); hun partijnaam *Schieringer* en het eiland Schiermonnik-oog, zullen er wel hunne namen naar ontvangen hebben. *Hout* SCHIEREN heet te Kortrijk langwerpige stukken hout klieven, en een *schier hout* is een dergelijk stuk dat gekloven, dus niet meer in zijn geheel is. Zou *Scier* niet overeenstemmen met het latijn *helvus*, en dit *helvus* niet ons *half* wezen, dus *half en half*, gelijk men van sommige gemengde stoffen en dranken zegt? Doch is dat *grauw* = half zwart, half wit? Facciolatus verklaart *helvus* door « Color medius inter album et rubrum, » Junius (*Nomenclator*) door « medius inter album et rufum, » en vertaalt het door « *vael*, gallicè *couleur de paille*. » De middeleeuwsche monnik Theophilus, zegt in zijn *Diversarum artium Schedula* (Lut. Paris. 1845) p. I, cap. XVI, dat men de aarde en de bergen schildert met eene mengeling van groen en *oker*, waarbij een weinig zwart en *succus* (purper of blauw) gevoegd is.

Het woord dat ons bezig houdt, ontmoet men nog in een brokstuk van den *Renout van Montalbaen*, eerst uitgegeven door Bilderdijk in zijne *Nieuwe Verscheidenheden*, d. I, later door Hoffmann van Fallersleben in de *Horæ belgicæ*, p. V. Het komt voor ter plaatse waar Ritsart, zijne kostelijke gewaden afwerpende,

gemeene kleederen aantrekt om, uit boetvaardigheid, voor huur-
ling te gaan dienen. Bij *Bilderdijk* luidt het :

Hi warp op sijn scarlaken,
Sciëre leder dedi maken.

Hoffmann, die op hetzelfde *Hs.* zijne uitgave bezorgde, verandert *op* in *of* = *af*, voorgevende dat de afschrijver meermalen die twee woordjes verwisselt. Zelfs zonder deze getuigenis zou ik dezelfde verandering voorgesteld hebben; ja voor *leder* dient er te staan *cleder*. De ware lezing is ongetwijfeld dus :

Hi warp of sijn scarlaken,
Sciëre cleder dedi maken.

Niet een *arme lederen kiel*, gelijk *Bilderdijk* het uitlegt, maar vale, rostbruine kleederen, die tegen den scharlaken dosch afstaken als armoede tegen rijkdom, liet *Ritsart* zich vervaardigen.

Dit is trouwens de kleur, welke men verkrijgt uit het voorschrift van *Theophilus* : « mengel groen en oker, met een weinig zwart en succus. » De kleurmenger en de dichter komen hier te wel overeen, dan dat er nog aan de wezenlijke natuur der *schiere* kleur kan getwijfeld worden.

421. *Die zee hadde die varwe grae.* — Twee regels verder leest men :

Die locht hadde die varwe groen.

Het is juist het omgekeerde : in alle schilderijen is de zee, althans de noordzee, groen, de locht (het zwerk) daarentegen grauw. Men kan gerust aannemen dat *Maerlant* in dezen zin zal geschreven hebben.

422. *Van elken was gemaect dat vier.* — Niemand zal het in twijfel trekken, of *Maerlant* heeft aan het vuur eene roode kleur gegeven. Maar *elken* schijnt mij eene erge verbastering. Om vuur voor te stellen bezigen onze schilders bij voorkeur *menie*, en de dichter zal dit woord waarschijnlijk gebruikt hebben. De ouden bezigden ook *elken* voor *menigte*. Indien de afschrijver, van wiens botheid wij zoo menig voorbeeld reeds zagen, het woord in deze

laatste beteekenis had opgenomen, hoe ligt zou hij niet *menie* in *elken* veranderd hebben!

425. *Elkerlijc van eren doen* : Elk wegens zijne werking. — *Van*, van wege, wegens. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 276. — *Doen*, handeling, werking, gelijk nog algemeen in gebruik, even als *gedoen*, handelwijze. Men zegt : *dat doen is niet wel, zijn gedoen bevalt mij niet*. Zie III, 810, *ioetschen doen*.

426. *Als men woude*. — Een lap, gelijk *te ware*, enz.

427. *Die minsche hadde meer werdechede*
Van alden dat Got geboet.

De mensch was het voortreffelijkste onder al hetgene God bestierde. — *Meer*, de compar. voor den superl., gelijk elders het enkelv. voor het meerv. — *Alden* : spreekt uit *aldén* = *aldien*. — *Got*, meestal *God*. Zie v. 448, en B. I, v. 15.

431. *Daer bestoent bescreven*. — *Bestoent*, zeker bij verstrooiing in plaats van *stoent*, gelijk elders voorkomt, en dat ook hier door den val van het vers vereischt wordt.

433. *Dor ere lieve* : Om hare liefde. Eng. *love*.

435. *Met baren swerde* : Met blooten zwaarde. — *Baren* is toonen, vanwaar *gebaren* en *zich gebaren*, zich aanstellen.

437. *En*, aldus.

442. *Eve van Caym gelach*, l. *hoe Eve*, enz. — In Vlaanderen zegt men « van een kind geliggen; » elders klinkt het « van een kind bevallen. » In het opvolgende vers bezigt Maerlant alleen *lach*, en zoo spreekt de Gentenaar van het *lighuis*, fr. *maternité*. Dezer dagen hoorde ik iemand *gedijen* en *dijen*, bijna in éenen adem bezigen.

443. *Abele*, voor *Abelle*, rijmende op *geselle*. In den *Rijmbijbel* komt v. 863, *Abelle* voor.

444. *Goet man* : Heilig man. — Zie Halbertsma, *Aant.*, bl. 55.

446. *Pijnde we hi coren wan* : Legde er zich op toe om koren te winnen. — *Hem (zich) pijnen*, in den zin van smartelijk arbeiden of pogen, is te Kortrijk nog in gebruik.

448. *God vermaledijden* : God vermaledijde hem.

454. *Dat huet hadde hi iucatech* : Het hoofd had hij schud-

dende, hij schuddebolde. — *Huet*, vroeger *hoet* = hoofd. In Brabant zegt men nog *hoot*. Eng. *head*. — *Iucatech*, l. *iuchtachtech*. De door professor David geraadpleegde Hss. van den *Rijmbijbel* hebben *juchtechede*, *jechtechede*, en de blijkbaar vervalschte texten *tuchtichede* en *nidechede*, als vertaling van het *Tremor capitis* (het schuddebollen) der *Historia scolastica*. Te Gent en omstreeks kwam ik *iftig* en *iftigheid* in de hier aangeduide beteekenis tegen. De vorm *if* (= *ich*) is in den tongval der gentsche streek opmerkelijk, doch niet zonder meer voorbeelden. De taalkundigen leiden *jicht*, *jeuken*, *jagen* af van den wortel *ag*, *eg*, die beweging aanduidt. Zie Terwen, *Etym. Handwb.*, bl. 315 en 316.

455. *Caym vlo ten oestenwert an*. — Dit *an* is *toe*. Thans zou men beter verstaan worden, indien men schreef: Kaïn vlood Oostwaarts. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 67.

458. *Eñ ander diet* : en menige anderen. — *Diet*, van *diën*, eigenlijk *uitzetten*, is elke menigte uit éene heup voortkomende. V. 477, gebruikt de schrijver in eene dergelijke beteekenis het woord *geslechte*.

460. *Hi was die alre eerste man*

Die te gader hadde wijf.

Hij was de eerste man die (meer) vrouwen te samen had. Men zegt nog : hij heeft ze daar te gaère = hij houdt ze daar verzameld.

462. *Recht wast dat hijt bescoude* : Het was regt dat Hij (nam. God) het bestrafte. — Gemis aan rijm en aan behoorlijk precedent van *hij* toonen reeds, dat er onder de pen van den afschrijver iets wegviel, schoon het aan een passen met zekere behendigheid gebeurd is. Bij vergelijking met den *Rijmbijbel*, v. 1005-1013), merkt men dat er niet minder dan vier regels moeten zijn uitgelaten. — *Bescoude* imperf. van *bescelden*. Zie *Aant.*, B. I, v. 892.

463. *Van ouder verloes hi zijn sein* : Van ouderdom verloos hij zijn gezicht. — *Ouder*, in andere werken van Maerlant en bij andere schrijvers *oude*, en zoo ook in den *Alexander*, I, 1171.

Tot hoerre ouden; I, 1571. *Van scoender oude*, X, 298. *Sine oude*; X, 1405. *Van groter ouden*. Doch de eerste vorm is in ons gedicht niet zonder meer voorbeelden: VIII, 727. *Ofte mijne iogt.... ofte dijn ouder*, VIII, 750. *Mijns vaders ouder moet bederven*. In de volksspraak, althans te Kortrijk, is *oude* meer gebruikt dan *ouderdom*. — *Sein*, l. *sien*, de daad van zien. Het woord is nog dagelijks in gebruik, b. v. in de spreuk: « hooren en zien vergaat; en is wel te onderscheiden van *sie*, meerv. *siene*, lat. *pupilla*, gelijk het volgende uit de heilkunst van Jan Yperman bewijst: « So dat men niet en mach gesien, ende al die *zie* es wit. » « Ende onderwilen hebben die *siene* in cleine witte plexkine. » « Die *ZIE*, dat *siin* die *pupillen*. »

467. *Het es ee man*: Het is een man. — Vlaamsche uitspraak; doch beter nog ware *e man*, want *ee* duidt meer het getal aan.

472. *Altonen*, l. *altenen*.

475. *Van*, l. *wan* = won.

478. *Die some*.—Thans zou men zeggen: sommigen waarvan. Men moet reeds meermalen de relativa *die* = wie, *daer* = waar, *dat* = wat, opgemerkt hebben; wat thans nog onder de Vlamingen algemeen gebruikelijk is. Verg. B. I, v. 9.

482. *En*, aldus. Zoo ook v. 487.

485. *Onse Here stont daer in dire gelike,*
Alse ocht eem leet hadde gesijn
Dat hi den man gaf sijn gelike
Eñ hi liet die geboden sijn.

— *Gelike*. Zoo als elders heeft ook hier de schrijver er niet op gezien, een woord met zich zelve te doen rijmen. — *Gesijn*. Huydecoper zegt dat de uitschrijvers van Melis Stoke's kronijk *gesijn* en *geweest* meer dan eens verwisselden, volgens het hun uit de pen viel. Mij dunkt dat men in onze roman het oudere *gesijn* menigvuldiger in dan buiten het rijm zou vinden. — *Eñ hi liet*, namelijk de man. Wij hooren nog dagelijks zoo spreken.

491. *Mer si viij. en behielden dlijf*

l. *Maer si achten behielden dlijf.*

495. *Hen*, aldus.

494. *Ginder*, aldaar, namelijk op het graf. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 336.

499. *In den tijden*, l. *in dien tijden*. — De afschrijver heeft meermalen, naar zijnen tongval, deze verwisseling.

508. *Verdronken met dier zee*. — *Met dier*, door de, d. i. door middel van. Men zegt nog *met water zoden*, *met boschkolen braën*, enz., doch in transitiven zin is het buiten gebruik. Een nog krachtiger voorbeeld van *met* = door, levert B. IX, v. 2:

Dus sijn die Siten al bedwongen
Met Alexandere.

510. *Twe on twe* = twee aan twee. — Deze uitspraak van *on* hoort men veel in Westvlaanderen.

512. *Wingart*. — Overlandsche en brabantische uitspraak der *i*. De *Rijmbijbel* heeft *Wijnghaert*.

514. *Van de wine*, l. *van den w*. — Het streepje boven de *e* vergat de afschrijver.

515. *Noe lach en sliep*. — Zoo spreekt men nog; doch hier ook is het verkortingsteeken boven *en* vergeten. Zie mede v. 517 en 531.

517. *Stoende eñ riep*. — Men vindt meestal *stoet*; doch wij lezen *stoent* v. 527, 531 en 830; *stont* v. 645; en zelfs nogmaals *stoende die* v. 899.

519. *Hier* = hij er.

522. *Decten* = dekten hem. — Het zal wel niet noodig zijn dezen form langer aan te stippen, ten ware hij aanleiding tot dubbelzinnigheid zou kunnen geven.

524. *Die alste*, l. *die altste* = die oudste. Overlandsch.

525. *Vermaledijt so wesen Cham*, l. v. *so wese C*.

539. *Ru als een rient*: Ruw als een rund. — *Rient*, bij Kiliaen *Rint*, klinkt in Vlaanderen *Rent*; wat Maerlant misschien zal geschreven hebben, even als *blent* — *blint*, v. 541.

542. *Eñ mochte leven*, l. *en m. l.*, expletivum.

544. *We dane wijs* = *hoedane w*.

546. *Doene zijn moder toter riep*.

l. *Doenen* [TOEÑ HEM] *sijn moeder tot haer riep*.

549. *Ontfrijt* : ongevrijd, d. i. onafhankelijk.— Iemand *vrijen*, is onafhankelijk, vrij van banden maken. Zie de *Aant.*, B. I, v. 1165.

554. *Hi*, namelijk Jacobs oom.

560. *Te lande weder keren* : naar huis keeren.— Aldus spreekt de *Rijmbijbel* v. 2595 :

Jacob voer te lande waert.

Zoo begint ook het lied van Hillebrant :

Ic wil te lande rijden.

561. *Dat quam Esau te voren* : Dat ging Esau tegen.

564. *Te Lusa*. — De plaats, waar Jacob met den engel worstelde, was een veer op de Jabbok, eene beek die in de Jordaan loopt. Naar aanleiding van 't geen er gebeurd was, heette hij de plaats Pniël of Pnuël. In den *Rijmbijbel* staat de plaats niet bij name vermeld.

570. *Ter conincs have brocht* : Tot des konings bezittingen gebragt.

572. *Joseppe*. — De Westvlaming zegt nog *Josep*, of bij verkorting *Seppie*. — Voor de goede verstaanbaarheid ware 't beter dat deze regel zonder scheidteeken eindigde.

574. *En erre minnen plegen zoude* : En met haar liefdebetrekkingen zoude hebben. Zie over *plegen* B. I, v. 683.

577. *Biden coninc Pharaoen*

Was hi sider ute gedaen.

Sedert werd hij door koning Pharaon uit [de gevangenis] gehaald.

580. *We hi weder quam te hove,*

Om dat hi spelde al durenture

Des conincs droem, met groten love.

Hoe dat hij met groote eerbewijzing (*love*) wederom aan het hof kwam, omdat hij des konings droom volkomenlijk uitlegde. — *Spellen*, van naald tot draad uitleggen. — Achter *droem* is de komma vergeten.

585. *Eem bliende* : Zich verblijdde.— In Westvlaanderen zegt

men nog *zich verbliên*, waar Maerlant een regelmatig imperf. van zal gemaakt hebben.

586. *Niet en was*. — Het Hs. heeft *es*, wat tegen de logische constructie strijdt. Ik had echter beter gedaan, gelijk met al het overige, geene verandering mij te veroorloven.

589. *Meerre in minder*, l. *meerre eñ minder* : grootere en kleinere. Zie hiervoren op v. 176.

590. *Veirre hande namen*. — Zeker te lezen *veilre hande* = verlerhande. — Jakob had er eigenlijk maar tweederhande, gelijk de drie volgende verzen vermelden.

595. *Hi was vur Gode vercoren*

Te tijden bat dan iemant el.

Hij was door God verkoren om, meer dan iemand, de wereld door te trekken. — *Vur*, l. *vor*. Even als elders *dor* staat in plaats van *vor*, zoo heeft hier het omgekeerde plaats. — *Tijden*, trekken; hier in den zin van het latere *wandelen* (hd. wandern), te voet reizen. — *Bat*, beter, liever; doch hier *meer*, waarvan Clignett ook voorbeelden aanhaalt. Zie zijne *Bydr.*, bl. 126. — *Iemant el*, iemand anders; te Gent nog in levend gebruik, gelijk reeds is opgemerkt. Er zal hier wel geen vers achter gelaten zijn. Daar de zin uit was, bekreunde Maerlant er zich niet om, of *vercoren* een tegenrijm bezat. Men mag zelfs aannemen, dat de dichter er eene kunstgreep in vond, met een derde rijmwoord (*el*) te sluiten.

602. *Dat heet di God* : Dat beveelt U God. — *Heeten* voor *bevelen* is in Vlaanderen nog algemeen in gebruik. *Ik heet u dat doen*, *hij heette hem werken*, is te Gent van dagelijksch gebruik.

604. *Eñ woultu niet doen sijn gebot* : Indien gij zijn gebod niet volvoert. — *Eñ*, l. *en*. In de beteekenis van *indien* hoorde ik het meermalen te Kortrijk.

605. *In* = *en*. Expletivum.

609. *Wert* = wert 't, in imperfect. *Werden* is anders het praes. en *worden* het imperf. Wij zien nogmaals langs waar de verwarring gekomen is.

610. *Pedde* = padde. — In den *Rijmbijbel* (v. 5812) *pude*, var. *vorsschen*.

613. *Harselen*, horzelen. — In twee varianten van den *Rijmbijbel*, *Urselen* (v. 3827); doch in andere *Mesien*, *Muesien*. *Horsel* is de fel stralende paardevlieg, *Mesien* (te Kortrijk *meusiën*) zijn kleine muggen, die enkel door haar gezamenlijk gegons onaangenaam zijn.

616. *Vele sere*. — Men mogt denken dat er diende gelezen te worden *vele mere*, dewijl het tegenstaande rijmwoord *sere* is; doch wij zagen reeds dat Maerlant zoo nauw niet ziet, en het zou maar kunnen gelden, bijaldien de horselen werkelijk voor de mesien dienden plaats te maken. De eerste zijn immers veel lastigere gasten dan de vliegen.

619. *Bleinen*. Schmeller schreef *blemen*: Waarschijnlijk heeft hij onduidelijk gezien. De *Rijmbijbel* heeft *puuste en roven* (v. 3925). Te Kortrijk spreekt men uit *Baleinen*.

620. *Die him deden groten pant*: Die hun groten last aandeden. — Over *Pand doen* zie Huydecoper op Stoke, I, 460, Halbertsma, *Aant.*, bl. 115. — *Pand* = *net*, *plagen*. Kil.

621. *Verterde*, vertrad. — De hedendaagsche uitspraak in Vlaanderen is *verterten*, *verterte*.

623. *Dus so waren si gescant*. — Deze regel moet rijmen op *verterde* van v. 621. Er zal dus wel dienen te staan *gescant herde*. Met mildere zucht tot herstellen echter, zou men kunnen lezen:

Het volc hem des sere ververde,
Het was gescant seer vreselike.

Wat hier op volgen moest, was de achtste plaag, of die der krekelen, welke in de pen van den afschrijver gebleven is.

625. *Die negende was duysterhede*,
Die men tasten metten handen.

— In de middeleeuwen bezigde men *demsterhede*, gelijk ook de *Rijmbijbel* heeft; ten platte lande is dit laatste nog voorheerschend. — *Die men tasten*. Overdragtig zegt men nog: « de duisternis tasten » voor « in de duisternis tasten. » Indien Maerlant deze uitdrukking gehezigd heeft, dan stond er *taste*. Misschien schreef hij: *dat men tasten most*. — *Dat*, zoo dat.

630. *Leide tfolc met siere.* — Het slotwoord ontbreekt, wat des te meer jammer is, dewijl het opvolgend rijmwoord voor Schmeller geheel onleesbaar was, die zich dan ook vergenoegde met het door eenige stipjes te vervangen.

633. *Pharao verdranc algader*

Met al zijnre compagnien.

— *Algader*, te samen. Zie over het woord Bormans, *Christina*, bl. 6. Wat de spelling ervan betreft, bij Maerlant zal zeker de verkorting *algaer* gestaan hebben, als moettende rijmen op *vaer* = vrees, dat onmogelijk tot *vader* kon misvormd worden. — *Compagnie*, waar verkeerdelijk *compagnien* voor staat, is troep, dus hier krijgstroep.

636. *En al ons Heren partie.* — Volgens Schmeller is het laatste woord onduidelijk: rijm en zin wijzen het echter genoegzaam aan. « Van iemands partij zijn, » voor « iemand aanhangen » is nog dagelijks in gebruik. *Ons Heren partie* is dus volkomen hetzelfde als *het volk Gods*, gelijk de kinderen Israhels genoemd worden.

643. *Daer eem die wet war gegeven.* — Wij kwamen de schrijffout *war* voor *wart* nogmaals tegen. *Was* kan ook gevoegelijk in de plaats treden.

650. *Die lieden van Echeen.* — Hetzelfde volk zeker dat in den *Rijmbijbel* v. 5664 genaamd wordt *Enocs geslachte*.

Merk op dat van v. 646 tot v. 653 in het tweede kruisvers enkel het rijm *een* voorkomt. Wij zullen welhaast een nog erger misbruik van dien aart aan te stippen hebben.

651. *Den coninc van Basan.* — De *Historia scolastica* heet hem *Og rex Basan in Ezrai*. Zie *Rijmbijbel*, I, bl. 268, aant. I.

652. *Dien coninc Amorrheen*, l. *dien coninc van Amorrheen*, en vergelijk den *Rijmbijbel*, v. 5989, 6017, 6319.

653. *Die van Gesuseen*, l. *die van Gebuseen*.

655. *Die van Fereseen*, de Pheriziten.

664. *En*, aldus.

674. *Waren hertogen van Israhel.* — *Hertog*, samengesteld uit *her* = *heir*, leger, en het imperf. van *tiën*, leiden, dus een

opperbevelhebber; doch hier bepaaldelijk de aanvoerder van een geheel volk, dergelijke de hertogen van Brabant waren.

In de zeventiende eeuw begon men *Hartog* te schrijven, waarvan Bilderdijk al het onverstandige deed inzien in zijn *Muis- en kikkvorschrijg*.

675. *Vort mee* = *vortmeer*, om het rijm, verschilt niet veel van 't oude *nochtan* (daarenboven), zegt Huydecoper op Stoke, II, bl. 390. Hier heeft het duidelijk den zin van *voortaan, hierna*. Het was immers onmiddelijk op de hertogen Mozes en Josuë dat in Israhel het regterschap opkwam.

685. *Beringt* = *berinct*. — *Beringen*, in eenen kring sluiten, dus omringen.

687. *Daer lichtelike gedinct*. — Dezen misvormden regel meen ik volgenderwijze te kunnen herstellen :

Daer hi lichtelike hadde gedinct.

Waar hij spoedig het proces had uitgewezen. De geheele zinsnede, die op Samsons regterschap speelt, en aan de taal der middeleeuwsche regtspleging ontleend is, zegt eigenlijk het volgende : « Op zekeren tijd hadden de Filistijnen hem in de woestijn omsingeld, waar hij spoedig met hen gedaan maakte.

689. *Hi sloech met eem ezels kinnebac*. — *Eem*, l. een. — *Kinnebac*. Dit woord moet rijmen op *sake*, een bewijs dat het bij Maerlant in de verbuiging had *bake*.

706. (*Te Gazes*) *hadde hi sijn viande beleit*, te lezen *hadden hem s. v. b.* — Hij was het immers die binnen Gaza opgesloten werd.

714. *Eñ maecten mettien haer gile* : En dreven met hem den spot. — *Gile*. Door geheel Vlaanderen is het woord *djille* (*g=dj*) bekend, voor iemand met wien iedereen den spot drijft, eenen *hals*. Het vlaamsch gezelschaps- of kransjesspel *Djilleken leeft nog* beduidt dat de gekkernij, de *leute* = pret, nog niet uit is. Sommigen, die in het woord enkelijk de verbastering van den eigennaam Guillelmus zien, willen dat dit spel uitgevonden werd om den Zwijger te gedenken. Dezer dagen was het wezenlijk weleens eene oranjeleus.

716. *Over een wael corte wile* : Over een wel kort oogenblik, d. i. welhaast, onverwijld. — *Over* wordt in dezen zin door de tegenwoordige Vlamingen minder verstaan. Bij dit woord denken zij aan het voorledene, en voor het toekomende behelpen zij zich met *binnen* en *na*.

721. *Zele*, aldus door Maerlant geschreven, als rijmende op *spele*. — In alle streken van Vlaanderen vindt men plaatsen die den naam van *zele* dragen, als daar zijn Zele, in de oud heerlijkheid van Dendermonde; Dazele (Dadizeele), Moorzele, in de oud kasselarij van Kortrijk; Herzele, Oosterzele, in 't land van Aalst; Bissezele, Bollezele, enz., in het tegenwoordige fransch Vlaanderen. Elders leest men *zael*, zelfs kort hier achter. v. 726.

728. *En*, aldus.

731. *Ons Heren pape* : Priester des Heeren. — *Pape*, in Brabant nagenoeg van algemeen gebruik gebleven, was in Vlaanderen tot scheldwoord vervallen, doch schijnt er zijn verloren standpunt te willen hernemen.

734. *Ons Heren arke hadde gevaen*. — Thans vangt men enkel nog levende schepsels, wien het gegeven is te kunnen vlugten. Levenlooze voorwerpen worden in den krijg veroverd of buit gemaakt.

735. *Becogte*. — Nergens in 't gedicht is de *g* onredelijker ingevoerd dan hier.

738. *Was onthuet op die sille* : (Het beeld van den afgod Dagon) werd op den drempel het hoofd afgeslagen. — *Onthuet* = *onthoet* = *onthoot* = *onthoeft*, *onthoofd*. *Hûët* zegt de Limburger, volgens Bormans in zijne *Christina*, bl. 74, en zeker ook hoogerop langs den Rijn en in Westfalen. Maar *hoot* is geen vlaamsch, gelijk hij terzelfde plaatse beweert, wel brabantisch. Zie hiervoren B. I, v. 82; II, 1259; III, 101. — *Sille* (= *zulle*, schijnt in Holland minder bekend, alwaar drempel (= *dorpel*) in gebruik is. De Vlaming kent in de gesprokene taal alleen nog zijn oud woord, zoowel in den eigenen als in den figuurlijken zin. Wat de uitspraak van het woord betreft, adel, boerenstand en gemeen, houden zich aan het oorspronkelijke *zille*, terwijl de steedsche

burger *sulle* uitspreekt. Dit zelfde heeft met meer woorden, doch minder algemeen wat den adel betreft, plaats, b.v., *put*, *brug*. De schrijfwijze *sulle* bezigt de afschrijver in dezen zang, v. 1449.

739. *Dit was dat den papen dede*

Sere hebben sinen onwille.

— Priesters die de gramschap van eenen afgod gevoelen omdat zijn beeld verminkt werd, dat kan niet uit eene christelijke pen gevloeid zijn. Eene andere punctuatie zou misschien de zaak eenigzins verbeteren: een punt achter *gevaen* (v. 734); een komma- punt achter *waen* (v. 736); v. 737-38 tusschen twee haakjes. Het *dat* van vers 739, volgt goed op het *dat* van v. 735, en duidt aan hoe de filistijnsche priesters om het nemen der Arke de gramschap Gods ondervonden. Maerlant veronderstelt bijbelkennis bij den lezer, of er is door den afschrijver veel achter wege gelaten.

755. *Dat sal ic u hier tonen wel.*

1. *Dat sal ic wel hier tonen u.*

— Deze regel immers moet rijmen op *baliu*. De afschrijver vergat dat hij zich in 't midden van kruisrijmen bevond, en meende zeker eens voorgangers misslag te herstellen.

757. *In Amata*, l. in *Ramatha*, en verg. *Rijmbijbel*, I, v. 8727.

772. *Des hebbe danc*: Daar hebbe hij dank voor. — *Hebbe* = *hebbi*.

778. *Jonatas, coene degen*, l. *Jonatas, die c. d.*

780. *Verlagen*. — Maerlant schreef *verslegen*, gelijk nog hendaagsch de uitspraak is bij den Vlaming.

786. *Dien*, spreek uit *diën*, d. i. die hem. — De twee woordjes staan van elkander gescheiden, B. V, v. 520.

787. *Hi hadde dar om quaet gevel*. — *Kwaed geval* is *slecht lot*: de zaak is zonneklaar. Doch het woord rijmt op *conincstavel*, en in dat geval valt de klemtoon in beide woorden niet gelijk. Maerlant schreef *cavel*, en er zal gestaan hebben:

Hi hadde dar om quaden cavel.

788. *Jacob*, l. *Joab*; en zoo telkens tot v. 809.

791. *Die hadde, l. des hadde.*

795. *Weet = wie het voor hoe het. Overlandsch.*

799. *En we hi verwerret hinc hoge
Nebor an ene eike groen.*

En hoe hij (met het hair) verward hing, niet zeer hoog, aan een groenen eik. — *Verwerred* of *verwerrend hair* wordt door den Vlaming nog dagelijks gebruikt. — *Hoge nebor* = niet zeer hoog. *Bore*, een woord dat geheel uit de taal verdwenen is, maar door Maerlant en Stoke nog al eens gebezigd, bezit eene ontkenkende kracht, hetzij alleen, hetzij naast het expletivum *ne*, *en*: *bore hoge* = laag; *bore goet* = slecht (B. V, v. 249); *bore starc* = zwak (B. X, v. 642); *bore wel* = kwalijk; *bore wat* = niet met al, enz. Zie Huydecoper op Stoke, I, bl. 405 en volg., Halbertsma, *Aant.*, bl. 70 en 131. Dezer laatste geldt het vers:

Maer dat en was ene bore lange.

In een fragment van den *Sp. hist.* mij door den heer De Baecker, van Sint-Winoxbergen ter inzage toevertrouwd, vond ik dat vers aldus veranderd:

Mer dat en was niet lange.

De genomene kopij van het brokstuk heb ik overgemaakt aan den heer Verwijs, die het bij de nieuwe uitgave van den *Spiegel historiael* zou benuttigen.

Zie ook De Vries, *Proeven van middelnederlandsche taalzuivering*, bl. 24 en volg., De Jager, *Verscheidenheden*, bl. 227 en volg., Ziemann, *Mittelh. Wörterbuch*, op *Bor=und enbor*. Deze laatste houdt het in den hier erkenden zin voor ironisch, zijnde deszelfs eigene beteekenis *in de hoogte*, gelijk ook Kiliaen *Beure*, *Bore* door *elevatio* verklaart, en *beuren*, *heffen* is. In hoe verre het *bor* of *bore*, in de namen van plaatsen, tot den zelfden wortel behoort, valt hier niet te onderzoeken: alleen wil ik melden dat men het niet ontmoet tusschen Leije en zee, dus in Westvlaanderen; doch op den regten oever der Schelde, bij Oudenaarde, ligt *Borestrate*, een gehucht der gemeente Sint-Blasius-Boucle; in Limburg vindt men *Bor-loo* en in Luxemburg *Bor-lou*. Ik vermeen

echter hier de afleiding te mogen bespreken van den naam *Bourgoensch*, de bekende landloopers- of dieventaal. Volgens mij is het duidelijk eene samenstelling van *Bor* en *Goed*, of dezer verkorting *goé*, en dus letterlijk wantaal, ontaal, gelijk Halma in zijn *Woordenboek* zeer wel het fr. *Baraguin* uitlegt, hetwelk niet anders is dan eene verbastering van *Borgoedsch* of *Borgoëns*. Deze spelling toch zal boven *Bourgoensch* = Burgondisch te verkiezen zijn. Vergelijk *Belgisch Museum*, I, bl. 447-453. — *An ene eike*. In Vlaanderen was en blijft steeds *eik*, even als *Linde*, van het vrouwlijk geslacht.

808. *Dat alre eerste goeds huys scoen* : Den allereersten prachtige tempel. — Thans is een *Godshuis* een *Hospitium*, terwijl het *Godshuus* onzer voorvaderen het *huis Gods*, d. i. de kerk, heet. Voor *goeds* moet er *Goeds* (= Gods) staan.

811. *Dor om diende hi menech iaer*. — Dit en het volgende vers sluiten eenen zin, waarvan de woorden verloren zijn. Waarschijnlijk hebben ze betrekking tot het gesprek tusschen den Heere en Salomon, dat men lezen kan in den *Rijmbijbel*, v. 11141-11162 (d. I, bl. 498-499).

Misschien is het aan 't verlies van eenige regels te wijten, dat men hier twaalf achtereenvolgende overhandsche rijmen in *oen* en *oet* aantreft. Doch zie de aant. op v. 650.

813. *Elc was coninc, l. hi was c.*

829. *Werringe eñ orloge groet*

Stoent daer die cortelike quam.

Zware twist en oorlog stond er aan de deur en kwam al spoedig binnen. Het is eene zinspeling op Roboams houding tegen over de natie, in de eerste dagen zijner regeering. De twee opvolgende verzen hebben geen tegenrijm, zoo dat waarschijnlijk nogmaals twee regels achterwege zijn gelaten. Ik denk toch niet dat Maerlant, hoe zonderling hij in dit gedicht met het rijm omspringt, onmiddellijk na een blind vers, een woord met zich zelve zal hebben doen rijmen. De zin is evenwel niet gestoord.

847. *Hi te brac te stucken* : Hij brak in stukken. — *Te brac* is eigenlijk verbrak. Zie I, 1342.

851. *Hi lach seic, eñ sijn bleven.*

l. *Hi lach siec, eñ soude sijn bleven*, d. i. zoude gestorven zijn.

859. *Bi siere siden* : Naast hem. — Men herinnere zich dat het joodsche volk in twee gescheiden was, waarvan het eene gedeelte het rijk van Juda, het andere dat van Israhel uitmaakte. Ezechias was koning van Juda, en zoo kan Maerlant zeggen dat Josias, de toenmalige koning van Israhel, nevens hem regeerde.

863. *We en sloech*

Die coninc Zesac.

Hoe hem koning Zesac versloeg. — Merk aan hoe hier *en* = hem, op zich zelve staat. — Zesac, anders Nechao. Zie *Rijmbijbel*, v. 14662 (d. II, bl. 81.)

867. *Sonder dese twe allene*

Eñ hadden die joden noit coninc,

Si en lieten die wet algemeen.

Buiten deze twee hadden de joden nooit koningen, die niet de wet Gods verlieten. — *Eñ*, l. *en* expletivum.

870. *Onseinde dinc* = *onsiende dinc* : Leelijke zaak. Zie B. VI op v. 636.

872. *Elkerlike met sinen rechte*. Elk met zijne gerechtigheid, d. i. met het zinnebeeld der gerechtigheid, namelijk het zwaard of de weegschaal.

874. *Met goude beleide lichte* : Met goud ligtelijk belegde. — In Vlaanderen zegt men nog *ligte* = ligtelijk.

878. *Oec daer stoent*, l. *oec stont daer*; want het moet rijmen op regel 876, die mede eindigt met *stoent daer*. Een ellendig rijm, des te ellendiger, dewijl v. 880 sluit met *dat was waer*, voor welks tegenrijm te lezen staat : *in waerre dinc*. Heeft Maerlant of zijn afschrijver den broddel willen verbeteren? Eene gelukkige ontdekking zal misschien later de zaak uitwijzen. Op te merken valt, dat ook tusschen v. 887-893 *aer* viermaal voor rijm dient.

889. *Hi sachte hi zege* = hij zeide, hij zag. — Thans zegt men : hij zeide dat hij zag.

899. *Stoende die scoene ieeste* : Stond de schoone geschiede-

nis. — *Stoende* onverschillig gesteld met *stoent*. Zie op v. 517. — *Ieeste*, van 't latijn *gesta*, fr. *geste*.

901. *We hi maecte sine feeste*

Eñ sine barone wael ontfinc.

— Te Kortrijk heet het nog: *feeste maken*. *Sine* schijnt hier louter een lap te zijn om de volheid van 't vers. — *Sine barone*, d. i. zijne grooten.

908. *Vasti balcher omme sere,*

Bedi had sijt onwert te doen.

Vasti was er zeer gestoord over; daarom versmaadde zij het te doen.— *Had onwert*: de *Rijmbijbel* (v. 18068) heeft *had ommare*. Clignett, *Bydr.* (bl. 81 en volg.), heeft bewezen dat beide woorden hetzelfde beteekenen. Of de kracht ervan steeds dezelfde is, daar twijfel ik aan. Het voorafgaande *balch* toont, dat wij hier een diep gevoel van verontwaardiging bij moeten denken, wat mede het geval wel is B. III, v. 1191, terwijl het woord in den zin van enkel *niet achten* moet opgenomen worden B. III, v. 1123.

914. *Eer coenheit dede si eem verleiden*: Hare koenheit deed dat hij ze verstiet. — Het zou in Vlaanderen nog klinken: « deë z'hem verleggen. »

916. *Marchodeus*, l. *Mardocheus*, gelijk v. 927 heeft.

Achter dezen regel is een vers uitgevallen, dat rijmen moest op v. 915, en waar welligt de naam van Hester in voorkwam.

918. *Amman hi was drossete*. — Een titel, welke in Vlaanderen niet bekend was. « Drossaart, » zegt Bilderdijk op 't woord, « thands in beteekenis hetzelfde als *Drost*, doch van ouds van meer aanzien, en wellicht van *Drossen* als *trekken*, in den zin van samentrekker, vergaderer des volks tot krijgs- of rechtszaken. Of van 't zelfde *trekken* als verbum neutrum, als hebbende den oorsprong in de *missi dominici* der vroegere eeuwen van 't Frankisch Rijk. » Brabant had zijnen Drossaart, ook Gelderland.

922. *Si*, l. *hi*.

925. *Beiaegde an den coninc*: Verwierf van den koning, dat, enz. — Over *bejagen*, in den zin van *bekomen*, zie Bormans, *Christina*, bl. 284.

926. *Godinne*, l. *iodinne*.

928. *En sinen sinne*, l. *in sinen s*.

929. *Des nem goem*: Let er aandachtig op.— Het is enkel een stoplap, zoo als er Maerlant vele heeft. *Iets* (van iet) *goem nemen* of *iets* (van iet) *gomen*, welke uitdrukkingen in Zuid- zoo wel als in Noord-Nederland verloren zijn, en waaromtrent men raadplegen kan de *Taalkundige mengelingen*, bl. 205 en volg., komen in dit werk steeds voor in den zin van opmerken, bemerken, ergens acht op slaan, waarover zie de woordenlijst.

932. *Eñ hi ontboet oec cortelike*

Dier coninginnen.

Hij liet het welhaast der koninginne weten. — *Ontbieden*, boodschappen; even als het hedendaagsch *laten weten*, zoowel in den zin van ondergeschiktheid of vriendschap, als van bevel. Van het eerste hebben wij, behalve op de tegenwoordige plaats, een voorbeeld B. III, v. 591, van het andere B. III, v. 1134.

938. *Bi siere sterte*: Bij zijne strot.— Eene letterverwisseling om het rijm; anders hadde Maerlant geschreven *bi siere strote*. Vergel. hier voren op v. 200, en verder op v. 1114.

941. *Die quae de valschen raede*, l. *die quade valsce r*. — Opmerkelijk is het, dat reeds in die tijden toen onze schilders bij voorkeur ros hair als iets sierlijks afbeeldden, die kleur tevens veracht was, en de scheldnaam *roste Judas* moet bestaan hebben. *Reinaert* had reeds den bijnaam van *rode, rode scalc*.

949. *Med*, aldus.

958. *Een swaelwe smalt eem in zijn ogen*. — De schrijfwijze *swaelwe* is nog het naastbij aan de tegenwoordige uitspraak van het woord in Vlaanderen. — *Smalt*, imperf. van *smelten*, het uitwerpen van drek bij de vogelen. Het woord is bij Kiliaen bekend; doch die taalkundige zegt niet tot welk deel der Nederlanden het behoorde. Zie Ten Kate, *Aenleiding*, II, bl. 392 op *smelt*.

966. *Daer stoent oec hoe Raguel*

Siere dochte gaf hi desen kinde.

— Wij hebben meer plaatsen ontmoet, en ook elders komt het meermalen voor, dat het persoonlijk voornaamw. in eene zelfde

zinsnede achter het substantiv. of den eigennaam gevoegd wordt, zijnde als 't ware eene herhaling ervan : « b. v. de koning hij zei. » Zoo staat hier naast v. 973 :

Sijn sone, die ionge Tobias,
Mettien gallen bestreec hi den vader.

— *Dochte*, l. *Dochter*.

984. *Alsi voer in Gods gewout* : Als hij vaarde in Gods magt, d. i. in Gods rijk. — Wij zagen het woord reeds in den zelfden zin B. I, v. 1599. Het komt voor in den zin van krijgsmagt B. VI, v. 168 :

Darise was hi so hout,
Dat hi eñ al sijn *gewout*
Dor eem die doet wouden besuren.

In den meer bepaalden zin van *kracht* komt het voor B. VII, v. 953 :

Binnen .viii. iaren werden si out,
Dat si verliesen eer *gewout*.

En van *geweld*, B. V, v. 128 :

Dus moest hi sterven met *gewout*.

Zie over *gewout* en *geweld*. Halbertsma, *Aant.*, bl. 190 op v. 48, en verg. Clignett, *Bydragen*, bl. 361.

991. *Nabugodonoso*, l. *Nabucodonosor* = Nabukadnezar.

992. *Die ridder vri*. — Het epitethon *vri* bij *Ridder* of *Degen*, zoo als wat verder, staat nagenoeg gelijk met het hedendaagsch *wel geboren*. Doch zie de aant. B. VI op v. 952.

995. (*Die leitsman*) van *Nabugodonosor here*, l. van *Nabucodonosors h.* of *Nabucodonosor sijn here*.

999. *Wouder in*, l. *woender in*.

1001. *Dus fel was hi in sinen sin* : Zoo hevig was hij van gemoed.

1002. *Belachte* = belegde, belegerde. — Wij zagen reeds v. 850 het imperf. *lachte* = legde. — Stede. Merk op dat hier de rijmwoorden *stede - mede* nogmaals in v. 1006-8 voorkomen, zeker niet om reden eener zoogenaamde sierlijkheid.

1003. *Berulia*, l. *Bethulia*. Zoo ook v. 1042.

1005. *En*, aldus. — Het streepje zal vergeten zijn. Beter kan het gemist worden in het hier volgende vers.

1008. *Van heiligen live en hovesch mede* : Onbesproken van wandel en tevens hoffelijk.

1013. *Comen rijmende op spadonen (spadoenen)*, mag voor een assonans doorgaan.

1016. *Hi heise vrien sine spadoenen,
Dat sijt hen geloefde sciere.*

l. *Hi hietse s. s.* — Over *vrien* zie de *Aant.*, B I, v. 1165. Men ziet daar tevens, dat de *Historia scolastica*, de bron waar Maerlant uit putte, slechts van éenen spadoen, met name Vagao, spreekt. — *Hen*, aldus. — *Dat*, in v. 1017, is *zoo dat*; doch in het opvolgende vers hangt het af van *geloefde*, ten ware men verkoos te lezen *si* in plaats van *sijt*, en dus *dat* voor *hetgeen* te nemen.

1019. *Si sprac eer en stonds niet tonberene* : Zij sprak : haar en voegde niet dit te laten. — *Onberen*, vroeger *ontbaren*, om 't rijm. Zie *Aant.*, B. III, v. 476.

1028. *Hi sliep alst were een swijn*. — Dit vers zou moeten rijmen op *dronken*; men kan dus lezen :

Als een swijn lach hij te ronken.

Misschien raadpleegde de afschrijver, om eene of andere reden, den *Rijmbijbel*, waar wij op v. 1712 lezen :

Dat hi ghine slapen als .A. swijn.

1052. *Mettien nam si sijn met vare.*

l. *sijn swert m. v.*

1054. *Eñ riep in*. Beter, *eñ riep : in!* Thans klinkt het *binnen!* of *open!* Te Kortrijk is *in* bewaard gebleven in een kinderspel *één in, ól(al) in!*

1059. *Ghincen*. — De uitspraak *giinken* = *gingen*, behoort in Vlaanderen der menigte nog toe.

1041. *Begonsten si al vlien te prige* : Begonnen zij allen om strijd te vlugten. — *Te prige*, om strijd, zoo ook B. VII, v. 253. Zie Huydecoper op Stoke, I, 63.

1058. *Sijn marscalc Nabuzar dan*

l. *Sijn m. Nabuzardan.*

— Den titel van maarschalk voor bevelhebber van een legerkorps, vinden wij nog B. VI, v. 152; *M. van al dien her.* B. VIII, v. 459; *M. van der rechter side*, B. V, v. 504, 512.

1059. *Verbrande.*— Gelijk men weet, klonk het hedendaagsch *branden* in de middeleeuwen *bernen* imperf. *bornde*. Langs het Overlandsch kwam de tegenwoordige vorm ons toe. *Brennen* imperf. *brante*, geeft Ziemann op. Zie vroeger B. III, v. 1116.

1060. *Het was een eveldich man* : Voor *eveldich* zal men wel *eveldadich* te lezen hebben. Zie Kiliaen op het woord.

1061. *Swaerre*, l. *sware*.

1067. *Di*, l. *die*.

1071. *Bider herten* : van buiten, bij geheugenis. — Vroeger rekende men het hart voor het orgaan der geheugenis. De Franschen hebben de uitdrukking *par cœur* behouden.

1073. *Hi haeste eem al dat hi mach.* — *Mach* voor *mocht*, welke verwisseling van præs. met imperf. wij meermalen ontmoetten. Hier komt nog het rijm in de kwestie.

1094. *En*, aldus.

1108. *Dat hi dede hi in al dat lant*, l. *Dat hi dede in a. d. l.*

1114. *Aan eer stroten, en oec voren*

Aen eer hueft en an eer oren

Dede hi en binden rise.

Aan hunne staarten alsmede aan hunne koppen en ooren deed hij takken binden. — *Stroten*, op v. 958 merkten wij de letterwisseling op in *sterte* = *strote*, doch het geschiedde daar om het rijm. Hier heeft de tegenverwisseling plaats : *strote* = *sterte*, *staerte*; doch dezelfde reden kan niet aangehaald worden, wel de moedwil van den afschrijver. — *Hi en* = *hi hen*. Voor het meervoud is deze form in de gesprokene taal, in Vlaanderen, thans niet gebruikelijk.

1117. *Dus quamen si in derre wise,*

Als ocht een groet miggel her ware.

Dus kwamen zij derwijze op, als of het een magtig groot heir-

leger was. — *Miggel* = groot, misschien *overmatig uitgebreid*. Men vindt het woord veel meer bij de Overlanders dan bij onze middeleeuwsche schrijvers. De Westfaalsche persoonaadje *Hans Michel* is nog bekend. Onze plaatselijke eigennamen *Mechelen*, *Machelen*, schijnen tot denzelfden oorsprong te behooren. *Groet miggel* komt hier voor als een pleonasmus; nogtans vind ik bij Ziemann aangehaald: *Michel und gröz*; misschien was het eerste reeds veranderd, en voegde men het meer bekende woord er bij, gelijk bij ons het geval is met *Bernen en branden*, en menige samenkoppeling van vreemde en dietsche woorden.

1121. *Die heren met groten love*. — Wij hooren nog wel van « een man met eere, » eigenlijk « met eere voorzien. »

1125. *Hi*, namelijk Alexander.

1126. *Me* = meer.

1147. *Mar die sonne snelde eer te hove wart*. : Maar de zon spoedde om onder te gaan. — De uitdrukking *te hove gaen*, voor het ondergaan der hemellichamen, vinden wij meermalen in dezen roman. Van de zon, B. VI, v. 2 :

Van daer die sonne riset
Altoe daer si gaet te hove.

B. X, v. 1275 :

Daer na saen
Begonste die sonne sinken gaen,
Stappans ghinc die sonne te hove.

Van de maan, B. X, v. 656 :

Else die mane sal op gaen,
Eñ else hi te hove gaet.

Van de morgendstar, B. X, v. 1516 :

Si snelde eer met grooter spoet,
Eñ voer dage te hove wart.

1152. *Heet* = *hiet*, beval.

1165. *Vander cierheit die si brochten* : Van de kostelikheden die zij droegen. — *Brengen* en *dragen* worden in de gemeenzame taal niet zelden verwisseld.

1166. *Misselike tongen* : Verwarde spraken.— Het latijn heeft : *Confusaque murmura vocum*. Deze uitdrukking gebruikt Maerlant nog elders, namelijk in de bekende plaats :

Men moet om die rime souken
Misselike tonge in bouken.

Hier is *misselike* zoo veel als onderscheidene, menigerlei, gelijk het de uitgevers van den *Spiegel hist.*, dl. III, bl. 33 en volg. verklaren. Zie ook Clignett's *Bydragen*, bl. 524.

1175. *Alse ofte hem twivelde van den doene* : Als of hij in twijfel stond wat hij doen zou.— *Ofte*, l. *oft*, d. i. *of't*; ten ware men verkoos *hem* in *hi* te veranderen; en inderdaad *het twijfelt mij* komt vreemd voor. Het latijn heeft : *Seu dubiæ mentis quid agat*.

1176. *Bat wan ic nochtan dat hijt dede,*
Om te kennen eren sede.

Ik meen veeleer dat hij het deed om hun [zijner veldoversten] gemoed te kennen. Bij Galtherus leest men :

Seu verius, ut sic
Experiatur eos.

« Om hen te beproeven. » — Wan ic = wanic. — *Sede* (waarover B. I, v. 1) meestal *gewoonte*, *gebruik*, komt mede in den zin van *gemoed* voor in dezen zang, v. 1450. « Om te zien wat men inheeft » zou men triviaal zeggen.

1183. *Scoffieren* : Te schande brengen, havenen. — Over dit bastaardwoord, zijne afleiding en beteekenis, zie Halbertsma, *Aant.*, bl. 171.

1185. *Si souden algader sijn ontaen*
Beide van vaere en van slaep.

Zij zouden allen, beiden door vrees en slaap, krachteloos zijn. — Het latijn heeft *inertes*, traag. Men kan twisten of het is *ontdaen* of *ongedaen*, met weglating van het augmentum. In het eerste geval is het *verslapt*, in het andere *slap*. De natuurlijke opvatting der zinsnede pleit voor *ontdaen*, doch *ongedaen* is den schrijver van ons gedicht mede niet vreemd. *Die lucht wart ongedaen*, heet het B. X, v. 1281, wat zeer wel die vale tinten schetst,

welke soms een onweër voorafgaan, en waarbij de zon hare krachten schijnt verloren te hebben. *Ontaen* komt nog voor B. VIII, v. 600, waar Ajax aan Ulysses zijne traagheid verwijt.

1189. *Die segg ic, val sonder sage,*

l. *Die seggic wael, sonder sage.*

— *Sage*, sprookje, vertelselken, verbloemd verhaal, gelijk B. X, v. 525 :

Dit hielt de coninc al vuer sage.

Sonder sage = Zonder liegen.

1199. *We mochte, l. we (wi) mochten.*

1203. *Bidi*, daarom, en wel nadrukkelijk.

1206. *Van Cilicies, l. van Cilicie.*

1207. *Dar to was met siere roten.* — Mij dunkt dat *dar to was* niet anders is dan eene nadrukkelijke herhaling van *was* van den vorigen regel.

1212. *Dat men vechten souden zege*

Voere dat volc bi nachte en wege.

Dat men de zege bevechten zou, indien men des nachts optrok. — *Souden*, l. *sou den*, want *zege* (dat zeldzamer met de *s* geschreven wordt) is van 't mannelijk geslacht. — De komma is op 't slot van dezen regel vergeten.

1220. *Dit is der mordeneren sede,*

Dat ghi mi raet nu ter stede,

Die emmer spien na dorperheit.

Wat gij mij hier raadt is het gedrag der moordenaars, die steeds naar laaghartige daden uitzien. — *Spien*, spannen. In 't noorden van Gent, langs Ertvelde, Cluyse, gebruikt men *spannen* voor kijken : *Span 'ne keer* = kijk eens. Huydecoper verklaart *spien om iets* door toelagen op iets, wat hetzelfde is. Zie *Rijmkr.* III, bl. 16. De form *spien* vindt men bij de ouden in het præf., imperf. en infin. — *Dorperheit*, een woord, waarvan de beteekenis zeer uitrekbaar is. Zie Clignett, *Bydr.*, bl. 527. Hier komt de verklaring te pas, welke Halbertsma er aan geeft in zijne *Aant.*, bl. 515. — Het is bij misslag dat v. 1221 met een punt sluit; het is eene komma die er dient te staan.

1226. *Eñ*, l. *en*, explet. — *Lachter*, schelmstuk. Zie op. v. 121.

1254. *Nopen*, in den strijd aanvallen; doch waarvoor de triviale uitdrukking *in de lendenen zitten* nader tot de beteekenis komt; want *nopen* beteekende *aanraken* op eene meer of min gevoelige wijze, dus ook *prikken*. Bij Kiliaen wordt het verklaard door *Pungere*, *stimulare*, *tangere*. Zie mede Clignett, *Bydr.*, bl. 377.

1241. *Stede*, rijmende op *zege*. Om reden van dit laatste mischien te lezen *wege*.

1244. *Seidi*, l. *siedi*, ziet gij.

1249. *En wi suelen rusten gaen*. — *En*, aldus. — *Suelen*, zullen, uit te spreken *soelen*, zoo als gevonden wordt in *Sinte Servatius Legende* van Van Veldeke, B. I, v. 57 en 77. Vier regels lager schrijft de Overlander *solen*; en zoo doet de schrijver van het *Leven van Jesus*, cap. 118.

1255. *Fosseide*, van het fransch *fossée*, wal.

1256. *Eñ Daris geboet sinen here*

Wapenen eñ doen ter were.

Intusschen gebood Darius zijn leger in de wapenen te komen en zich voor des vijands aanval bereid te houden. — *Eñ* is hier het begin van een nieuwen zin, en in 't geheel niet verbindend, gelijk trouwens het latijn uitwijst. Wij lezen daar :

E contra Darius Persas haud segnius armat, etc.

Zoo is *en* in *maer* over te brengen, B. I, v. 930; II, v. 645. — *Wapennen*, l. *wapenen*. — *Doen ter were* = *hem doen ter w.*, zich ter weer aanstellen. Wij zagen vroeger *eem ter vlocht doen*, zich op de vlugt begeven, B. III, v. 424 en 431.

1258. *Hi ontsach sere den raet*

Eñ Parmenions baraet.

Hij ontzag zeer Parmenios raad en list.

1265. *Doe men die scilt wachte dede*. — *De schildwachte doen* heet thans *de ronde doen*, dat is, de posten bezoeken, of ze behoorlijk bezet zijn. Zoo is, v. 1246, *scilt wachte maken*, thans de wachten uitzetten, wat verder (v. 1289) uitgedrukt is door *die scilt wachten besetten*.

1277. *Met hen*, aldus.

1280. *Tenen gewade op ene riviere.* — *Gewad*, lat. *vadum*, fr. *gué*, eene plaats waar men door het water waadt, eene ondiepte. Te Gent is het woord in den naam eener straat behouden.

Deze episode is bij Gauthier niet bekend.

1282. *Zijns ontbeiden* : Hem verbeiden, opwachten. — *Ontbeiden* rijmende op *tijden*. Men zou al ligt denken dat Maerlant, om het rijm verlegen zijnde, de brabantische op de toenmalige beschaafde uitspraak heeft doen zegevieren. Inderdaad is *ontbeiden* aan onze ouden niet vreemd; maar zij schreven niet weinig *ontbiden*, waarvan voorbeelden zijn aangehaald bij Halbertsma, *Aant.*, bl. 216. Zie mede aldaar bl. 99.

1292. *Grote hi en in caldeuscer tale* : Sprak hij hem in 't Kaldeeuwsch toe. — *Grote*, groette. « Groeten werd meestal in kwaden zin gebruikt, » zegt Halbertsma, *Aant.*, bl. 284; doch dat schijnt niet uit de aangehaalde voorbeelden, waarbij het epitheton telkens de waarde aan het ww. geeft. Zoo ook bl. 481. Clignett, integendeel, geeft het woord, alleen staande, in den gunstigen zin op als synoniem van *behoeden*. Volgens dit zou *groeten* beteekenen iemand heusche woorden toespreken, en zoo moet het hier verstaan worden. Zie Clignett's *Bydragen*, bl. 67. — *Hi en* = hij hem, reeds vroeger opgemerkt. — *In caldeuscer tale*. Maerlant haalt in zijnen roman slechts drie aziatische talen aan : Hebreeuwsch, Kaldeeuwsch en Indisch. Hij denkt dat het Kaldeeuwsch de taal was van het persisch hof, wat zeker verkeerd is. Deze gantsche episode is bij Gauthier niet te vinden.

1303. *Eñ hiet mi.* — De afschrijver zal gehoord hebben : *End' he hiet mi*. Wij Westvlamingen zouden zeggen *en hi hiet mi* = en hij beval mij. *Hiet* imperf. van *heeten*.

1312-1314. Nogmaals een drieling rijm.

1329. *Die scincten den colen wijn.* — In de middeleeuwen dronk men rijnschen wijn bij voorkeur op anderen; vandaar in onze volksliederen de herhaalde lof van den « koelen wijn. »

1331. *Nam elken nap, dien hi gaf*

Die coninc.

Nam elke beken aan, dien de koning hem aanbood. — *Nap*, drinkbeker, hetzelfde als *kop*, gelijk v. 1341 uitwijst. — *Dien* = dien hem. — *Hi de koning*. Wij ontmoetten meermalen reeds deze wending.

1353. *Stacken* = stak hem, namelijk den nap.

1347. *Dat ict niene dede*

Doer gene sake in dorpereiden.

Dat ik het in geen en deele door onwelvoegelijkheid deed. — *Niene* = niet en. — Men ontmoet hier twee elkander opvolgende negaties, wat in de dagelijksche spraak meer gebezigt wordt.

1351. *So we die sijnre tafellen et. l. So wie te sijnre tafelen eet.*

1358. *Hout di dien cop, ic ans di wel. l. Houts du d. c. of hout diën cop*, enz. Hout den kop, ik gun hem u. — *Ans* = *an des*. Zie B. I, v. 26.

1362. *Gsint*, l. *gesint*, gezonden.

1364. *En teerst*. — *En*, aldus.

1378. *Dien hi gevaen hadde te voren*: Dien hij zoo even in zijn geweld had. — *Gevaen hadde*, is niet de meer dan volmaakte tijd van *vangen*; *hadde* staat op zich zelve en kan vervangen worden door *hield*.

1386. *Eñ toende eem litekene*. — *Litekene* inkrimping van *lijctekene*, zoo als in den *Sp. hist.* en elders te lezen staat. *Lijc*, angl. *lic*, een levend zoo wel als een dood lichaam; vandaar dat men nog wel van een *dood lijk* hoort spreken. *Lijkteeken* is dus een lichamenlijk, zichtbaar of tastbaar, teeken bekwaam om iets te herinneren, fr. *souvenir*. Alexander toont hier den nap van Darius als bewijsteeken dat hij bij den koning van Persie aan tafel zat. In het negende boek vraagt onze held aan den bewaarder van het aardsch paradijs een bewijsteeken dat hij zoo verre kwam:

v. 1298: Wat wildi mi werpen neder
 Toe enen *lijteken* dat ic hier was?

Zie over het woord Halbertsma, *Aant.*, bl. 245, en vergelijk *Bilderdijk*, *Geslachtlijst* op *Lijkteeken*.

1392. *Ontheir eñ si worden in wake*: Tot dat zij wakker wer-

den. — *Ontheir eñ* = *onthier eñ*, tot dat. « De oorsprong dezer uitdrukking is duister, maar de beteekenis is klaar » zegt Huydecoper *Aant. op M. Stoke*, I, bl. 156 en volg. Eene meer voldoende ontleding ervan geeft Halbertsma, die het gelijk stelt met het *usque adhuc* van Terentius. Zie *Aant.* bl. 67 en 501.

1394. *So wast an Alexanders rese.* — Op v. 1201 van B. III, werd het woord *Rese* besproken in de beteekenis van krijgstogt, onderneming. Hier echter kan er geene spraak van eenen togt zijn. Het is nacht, de twee vijandelijk legers liggen tegenover elkander, en aan beide zijden heerscht vrees van overvallen te worden :

Ane Daris side was grote vrese.
So wast an Alexanders rese :
Macedo ghinc also hi woude
Slapen op een bedde van goude ;
Hi en mochte niet gerusten, enz.

An Alex. rese beteekent dus : *in Alex.* gelederen. In dezen zin komt het woord nog voor B. V, v. 551 :

Also hi (Daris) was in dezer vrese,
Braken die Percen eer rese
Eñ ghinghen alle vlien.

De zin is niet twijfelachtig. Ook B. VII, v. 555 :

Maer die anxt en die vrese
Van der edeler griexe rese.

Het woord is één met *reessem*, aaneen gevlochten tros, nog algemeen bekend in « reessem ajuin » : ook zegt men in Vlaanderen overdragtig : *aan iemands reessem hangen*, voor : iemand aanhangen.

In den *Alexander* komt dus *Rese* als een dubbel woord van oorsprong en van beteekenis voor : *Rese* — *Reise*, togt ; *Rese* — *reessem*, gelederen.

1399. *Peinsde*, d. i. *peinsd'he*. — Op vers 1402 staat er *peinsde hi*.

1403. *Slinke*, linker. — In Westvlaanderen zegt men nog *de slinke zide*, *de regte zide*.

1420. *Die hi minde allewege.* — Wij mogen vragen met Halbertsma (*Aant.*, bl. 214), « is dit *aller-wege*, overal, of het Ang. *allways*, altijd? Beide opvattingen toch kunnen hier toegepast worden; Alexander maakte steeds en overal zijn hof aan de « Godin der zege. » V. 1452 en 1466 komt *allewege* bepaaldelijk voor in den zin van *overal*, v. 1490 en 1499 in dien van *altijd*. Over het woord zie nog Halbertsma, zelfde werk, bl. 51.

1450. *Die hadde over eem Alexander* : Die had Alex. over zich, d. i. die bezat Alex. — In Vlaanderen zijn nog van dagelijksch gebruik de spreekwijzen *iets over hem* (zich) *hebben* en *iets over hem dragen*; het eerste wordt gezegd van hoedanigheden, meestal goed, b.v. « die mensch heeft veel zedigheid over hem; » het tweede beteekent *bezitten* in den stoffelijken zin.

1458. *Wie hadde noit so grote macht,*

Deze here, deze man .v. voeten,

Hien dorstene harde wael gemoten.

Wie had ooit zoo groote magt, dien deze heer, deze man, slechts vijf voet lang, niet en durfde stoutelijk in 't gemoet gaan? — *Noit* = ooit, gelijk vroeger reeds is aangemerkt. — *.V. voeten*, in den tweeden naamval, gelijk « schooner gestalte, » « gelijker wijs » en dergelijke meer. — *Hien* = *hi en*, fr. *il ne*. Zoo spreekt men nog; doch ook *of hi*. — *Dorstene* = dorste hem, durfde hem. — *Gemoten* ontmoeten, in 't gemoet gaan, figuurlijk voor *bevechten*. Het fransch zegt *avoir une rencontre*. — Het vraagteeken, dat hier best voegt, bleef bij de laatste proef achter wege.

1441. *Drie doren.* — Het latijn heeft: *mille patet foribus*. Overigens is deze allegorische voorstelling bij Gauthier geheel anders geschikt dan bij Maerlant; zelfs komen er de *vier pylare* niet in voor.

1445. *Here*, l. *herre*, gelijk trouwens het rijm vordert. — *Herre* = *harre*, deurhengsel.

1448. *Steden*, rijmende op *daden*. — Men zal dus ook wel *staden* gezegd hebben, even als *deden* voor *daden* in eenige streek gebruikelijk zal zijn geweest. Wij vinden *stade hebben*, B. VIII, v. 35, en *stade zetten*, zelfde boek v. 47.

1449. *Op die zulle sit Girechede.*

Het latijn zegt :

*Introitumque tenet curarum sedula mater
Ambitio.*

— Thans wordt *gierig* in de gewoone taal niet onderscheiden van *karig* (zie Weiland, *Synonimen*). Bij Maerlant, en lang na hem, bezit het woord *Girechede*, krachtens zijne etymologie, een uitgebreiden zin, welken het alleen met aansluiting van een ander woord heeft kunnen behouden : men zegt thans *Eergierigheid*, eerzucht.

1453. *Op enen solre in dien paleise*

Sit Victoria met peise,

Eer sijden sijn yvorien al :

— Aldus moet de punctuatie zijn. Het latijn heeft :

*Pernox solio sedet intus eburno
Diva.*

— *Solre*, zolder, dat het *intus* uitdrukt, beteekent bovenvertrek, waarover zie Bilderdijk, *Geslachtlijst*, op het woord.. — *Sijden* moet veranderd worden in *Sitten*, zetel. In den koor van elke roomsche kerk zijn nog de *zittens* bekend. Naar aanleiding van het latijn zal dit laatste vers zeker te lezen zijn :

Haer sitten es yvorien al.

1459. *Een hoedekin van lauwer blomen.* — In de middeleeuwen bezigde men *hoed* gelijkelijk voor hoofddekseel en voor krans. In dezen laatsten zin ontmoet men het woord in de liederen, die meermalen van rozen-, violetten- hoeden, enz., gewagen. Hier zal lauwerbloemen voor lauwerbladeren enkel om het rijm staan. Daarenboven is de lauwerier het zinnebeeld der overwinning voor den dichter, niet voor den krijgsman, wien het eikenblad is toegewijd. Doch deze opvatting is niet van Maerlant; ze behoort zijnen voorganger, die Victoriaas lokken aldus versierd had :

Triumphales lauro mordente capillos.

1463. *Lof en prijs*, aldus. — Doch met *eñ* is de val oneindig beter.

1464. *Eñ sien swegen mimmermere*

1. *Eñ si en swegen nimmermere.*

— Misschien schreef de westfaalsche afschrijver *nummermere*, aldus de *i* in *u* verwisselende, gelijk hij meer voorbeelden levert van woorden, waarvoor deze verwisseling door het gebruik niet gewettigd is geworden. Een voorbeeld vinden wij zelfs in dezen zang, v. 1644.

1465. *We = wie*, lat. *quis*. — *En*, aldus.

1467. *Mogenthede*, lat. *Majestas*, wat eigenlijk hoogheid, aanzienlijkheid, beteekent. Wie aanzienlijk, hoogverheven is, bezit diesvolgens mogendheid.

1470. *Omganc*. — Misschien schreef Maerlant of een vroegere kopist *om̄ganc*. De val van 't vers vereischt immers *ommeganc*. Doch zie B. I, v. 157.

1471. *Ontsienlichede sat daer naer,
Die dier maten doet groten vaer.*

Het latijn zegt :

Consiliansque sibi stabilem reverentia plebem.

— *Ontsienlichede*, ontzag. Lang na Maerlant was *ontsienlijk*, ontzaggelijk, in gebruik. — *Dier maten*. Deze misvorming moet het tegenovergestelde van *stabilem plebem* uitdrukken; ik denk aan *verwaten*, en zou dus lezen :

Die dien verwaten doet groten vaer.

1474. *Die degene willen lechten* : Die gene (namelijk de verwatene) willen lichten. — De uitdrukking is fraai : de veroordeelden die het regt (de justitie) willen voorlichten.

1476. *Narechdechede*. *Dea justitia*, *Geregtigheid*.

1477. *Godertierrenheit*. *Clementia*. — Slechts het eerste gedeelte harer hoedanigheden vinden wij hier vermeld. Bij Galtherus heet het nog :

Sola docens miseris misereri, et parcere victis.

Dat komt te wel overeen met de eigene gevoelens van Maerlant, dan dat hij het onvertaald zou gelaten hebben. Daarom denk ik

dat er een paar verzen in de pen van eenen afschrijver zullen gebleven zijn.

1479. *Eñ si doet bliven gestade* : En zij bevestigt het, namelijk het rijk der godin Victoria. Het latijn zegt :

Stabilitque Deae clementia regnum.

1485. *Dat sit.* — Vele onzer liedjes beginnen met *het* : het viel, het liep, enz. Dit *het* staat tot *er*, gelijk het hier besproken *dat* tot *daar*.

1495. *Verliet* = *verleet*, verleide, van *verleggen*, op zijde leggen, verwerpen.

1509. *Beide*, l. *bedi*.

1512. *Om dat hire hen vele om dochte.* — *Hen*. Er staat *hē*; doch er zal *h'e* = *harde* moeten gelezen worden.

1514. *Met enen geswerke gedect. Velata nubis*, zegt Galtherus.

1522. *En*, aldus, bij vergetelheid.

1528. *En si dat sake dat hi loech*

Die geen diet screef int latijn.

Ten ware dat hij loog degene die het in 't latijn schreef. — Is het ernst of spot, dat Maerlant aan de poëtische verzinning van Gauthier schijnt te twijfelen? Hier nog zien wij zijne pogingen, om alle figuren aan het heidendom ontleend weg te laten. — *En si dat sake*. Men hoort nog wel zoo spreken.

1556. *Tusscen eem in dier weech* : Tusschen hem (den koning) en den muur. — *In* = *en*. Wij kwamen eenige malen reeds deze letterverwisseling tegen, en telkens waar *en* welluidender valt dan *end*. — *Weech*, tusschen- of binnenmuur dienende tot afscheiding van vertrekken. Te Kortrijk is het woord van 't mannelijk geslacht.

1548. *Eñ beide die hieren sijn gevreest* : En beide legers zijn [van elkander] bevreesd. — *Gevreest* = bevreesd. Dergelijke verwisseling der voorvoegsels *ge* en *be* zagen wij reeds in *gedreech* = bedreiging, II, 90; *geloven* = beloven, I, 654; II, 524, 915; 914; III, 856; IV, 555, enz.

1565. *En hi stride soude varen.*

l. *En hi striden of te stride s. v.*

1567. *Permenio genende eem ter dinc* : Permenio verstoutte zich tot de zaak. — Over *Genenden, Genendelike*, enz., weidde Huydecoper breed uit in zijne *Aant.* op Stoke, II, bl. 528 en volg. Het Mhd. bezat mede het woord en zijne composita; het Oudd. alleen het ww. *ga-nendjan*. Halbertsma, *Aant.*, bl. 159.

1569. *Eñ consten gewecken*. l. *Eñ en c. g* : Maar kon hem niet wekken.

1570. *Hi hen*, d. i. *hi hem*, gelijk meermalen vroeger.

1579. *Die snelheid van dier docht*. — De snelheid uwer vroomheid, d. i. de snelheid waarmede uwe vroomheid werkt. Het latijn geeft geen licht; het zegt alleen *virtus animi*. — De zachte *d*, waar het woord *snelheid* mede eindigt, is aan te merken. Eene gelijke bijzonderheid stipte Bormans aan in het *Leven van Sinte Christina*, bl. 191. Op het waarom? zal de geleerde professor « eens trachten te antwoorden. » — *Dier* voor *dire*, d. i. diner, dijner = uwer.

1594. *In* = en.

1604. *Eñ*, l. *en*, explet.

1605. *Men blies een busine saen*

Dat men te wapen soude gaen.

— Bardin zegt dat het bevel om de bazuin te doen blazen het wezenlijk en uitsluitend regt was van den veldoverste. De hier aangehaalde verzen bevestigen deze meening. Over dit blaastuig zie mijne inleiding vóór de *Oude vlaemsche liederen*, doch vooral het artikel *Buccine* van Bardins reeds genoemd werk. Zie verder B. V, v. 505, op het woord *horne*.

1607. *Sijns selfs lichaeme heeft hi bewart* : Zijn eigen lichaam heeft hij beveiligd, d. i., hij heeft zijne wapenrusting aangetrokken. Bij Gauthier is deze uitrusting beschreven, wat Maerlant, of zijn afschrijver, achterwege liet.

1612. *Daer hi vor die tente doe hielt*. — Zoo als het vers daar staat, is *hielt* beheerscht door *scilt* van den vorigen regel. Iets dat houdt, is wat aan iet anders vast houdt. Alexanders schild hield dus voor zijne tent aan iets vast. In de middeleeuwen was

het de gewoonte den schild, waarop des ridders blazoën geschilderd was, vóór de tent te stellen.

Indien men *hielt* voor een bedrijvend werkw. wilde houden, dan zou men kunnen lezen :

Daer hi [*Alex.*] en vor de tente doe hielt.

1615. *Daer stoent in A. lyon rapant,
Van kelen roet, alst were A. brant.*

— *Lyon rapant*, l. *lyon rampant*, klimmende leeuw, eene uitdrukking tot de wapenkunde behoorende. Men weet dat zeer vroeg de Nederlandsche hertogen en graven, alsmede de groote vlaamsche gemeenten, den leeuw in hun wapen namen, gelijk thans nog de beide Nederlandsche rijken doen. Dirk van den Elsas was de eerste, zegt de kronijk, die, uit het land van Overzee komende, den leeuw in zijnen schild voerde. — *Kelen*, fr. *gueules*, mede een heraldiek woord, de roode kleur aanduidende. — *Brant*, zwaard. De vergelijking toont wel dat de ouden het woord afleiden van *brannen*, *brennen*, vlammen. Zie *Bilderdijk, Geslachtl.*, op het woord *Brand*, als mede het *Glossaire* van Gachet op *Le Chevalier au Cygne*, op het woord *Branc*.

1617. *Sagen*, zagen hem.

1620. *Hi besette sine scaren* : Hij schikte zijne scharen. Het latijn heeft :

Ipse suis igitur distinguens partibus agmen.

1623. *Dat si en wachten* : Dat zij zich wachten. — Drie regels verder : *hi hiet en*, hij beval hun.

1625. *Dat si se niet ontwe en sniden*. — Namelijk : dat de wagensikkelen der Persen niet de scharen van Alexander aan stukken sneden.

1629. *Want Daris hadde vor sijn her
Wagene geset ter wer,
Daer scarpe sekelen ane waren.*

— Volgens Curtius had Darius twee honderd zulke wagens. Ze geleken veel aan een voortrein, waren met twee paarden bespannen, en trokken als eerste slagorde den vijand tegen. De sikkelen en

spiesvormige wapenen, welke er aan gehecht waren, werden onder de hand van den voerman, den kataphrakte der Gricken, in onderscheidene rigtingen bewogen.

1656. *Een man gevloen van Meden, l. van den Meden.* — *Gevloen*, verkorting van *gevloden*, inf. *vlieden*, imp. *vloww*. Zie B. III, 127, 1042. Bij Curtius heet deze overlooper Bion. Lib. IV, 15.

1658. *Yserkine....*

*Welke wijs dat mense warpe,
Dat emmer op quame dat scarpe,
Eñ dat si van iij poente waren.*

— Volgens Gauthier en Curtius waren het in den grond verbor-gene voetangels, « *murices ferrei*, » kleine Eiselein, welke allent-halben spitsig sind wie die Morgen-Sterne, zegt Em. Sincerus in zijne *Erklärung des Q. Curtii*, Augspurg 1745, bl. 202. Maer-lant maakt ze vierpuntig, en niet ongelijk in 't klein aan friesche paarden of spaansche ruiters. Waartoe ze dienden, zegt de schrij-ver, die onder den naam van Van Velthem bekend is. Na den sporenslag gingen de Vlamingen Rijssel belegeren. Onder de mid-delen van verdediging, of beter van verhindering, welke de Rijs-selaars bezigden, behoorde het uitwerpen van ijzerkens :

Si worpen wt al ongespart
Scarpe yser, daer op die pard
In terden souden, met den lieden.
Maer en conde niet gedieden,
Si worden vonden eñ opgenomen.

1644. *Met luste*, l. *met liste*. — De afschrijver verwisselt de saxische *i* tegen de *u*, en schrijft *luste* gelijk *Brucge* = *bricge*, *put* = *pit*. Die wankeling tusschen de twee letters vindt men in vele Hss., en het Oostelijke werd langzamerhand fatsoenlijke uitspraak. Het verminderen van onze betrekkingen met Engeland deed deze nieuwe spelling nog meer veld winnen. Doch *lust* voor *list* vond geen' bijval, misschien alleen uit vrees voor verwarring. Zie hiervoren op v. 1464.

1646. *Dien genen*, namelijk den overlooper. — *Die gene* = de

ander; en zoo spreekt men nog van « den anderen » wanneer de snelheid van 't gesprek het herhaald aanwijzen van den persoon niet duldt. Zie over het woord *Tweede Proeve van Oudheid-Taal- en Dichtkunde*, Utrecht 1782, bl. 18.

1647. *In*, l. *en*, explet.

1648. *Men speder om*, men speet er naar, men dolf er naar.

1651. *Warp hise*, namelijk Ulysses, de uitvinder der ijzerkens, wierp ze voor eene poort van Troje.

1653. *Hadde*, had hij, namelijk Darius.

1655. *Voerde hi dat her al een ander staete*: Voer hij het leger langs een anderen weg. — *Al* voor *langs* is in Vlaanderen nog van algemeen gebruik. — *Staete*, l. *strate*.

1659. *Desen arbeit*, in den eersten naamval. Zoo ook drie regels verder *den strijt*.

1663. *Grammike*, l. *Grannike*, gelijk vroeger.

1668. *Make*, l. *maken*.

1669. *Want die aventure eñ ere gewout*

Hevet mine blijsscap menichfout,

Dat ic bin here boven hare,

(Dat wet ic wael al oppenbare)

Dan dat si vrouwe wesen moet

Over menigen princen goet.

Het latijn zegt:

Ea [fortuna] viribus adstans

Semper Alexandro, tam sub me scepra tenere

Quam sub se gaudet reliquos regnare potentes.

Het dietsch heeft geen' zin, en met getrouw den latijnschen text te volgen, is hij niet goed te maken. Doch indien men *mine* (v. 1670) in *mere* verandert, wordt alles helder. Maerlant heeft op honderde plaatsen van den *Alexander* bewezen, dat hij niet nauwkeuriger navolgde.

1679. *In raede*: Ik en rade, ik en ben overtuigd. Dikwijls laat de Vlaming deze zwakke ontkenning hooren, waar hij enkel bevestigen wil. Wij zeggen wel eens, b. v., « 'k en meen, of hij zou het niet doen. »

Men zou toch niet verkiesen te lezen :

Dat si mi deren wou in rade : Dat zij met haren raad mij zou willen deren? Trouwens het is geenen raad, maar gunst, dat Alexander beweert van de fortuin te ontvangen.

1682. *Dat en es mar porringe van vare* : Dat en is maar oprukking uit vrees. — *Poringe* van *Porren*, trekken, varen, op reis gaan; waarover zie Huyd. op Stoke, II, bl. 598 en volg.

1685. *Die advonture pijnt dar omme,*
We si mi mach te eenre somme.

De zin sluit niet. Het latijn heeft :

Sed adhuc fortuna laborat,
Quam pudet exiguos toliens numerare triumphos,
Ut mihi vincendum simul et semel offerat orbem.

En daar achter valt nogmaals eene geheele redeneering uit, welke bij den latijnschen dichter niet min dan achttien hexameters beslaat.

1686. *Al vliedi* : Al vliedt gij (lieden).

1695. *Eñ die een na den anderen niet en duerde* : En het eene (gekraak) wachtte het andere niet af. — *Duren* is hier dulden, gelijk *geduren* = gedogen. Halbertsma, *Aant.*, bl. 528, naar Clarisse, *Heim. der Heim*. In Vlaamsch Belgie bezigt men nog *ongedurig* (vooral van een kind) voor onrustig.

1695. *En die locht*, aldus. Zoo ook, doch gemakkelijker met *eñ* te lezen, v. 1698, *Man en beest, velt en vliet*.

1705. *Diet can eñ hem mach wisen* : Wie zich kan en mag onderrigten. Zoo spreekt men nog.

1706. *Swaer*, lastig, moeilijk om begrijpen.

1708. *Dat hebbe ic bede gedaen,*
Dat geen tiese solen verstaen,
Die gode boeke onwert maken,
Alsi in die rime mesraken.

— *Bede* = beide, slaande op v. 1705: *Dese boec eñ die derde mede*. — *Dat*, opdat, ten einde dat. — *Tiese*, deze. — *Onwert maken*, zonder waarde maken, dus bederven. — *Mesraken*, do-

len, verdwalen. Zie de aantekening op het woord, hiervoren v. 347.

1712. *Dat men in sal mogen lezen*, l. *Daer men*, enz.

1713. *Wijsheit eñ dachcortinghe*: Kunde en tijdverdrijf. — Een « wijs man » is niet alleen een man met verstand bedeeld, maar ook een geleerd man, omdat, volgens des volks begrippen, het eene het andere insluit. Wat *dagcorting* = tijdverdrijf, betreft, deze twee samengestelde woorden, het oudere en het nieuwere, leveren een voorbeeld op, hoe woorden elkander soms vervangen, zonder dat het denkbeeld de minste wijziging onderga.

1714. *De coninghe*, l. *den c*.

1715. *Om dat si segt dat es goet*,
Die scone, die mi pisen doet.

— *Dat es*, dat het is. — *Die scone*, namelijk des schrijvers be-
minde. — *Pisen*, Maerlant schreef *peisen* (peinsen) gelijk de
Vlaming nog uitspreekt; de Overlander veranderde, gelijk in vele
andere woorden, de *ei* in *i*: *peisen* = *pisen*.

BOEK V.

1. *Laet bliven we dulle wort* : Laat uwe onzinnige woorden achter. — De apostrofe is gerigt tot de genen, van wie op het slot des vorigen boeks gezegd wordt dat zij :

Goede boeke onwert maken,
Alsi in die rime mesraken.

— *We*, l. *uwe*.

8. *Tijdlich* : Vroegtijdig. — De Westvlaming zegt nog *tiilic*, of beter *tieliic*.

10. *Treckede*, *trok*. — *Trecken* had gewoonlijk de sterke ver-voeging, minder de zwakke. Zie Melis Stoke, B. VIII, v. 953.

11. *Dat* = *dat t*; var. *dat et*. — Ik zal anders de varianten buiten noodzakelijkheid niet opgeven.

14. *Vorsegde*. — De Vlaming bezigt *zeide*. Ook zal Maerlant waarschijnlijk geschreven hebben *vorseide*, of, gelijk de variante heeft : *hadde vorseit*.

16. *Ute nordoesten*, *en soude verdomen*, l. *uten n.*, gelijk in de var. — *En*, aldus. — Het komt mij voor dat *eñ* = *end*, *ende*, wanklankig zou wezen. De var. liet *soude* weg, daarom werd *ende* noodzakelijk. — *Verdomen*, schandvlekken. In denzelfden zin vonden wij het woord eenige verzen verder :

v. 540. Nu vliet die coninc sonder eer,
Die verdoemet es harde sere.

Ook in den *Rijmbijbel* ontmoet men *meer verdoemt*; *detestabili-
lior*. Zie Halbertsma, *Aant.*, bl. 229.

20. *Die onwaenlike dan een ander*. — De variante heeft beter *die onwaenliker was dan een ander*, die onbezwijkelijker was dan een ander; — *minus deficiens*. Dat bewijst het best, B. VII, v. 1060 :

Die wasset beide eñ *waent*
Mettier maen.

Die lap *Sonder beswijken*, uit de zestiende eeuw, ving de plaats

in van het vroegere *Sonder waen*. Zie de *Aant.* op B. I, v. 755.

22. *Die den groten scaden nam.* — Uit dit vers is iets weggevallen, welligt *bok*, waarbij dan te lezen zou zijn :

Die van [*of an*] den boe grote scade nam.

De var. heeft ten minste het verstaanbare :

Die groet was ende scade nam.

— *Scade nam*, schade leed. Verg. Huydecoper op Stoke, I, 417 en 608.

26. *Aldor reeden*, l., gelijk in de var., *al dorereden*.

27. *Gods wrake*, Gods vloek. Verg. Ten Kate, *Aenl.*, bl. 544 op *wreek*. Zie ook verder op v. 308.

37. *Met enen gevenijnde spere*, l. *gevenijnden spere*. Tegen het dagelijksch gebruik der Vlamingen, die van *de spere* spreken, wordt het woord door Maerlant onzijdig gebezigd. Zoo ook B. I, v. 1124 :

Eñ scoet geen sper dat *het* stao
Int lant.

De var. heeft *met enen GENENDEGEN spere*. Wat het epitheton betreft, ik denk dat het figuurlijke *genendegen*, stouten, te verkiezen is boven *gevenijnden*, dat hier geene reden van bestaan aanwijst. Over *genendech* raadplege men Halbertsma, *Naoogst.*, I, bl. 26.

40. *Den Alexander vore eem hilt* : Dien Alex., enz. — Mislukkig in de var. *DIE DEN coninc v.*

42. *Die coninc stacken*, l. *stacket*, nam. het speer. Of men kan enkel *stac* verkiezen, gelijk de lezing der var. is. Zie op v. 37.

43. *Sinen olifant dor die sijden* :

Doen begonsten eem die bēen te miden.

var. Dien olifante al dore die lanken :
Doe faelgierden hem die seranken.

Een staaltje van de wijze hoe de afschrijvers met de middeleeuwsche dichters omsprongen, en waar Maerlant, onder anderen op het slot van het vorige boek, hevig te velde tegen trok. — *Sijden*, var. *lanken*, *lendenen*. De *lanken*, enkelv. *lanke*, zijn

maar een gedeelte der zijde, namelijk het deel der buikbekleedselen tusschen de looze ribben en het darmbeen gelegen. Het woord is in Vlaanderen nog algemeen in gebruik, om de lendenen, vooral van slagtdieren, aan te duiden. — *Miden*, ontwijken: var. *faelgieren*, een gantsch in onbruik geraakt bastaardwoord, fr. *faillir*, *falloir*, waarover zie Roquefort, *Gloss.* op *Faillir*. — Var. *Scranken*, stelten, schragen, overdragtig voor *beenen*, gelijk de text heeft.

46. *Astromines*, beter volgens de var. *Aristomines*, welke eigennaam voorkomt bij Curtius, IV, cap. I.

50. *En es so menich stake te Donse*: Zoo menige stake en is er niet te Deinze. — De variante, met *Donse* geen' weg kunnende, heeft in de plaats *te genen stonde*; de afschrijver verkoos het rijm op te offeren dan iets te stellen, dat hij misschien niet begreep. Intusschen is de naam eener geringe vlaamsche plaats, gelijk Deinze is, niet van belang ontbloot in den strijd over Maerlant en zijne geboortestreek. Wij zullen verder ook Gent en Ruppelmonde aantreffen. Doch wat bedoelt Maerlant met het woord *stake*? In de omstreken van Deinze vindt men veel sparreboschen, die misschien in vroegere eeuwen veel uitgebreider waren dan nu, en waaruit men de staken trok, welke tot speren of sperren (gelijk men uitspreekt), voor de toernooijen dienende, verwrocht werden. Misschien ook zinspeelt de dichter op steunsels voor eene of andere vrucht. Er worden in ons land twee vruchten geteeld, welke langs staken geleid, het voorkomen geven van digte bosschen, het zijn de boonen en de hop. De laatste wordt thans in de omstreken van Deinze niet bijzonder gekweekt; de teelt van de eerste is sedert het algemeen gebruik der aardappelen, overal bijna op niets gekomen. Destijds kunnen de Deinzesche, gelijk thans de Aalstsche boonen, beroemd zijn geweest.

54. Tusschen dit vers en het volgende heeft de variante twee onvolledige regels, waarvan het gewaagd zou zijn den zin te raden: immers is het onzeker of de woorden goed werden afgeschreven, en mij kwam de text nooit onder het oog.

55. *Elysas*, l. *Elyfas*, gelijk op v. 61 staat en de var. geeft. Bij Gauthier heet die persoonsadje *Eliphax*.

59. *Dat was Orcanis, soen Pharoës*. l. *Arcanis soen, Pharoës*. Het latijn heeft *Pharos Archanides*. — Men leze dus ook v. 62 *Pharoës* in plaats van *Phoras*.

67. *ij Daris man*, twee mannen van Darius.

68. *Enon eñ Caynam*. Het latijn heeft *Enos et Cainam*; men leze aldus overal deze twee namen.

72. *Ecifilus*; var. *Encefilus*; lat. *Esiphilus*.

73. *Lamedoen*; var. *Lavoemedoene*; lat. *Laomedon*.

82. *Eñ sijn so lelic niet si twe*

Tusscen hier en die Losane.

Daar zijn zoo geen twee leelijke (mensen) tusschen hier en het meer van Geneven. — *Eñ*, l. *en*, expl. — *En*, aldus. — *Losane*; var. *Solanen*; doch zie Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, II, bl. 150, die uit de Tab. Peutinger. *Losanensis lacus* aanhaalt.

85. *Ene flore*, l. *ene store*, gelijk in de var. Dit woord, hetwelk ik buiten Vlaanderen en Brabant nog niet ontmoet heb, is bij ons algemeen bekend: het beteekent eene vrouwspersoon die zonder zielskracht door het leven heen slendert. Het epitheton der var. *wute* (l. *vule*, vuile) wordt er meestal bij gevoegd. Het woord is verwant aan *slodderen*, *slordig*, *sleuren*, *loeder*, *lodder*.

88. Var. *En tuint* = *een twint*, een zier. Zie B. VI, v. 1129. In den text bleef het woord achter wege.

90. *Gelijct* voor *geleec*. — Bij de middeleeuwsche dichters ontmoet men meermalen het præz. voor het imperf., zoo als wij vroeger reeds aanmerkten. De var. heeft *geleec*.

92. *Lichgaem*. — Een opmerkelijk geval bij den afschrijver om de *g* aan de *ch* toe te voegen: dat hij ze de *ch* deed vervangen zagen wij reeds meermalen, en nog laatst op v. 51. Over de schrijfwijze van *lichaem*, *ligchaem*, enz., weidt prof. Bormans breedvoerig uit in zijn *Verlag over de verhandelingen ingekomen bij het Staatsbestuer van Belgie*, enz. Gent 1841, bl. 595 en volg.

In plaats van *lichaem* heeft de var. *slane*, wat, met een goeden zin, beter rijmt met *gedaen* van den vorigen regel.

95. *Deze hadde Alexandere doet*: Deze zou Alex. gedood hebben.

95. *Enen colven*, l. *ene colve*, gelijk overigens blijkt uit v. 101, 105 en B. IX, v. 597.

117. *Eñ nagelde eem die tonge*

Aen sinen roest ten selven spronge.

« En met den zelfden sprong nagelde (hij) hem de tong aan zijn wapen. » — *Roest*. Bosworth verklaart *Roest* door 1. *Dentale*, *scilicet lignum cui inseritur vomer*; 2. *Vomer*; dus het hout waar het ploegijzer ingevoegd wordt, het handvat, en het ploegijzer zelf. Maerlant kan dus aan de schacht of aan het ijzer der werpspies gedacht, en het deel voor het geheel genomen hebben, toen hij het *pinus* vertaalde uit de volgende zinsnede van Galtherus :

*Nundum finierat, cum agili contorta lacerto
Pinus Alexandri medio stetit ore loquentis.*

Roest = handvat, is echter ons *Rust*, eng. *Rest*, vanwaar uitrusting; de wortel ligt in het samengestelde. Ziemann geeft *Rust* (werkzeug), *Gahrusti* (instrumenta, machinæ, tormenta) op. Ik geef in bedenking of de spreekwijze *een roes aan hebben*, voor ligtelijk bedronken zijn, niet oorspronkelijk was *een roest aan hebben*, een krijgswapen aan hebben; wat men te Kortrijk uitdrukt door : eenen *savel* (sabel) aan hebben. Dan ware ook *de roest in de keel hebben* verklaard, als gezegd zijnde van een verschijnsel dat doorgaans na eene drinkpartij zich voordoet. — *Ten selven spronge*. Het *ter selver tonde* der var. levert noch zin, noch rijm op.

120. *Die coninc stecen*, voor *d. c. stacken*, gelijk op v. 115 staat. — De var. heeft beter *hortene*, dat op v. 115 verkeerdelijk *roctene* gelezen is. Ook staan hier v. 119 en 120, onderling verwisseld.

125. *Telgeren*, takken, meervoud van *telge*. Zie over het woord Clignetts *Bydragen*, bl. 265.

126. *Die Grieken quamen to gewallet*: De Grieken kwamen toegestroomd. — *Wallen* is met geweld stroomen; vandaar dat

het ook gebezigd wordt in den zin van borrelen (wellen), koken. Men leze hierover Ten Kate, *Aanleiding*, II, bl. 727 en volg.

131. *Een dier bester.* — Enkele voorbeelden van adjectieven in den sterken tweeden naamval, komen in dezen Codex voor. De var. heeft *en de beste*.

132. *Die nu geboren.* Zeker te lezen *die nie* (= *oit*) *g.* — De var. heeft *hoint* = *ooit*. *Nie* werd reeds besproken B I, v. 35; in den zin van *nooit* komt het voor B. IV, v. 101 en V, 1036.

133. *Sijn scoen suster Alacrine*

Soegde Alexandere met pine.

De var. geeft den naam der vrouw niet op, en noemt ze niet de schoonzuster, wel de eigene zuster van Clitus :

Sin suster sagede den coninc,
Ic wane his [hi des] quaden loon ontfinc.

Wat overigens geheel met het latijn overeenkomt :

Cujus soror ubere *Magnum*
Lactavit proprio : sed quae provenerit illi
Talio pro meritis, magnis arbitror esse sitendum.

Galtherus bedoelt de schandelijke moord door Alexander op Clitus gepleegd, waarover ons gedicht B. IX, v. 5-10, en Curtius lib. VIII, c. I.

136. *Die van Darise hielden leen.* — De var. zegt spottenderwijs : *eñ gaf hem en quaet leen*. Dit feodaal denkbeeld staat niet in het latijnsch gedicht. Wij zullen het nog enkele malen aantreffen. In de vorige boeken sprak Maerlant van den *Cens*.

140. *In* = *en*, var. *eñ*.

143. *Hi scoet*, var. *scoti* : Schoot hij.

144. *Me niete.* — *Me* = *mee* voor *met*, vlaamsche uitspraak. De var. heeft *met niete*.

145. *Mettien stoent een.* — De afschrijver zal den voorlezer slecht verstaan hebben, die gewis uitsprak *stoenten* = *stoent hi*, gelijk men nog spreekt. Doch oorspronkelijk stond er *scoet hi*, gelijk de var. geeft, overeenkomstig het latijn *emicuit curru*.

146. *Met deme swerde.* Overlandsch. Lees *metten swerde*. In

de achtste eeuw moeten onze geleerden *dem* geschreven hebben, blijkens het verzakingsformulier van het jaar 745, alwaar men leest : (*ec forsacho*) *allem diabolgelde*. B. II, v. 394, ontmoetten wij *van deem* (*dem*).

154. *Di sach*, l. *die s.* of *hi s.*; de var. heeft *ei*, l. *hi*.

156. *Cont*, var. *ont*, doch blijkbaar bij misschrijven. Zoo is het ook op v.

160. *Verteert*, waarvoor men in de var. verkeerdelijk *verwert* leest.

162. *So lanc so meer*, var. *ie lanc so mere*. Te Kortrijk en elders in Vlaanderen zegt men enkel *lang zoo meer*.

164. *Dat*, zoo dat; ten ware men v. 163 verkoze te lezen gelijk de var. heeft :

Hi hadde den rouwe so dorgroet.

168. *Ja eñ hevet hier dijn swart* : Hier heeft ja (immers) uw zwaard. — *Ja eñ*, l. *Ja en*, immers, ja, waarover te vergelijken Huydecoper op Stoke, II, bl. 358. Zie ook hiervoren B. IV, v. 1244.

171. *Ontfamet*, l. *ontfarmet*.

173. *Minare*, l. *nimare*. Elders *iet neuwes*, B. I, v. 2.

178. *Gscie*, l. *gescie*.

180. *En*, aldus.

186. *Eñ Moca scoet enen spiet*;

Mar Clitus ontfinc lichte

Grammelike op sijn ansichte,

Op sinen scilt te midden werde,

Eñ hi sloecht af metten swerde.

Nogmaals eene verwisseling van regels; ik zou lezen :

Eñ Moca scoet enen spiet

Grammelike op sijn ansichte;

Mar Clitus ontfincen lichte

Op sinen scilt, enz.

Vergelijk het latijn :

Dixit, et imbelli jaculatus missile dextra

Torsit in ora Cliti, quod vix umbrone moratum

Ocius avellit Clitus.

194. *Stac hi den ouden erminc.* — Aan Huydecoper kwam het woord *arminc* maar eenmaal voor, dat hij niet anders wist te verklaren dan door *Pelgrim*, beter toch dan *Alkemade*, die er *Armi-ger*, *wapendrager* van maakte. Zie Huydecoper op *Stoke*, I, 481. *Arminc*, *Erminc*, reeds door Willems verklaard in den *Reinaert* v. 2077 en 2210, is het hedendaagsch *ellendeling*, ellendige. De uitgang *inc* = *ing*, was in Vlaanderen vooral menigvuldig. Een ellendige was een *arm-inc*, een dapper man een *coen-inc*, een snel gezel een *snel-inc*, enz. Dit hield meest stand voor de eigenamen, en het is thans niet ongewoon, vooral in het Ypersche, dat men den uitgang *ing* eenen eigennaam toevoegt, om den stam aan te duiden. Ik hoorde eens eene bloedverwante, uit die streek herkomstig, zeggen: « ik ziin (ben) geene Monteynesse, ik ziin een Noppeninge. » De vrouw behoorde tot de Noppe's, niet tot de Monteyne's.

198. *Hi helsese met groten lede*: Hij omhelsde hen met groote droefheid. — *Helse*, het præs. voor het imperf., gelijk reeds is opgemerkt.

200. *Hem derder*, l. *hem derde*, hun derde, bij hen de derde man. De spreekwijze is bij kaart- en andere spelen nog niet vergeten.

204. *Eñ bide vanden wrenen.* — Waarschijnlijk te lezen:

Eñ bi den briescen vanden wrenen.

Over *wreen*, paard, zie de *Aant.* B. I, v. 588.

208. *Die luchter partie*, de linker vleugel, l. *die rechter partie*. — Het latijn zegt: *in dextro cornu*. Zie mede v. 304.

214. *Hi diet voer eem vallen al*: Hij deed alles voor hem vallen. — *Diet* (diet 't): het imperf. van *doen* was *dade*, doch *dede* kwam reeds vroeg in gebruik. Een voorbeeld geeft Halbertsma op in zijne *Aant.* bl. 104.

216. *Hi dorreet dat her te voet*,

Alse ocht scape hadde gewesen.

Hij reed door het voetvolk, als of het, enz. — *Gewesen* = geweest, tekkende ik reeds aan B. III, v. 925.

218. *Come mochter een genesen*: Nauwelijks mogt er één bekomen. — *Genezen*, van een kwaad, eene moeilijkheid bekomen. Men zei: *genesen van honger*, *genesen van kinde*. *Gude genæs*, in den slag behouden. Bosworth, *Dict. anglosax.*, voce *genesan*.

222. *Doen quam eem tontmote saen,
Renon van Arabia.*

Toen kwam hem Renon, de Arabier, spoedig te gemoet. — *Renon*, l. *Rhegnon*.

226. *Hi troeste die Percen dier vloen*: Hij wakkerde de Persen aan die daar vloten. — *Troesten* vertaalt Kiliaen door *hortari*. De Friezen zeggen: *it hynzer oantreastje*, het paard, dat lui is, aansporen. Zie Halbertsma, *Naoogst*, bl. 79. — *Vloen* staat voor *vloten*, gelijk *vlien* voor *vlieden*: beide samentrekkingen worden nog bij voorkeur in Vlaanderen gebezigd. Zie B. III, v. 127.

227. *Eñ maecten hen moet, so dat si staen,
Eñ ten wer sijn gevaen.*

Hij bemoedigde hen, zoo dat zij stonden, en de worsteling hebben aangevangen. — *Maecten hen moet*, l. *maecte hem* (hun) *moet*. Dat *hen* is niet op rekening van den afschrijver te stellen; maar ik beging willens de fout ten gevolge van het eens genomen besluit omtrent de verkorting *hē*, en waarover ik mij vroeger verklaarde. Zie B. I, v. 19. Over de beteekenis der uitdrukking, zie de *Aant.* B. II, v. 912. — *Gevaen*, gevangen. *Vangen* is grijpen. Zie Ten Kate, II, 469. *Vangen ter*, beteekent dus zoo veel als *grijpen naar*. Wij lezen B. VIII, v. 1142:

Eñ si vingen beide ter swerde.

232. *Wrede en scharp*, aldus, doch beter *eñ*, even als v. 242 en 247.

233. *Met vacht*, l. *men v*.

235. *Die ketele worden vol van zelen,
Die metten helscen peke velen.*

— *Ketele*, metaphorische voorstelling der straffen in de hel. — *Worden*, imperf. van *werden*. Men weet dat dit hulpwerkwoord

zijn oud præ. in imperf. verwisseld heeft en omgekeerd. — *Zelen* — *velen* = zielen — vielen. — *Peke*, l. *pecke*.

257. *Die doet hadde so vele te doene*

Dat si.

De dood, verpersoonlijkt, vrouwel., gelijk meestal door alle eeuwen heen. Zoo ook v. 354, waar het woord in acc. staat.

247. *Fier en coen*. — Achter dit vers is een regel uitgevallen, die er op rijmen moest. Waarschijnlijk was het door den zin aan het volgende verbonden; daarom laat ik het met een punt sluiten, en de twee volgende regels elk met eene komma eindigen. — Over *bore goet* = niet goet v. 249, hebben wij reeds gehandeld B. IV, v. 799. — *Hen* (v. 251); er staat *hē* = hem: zie v. 227. — *Die here*, de heer d. i. de leidsman. — Deze rijmen 248-251 beantwoorden aan de volgende drie verzen van Galtherus:

*Perque tot objectas vestigat Rhegnona Persas,
Nil actum credens fuis tot millibus, ipsum
Cum videat superesse ducem, dominumque cohortis.*

256. *Die trensione vielen int gras,*

Eñ si bleven beide chars.

De splinters (der speren) vielen in 't gras, evenwel bleven zij beiden te paard. Vermoedelijk zal Maerlant geschreven hebben:

Die trensioene vielen int gors,
Eñ si bleven beide tors.

Kiliaen heeft *gors* id. *gras*. Wat *tors* of *thors* = *te hors* betreft, dat dit de eenig mogelijke lezing is zal wel niemand in twijfel trekken. Alleen het aanleunen der *h* (indien ooit een Dietscher het woord zoo schreef) verdient eenige opmerking. *Tors* = *te ors* ontmoeten wij X, 1105. — Over *Trensione*, elders *Trensoen*, zie Jonckbloet, *Karel de gr.*, op *Trenscoen*, vooral zijn *Specimen*.... p. 14-15.

262. *Nichanor sloech so dicken*. — *Dicken*, AS. *Thicce*. Ik teeken het woord aan, omdat de Vlaming, even als de Antwerpenaar, zegt *dikkels*, dat mij toeschijnt eerder een frequentatief te zijn van *dikke*, dan eene slechte uitspraak van het jongere *dikwijls*.

263. *Dat Renons scilt voer te sticken* : Dat Renons schild in stukken vloog. — *Varen*, gaan, gesteld zijn, zoowel in 't vroegere en nieuwere Nederlandsch als in 't Angelsaksisch. Vlaming en Brabander vragen : *hoe gaat het?* de Hollander : *hoe vaar-je?* Alle drie zeggen : *ik vaar wel.*

266. *Hi stac sijn swert in toter hielten* : tot aan de hand-greep. — *Hielt* is eigenlijk hetzelfde als *heft*, *hecht*, zijnde het eene het deel waarbij men iets houdt, het andere waarbij men iets aanvat.

267. *So dat eem woed al dor die milte* : Zoo dat het hem door de milte waadde, d. i. trok. — Zie over *waed* Ten Kate, *Aenl.*, II, bl. 718.

271. *Dat si God* : Dat ze (hen) God.

275. *Si brengden her ende dare* : Zij omsingelden langs alle kanten. — *Brengden* voor *berengden*; bij 't schrijven of voorlezen is *b* voor *be* genomen, gelijk wij vroeger zagen ten opzichte van *g* voor het voorvoegsel *ge*. *Berengen*, beringen, thans omringen. — *Her ende dare*, hier en daar, dus overal, langs alle kanten. Wij lezen v. 277 :

Hi was beringt al om eñ omme,

wat als eene variante kan doorgaan. — *Ende* staat voluit geschreven.

275. *Sine cracht en mocht niet diden*

Iegen al die grote somme.

Zijne kracht kon niet helpen tegen die groote menigte. — *Diden*, dijen, nuttig zijn, uitrigten, lat. *proficere*. Zie Ten Kate, II, 152. — *Somme*, eenigen; *grote somme* kan dus moeilijk nader verklaard worden dan door *vele eenigen*, wat in de hedendaagsche taal niet anders is dan groote menigte. Men schreef meestal *som*, *some*. Wij ontmoetten het woord vroeger B. III, 860.

279. *Dies en mocht hi niet genieten*

Op sinen helm so velen steene.

— *Genieten*, uithouden. In denzelfden zin komt het woord voor in den *Spiegel hist.*, d. IV, bl. 61. Vergel. Halbertsma, bl. 40.

Velen, l. *veler*; want *Genieten* regeert den tweeden naamval.

287. *Wart*. — De twee laatste letters schenen aan Schmeller onduidelijk geschreven.

290. *Dat gemanc bloet en sweet*

Van sinen live liep gereet.

Bloet en zweet liepen onder een gemengd hem het lijf af. — *En*, de afschrijver vergat het streepje. — Over *gemanc* zie hiervoren B. II, v. 1062.

297. *Dies conincs Alexanders tor*. — Het latijn heeft *murus Alexandri*; eene metaphore dus.

301. *Digene*. — De vlaamsche uitspraak der eerste lettergreep is even kort; l. *diegene*.

308. *Verbolgen als heren wrake*: Als zijnde des Heeren straf. — *Die wrake ons Heren* komt nogmaals voor v. 331, en hiervoren v. 27, zagen wij *Gods wrake* = Gods vloek. Hoe het denkbeeld straffen, vervolgen, plagen in *wreken* zit, zie Ten Kate, bl. 544. Op andere plaatsen geeft Maerlant Alexander de bijnamen van *Plage van ertrike*, VI, 7; van *Geessel van ertrike*, IX; van *Torment van Asia*, VII, 204; welke alle hetzelfde denkbeeld uitdrukken.

316. *Een bachelier bleef daer allene*

Doen dat volc al gemene.

— De onvolledige zin is te herstellen wanneer men leest:

Doe dat volc vloe al gemene.

318. *Grammike*, l. *Granike*.

322. *Fiadas*. Het latijn heeft *Phidias*.

330. *Doer dat beheet van deser eren*

Quam hi iegen die wrake ons Heren.

Door de belofte van deze eer kwam hij tegen Gods straffe, d. i. Alexander. — *Beheten*, toezeggen, beloven. Zie hiervoren B. II, v. 430. — *Wrake*, zie v. 308.

335. *Een bachelier, claer as die dach*: Een jongeling helder als de dag; namel. van gelaat. — Over *Bachelier* zie B. III, op v. 155. — *As* vlaamsche uitspraak voor *als*.

356. *Eufecio*. Het latijn heeft in dat. *Ephestio*.

342. *Een tijger rapant van goude*

In kelen staen, als men woude.

Een klimmende tijger van goud staande in een rood veld. — *Kelen*, fr. *gueules*, gelijk hiervoren reeds verklaard is. — *Als men woude*, als men wilde, begeerde. Een lap.

349. *Hi storte neder sonder beten* : Zonder af te stappen. — *Beten*, *beeten*, nederdalen. *In het gras beten* beteekent van paard of wagen in het gras afstappen. Zou, door 't buiten gebruik raken der uitdrukking, er de moedwil *in 't zand bijten* van gemaakt hebben? Deze uitdrukking schijnt anders de vertaling van het fransch *mordre la poussière*. Te Kortrijk kent men nog eene *duivenbeete*, *duiventil*.

350. *Hi sliep den langen slaep*. — Een vers met slechts drie heffingen.

353. *Sulken* = *sulk en*, d. i. zulk een.

355. *Lieten hem iagen* : Lieten zich jagen. — *Hem* in acc. plur.

Het hier achter volgend opschrift in doorlopend proza heeft echter twee rijmwoorden, wat veel nog in den smaak van den afschrijver viel.

361. *Daer was die parse vanden wige*. — Voor *parse*, *perse*, fr. *presse*, bezigt men thans in Vlaanderen *persing*; doch als krijgsterm is het vervangen door treffen, handgemeenschap, fr. *mêlée*.

363. *Harde onsoete*. — De afschrijver schijnt aan de woorden *harde* geknoeid te hebben. Schmeller las *omdete*, doch teekende op den kant de letters na.

372. *Een vroet man van der heiden wit*. — Wit = wet. Of wilde de afschrijver hetzelfde gevoelen omtrent het woord uitdrukken als Nannius, die volgens Kiliaen beweert: *WET quasi WIT, ab albo nempe praetoris?* Wat de hier handelende persoonadje betreft, hij en zijne zuster komen voor in de plaats van Mars en Bellona van het latijnsch gedicht.

374. *Sprac hi te sijnre soen*, l. *sprac hi te sijnre suster soen*.

376. *Int rechte her*. Zoo ook v. 358 *int slinke her*; doch v. 356 *in dat rechter h*.

386. *Want du dese werelt sal ernen an*

Dattu souds slaen enen ouden man.

Want deze wereld zal het u vergelden, indien gij eenen grijsaart zoudt slaan. — *Du* zal wel in *di* moeten veranderd worden. — *Ernen* = *arnen*, oegsten, arbeiden, ang. *earnen*, verdienen; *anarnen* in een transitiven zin kan dus beteekenen *doen verdienen*, d. i. *vergelden*. Het Oudd. *arnunga* vertaalt Ziemann door *meritum*.

389. *Over enen corten tijt bat gins*: Na korten tijd wijder heen. — *Bat gins*, verder, is letterlijk hetzelfde als het latijn *plus ultra*. Over *Bat*, meer, zie Clignetts *Bydragen*, bl. 341, over *Gins*, Kiliaen op *Ghins ende weder*.

396. *Hen*, aldus.

405. *Al sonder beten*

Keerde vrouwe gereet.

Zonder af te stijgen (van haar paard) keerde de vrouw terstond terug. — Het verminkte tweede vers zoude men aldus kunnen lezen:

Keerde die vrouwe al gereet.

409. *Moet sijn verdoemt. Zeker te lezen: moeti s. v.*

410. *En*, aldus.

415. Zet liever de komma achter *oec*. — *Met lede*, smartelijk.

418. *Minen hope*: Mijne hoop. Onze middeleeuwsche schrijvers gebruikten het woord gewoonlijk in 't manl. gesl., vergel. B. VI, op v. 1170.

434. *Graven* = *grachten*. — Ten tijde van Hooft, dat is drie eeuwen na den *Alexander*, schreef men algemeen *graft*, gracht.

435. *Liepen*, l. *liepe*.

471. *Amictas sweert mochten wel biten*. — *Amictas*, l. *Amin-tas*. — *Biten* was oulings zoo wel steken als met de tanden bezeeren; het werd dus in den ruimeren zin van *kwetsen*, *krenken*, genomen.

481. *Eenmenidus*. — Het latijn heeft *Eumenidus*.

488. *Al die goen*, l. *als d. g.*, als de gene.

492. *Dede selke we*, deed zooveel leed. — *We* = *wee*; of het

ware eene schrijffout van den kopist, die *were* had moeten stellen. Een en ander geeft een goeden zin op.

493. *Men*. Spreek uit *men'*, d. i. *men hem*.

505. *Die horne hevet hi verstaen*. — Wij zagen den veldslag aangekondigd worden door de Bazuin, die alleen op des veldheeren bevel mogt geblazen worden. Thans zien wij den hoorn schallen buiten wete van den opperbevelhebber. Er schijnt dus wel onderscheid in heider gebruik bestaan te hebben, eveneens als in hunne form: de Hoorn van welke grootte en gedaante ook, was gekromd, de Bazuin was regt en lang. Zie hiervoren B. IV, v. 1605 en verg. mijne inleiding op de *Oude Vlaemsche liederen*, op *Hoorn*.

506. *Getrac*, l. *gecrac*.

507. *Daer men dorsloech menege malien*. — *Malien*. De maliën-kolder was een soort van overkleed gevormd van ijzeren, stalen of koperen schakeltjes (maliën), en dat men aantrok om ten strijde te gaan. De maliën kwamen in Frankrijk in gebruik tusschen de jaren 850 en 1066; misschien waren zij gelijkvormig aan de *Catena*, *catenatae* der Romeinen. Zie Bardin, *Dictionnaire de l'armée de terre* op *Maille*.

513. *Sijt*, l. *siet*.

517. *En*, aldus. Zoo ook v. 527.

520. *Daer en niemen die en troest*. l. *Daer en es*, enz. Daar is niemand die hem troost. — *Die en*: in den volgenden regel *dien*, reg. 537 *diene*, terwijl regel 528 *dadene hem*, waarvoor men nog uitspreekt *dadene*. Op deze éene bladzijde ziet men dus het wankelen der schrijfwijze.

529. *Oec hadde hi grote vruchte*. — Maerlant zal zeker *haddi* geschreven hebben, en dan zal er *harde grote* gevolgd zijn. — *Vruchte*, l. *vruchten*, rijmende op *versuchten*. — *Vrucht* = *vrocht*, vrees; beide woorden worden door onzen dichter onverschillig gebezigd, gelijk uit het opvolgende vers blijkt, waar wij *vrese*, mede in het rijm, lezen, en v. 535 buiten het rijm.

531. *Braeken die Percen eer rese*: Braken de Persen hunne gelederen. Zie de *Aant*. B. IV, v. 1594.

554. *Dat si lopen eerre straten* : Dat zij wegloopen.— *Eerre*, d. i. *eerer* = *harer*, hunner, van hen, waarover reeds vroeger. Aangaande de spreekwijze *eerre straten lopen*, zie de *Aant.* B. II, op v. 1043.

546. *Lybart*. — De *y* is met één stipje geteekend, derwijze als sommige Hss. geschreven zijn.

547. *En*, aldus.

553. *Si solen nemen dleven*. — *Solen*, zullen hem.

554. *Sege ic*, l. *segic*.

559. *Eñ heiwe mettien sporen vort* : En spoorde voort. — *Heiwe* = *hiewe*, hieuw, imperf. van *houwen*, slaan met iets scherps. Of zou Maerlant *heiwe* gevormd hebben van *heien*, eigenlijk hetzelfde als *houwen*? Immers bezigt hij het tweede B. VIII, v. 903, waar hij spreekt van *die snee... met dinen swerde heien*.

571. *Also vaer hi met groter vlucht* : Even zoo voer hij met groote snelheid.

Het punt van vergelijking bij Maerlant, eene schietende ster als voortteeken van storm, verschilt geheel van dat door Galtherus gebezigd :

*Quantus ab alpinis spumoso vertice saris
Descendit Rhodanus.*

De woedende Rhone leverde zeker eene meer treffende vergelijking voor oostelijke of zuidelijke Franschen dan eene schietende star; maar het beeld door onzen dichter genomen getuigt nogmaals ten voordeele van zijnen smaak : hij nam immers geene poëtische hulpstoffen op, dan die zijn lezer, of liever zijne lezeres, in staat was onmiddelijk te begrijpen.

572. *Mar Daris was haestelike*

Gevloen met haeste over die Like.

— *Haestelike met haeste* zal Maerlant zeker niet geschreven hebben. — *Like*, bij Gauthier *Lycius*, de *Lycus* (Λύκος) der ouden, thans de groote Zab, behoorende tot het stroomgebied van den Tigris. Zie Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, II, 607, noot 62.

577. *Diebrughe*. — Nogmaals voorheersching der *g*, gelijk mede

v. 584, 509, 608, enz., daarentegen *lichende* = liggende, v. 599.

580. *Wetgod*, wete God, dat God het wete, God zij mijn getuige. — Hier paste beter een uitroepingsteeken achter het woord dan een komma.

583. *Van dien di*, l. *van dien die*.

588. *Dus hadde* = *haddi*, d. i. had hi. Zie hiervoren.

595. *Dede* HEN *leet*. Aldus.

594. *Daer bleef menich doet van dorste*,
Om dat hi waters hadde borst.

— V. 592-595 staan voor het wat al te opgesmukt latijn :

*Sed et intolerabilis aestus,
Et cursu duplicata sitis, languentia torrent
Viscera, et exhaustos sudor sibi vindicat artus,
Pulmonisque vagas agitant suspiria cellas.*

Bij het eerste opzicht zou men aan een' bedorven text denken. Doch wat is *borst*? Ik aanzag het eerst voor de inkrimping van *borest*, den superl. van *bore*, waarover B. IV, v. 799-800, dus : *waters borst*, groot gebrek aan water. De Vries geeft een natuurlijkeren weg aan. *Borst* is van *Bersten* (*barst*, *geborsten*), dat zoo wel in den zin van *te kort schieten*, *ontbreken*, als van *breken* werd opgevat. Kiliaen geeft *berst* als verouderd op in den zin van *Gebreack*, waarvan De Vries dan ook werkelijk uit verscheidene mnl., en zelfs mhd. schrijvers voorbeelden aanhaalt. Zie het tijdschrift *De Taalgids*, 1ste jaarg. (1859), bl. 254 en volg.

598. *Vuyl* EN *clær*. Aldus.

600. *Gulscecheiden*, l. *gulsecheden*.

601. *Want hem dwater den geest versloet* : Omdat het water hun den geest (het leven) afsloot.

605. *Dat* = dat 't, dat het.

607. *Menech ridder goet en diere* : Menig ridder degelijk en van hooge waarde. — Zoo spreekt men van « een kostelijk man, » voor een nuttig man, een man die vele diensten bewijst.

609. *On gevoech*, l. *ongevoech*, ongemak.

612. *Segtdemen*. — Hier heeft de afschrijver al dwalende nauwgezet willen zijn.

617. *Met deem bloede.* — Maerlant schreef *met DEN bloede*. Zie hiervoren v. 146 en B. II, v. 394.

625. *Die seide mere van den zege* : Die tijding verkondigde van den zegepraal. — *Mere* = *mare*.

635. *Helm EN scilt, wapen EN swert.* Aldus. — Doch wat be-
duidt *wapen*? Gewis Platen, door sommigen *wapen platen* ge-
naamd.

634. *Dochtem hem, l. dochten hem* : Schenen hun. — In dezen zin wordt *denken* nog dagelijks in Vlaanderen gebezigd.

638. *Doen begonsten hen wanhagen* : Toen geraakten zij uit hun schik. — *Begonsten* = begonnen, is in Vlaanderen nog van dagelijksch gebruik. — *Wanhagen*, mishagen, heet Kiliaen oud-vlaamsch. Al slaat hij meermalen den bal mis, met voor oud-vlaamsch uit te geven, wat onder ons nog levend in gebruik is, geloof ik echter dat *wanhagen* te regt door hem als verloren verklaard is.

640. *Hen*, aldus.

648. *Die avonture was eem hout* : Die avontuur was hem getrouw. — Kiliaen vertaalt *houd, hold, huld*, door *favens, benevolus, amans, fidus, fidelis*. Ook in Bosworth's *Dictionary of the anglo-saxon language*, is *old* verklaard door *faithful, friendly, true*. — *Van iemand houden* = iemand beminnen. *Aan iemand houden* = iemands partijman zijn. Weiland zegt niet onjuist op het woord *houw* : « het drukt uit iemand, die het beste van zijnen heer gaarn ziet en het tracht te bevorderen. » Vergelijk over het woord Huydecoper op Stoke, I, 567. Voor het hier besprokene vers leest men bij Galtherus :

Nec defuit illi

Perpetua in dubiis rebus fortuna.

Wij kwamen het woord in dezelfde beteekenis tegen B. I, v. 806.

Eñ om datsi hem waren *hout*.

Zoo ook het zelfs. nw. *houde*, trouw, B. IX, v. 795 :

Die sinde (zond) op minne eñ op *houde*.

en B. X, v. 1156 :

Ytalien scinde, dor sine *houde*,
Van siden een groet pauwelioen.

Vergelijk Clignett, *Bydr.*, bl. 147, die echter het woord in den beperkten zin van *bescherming* wil hebben opgenomen, wat waar is ten opzichte der door hem verklaarde plaats en het *Gods houde*, naar Huydecoper overgenomen. Later zullen wij *houde* als bijwoord tegenkomen.

652. *Lisonatus*.— Bij Gauthier leest men *Lisimachus* = Lysimachus. Welligt staat in het Hs. mede *Lisimacus* te lezen, doch kon Schmeller de *im* niet duidelijk ontcijferen.

654. *Andern*, l. *andere*.

665. *Doen ghingen si eer schachte breken*.— *Schachte*, l. *scare*; want het vers moet overeenkomen met *ordine rupto*.

672. *Arboele*, Arabela, naar welke stad het hoofdtreffen tusschen Alexander en Darius genaamd is, schoon de slag niet daar geleverd werd, wel tusschen de rivieren de Like en den Caprus. Te Arabela waren het hoofdkwartier en de legertros van Darius.

677. *Ontreedden*.— Schmeller las *ontreedden*, doch tien regels verder *ontreden*.

689. *Het behoort ten werenlike goede* : Het behoort tot de wereldsche zaken. — *Werenlike*. In Vlaanderen en Antwerpen zegt men nog *weerlijk* in plaats van *wereldlijk*; het latijn heeft immers : *sortis humanæ est*.

693. *Alse nu welvaren, alse nu riesen*.— Onvoorzichtig, onbedacht, roekeloos handelen, is de gewone beteekenis van *riesen*. Zie Kiliaen op het woord, en vergel. Huydecoper op Stoke, d. I, bl. 266 en volg. en 367.

697. *Nie weren*, l. *nieweren* = nergens. B. II, v. 575 *Nygerins*; B. IV, 1665 *niewerinc*. Thans wordt in Vlaanderen algemeen gebezigd *niewers*, te Kortrijk *niewers*, in Antwerpen *nieverans*. Verg. Halbertsma, *Aant.* bl. 107.

700. *Wat*, l. *wart* of *was*. Zie op v. 287.

701. *En*, aldus.

706. *Die grote heerre, die edel man,
Die de werelt al verwan,
Ja en nam eem oec sijn lijf,
Een coninginne.*

Zoo spreekt men nog dagelijks : « die man, men nam hem. » Maar *heerre?* zou dit eene voorbedachte afwijking van den schrijver zijn, om eenen verbogenen casus aan te wijzen, waar hij zoo op gezet was, gelijk wij vroeger aanmerkten? — *Ja en*, l. *ja en* = immers, gelijk op v. 704 en B. IV, 1244. Dat het *ja en*, en niet *ja en* is, kan des noods bewezen worden door Stoke, V, 152, die *jane* schrijft. De zin is : « eene koningin nam hem immers het leven. » — De komma achter *lijf* moet weg.

713. *Met coggen en met barken.*— De kogge was een middel-eeuwsch snelzeilend koopvaardijfchip, dat Kiliaen verklaart door *Celox*, jagtschip. Het was van voren en van achteren iets rond, en werd ook wel met krijgsvolk bemand. — De bark, een klein schip, thans nog op de middellandsche zee bekend. Volgens Weiland is ons *Barsie* eene waalsche verbastering van *bark*.

716. *Doe quam hi vort te Morfilee,
Dats ene stat die staet op die zee.*

— De geheele plaats, tot op v. 731, bewijst dat Maerlant zich slechts een verward denkbeeld van de Thermopilen had weten te vormen. De bergengte tusschen Thessalië en Lokris neemt hij voor eene zeeplaats, welke door Xerxes langs water en langs land belegerd wordt, en die eindigt met zelve eene vloot uit te zenden, en den vijand verslaat. Blijkbaar heeft de jeugdige schrijver, bij mindere ervarenheid in de geschiedenis van Griekenland, het voorbeeld dat hij voor zich had niet goed begrepen. Galtherus zegt :

*Sic quoque Thermophilæ Xerxem videre jacentem,
Et qui navigiis totum modò texerat æquor,
Vix licuit victo sola cum nave reverti.*

In den *Spiegel historiael*, maakt hij het nog erger : daar heet het d. I, bl. 205 :

Int ende van der Mofilee,
Dats die passage, die men weet,
Die men Sente Joris aerm heet.

Sint Joris arm, dezen naam geven veeltijds de Hollanders aan den Hellespont volgens het *Schat- en Woordt-Boeck des Aerdrijks*, door Joh. de Raai de Jonge. Amst., 1680, op *Hellespontes*. Vergel. hiervoren B. II, v. 185.

718. *Hi hadde met X^m scepen*
Ter zee wart die stat begrepen,
Eñ te lande wert bezeten
Met menegen degen vermeten.

— Het valt moeilijk te verklaren hoe men eene stad bezet met eenige duizende schepen; nogtans verklaart Kiliaen *begrijpen* door *occupare*. Ook het raadvragen der inwoners aan hunnen afgod laat zich niet gemakkelijk vereenigen in éene gedachte met de aanwezigheid des vijands. Beter laat het woord zich hier verklaren door aangrijpen, aantasten, wat goed overeen komt met *beseten* = ingesloten.

Wat het overtal schepen betreft, indien Maerlant werkelijk tien duizend opgaf, hij moet dit later vergeten hebben, althans schreef hij in den *Spiegel historiael*, IV, bl. 56, v. 59 en volg. :

Eñ hevet die zee begrepen
 Met iiiij^m eñ .vij. scepen,
 Dat sere te wonderne was;
 Want men noint dat en las
Dat noint Xerxes no Alexander
So vele scepe hadde te samen.

Hier is *begrepen* goed te verklaren door *bezetten*.

724. *Dat si met houten eñ perden*
Vechten souden.

Lees *met houtenen perden*. — Iedereen brengt zich ligt het orakel van Delfos te binnen.

752. *Selve mochte hi*. Zeker te lezen : *Selve mocti*.

754. *Tynant*, l. *tyrant*.

741. *En*, aldus, bij nalatigheid.

744. *Pisene*, l. *peisene*, gelijk Maerlant zal geschreven hebben. Zie B. IV, op v. 1715.

745. *Dat wi noch solen vechten zege*. — Thans zegt men wat

langwijliger : de zege (op iemand) bevechten. Daarentegen is zegevieren opgekomen.

746. *Des — verles.* — De dichter zal wel geschreven hebben *dies — verlies.*

747. *Et* = het.

752. *Hi sal die richeit in dat gout*

Nemen.

Hij zal de rijkdommen en het goud nemen. — *In* = en. Deze schrijfwijze toont nogmaals dat men in sommige gevallen *en* en niet *ende* uitsprak. Hier is ze door maat en welluidendheid beide genoegzaam gewettigd.

754. *Dan solen gierige Grieken*

Eer wonden met goude wicken.

Dan zullen roofzuchtige Grieken hunne wonden met goud vermaken. — *Wicken*, eene wond vermaken : *wieke* is eene peluw van katoenen of versleten linnen draden, of van werk, welke op eene wonde gelegd wordt.

756. *Hen*, aldus. Zoo ook v. 760.

761. *Int lant van Meden*, d. i. van de Meden, gelijk de twee volgende regels uitwijzen.

765. *Niet.* — De overlandsche schrijver had *met* geschreven.

774. *Eñ bit dien edelen baroen*

Dat hi der doer wel doen.

— De twee bedorvene woorden vermoed ik te moeten gelezen worden *dar daer*. De zin is dan : « en [ik] bid den edelen veldoverste dat hij durve wel doen. » — *Baroen* in den zin van veldoverste verklaart Maerlant zelve B. VI, v. 85. Waarover zie de *Aant.*, als mede die op B. I, v. 851.

De brief van Darius aan Alexander staat niet bij Gauthier, die daarentegen in de aanspraak van den Aziaat tot de zijnen veel wijldluftiger is dan Maerlant.

782. *Ic sal di geven al den scat.* — Dit vers staat zonder tegenrijm. De uitgevallene regel kan zoo wel met v. 781 in verband gestaan hebben, als dat hij het verhaal van den voorvaderlijken schat zou moeten volledigen.

785. *Bedi*, l. *beide*.

796. *Eem was te mode harde onsachte* : Het drukte hem zwaar op het harte. — *Hem was te mode*. Thans zegt men : hij was te moede. — *Harde onsachte*, zeer hard, zeer droevig. Over *harde* zie de *Aant.*, B. I, v. 216.

802. *En*, aldus, doch bij onnauwkeurigheid.

814. *Willeclich*. — De sluitende *ch* in plaats van *c* is overlandsch.

816. *Tote aen Porus*. — In Schmellers Hs. staat onder de *n* van *aen* een punt, een teeken in de middeleeuwsche schriften dat de letter of het woord als niet bestaande moet beschouwd worden. Schmeller stelde er geene kantaanteekening bij; doch het woord is te veel, en er dient gelezen te worden : (*doen sende Daris*) *tote Poruse*.

825. *Elken ridden wilic en soude*

Geven .v. besante van goude.

Indien de plaats niet misschreven is, dan staat *en soude* voor *een soude* = eene soldij; anders ware *wilicen* = wil ik hem, eene wending die niet zeldzaam is. Eene derde lezing ware *in soude* = in soldij; doch die zou het minst steek houden. — *V. besante*. De besant was eene gouden munt, aldus genaamd naar de stad Bysantium (Konstantinopel), waar ze eerst koers had. Volgens Borel en Ragueau, bij Roquefort aangehaald, gold de bisant vijftig pond Tournois. De schrijver van het *Dictionnaire portatif des mots français*, Paris, Didot, 1750, schat hem op vijftig sols, of twaalf en half pond tournois, Roquefort slechts op tien sols. Beiden steunen zich op Joinville, waar deze schrijver over het losgeld van den H. Lodewijk spreekt. Dat losgeld schat de geschiedschrijver op vijf honderd duizend pond van zijnen tijd, zijnde de som bepaald volgens dezen op *tien honderd duizend*, volgens genen op *twee honderd duizend* bezanten. Hebben beide navorschers wel gelezen? Zoo ja, dan is het aan de kritiek over de waarde der beide Hss. te beslissen. Intusschen kon Roquefort de waarde van vijftig pond, door Borel en Ragueau aan den besant toegewezen, niet aannemen, als overmatig te hoog zijnde;

doch is zijne schatting van tien sols voor een goudstuk niet veel te laag? Ik vermoed dat de vijftig *pond* van Borel en Ragueau in zoo veel *sols* zouden dienen veranderd te worden.

825. *Voetganger*. — Thans gebruikt men in de nederlandsche legers het modewoord *infanterist*. Er was een tijd dat ook in het krijgswezen Frankrijk ons nakeek.

826. *Die* voor *di*, om het rijm. Doch er is in bedenking te leggen, of Maerlant niet *dri* — *di* geschreven heeft; meermalen stelde des schrijvers fantasij *hie* voor *hi*, al is het waar dat zijne nauwgezetheid opzichtsens het rijm niet groot was.

828. Deze regel is de herhaling van v. 1610, B. IV.

836. *Eñ ontfinden over here*. — *Ontfinden* = ontvingen hem. Zoo is thans nog de uitspraak in Vlaanderen. — *Over*, voor.

838. *Blisschap*, elders *blijscap*, blijdschap.

839. *Int gedochte*. — In Vlaanderen hoort men steeds *het gedacht* voor *de gedachte* der geschrevene taal.

840. *Dat hi woude ochti mochte*: Dat hij wilde [zien] of hij kon.

843. *Eñ die tigelinen mure,*
Die wilen maecte die aventure
Die coninginne Semerianis.

— *Tigelinen*, van tichelen, als gebakken steen in tegenstelling van zelfwassen steen, waarover B. VI, v. 205. Hier ook heeft de *g* de *ch* vervangen. — *Die aventure*, misschien te lezen *bi daventure*, door de fortuin [begunstigd]. — *Semerianis* = Semiramis.

849. *Maisiere*, bastaardw., lat. *maceria*, *maceries*. Servilius in zijn *Dictionnarium triglotton* vertaalt *Maceria et maceries* door *eenen muer, sonder calck*, en voegt er bij: *aliquando tamen pro muro legimus*. Maerlant schijnt echter *mure* en *masiere* te onderscheiden. Het komt mij voor dat men in vestingbouwkunde onder den naam van *masiere* verstond een min dunnen muur, of die zonder aardwerk bevestigd en van schiet- of werpgaten voorzien was. Zie de *Aant.*, B. III, v. 1054. Verg. nog Kiliaen, op *masier*, en Roquefort, op *maisiere*. Bardin geeft het woord niet op.

854. *Menfraet*, l. *Nemrod*.

856. *Dien* = die hem, namelijk den toren van Babel.

859. *Alse verre alst es van der zee*

Tote Westfalen.

— Daar het eenig gekend Hs. van den *Alexander* in of niet verre van Westfalen schijnt geschreven te zijn, mag men in bedenking brengen of dat land niet door den kopist, in plaats van door Maerlant, tot vergelijkingspunt genomen werd. Alexander was voor Babylonien gekomen, wanneer Mazeus hem te gemoet ging; de afstand zal niet meer dan een tweetal uren geweest zijn. Het latijn heeft :

Quantum Sequaniis distat Dyonisius undis.

Dyonisius, vermeen ik, is Sint-Denijs, op twee uren afstands van de Seine, waar deze stroom door Parijs loopt.

861. *Doe quam geгаen als een bruyt*

Die soudaen Macheus uyt.

— *Als een bruyt*. Dit is spotsgewijs van een verwijfden Aziaat gezegd. Men zal toch nooit *bruid* voor *bruidegom* geschreven hebben. — *Soudaen*. Dezen titel droegen onder de Mahomedanen de opperbevelhebbers van de legers der Kalifen. Bekend is de geschiedenis :

Van den hoofschen soudaen loyael,
Saladine van Babilone.

Maerlant heette insgelijks den bevelhebber van Babylonien *Soudaen*; doch v. 866 geeft hij hem den titel van *Baroen*, gelijk aan de veldoversten van Alexander. — *Macheus* vreemde schrijfwijze voor *Mazeus*.

893. *Het soude werden se te sure*

Eer men die tigeline mure,

Eñ den roden morter storde,

Dat meneger beesten bloed betorde.

Het zoude zeer zuur te staan komen, eer men den tichelmuur en den rooden mortel verwoest had, welke het bloed van menige dieren bestroomde. — *Se te sure*. Er zal wel dienen te staan :

sere te sure, gelijk B. III, 992. *Werden te sure*; zoo vindt men in *Floris en Blancefloer*, v. 3974 :

Blancefloer wart Florise te sure,
Hi pijnde hem om, God halper hem om.

— *Storde* = stoorde, verstoorde, verwoestte, vernielde. — *Dat*, slaande op het mannelijke *morter*. Dergelijk voorbeeld geeft het *Leven van Sinte Christina* aan de hand, in het opschrift vóór v. 1665. — *Betorde*, beliep, bestroomde. Ten Kate verklaart *Torden* door *discursare*, hier en daar loopen. In Vlaanderen heeft *terten* (trede), in 't imperf. *tertte* en *tort*. Over het beslagen van den mortel met bloed, ten einde er meer stevigheid aan te geven, gelijk men in de middeleeuwen het deed met roggemeel, zei de dichter reeds hiervoren v. 848, sprekende van *Semiramis* :

Si dede temperen met bloede
Dien mortar, daer alle die maisiere
In waren gewrocht.

897. *Daer moeste menege pederiere*

Werpen een op die maisiere.

— Over *Perdiriere*, fr. *Perdreau*, lat. *Perdrix*, patrijs, het mitrailjetuig vóór de invoering der kanonnen, doch oneindig krachtiger, als werpende verscheidene zware steenbrokken; zie hiervoren B. III, op v. 617. — *Een*, l. *steen*. — *Maisiere*. Zie hiervoren op v. 849.

899. *Eñ enen man van sulker cracht,*

Alse Macheus was geacht.

— Volgens het latijn dient de zin te loopen tot v. 906. Bij Galtherus lezen wij :

*Virque manu promptus, et non ingloriosus illa
Præcedenti acie totiens expertus, in armis
Exemplo poterat alios ad fœdera pacis
Invitare suo.*

Diesvolgens is er te lezen *een man*, en moet *mochten* van v. 905 worden veranderd in *mochti*. Dit vers en het volgende luiden aldus :

Ander mochten vele
Hen castien van den spele.

Deze woorden, die op zich zelve een goeden, en met de twee volgende verzen een volledigen zin opleveren, komen intusschen, met het vorige verbonden, zeer gedwongen voor: *mochti vele hen castien* = mogt hij *velen hun* (het strijden) ontzeggen. — *Castien*, lat. *castigare*, fr. *castoier*, beperken, temmen. — *Spel* meestal *nijtspel*, strijd, gevecht, waarover zie Huydecoper op Stoke, I, bl. 57, en Halbertsma, *Naoogst*, bl. 77.

907. *Doen dede hi.....*

Die Percen achter waren.

— *Achterwaren* staat in den zin van achterwaarts gaan. *Et retrocedere* [*jussit*] *Persis*, zegt Galtherus. Misschien schreef Maerlant *Achter varen*.

920. *Men hinc daer die pellen uyt.* — *Pelle* verklaart Kiliaen door *pellis*, *involucrum*, vel, huid, bij overdracht kleed. Ik denk dat onze dichter tapijtwerk bedoelt, althans van allerlei zinnebeeldige vertooningen sprekende, zegt hij v. 964 :

Dit stont in die pelne bescreven.

en v. 995

(Ander worme) stont ginder angeschreven.

Die *pellen* zijn wel de *aulæa Babylonica* van Martialis, tapijten waar allerlei figuren van velerlei kleuren in geweven waren, en waaromtrent, ter eere van Vlaanderen, Junius (*Nomenclator*, bl. 275) het volgende vers aanhaalt :

Victa est

Pectine Flandriaco iam Babylonis acus.

Men weet dat Vlaanderen vroeg beroemd was voor zijne tapijtweverijen, welke ons door Frankrijk werden afgetrosgeld, doch thans naar het oude vaderland terugkeeren, dank aan den ijver van den baron van Ingelmunster.

De wijze van vieren door Maerlant beschreven, ziet men heden nog bij elk groot feest te Brugge, de stad welke bij uitnemendheid die kunst verstaat. *Pelle* wordt in Vlaanderen nog gebezigd voor *baarkleed*, te Kortrijk vervormd tot *Pelder*, waar het woord M. is.

925. *Ghimmen*, lat. *gemmæ*, edelgesteenten. In het *Leven van Sinte Servaes* staat II, v. 1280 *gemmen*.

935. *Som van houten, som van metael*

Gescepen.

— Dewijl in de twee voorgaande regels van zilver, goud en ijzer gesproken wordt, komt aldra de twijfel op of de schrijver niet door *metael* een bijzonder mengsel bedoeld heeft. Ik beschouw het voor een', tegen over *hout* niet al te ongelukkigen, lap. — *Gescepen* = geschapen, d. i. gevormd, gemaakt, verled. deelw. van *scheppen*. Lang heeft het woord *scheppen* voor *kleermaken* in Vlaanderen stand gehouden. *Schepper* was dus tegenover schoen-, hoedemaker, enz., de maker bij uitnemendheid. In die beteekenis gebruikt het ook de navolger van den *Ferguut*, waar hij over den mantel der koningin spreekt v. 72 en volg :

Noit man sach so rikelije dinc,
Hens nieman, die 't volprisen mochte
Ieghen die scepsterigge, die 't wrochte.

Zie mede Huydecoper op Stoke, II, bl. 458.

937. *Daer waren dantse veel geleit.* — Dantse = Dantzichsche. Dantzich, hetwelk vroeger tot Polen behoorde, werd ook geheeten Dantzk, naar het poolsch Gdansko. Beroemd zijn nog de Dantzichsche tafel- en vloertapjten.

938. *Die straten waren alle bespreit*

Met pelne en met singlatone

Bedi scarlaken en see grone.

— *Singlatone*, eene kostelijke oostersche kleedingstof, waaruit men een soort van overal, door mannen even als door vrouwen gedragen, vervaardigde. Scharlaken en zeegroen waren geliefkoosde kleuren in de kleederdragt; elders voegt er onze dichter het purper bij :

VI, 431.

Diere cleder van cinglatoen

En purper, roet, en groen.

— *Bedi*, l. beide. Dit slaat alleen op *singlatone*.

941. *En samijt met goude beslegen.* — *Samijt*, *Sameet*, *Sammet*, fluweel. Het woord schijnt uit het Grieksch afkomstig, en zesdraad te beteekenen. Vergel. *Bilderdijk's Geslachtlijst* op

Sameet. — *Met goude beslegen.* Zoo ook in het oud fransch :

*D'un samit pourtrait à oisiaus,
Qui estoit tout a or batus.*

Staat in den roman *de la Rose*. Voor *beslegen* zegt men thans *belegd*.

943. *In diere manieren* : Op de wijzen. — Zoo ook v. 949, *na sijn maniere*; doch v. 952, *na eer wise*.

953. *Dor en ture* = Door en door. — De *t* in *ture* behoort nog tot de vlaamsche uitspraak. Te Kortrijk klinkt het *deur en teure*.

957. *Eer iongen alle drie te gader.* — De dichter beweert dat de leeuwin telken male drie welpen ter wereld brengt. In *der Naturen Bloeme* (II, 2154-57) is Maerlant van een ander gevoelen :

Die lewinne brinct eerst .v. ionghe,
Daerna .iv. ten andren spronghe,
Dan drie, dan twee, dan een,
Daer na nemmermeer negheen.

962. *Eñ hi geet ropen eñ grenieren
Eiselike.*

— Wij lezen in *der Naturen Bloeme*, II, 2143 :

Dan comt die vader claghe maken,
Eñ grongieren eñ mesbaren.

Er is spraak van den leeuw, hier (v. 954), gelijk vroeger (v. 167), *Lybart* geheeten. Over deze onderscheidene benamingen, zegt Maerlant in *der Naturen Bloeme*, II, v. 2110 :

Lewe es hi in dietsche ghenant,
Eñ Liebart in vlaemsch becant.

Deze benaming in onzen roman schijnt mij niet onbelangrijk in de zaak van Maerlants geboorteland.

972. *Eñ ontoet den mont wel rijf* : En spalkt den mond zeer wijd open. — *Ondoen*, los doen, openen. — *Rijf*, vertaalt Kiliaen door *largus, copiosus, abundans*.

973. *Stict sijn hoet* : Steekt zijn hoofd. — *Stikt*; zoo is nog de vlaamsche uitspraak; *hoet* is daarentegen brabantisch, gelijk wij reeds zagen.

973. Hier staan vier ongelukkige rijmen : *doet — doet (dood)*; *ontwe — twe*.

982. *Si = se*, gelijk reeds vroeger vermeld is.

983. *Pickende*, met den snavel slaande. — Maerlant schreef *peckende*, wat uit het tegenrijm (*treckende*) genoegzaam blijkt. Zoo is ook de uitspraak in Vlaanderen, in onderscheiding van *pikken*, koorn maaijen. Dezelfde klank geldt voor *lecken* = likken, welke spelling op v. 959 behouden is.

990. *Weest* = *wast*, *groeit*. Zoo leest men ook in *der Naturen Bloeme*, III, v. 1297 :

In harde corter tijt daer naer
Wast een worm.

995. *En ander worme*

Van so wonderliker vorme.

— In de prologe van *der Naturen Bloeme*, v. 130, heeten ze *van messeliker vormen*. Elk dier, dat eene wandrochtelijke lange gedaante had, met den buik dicht bij den grond, heette men worm, de krokodil zoo wel als de boa : aan den fabelachtigen basilisk gaf men den naam van *lintworm*. Te Kortrijk spreekt men uit *oorm*.

999. *Eñ*, l. *en*, expletivum.

1001. *Van de hogen doen*, l. *van den h. d.*

1002. *Die diernen eñ die garsoen*. — *Dierne*, *deerne*, als zeide men *dienerinne*, zegt Kiliaen, wordt in alle aanverwante talen gevonden. Zie Terwen, *Etymologisch woordenboek*, bl. 129. Bij ons behoort het vooral in de Kempen te huis. — *Garsoen*, *bastardw.*, hetzelfde als *jongen*. En daar het denkbeeld van jongste dat van ondergeschiktheid aan de ouderen steeds meêbragt, kreeg het woord al spoedig de volle beteekenis van dienstdoenden persoon, zoowel van *dienstbode* als, bij den adel, van *jonker* en *jonkheer*. Hier staat het in de eerste beteekenis, gelijk overigens blijkt uit het latijnsch voorbeeld, dat *Servus* bezigt. In den tweeden zin ontmoeten wij het veelvuldig in de ridderromans.

1004. *Daer was menich wempel wite*

Eñ menich dulle warmoes dierne.

Daar was menig loshoofd en menige dulle groenselmeyd. — *Wempelwite*. Kiliaen vertaalt *wite*, *witte*, door *notitia*, *prudentia*, *ingenium*: *wite*, *witigh*, *witte*, *wittigh*, door *sciens*, *prudens*, *peritus*, en noemt ze beide oud. *Wempelwite* is dus letterlijk *wimpelverstand*, d. i. fladderend, bewegelijk, onvast verstand. Dezelfde schrijver verklaart *ael-wite* door *mulier insipiens*, *inscia*, *ignava*, *inepta*. — *Warmoes*, tuinkruid in Holland en Brabant, te Gent bepaaldelijk de roomsche latuwe. In den *DIASCORIDES*, zoo niet van Yperman, dan toch waarschijnlijk onder leiding van dien aanzienlijken westvlaamschen heelkundige opgesteld, wordt gesproken van *WARMOES van maluwen*, d. i. tot spijs bereide maluwen.

1007. *Si seiden ver Ymme of Magriete*. — *Ver*, is vrouw, doch onderscheidingshalve gebezigd. Men vindt het woord afgescheiden, gelijk hier, of met den eigennaam verbonden. Zie Huydecoper op Stoke, II, bl. 147 en volg. — *Ymme*. In de lijst van Nederlandsche voornamen, door Willems in het *Belgisch Museum*, d. V, geplaatst, vindt men *Im*, *Immetje* voor *Emmerentia*. In den roman van *MARIKEN van Nimwegen* zegt de booze tot de heldin van het stuk:

In u lant zijn veel maeghden en vrouwen,
Die Emmeken genaemt zijn.

De eigennaam Emma komt voor onder de engelsche prinsessen van dien tijd, terwijl Margareta, de moeder der Avennen, Vlaanderen bestuurde.

1012. *Was hi wijf, I. was si wijf.*

1021. *Als hi was binnen dier cierheit,*

Was daer menech cruyt gereet,

Timiane eñ wiroc,

.

Staken, mure eñ sinamoma

Gargana, Casea eñ aroma.

— *Cierheit*, versiering. — *Timiane*, Thymus, door het volk rondom Gend, zonderling genoeg, *Thymous* uitgesproken. — *Staken*, *stichas*, bij de Araben *Astochodes*, een welriekend kruid

door Dodoens beschreven B. II, c. 77. *Mure*, de welriekende stof-
felier, in Westvlaanderen *Muurbloem* geheten, en niet het onge-
achte vogelkruid *Mure* (te Kortrijk, *Murke*), lat. *Alsine*. —
Sinamoma, *Cinnamomum*, kaneel. — *Gargana*, zeker wel de
Galangawortel, ook *roode gember* geheeten, uit Midden-Azia
herkomstig en die een zeer aangename reuk bezit. — Het kruid
door Virgilius *Casia* geheeten, zou volgens Dodoens (B. II, c. 76)
de *Lavender* zijn. — *Aroma*, zeker de *Calamus aromaticus*, wel-
riekend riet, dat niet verward moet worden met het soort van
lisch, hetwelk men met dien zelfden naam bestempelt. Het is
eene indische plant, welke, volgens Guibourt, de *Gentiana chy-
raita* zou zijn.

Omtrent dit alles blijft Galtherus meer in algemeenheden; hij
bepaalt zich met te zingen:

*Quocumque ingreditur certant thimiamata thuri,
Divinique Arabum pascuntur odoribus ignes,
Et matutino satiantur aromate nares.*

1052. (Menege beeste) *die genoet es in Yrcane*: Die geteeld is
in Ircanie. — Kiliaen heeft *Ghenooten*, vet. fland. *Coire*, *con-
cumbere*.

1057. *Die monestrevele*. — Schmeller las *monescrevele*. Maer-
lant zal wel noch het een noch het ander geschreven hebben.
Immers vindt men dit woord in het fransch, waaruit het tot ons
overkwam, steeds gespeld *menestrel*, *menestre*, *menestrey*, *me-
nestrier*, enz. Ook de open brief van Lodewijk van Male, van het
jaar 1336, zegt *Menestrels*; en bij den schrijver die onder den
naam van Van Velthem doorgaat, en in 1500 leefde, lezen wij
bl. 386, *menistrelle*. Of wilde de kopist het woord met *schrijven*
(*scrivelen*) in betrekking brengen? De Menestrel was een zwer-
vende kunstenaar die sproken opsneed en liederen zong, een of
ander muzikinstrument speelde, goochelde, enz., dit alles ver-
eenigd of afzonderlijk. Ook aan het hoofd eener troep vertellers
en *zancstriggers* werd de naam van menestrel gegeven. Zie
Roquefort, *Glossaire*, op *Menestrel*, en *De l'état de la poésie
française dans les XIIe et XIIIe siècles*, p. 90.

1039. *Eñ loefden met eren sanghe.* — *Loefden*, loofden hem. — Het verdient opmerking dat de *menestrels*, of *monescrevele*, gelijk Schmeller las, tegenstrijdig met de voorgaande aanteeke-ning, hier enkel om hunnen zang vermeld zijn. Wat onmiddelijk op dit vers volgt, de verschillende muziikinstrumenten, staat, even als het spel der zwaarddansers en der starrekijkers, op zich zelve en schijnt niet tot hunne oefening te behooren.

1040. *Daer was menich trompe lange,*
Vedelen, harpen eñ sijmphonien,
Cytolen die wael leren vrien,
Salterien, orgelen eñ sciven.

— *Trompe*. Het speeltuig, waar de torenwachten op blazen, heet te Gent *trompe*, te Kortrijk *trompet*. Volgens Roquefort zou deze laatste benaming ook die der *busine* (bazuin) wezen : dat zal wel niet. — *Vedelen*, zoo heette, en zoo heet nog de viool. — *Harpen*. Het meestgeacht muziikinstrument der oudheid en der middeleeuwen was de harp. — *Sijmphonien* schijnen een soort van harpen geweest te zijn. — *Cytolen*. De cytole of citole, was een snaarinstrument, buitengewoon zacht van toon. Roquefort (*Poés. franç.*, bl. 110) haalt daaromtrent het volgend aan :

Paroles

Plus douces que sont les citoles.

Barbazan meent dat de cytole wel de *Cithara* der Latijnen kon wezen. De goede diensten die dit speeltuig aan de verliefden be- wees, laten vermoeden dat men het gemakkelijk met zich droeg en het tot begeleiding van den zang bespeeld werd. De hoeda- nigheden hier aan de cytole toegeschreven worden gegeven aan de *Bonge*, in de *Oudvlaemsche Liederen* (n° 38) uitgegeven door de vlaamsche Bibliophilen. — *Salterien*, *Salterion*, *Psalterion*, *San- tol*, *Santorie*, een soort van citer met tien snaren bespannen. Barbazan schijnt het met de *Bonge* verward te hebben. — *Orge- len*. Hiermede zal wel niet anders dan beweegbare orgels bedoeld zijn. — *Sciven*. Daar in de middeleeuwen zoo min als thans het schijven slaan op zich zelf een aangenaam muziek zal geweest

zijn, denk ik dat de hier opgenoemde muziikinstrumenten voor eene symphonie samenwerkten en den stoet voorop gingen, gelijk thans nog, doch meest met andere kunsttuigen, plaats heeft. Zie Van Wijn, *Historische en letterk. avondstonden*, II, bl. 107 en volg. Roquefort, *De l'état de la poésie franç.*, bl. 105 en volg., alsmede mijne inleiding voor de *Oude vlaemsche Liederen*, bl. X en volg.

1051. *Noit ontfinc dat volc Rome, I. dat volc van R.*

1052. *Met so eerliken gome* : Met zoo vereerende aandacht.

1056. *Julius.....*

Doe hi dien hertoge van Swaven

Scoffierde eñ alle sijn graven

Tote Lyons op die Roene.

— Deze hertog van Swaben zal wel niemand anders zijn dan Ariovist, door Vaernewijck koning der Saxen geheeten. Volgens Cesar telde de duitsche vorst ook Zwaven in zijn leger. Cesar duidt de plaats niet aan, waar Ariovist verslagen werd : Maerlant moet dus de overlevering geraadpleegd of andere bronnen voor zich gehad hebben.

Intusschen is de verre afstand van Lyons tot aan den Rijn, door Cesar bij die gelegenheid vermeld, nog geen bewijs tegen de bewering van onzen dichter. Het terugtrekken over den Rijn zou misschien strategisch kunnen uitgelegd worden. Hadden wij den slag van Waterloo verloren, welligt nam Blucher zijne stellingen aan genen kant van den grooten stroom.

1061. *Eñ wan Burgondien eñ Battragijs.* — *Battragijs.* De *Bituriges* waren de bewoners van het latere Berry. Maerlant spreekt hier met het oog op het zevende boek van Cesars Commentarien.

1063. *Doe vacht hi te Dole in Loriene.* — De bewerker van het gentsche fragment vervormde *Dole* in het diminutief *Tolette*. Het is waarschijnlijk dat de dichter spreken wil van de bestorming der vesting Alise door de Galliers, gevolgd van hunne volkomene nederlaag onder Vercingetorix. De geduchte sterkte is thans het geringe dorpje Sainte-Reine, in Borgonje tusschen

Dijon en Semur gelegen, ettelijke mijlen Noordwest van Dole. In mijn *Loopje tot in de Pyreneën* staat de naam van het dorp slecht geschreven: men kan daar zien waarom.

1069. *Was*, l. *wan*, gelijk in het gentsch fragment.

1071. *Al dat land dat leget nu*

Bi norden berge Moniou.

— Naar aanleiding van het rijm zou *nu* dienen te worden uitgesproken *nou*; het gentsch fragment heeft echter *Mongu*, waar het eilacy eene brug van maakt. *Moniou*, lat. *Mons Jovis*, de Alpen en bepaaldelijk het gedeelte van die bergketen van den Sint-Bernard tot den Sint-Gotard. Forbiger vond dien naam enkel in de Pyreneën. Eene in de middellandsche zee uitlopende spits van dat gebergte, niet ver van de tegenwoordige fransche grens gelegen, in de nabijheid van Ampurias, heette *Mons Jovis*: een gedeelte ervan is thans nog onder den naam van *Monjou* bekend (*Handbuch der alten Geographie*, III, bl. 10). Maerlant echter verdrijft op meer dan éene plaats allen twijfel omtrent de ligging van een *Mons Jovis* in de Alpen. In het zevende boek van onzen roman zegt hij v. 1430 en volg.:

Tusscen Moniou en dien Donouwen
Legt een lant, daer scone vrouwen
Harde veel binnen sijn,
Germania hetet in latijn.

en v. 1529

Italiaen heten in latijn
Alle die liede die nu sine
Tusscen die suutze en Moniou.

en 1553

Die Rijn sprinet an den Moniou.

Doch Forbiger zelf geeft ons het middel aan de hand om Maerlant bij te treden. Sprekende van de *Alpes Penninae* (III, 115) zegt hij dat er een tempel van Jupiter Penninus op stond, waarvan de bouwval, met het opschrift *Iovi Pænino*, op den grooten Sint-Bernard is overgebleven. — *Bi norden*, l. *benorden*, gelijk in het gentsch fragment.

1075. *Brandijs*, Brandusium. — Onmiddelijk vóór dit vers

heeft het gentsch fragment twee regels, welke in ons Hs. ontbreken.

1078. *Met nachte*, bij *nachte*. — De Vlaming zegt nog : *met den nacht*.

1081. *En*, aldus.

1092. *Fortunus*. — De slaaf, die op bevel van Ptolomeus aan Pompejus het hoofd afsneed, heette Photinus. Het gentsch fragment heeft *Fontinus*.

1105. *Want si Pompeius vochten*, l. *want si met P. v.*

1111. *En al dor zijns selves vrome* : En al tot zijn eigen voordeel. — *Dor*, om, tot; zie Clignett, *Bydr.*, bl. 310. — *Vrome* verklaart Kiliaen door *utilitas*, *ususfructus*. Men vindt elders *vrame*.

1155. *Yrcuse en Panisa*, l. *Hirtius en Pansa*. — Het waren twee romeinsche consuls.

1157. *Ambonise*, l. *Antonise*, Antonius.

1142. *En liet sijns selves wijf te hant* : En scheidde weldra van zijne echtgenoot.

1167. *Daer ic u tierst af liet bliven*. — Het gentsch fragment heeft : *Dar ic tersten af liet bliven*; waar ik vroeger van staakte (te schrijven).

1168. *En sach nieman die feeste driven*. l. *En sach n.* — Het gentsch fragment heeft beter : *ne sach noint man*.

1169 *Di feesten*, l. *die f.*

1180. *En al dat si mochten geleesten* : Al wat zij mogten voortreffelijks verrigten. — Kiliaen verklaart *Gheleysten* door *facere*, *praestare*. Zie mede Halbertsma, *Aant.*, bl. 334.

1185. *En als hi was .xviij. iaer out*,
Orlogede hi.

— Het gentsch fragment heeft, duidelijk bij misgreep, *.xij. jar.*

1188. *.XVM. ende vijf hondart* : Vijftien duizend vijf honderd. — In het gentsch fragment staat : *niet hondert man* = niet eens honderd man, eene misstelling buiten alle berekening. — *Ende*, aldus.

1189. *Tors en te voet*. — *En*, aldus. — De vervaardiger van

het gentsch Hs., om te bewijzen dat hij zich bij het getal honderd hield, schreef *tors no te voet*.

1200. *Daer bi hebben sijs cranke eer*
Die boeke maecten van Arture,
Van Partenopeuse, van Sornagure.

— Koning *Arthur* is de hoofdheld van den roman-cyclus der Tafel-Rond, van welken Cyclus voornamelijk de *Lanceloet*, de *Walewein* en de *Ferguut* ons overbleven. Van den *Parthenopeus en Meliore* ontdekte men nog enkele brokstukken, door Massmann verzameld uitgegeven (Berlin, Herman Schutze, 1847). Wat *Sornagure* betreft, vermoedelijk behoort die persoonaadje mede onder de helden van de Tafel-Rond. Het ware wenschelijk dat bij de uitgave van een romantisch gewrocht uit de middeleeuwen de eigennamen erin voorkomende, in eene lijst opgenomen wierden: dit zou anderen vele nuttelooze opzoekingen, ja mislagen, sparen.

1209. *Eñ dien fellen Modicac.* — Wie is deze helsche persoonaadje, die hier achter Lucifer en zijne gezellen op het tooneel verschijnt? De *Theutonista* heeft *Modde*, vuil, drek. Kiliaen verklaart *modden*, *moddelen*, door *lutum movere*. De Noordhollander zegt *moddig*, voor morsig, vuil. Zie *Taalgids* I, bl. 287. De naamsafleiding van *Modicac* zal dus niet moeilijk zijn.

1215. *Were sulc een coninc te Parijs,*

.
Al heidenesse soude hi dwingen.

— Maerlant heeft het oog op de landen van Overzee, op nieuw aan de meesterschap der ongeloofigen prijs gegeven, en die heroverd zouden kunnen worden, indien een krachtige vorst, gelijk Alexander was, op den troon van Frankrijk zetelde. — *Heydenesse*, in tegenoverstelling van Christenheid, van *Heiden*, ongeloofige, die noch Christen noch Jood is, dus zoo wel een Mahomedaan als een afgodendienaar. Zie Kiliaen op het woord.

De fransche koning door Maerlant bedoeld is Lodewijk IX, bijgenaamd de Heilige, die van 1226 tot 1270 regeerde. De dichter schreef immers den *Alexander* vóór den *Rijmbijbel*, die

in 1270 reeds was afgewerkt. Om te beter het tijdstip te kennen, waar Maerlant op zinspeelt, en die de tijd was dat hij zijn boek dichtte, dienen wij wat verder in onzen roman te dringen en wel tot in het zevende boek: daar spreekt hij v. 1158 en volg. van

Jherusalem, daer nu te tiden
Die heidene ute en in riden.

Het was in 1244 dat de Karismianen voor den soudan van Egypten de Heilige Stad innamen, waar zij de grofste barbaarschheden bedreven. Koning Lodewijk op het einde van dat jaar ziek gevallen zijnde, deed belofte het kruis aan te nemen; doch niet vóór 1247 bereidde hij zich tot den kruisvaart, en eerst den 25 oegst van het volgende jaar scheepte hij zich in voor het Oosten. Het vijfde boek was dus vóór 1248 en lang na 1244 afgewerkt.

1219. *Were oec die hertoge van Brabant*

Sulke een ridder wael becant,

Dien roveren te Rippelmonde

Soude dunken grote sonde

Tol te niemene met gewelt

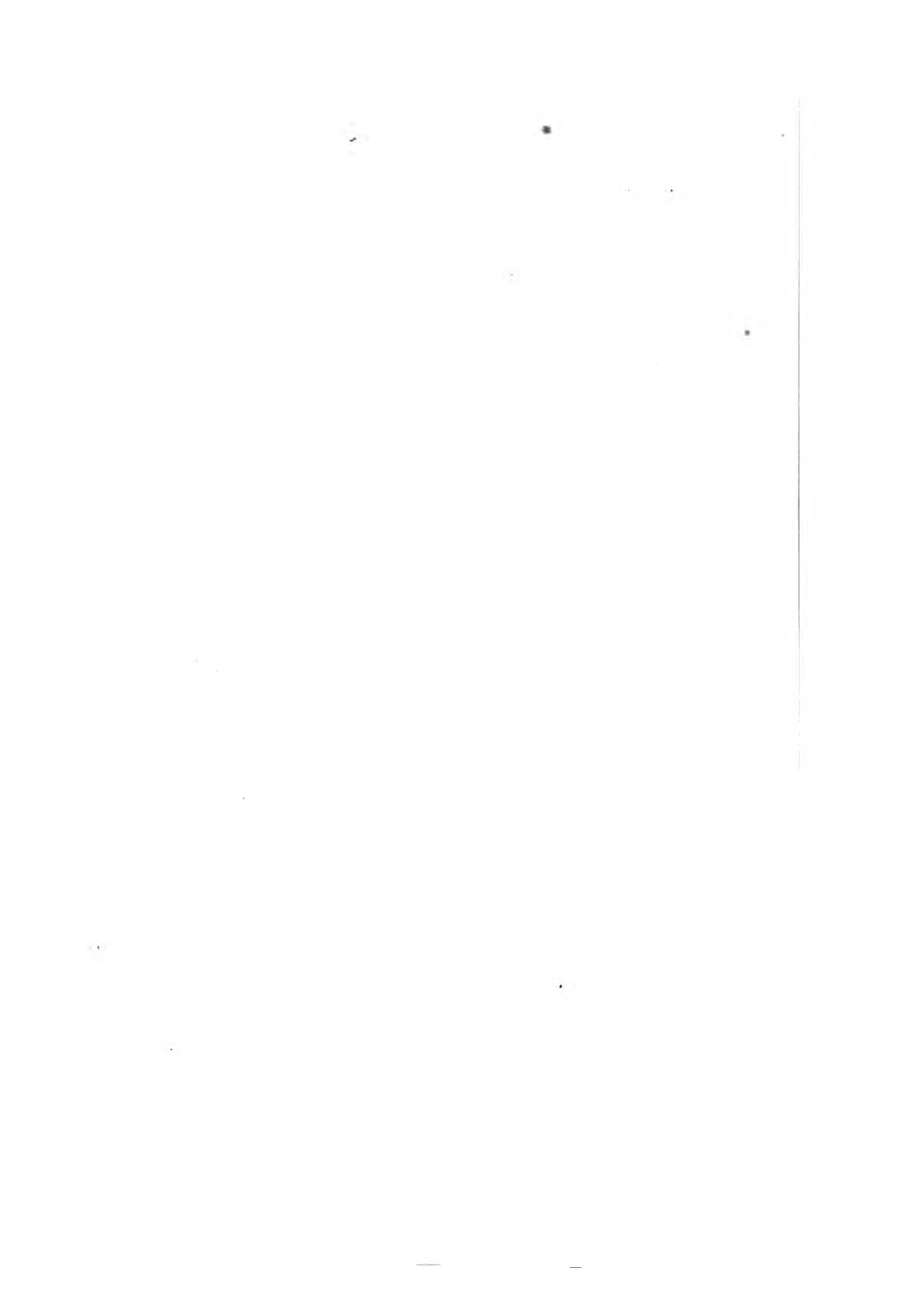
Den genen die varen op die scelt.

— Naar aanleiding van de hier bovenstaande aantekening, doelen deze woorden op Hendrik II, bijgenaamd den zachtmoedige († 1 febr. 1248), een' zwak en ziekelijk man. Men weet dat de Schelde op zekere uitgestrektheid het grondgebied tusschen Vlaanderen en Brabant scheidt, zoodanig dat de schepen van Antwerpen naar Mechelen, dus tusschen twee steden onder het gebied van den hertog van Brabant, varende, tol moesten betalen aan den graaf van Vlaanderen. In 1336 erkende hertog Jan III dat, behalve vóór en zijds Antwerpen, de jurisdictie over den stroom aan den graaf toekwam, zoo verre als de schepen konden varen, dat is op de grootste breedte der rivier (Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antwerpen*, II, bl. 65).

De tol van Rupelmonde werd dus volgens het volkenregt geheven. Doch in den oorlog van gravin Margareta met graaf Willem van Holland, was de scheepvaart der onderdanen van den laatste

op de brabantse steden belemmerd, waaruit buitverklaringen en gevangeningen plaats hadden. In het procesverbaal der wederzijdsche grieven, omstreeks 1255, opgesteld, zijn die des graven daaromtrent opgenomen. In het jaar 1315 kwam de graaf van Holland met elf honderd schepen voor Rupelmonde; doch op de tijding dat zijn volk door de Vlamingen geslagen was, vaarde hij terug. Zie *Spiegel historiael*, aan Van Velthem toegeschreven, bl. 385 en volg.

De bittere klagte van Maerlant tegen den hertog moet, volgens mij, haren grond vinden in dezen verhinderden koophandel van Zeeuwen en Hollanders met Brabant, op eenen stroom, die ook binnen de palen van dit land liep. Deze klagte laat vermoeden dat Maerlant geen onderdaan was van den hertog, dien hij zoo driftig voor niet ridderlijk uitmaakt. Evenmin moet hij het geweest zijn van gravin Margareta, onder wier onmiddelijk bevel de zoogenaamde rooveren te Rupelmonde de hollandsche schepen last aandeden. Wie was Maerlant dan? Ik vermoed een aanhanger der Avennen, die om die reden destijds zich buiten Vlaanderen bevond. Over den persoon van onzen dichter handelen wij breeder in de inleiding.

2. 22

